

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

MEŞRUTİYET DÖNEMİ KONYA BASININA BİR ÖRNEK
MEŞRIK-İ İRFAN GAZETESİ

TANER ÖZCAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. CANER ARABACI

Konya–2008

ÖN SÖZ

II. Meşrutiyetle beraber Konya Basınında gözle görülür bir hareketlenme olur. Konya’da bu döneme kadar tek gazete yayınlanırken, bu dönemle birlikte çeşitli gazete ve dergilerin yayınlanmaya başlandığı görülür. II. Meşrutiyet Dönemi Konya basınında, 4 Mart 1909’da ilk sayısı yayınlanan *Meşrik-ı İrfan* Gazetesi önemli bir yer tutmaktır. II. Meşrutiyet döneminde *Meşrik-ı İrfan*, muhalif yayın çizgisine rağmen, Konya’da dört yıl süresince yayınlanmıştır. Bu nedenle *Meşrik-ı İrfan*, Konya’nın dönem içerisindeki sosyokültürel yapısının çözümlemesinde önemli bir kaynaktır. *Meşrik-ı İrfan*’ın yayınlanmasındaki önemli etken Islah-ı Medâris’dir. Islah-ı Medâris’in siyasi çözümlemeleri ve duruşu, *Meşrik-ı İrfan*’ın yayın politikasını belirleyen ana nedenlerden olmuş, Islah-ı Medâris’in yaşadığı sıkıntılar, *Meşrik-ı İrfan* tarafından da hissedilmiştir. 340 sayıdan fazla yayınlanan *Meşrik-ı İrfan*’ın, yine Islah-ı Medâris’in zor günler geçirmekte olduğu, 1913 yılı içerisinde kapandığı düşünülmektedir.

Lisans öğrenciliğinde yaygın bir tabirle, Elif’i görse mertek sananlardandım. Bugün bu çalışmayı tamamladığımda ise, Osmanlı Alfabetesi ile yazılmış altı yüzden fazla gazete sayfasını çözümlemesini yapmış bulunmaktayım. Yüksek Lisansa başladıktan sonra, hayatımda ilk defa olmak üzere, vazgeçme duygusunun nasıl bir şey olduğunu hissettim ve yaşadım. Bu çalışma süresince, Osmanlıca çözümleme yapabilecek bir düzeye gelmem konusunda beni, yönlendiren, şevklendiren, yetiştiren ve çoğu kez vazgeçmekten vazgeçiren değerli hocam Caner Arabacı’ya minnettarlığımı anlatacak kelimeleri bulmak gerçekten çok zor.

Ayrıca beni böyle bir çalışmayı yapabilecek, kararlılık ve özgüvene sahip olarak yetiştiren anne babama, çalışma süresince gösterdiği insanüstü sabır ve güleryüzlülüğüyle eşim Elvan’a, benden küçük olmasına rağmen bana verdiği destekle kardeşim Derya’ya teşekkürü bir borç bilirim.

27 Ekim 2008 Konya.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER	II
GİRİŞ.....	III

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRİK-İ İRFAN GAZETESİ'NİN KİMLİK BİLGİLERİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

1.1. Gazetenin Kimlik Bilgileri.....	24
1.1.1. Gazetenin İsmi	24
1.1.2. Gazetenin Sahibi	25
1.1.3. Gazetenin Sorumlu Müdürü	27
1.1.4. Gazetenin Başyazarları.....	28
1.1.4.1. Mehmet Rıfat	29
1.1.4.2. Yusuf Mazhar.....	30
1.1.4.3. Mehmet Burhanettin	34
1.1.4.4. Beyşehirli Ahmet Kemal	36
1.1.4.5. Şeyhzade Ahmet Ziya.....	43
1.1.5. Gazetenin Diğer Yazarları	46
1.1.5.1. Saatçi Rıfat.....	46
1.1.5.2. Seydişehirli Zeki.....	48
1.1.6. Ücret Bilgileri ve Abonelik Şartları	49
1.1.7. Basım yeri ve İdarehanesi	51
1.1.8. Gazetenin Gelir Kaynakları	52
1.1.9. Gazetenin Yayın Aralığı.....	54
1.1.10. Gazetenin Tarih Gösterme Biçimi	55
1.2. Gazetenin Genel Özellikleri.....	56
1.2.1. Sayfa ve Sütun Ebadı	56
1.2.2. Sayfa Tasarımı	56
1.2.3. Özel Sayılar	59

İKİNCİ BÖLÜM

GAZETENİN ÇIKIŞ AMACI VE YAYIN POLİTİKASI

2.1. Gazetenin Çıkış Amacı	62
2.2. <i>Meşrik-ı İrfan</i> ve Islah-ı Medâris İlişkisi.....	63
2.3. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'ın Yayın Politikası	68
2.3.1. Meşrutiyete ve Hükümete Destek	68
2.3.2. Geçiş Dönemi	70
2.3.3. Muhalif Dönem	76
2.3.3.1. <i>Meşrik-ı İrfan</i> ve Ahali Fırkası	77
2.3.3.2. <i>Meşrik-ı İrfan</i> İle Hürriyet ve İtilâf Partisi	85
2.4. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Kalem Kavgaları.....	92
2.5. <i>Meşrik-ı İrfan</i> ve Sansür	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEŞRİK-I İRFAN'IN İÇERİĞİ

3.1. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'ın Haber Kaynakları.....	103
3.2. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Ulusal Konularla İlgili Haber ve Makaleler	106
3.2.1. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Girit Meselesiyle İlgili Haber ve Makaleler	107
3.2.2. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Donanma Yardımıyla İlgili Haber ve Makaleler.....	114
3.3. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Eğitim ve Sağlık Konulu Haber ve Makaleler	120
3.4. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Ekonomi ve Sosyal Konularla İlgili Haber ve Makaleler	124
3.5. <i>Meşrik-ı İrfan</i> 'da Yerel Konularla İlgili Haber ve Makaleler	129
3.6. Gazetenin Kapanışı.....	134
SONUÇ	137
KAYNAKÇA.....	142
EKLER	147

GİRİŞ

II Meşrutiyet'in ilanı (24 Temmuz 1908) Osmanlı'da II. Abdülhamit yönetiminin sonu olarak bilinir. Osmanlı'daki ilk meclis denemesi 1876'da olmuştur. I Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan yeni dönem, 1877'deki Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle II Abdülhamit tarafından meclisin fesih edilmesi ile sonlandırılmıştır. 1876-1908 dönemi basının yaşadığı çeşitli baskılardan dolayı "İstibdat Devri" olarak adlandırılmıştır. Basın tarafından; Osmanlı'da II Meşrutiyetin ilanı, "basın bayramı" olarak kabul edilir. Bu dönemde Osmanlı'da çıkan gazete ve dergi sayılarında büyük bir artış görülmüştür.

Bu çalışmada, II Meşrutiyet dönemi yerel basınına bir örnek olarak, Konya'da çıkan *Meşrik-ı İrfan* Gazetesi incelenmiştir. II Meşrutiyet'in yaydığı geçici özgürlük ortamında ulusal anlamda birçok gazete ve dergi çıkarken, matbuatın merkezi İstanbul olmuştur. Bu dönemde basının genel amacı kârlılıktan daha çok, siyasi muhalefet ve etkileme olarak görülür. İlerleyen bölümlerde de üzerinde durulacağı gibi, yeni dönem sadece Osmanlı sultanına karşı yapılan muhalefetle ünlü değildir. Artık Osmanlı'da particilik, o günkü deyiimiyle "Ocakcılık" başlamış ve iktidar kavgaları oldukça şiddetlenmiştir.

Konya'da particiliğin oluşumdaki ilk izleri görmek açısından basın iyi bir araçtır. Konya'da *Meşrik-ı İrfan* "İttihatçı" gelenekle birlikte yola çıkmış, daha sonra ise muhalefetin sesi olmuştur.

Araştırmanın Konusu

Çalışmada, II Meşrutiyet Dönemi Konya Basınına bir örnek olarak, "*Meşrik-ı İrfan*" gazetesi incelenmiştir. 24 Temmuz 1908'de II Meşrutiyetin ilanı ile birlikte birçok gazete ve dergi yayınlanmaya başlamıştır. 24 Temmuz 1908 tarihi bir yandan "Basın Bayramı" olarak kabul edilirken; diğer yandan, sonraki günlerde kapatılan gazeteler ve öldürülen gazetecilerle tartışılan bir dönem olmuştur.

Osmanlı'da saltanat ve yerleşik idareye karşı yürütülen, yenilik hareketinin temelleri Jön Türklere dayanmaktadır. Meclis idaresinin geçerli kılınmasını isteyen bu düşüncenin ilk başarısı 1876'da ilk Osmanlı Meclisinin açılması ile başlamış olmasına rağmen kısa sürmüş, II Abdülhamit tarafından 1877'de meclis süresiz olarak feshedilmiştir. Osmanlıda Meclisin yeniden açılması istekleri daha sonra ayrılaştığı ismiyle "İttihatçı" ve "İtilafçı"lar tarafından şiddetle savunulmuştur. Nitekim 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesiyle, bu amaca ulaşılmıştır,

Artık Osmanlı kesintisiz olarak Meclis yönetimine geçmiştir. Fakat yenilikçilerin içerisinde de görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Merkezi bir yönetimi savunan "İttihatçı"lar ile Âdem-i Merkeziyetçi bir yapıyı savunan "İtilafçılar" arasında hükümeti ele geçirme çabaları süregelmiştir. 1909'da II Abdülhamit "hal" edilmiş ve yerine 5. Mehmet Reşat getirilmiştir. Hükümet faaliyetlerindeki asıl kırılma noktası ise; 23 Temmuz 1913'te "Babıâli Baskını" olarak bilinen olayla gerçekleşmiştir. Osmanlı idaresinin dümeni bu dönemden sonra "İttihat ve Terakki"nin eline geçmiştir.

Çalışmada, bu dönem içerisinde Konya'da çıkarılan gazetelerin (*Babalık, Hakem, Konya* vs.) yayınlarına genel hatları ile değinilecektir. II Meşrutiyet Dönemi Konya Basınının genel görüntüsü verilerek başlayan çalışma, "*Meşrik-ı İrfan*" gazetesi temelinde devam edecektir.

Çalışmanın konusunu II. Meşrutiyet Döneminde Konya Yerel Basını oluşturmaktadır. Çalışmada, bu dönemde Konya Basınında olan gelişmeler, rekabetler, gazetecilik anlayışı ve sosyal hayat konularına değinilecektir.

Amaç

Meşrik-ı İrfan, Konya'nın seçimle tanıştığı bir dönem (II Meşrutiyet) sonrasında çıkmaya başlayan bir gazetedir. Artık halkı kazanmak önem arz etmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, Islah-ı Medâris geleneğinin bir temsilcisi olarak, kendi değerlerini koruyan bir modernleşmeyi savunmaktadır. Yine aynı dönemde

Konya’da yayınlanmakta olan *Hakem* gazetesi, kayıtsız şartsız İttihat ve Terakki savunucusudur. *Meşrik-ı İrfan* da her zaman meşrutiyet yanlısıdır. Fakat zaman içerisinde, İttihatçı Meşrutî gelenekten koparak, Ahali Fırkası çizgisine kaymıştır. *Meşrik-ı İrfan*, Konya’da İttihat ve Terakki muhalefetine örgütleyiciliğini üstlenir.

Çalışmanın amacı, *Meşrik-ı İrfan*’ın yayın politikasındaki değişikliği ve bu değişikliğin nedenlerini ortaya çıkararak, Bu anlamda gazetede seçilen haberlerle, siyasi bakış açısı ve olaylara yapılan yorumlar ortaya konurken, Konya’nın dönem içerisindeki siyasi profili, sosyo-kültürel yapısı çözümlenmektedir.

Önem

Konya’da II Meşrutiyet Döneminde 1908-1910 yılları arasında, gazetelerin Arap Alfabetisiyle yayınlanması ve arşivlere ulaşma zorluğu gibi nedenlerinde etkisiyle, bu dönemde Konya Gazetelerini inceleyen müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu alandaki tek çalışma olan, Mehmet Önder’in “Konya Matbuat Tarihi” ise, bu anlamda genel bir eserdir. Yine bu dönemde Konya’da kendi matbaası olan ilk özel gazete *Meşrik-ı İrfan*’dır. Bu nedenlerden, *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin incelenmesi önem taşımaktadır.

Yöntem

Çalışmada incelenecek konular, genel ve örnek tarama yoluyla incelenecektir. Öncelikle dönemin tarihsel arka planı üzerinde durulduktan sonra, Genel tarama yoluyla II. Meşrutiyet Dönemi Konya Basına ortaya konacaktır. Sonrasında örnek tarama yoluyla, *Meşrik-ı İrfan* gazetesi ayrıntılı olarak incelenecektir.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini II Meşrutiyet sonrasında 1908-1913 Konya basını Oluşturmaktadır. Örneklemimizi ise yine bu gazetelerden biri olarak, II Meşrutiyetin ilanından 225 gün sonra yayınlanmaya başlayan *Meşrik-ı İrfan* Gazetesi teşkil

etmektedir. Bu anlamda çalışmamızın araçlarını, *Meşrik-ı İrfan*'ın ulaşılabilen 1. ve 344. Sayılar arasındaki 114 sayının incelenmesi oluşturmaktadır.

Sayıtlılar

- Islah-ı Medâris geleneğinin öğretisi doğrultusunda oluşan kültürel yoğunluğun, *Meşrik-ı İrfan*'ın doğması ve gelişmesine katkısı bulunmaktadır.
- *Meşrik-ı İrfan*'ın yayın politikası ve yayın hayatı, Islah-ı Medâris öğretisi ve bu öğretinin dönem içerisindeki lideri Zeynelabidin Efendi'nin siyasi çizgisiyle paralellik göstermektedir.
- *Meşrik-ı İrfan*, İttihat ve Terakki'nin en güçlü olduğu dönemde, Konya yerelinde İttihat ve Terakki'ye muhalif çizgide bir yayın politikası izler. Bu tutumuna rağmen *Meşrik-ı İrfan*, çağdaşı olan gazetelerden daha uzun süre yayınlanaması kurum olarak dirençli olduğunu ortaya koymaktadır.
- *Meşrik-ı İrfan*'ın böyle bir dönemde muhalif tavır sergileyebilmesi ve bu muhalefet nedeniyle karşılaştığı türlü zorluklara karşı yayınına devam etmesi, Konya yerelinde güçlü bir kültürel tabanı olduğunu ve ekonomik bağımsızlığını gösterir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin kimlik bilgileri, yazar kadrosu ve genel özellikleri incelenmiştir. İkinci bölümde, *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin çıkış amacı ve yayın politikası ortaya konulmuştur. Yine bu bölümde, *Meşrik-ı İrfan*'ın siyasi olaylara bakış açısı aktarılarak, zamanla yayın politikasında meydana gelen değişiklik anlatılmıştır. Üçüncü bölümde ise, *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin içeriği üzerinde durularak, yayınlanan haberler genel başlıklar altında incelenmiştir.

Çalışmanın sınırlılıkları ise şu şekildedir: *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlandığı dönemde kullanılan alfabe, Arap Alfabesidir. Bu nedenle sayıların transkripsiyon problemi vardır. *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlandığı dönem ve sonrasında tam anlamıyla bir arşiv geleneği oluşmadığından, gazetenin tüm nüshalarına erişmek mümkün

olmamıştır. Ulaşılabilen *Meşrik-ı İrfan* koleksiyonu, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Caner ARABACI'nın arşivinden temin edilmiştir. *Meşrik-ı İrfan*'ın bir sayısı ise, Konya Koyunoğlu Kütüphanesi'nden çoğaltılarak alınmıştır. Ayrıca *Meşrik-ı İrfan*'daki yazarlar ve geçen isimlerle ilgili tam bir biyografiye ulaşmak mümkün değildir. Bunun sebebi Konya'da o dönemin kişilerini konu alan kaynakların yok denebilecek kadar kısıtlı olmasının yanı sıra, gazetenin soyadı kanunundan önce yayınlanmış olmasıdır.

1. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olayları

Osmanlı'da ilk Meşrutiyet denemesi, II Abdülhamit'in 1878 yılında Mebusan Meclisini dağıtmasıyla son bulmuştur. I Meşrutiyetin hazırlayıcı düşünsel yapısının altında Yeni Osmanlılık akımı vardır. Bu akımın temellendirdiği düşünsel yapı, siyasal boyutta İttihat ve Terakki Partisi'nin doğmasını sağlar. “Osmanlı İmparatorluğu'nun modern siyasal fikir ve eylem tarihinde Yeni Osmanlılar dediğimiz grup, ilk bakışta kendine özgü görünen, ama Ortadoğu ile İngiliz ve Fransız Müslüman kolonilerinde benzerleri bulunan düşünce ve eylem adamlarından oluşan bir gruptur. Yeni Osmanlılar deyiminin Fransızcaya tercümesi Genç Osmanlılar anlamında “Jeunes Ottomans” olmalıdır. Fakat Avrupalılar arasında Osmanlı'nın ulus nitelmesi olarak bir anlamı olmadığından, “Jön Türkler- Jeunes Turcs” çevirisi yaygınlaşmış ve imparatorlukta örgütlü siyasal muhalefet hareketleri bu deyimle anılagelmiştir. Oysa 19. yüzyıl ortalarında başlayarak imparatorluğun yıkılına kadar süren bütün siyasal muhalefeti bir potada değerlendirmenin bir anlamı ve olanağı yoktur. Bizim tarihçiliğimizde yapılan, Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler ayırımını bu nedenle zamanlama kadar ideolojilerin ve örgütlenmelerin ve eylemin niteliğini belirleyen çizgiler açısından da gerekli, doğru bir ayırımdır” (Ortaylı, 2006, 264). Bu zamansal ayırımın gerekliliğine paralel olarak, literatürde Jön Türk kavramı daha çok I. Meşrutiyetin kaldırılması ile II. Meşrutiyetin ilanı arasındaki döneme mahsus olarak kullanılmaktadır. “Türkiye’de Jön Türk deyince daha çok 1889’dan sonraki dönemde, II. Meşrutiyet için çaba gösterenler anlaşılmaktadır. İlk devrimci kuşak ise Türkiye’de daha çok Yeni Osmanlılar diye tanınmaktadır” (Akşin, 2001, 26). Meşrutiyet kavramı sözkonusu

olduğunda tarihimizde görülen diğer bir kavram İstipdat sözü olmaktadır. Literatürde daha çok II. Abdülhamit dönemine atıfta bulunulmasıyla görülen istipdat kavramı, bir tespit değil, bir grubun, karşısında bulunanları adlandırması olarak görülür. Nitekim öncesinde Jön Türkler, daha sonra iktidara gelmesiyle İttihat ve Terakki, istipdat kavramını mutlak düşmanları Abdülhamit'in yönetimini adlandırmada kullanmışlardır. “Âli Paşa'nın Babıâli'de kurduğu otoriter yönetimden nefret edenler, “İstibdat”tan söz etmeye başlamışlardı. İstibdat sözü “despotizme” karşılığı kullanılır olmuştur. Oysa daha elli yıl önce bir Osmanlı efendisi için “İstibdat” İslam ülkesindeki bir yöneticinin olağan yönetimini ifadede kullanılabilecek bir sözdü. Zira İslamcı siyasal kuramda istibdat terimi güçlü ve doğru yönetimle özdeştir. Şeyhülislam Mehmet Ziyaüddin Efendi'nin verdiği, Sultan Abdülhamit'in ha'l fetvasında istipdat suçlması yoktu. İstibdat sözünü Jön Türk politikacıları kullanıyordu” (Ortaylı, 2006, 258).

Jön Türk akımının aksiyon boyutu, Askeri Tıbbiye Talebelerinin 4 Haziran 1889'da gizli bir cemiyet kurmasıyla başlar. Konyalı Hikmet Emin, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyerbekirli İshak Süküti, Ohrili İbrahim Ethem (Temo), Kafkasyalı Mehmet Raşit isimli beş Tıbbiye talebesinin kurduğu gizli cemiyetin adı, “İttihad-ı Osmani Cemiyeti”dir Beş talebenin kurduğu bu cemiyetin öncelikli amacı, memleketin durumu nedeniyle tek sorumlu tuttukları, II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesiydi. Devletin başında bir fenalık olarak gördükleri II. Abdülhamit'den kurtulmayı, vatanı kurtarmakla eş gören bu talebeler daha sonra İttihat ve Terakki'de gelenek haline gelecek olan bir yemin töreni düzenlediler. Cemiyetin maksadının kesinlikle gizli tutulacağı ve arkadaşların ele verilmeyeceği üzerine edilen bu yemin, İttihat ve Terakki, tarihinin ilk yemini olmuştur (Karabekir, 1995).

Bu örgütün adı 1895'te “ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti” olarak değiştirilir. Bundan sonra daha teşkilatlanmasını daha çok Rumeli'deki topraklarda yapan örgüt, 1902'de ilk kongresini yapar. Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti, yapılan ikinci kongrede, Balkanlar'da kurulan diğer örgüt Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 27 Eylül 1907'de birleşerek “Terakki ve İttihat” adını alır (Akşin, 2001).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, İttihat ve Terakki'nin yemin meselesi, *Meşrik-ı İrfan*'da da yer bulur. Bu yemini eden üyelerin daha sonra Ahali Fırkası'nı kurması, İttihat Terakki tarafından, yeminden döneklikle suçlanmıştır. *Meşrik-ı İrfan*'da bunun döneklik olmadığı yönünde makaleler yayınlanmıştır. sözkonusu İttihat ve Terakki'ye üye olma yemini şu şekildedir. “Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki: Esas-ı maksadı İslamiyetin tealisine ve Osmanlıların ittihat ve terakkisine çalışmaktan ibaret olan bu cemiyetin, dâhil olduğum şu geceden itibaren her türlü usul ve kavaidine tatbik-i hareketle beraber hiçbir sırrı hariçten hiçbir kimseye, hatta efrad-ı cemiyetten mezun olduklarımdan gayrisına katiyen faş etmeyeceğim... Etlerimi kemiklerimden ayıracak bir işkenceye çarpılacak olsam bile cemiyetin esrarını ve efradından hiçbirisinin ismini haber vermeyeceğim. Cemiyet efradından biri dûçar-ı felaket olduğu taktirde kendisine ve ailesine vüs'üm yettiği kadar nakden muavenette kusur etmeyeceğim. Şayed bunca taahhüdat-ı namuskaraneye rağmen hıyanet edecek olursam alçaklık edenleri nerede bulunursa bulunsun takibe memur edilen zabıta-i cemiyetin icra eyleyeceği idam cezasına karşı şimdiden kanımı helal eylerim. Vallahi, billahi” (İrtem, 1999, 279).

İttihat ve Terakki Cemiyeti büyük bir gizlilik içinde, özellikle Anadolu dışındaki topraklarda, saraya karşı örgütlenmeye devam eder. Örgütün merkezi bir bakıma Rumeli'dir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde bu dönemde öne çıkan isimler, Enver Paşa, Talat Paşa, Doktor Nazım, Ahmet Rıza, Resneli Niyazi ve Emmanuel Karasu'ydu. Rumeli'de kabaran bu hareket elbette sarayında dikkatini çekmekteydi. Rumeli'de İttihatçıların bir isyan başlatacağı söylentisine karşı, II. Abdülhamit, Müşir Şemşi Paşa'yı bölgeye gönderdi. Fakat 7 Temmuz 1908'de Müşir Şemşi Paşa, Manastır'da İttihatçılar tarafından öldürüldü. Müşir Şemsi Paşa yerine Makedonya'ya gönderilen, Müşir Osman Fevzi Paşa ise, Manastır'a varmadan İttihatçılardan Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri tarafından esir alınıp dağa kaldırıldı. İttihatçılar 21 Temmuz'da saraya telgraf çekerek, Eğer 24 Temmuz'a kadar Meşrutiyet ilan edilmezse, her yerde isyan çıkaracaklarını belirtmekteydiler (Yalçın, 2004).

Bu gelişmeler sonrasında, “23 Temmuz günü 21 pare topla Manastır’da Meşrutiyet, Terakki ve İttihat tarafından ilan edilir. Yine o gün, Terakki ve İttihat, Rumeli’nin birçok merkezinde Meşrutiyeti törenlerle ilan eder ve durum, bir telgraf yağmuru halinde Yıldız’a duyurulur ve hükümetin buna uyması istenir. Rumeli’deki bu gelişmeler sonrasında Abdülhamit meclisin açılmasının kaçınılmaz olduğunu anlamış ve sadrazamlığa Sait Paşa’yı getirmiştir. Rumeli’de bayram havası, Yıldız’da sessizlik hâkimdir. Abdülhamit bu işin sorumluluğunu kendi göğüslemek zorunda kalır ve Meşrutiyeti ilan ettirir (23/24 Temmuz gecesi). İlan, renksiz ve heyecansız herhangi bir resmi ilan gibi 24 Temmuz sabahı İstanbul gazetelerinde çıkar. Oysa, o sabah, Selanik, Hürriyetin ilanını 101 pare topla kutlamaktaydı” (Akşin, 2001, 113).

Artık Osmanlı’da Meşrutiyet ilan edilmiştir. Gazeteler o sabah sansüre gitmeden çıkmıştır. Meşrutiyet 24 Temmuz 1908’de resmi olarak ilan edilerek, meclis çalışmaları başlamıştır. Yapılan seçimlerde, İttihatçı adayların çoğunluğunda olduğu bir meclis oluşur. “Osmanlı Mebusan Meclisi’nin 4 Kanunevvel 1324’te (17 Aralık 1908) ikinci defa açılışı bütün Osmanlı topraklarında coşkuyla karşılandı. Halen yürürlükte olan 1876 Kanun-i Esasi’si gereği başkanlık seçimlerinde en fazla oy alan üç aday arasından Ahmet Rıza Bey (205 oy), padişah tarafından atanma suretiyle Meclis başkanlığına getirildi” (Özçelik, 2001, 17).

1. 31 Mart Vakası

İttihatçılar ihtilâli, Meşruti idare adına yapmışlardı. Bu amaçları kadar önemli olan diğer amaç ise II Abdülhamit’i tahttan indirmektir. Meşrutiyet ilan edilmiş fakat II. Abdülhamit hâla tahttaydı. İttihatçılar açısından bu hazmedilemez bir durumdu. “Olaya bu denli önem verilmesi, laiklik savunucularının bunu dinsel gericiilik akımlarının tehlike ve kötülüklerini o olayla açıklamak istemelerinden ileri gelmektedir. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, konumuz olan ayaklanmada parola, “Şeriat isteriz!” idiyse de, gerçekte, ayaklanmanın baskın niteliği, muhalefetin İttihat ve Terakkiye karşı kalkıştığı, fakat kötü düzenlendiği için ne olduğu belirlenmemiş, başarıya ulaşamamış bir askeri hükümet darbesidir. İsyan bayrağının şeriat oluşu, bir

dini sömürme olayından ibarettir. Olay, o zamanki iktidar mücadelesi içinde hayati bir önem taşıyordu, zira Rumeli'deki ordulardan esaslı bir baskı gelince, meşrutiyeti hemen ilan eden ve böylece meşrutiyetin adamı oluveren Abdülhamit, ancak 31 Mart olayı'nın bastırılması dolayısıyla tahttan indirilebilmişti. Böylece ve Abdülhamit'in yerine gelen Mehmet Reşat'ın zayıf bir kişi olması sayesinde, İttihat ve Terakki'nin iktidar olma yolunda dikilen en önemli engellerden biri kalkmış oldu" (Akşin, 2001, 185).

Meşruti idarenin bir yıllık yönetimi sonucunda, Padişah'ın askerlerinde, din elden gidiyor kaygısı yayılmıştı. Yayılmanın sebepleri, bu konudaki yaklaşımlar konumuz dışındadır. Askerdeki bu kaynama, (kimilerine göre özellikli kaynatılma) sonucunda Meşrutiyetin kaldırılmasına yönelik "Şeriat isteriz" tabiri bayraklaştırılmıştı.

13 Nisan 1909'da Taksim civarında bulunan Taşkıslada'ki 4. Avcı Taburunun isyanının üzerine ayaklanma başladı. Önceleri, ayaklanmaya karşı bilinen Osmanlı Siyaseti "Nasihat" yolu seçildiyse de başarılı olmadı. Selanik'te kurulan Harekât Ordusunun başına, Mahmut Şevket Paşa getirildi. Ayaklanmayı bastırmak üzere ordu, İstanbul'a hareket etti. "24 Nisan günü Harekât ordusu İstanbul'u işgal etti. Abdülhamit'in direnilmemesi için askere emir vermiş olmasına rağmen, yer yer isyancılarla kanlı çatışmalar çıktı. 27 Nisan'da Meclis-i Umumi-i Millî son toplantısını yaptı. Şeyhülİslâmın verdiği fetvaya dayanarak, Abdülhamit tahttan indirildi. Yerine V. Mehmet olarak Veliaht Mehmet Reşat Padişah oldu" (Koçak, 2003, 38).

31 Mart Olayı sonrasında, İttihatçıların önünden Abdülhamit engeli kalkmış görünüyordu. Yine bu olay İttihatçıların İngilizlerle arasını açmış, iyiden iyiye Almanya'ya yönelmesini sağlamıştı (Yalçın, 2004). Ayrıca İttihatçıların 31 Mart'ta türlü endişelerle gerçekleştirdikleri hareket, daha sonra gerçekleştirecekleri Bâbîâli Baskını içinden cesaret verici nitelikteydi. Nitekim Edirne'nin kaybedilmesi gibi meşru bir istekle İttihatçılar Ocak 1913 yılında harekete geçti. İttihatçılar Kamil Paşa Kabinesinin yönetimden rahatsızdı. Bu nedenden İttihat Terakki'de, Prens Said

Halim Paşa, Hacı Adil, Kara Kemal, Doktor Nâzım, Mithat Şükrü, İsmail Hakkı, Enver ve Talat Beylerin olduğu toplantıda hükümete müdahale kararı çıktı. Ömer Seyfettin ve Ömer Naci'nin nutukları ve Enver Paşa önderliğinde, Yakup Cemil gibi İttihatçılar tarihe Bâbîâli Baskını olarak geçen hareketi gerçekleştirdiler. Bâbîâli Baskını neticesinde Nazım Paşa öldürülerek, Kamil Paşa Kabinesi devrilmiştir (Yalçın, 2004: İrtəm, 2004). Böylece Birinci Dünya Savaşı Sonuna kadar, Osmanlı'nın yönetimi, mutlak olarak İttihat Terakki'nin eline geçmiş oldu.

2. II. Meşrutiyet Döneminde Basın

II Meşrutiyetin ilanı “24 Temmuz 1908”den 31 Mart Olayı'na (13 Nisan 1909) kadar geçen dokuz aylık dönemde gazeteler hiçbir engelleme ve sansüre tabi tutulmadan sonsuz bir özgürlük içerisinde yayımlanmışlardır. “II Meşrutiyetle birlikte gazetelerin sansüre prova göndermemesi ve toplumsal açlığın ortaya çıkmasıyla birlikte tam bir basın çığırnlığı yaşanmıştır. Yılın başında 120 olan süreli yayın sayısı, Meşrutiyetin başlangıcıyla birlikte 730'a kadar çıkmış, Osmanlı Devleti'nde gazetesiz kent kalmamıştır” (Koloğlu, 1994, 54.) II. Meşrutiyetin getirdiği bu özgürlük havası sonrasında ki; 31 Mart Olayında II Abdülhamit'in lehinde yapılan yayınlar nedeniyle İttihatçılar bir hayli zorlanmıştır. Osmanlı'da Meşruti idarede artık kendisine karşı yüksek sesli bir basın istememektedir. “Basının gücünden öyle korkuluyordu ki, 31 Mart Vakası sırasında, İttihatçıların gazetesi olan Tanin ve Şura-yı Ümmet'in matbaaları tahrip edilmiş, Serbesti'nin yazarı Hasan Fehmi (6 Mart 1909) ile Sada-i Millet'in yazarı Ahmet Samim'e suikast düzenlenmişti. 31 Mart ayaklanmasından sonra İslâmcı bir gazete olan Volkan kapatılmış, yayıncısı Derviş Vahdeti isyana teşvik suçundan idam edilmişti. Başka gazeteler de susturuldu ve 1909 yazında yeni bir matbuat kanunu çıkarıldı” (Brummett, 2003, 27).

Bu nedenlerden dolayı bir “Basım Kanunu” çıkarılması öngörülmüştür. “Mecliste müzakeresi sırasında uzun tartışmalara yol açan bu kanun tasarısı 14 Temmuz 1909'da Millet Meclisinde kabul edilmiş, Âyan Meclisin'den de hızla geçen tasarı 18 Temmuz 1909'da kanunlaşmıştır” (İnuğur, 2002, 317).

Fransız basın kanunundan aktarılmış olan bu kanunda Hükümetin sansür ve ihtar yetkisi elinden alınmıştır. Fakat Hükümete; Devletin güvenliğini sarsacak ve halkı isyana sürükleyecek yayınlar nedeniyle, gazete kapatma yetkisi vermiştir. 1931 yılına kadar değişikliklerle yürürlükte kalacak olan “1909 Matbuat Kanununun” önemli maddeleri şu şekildedir:

- “Basın yoluyla halkı suç işlemeye kısırtmalarda dava sonucunu beklemeden, hükümetin güvenliğini korumak amacıyla gazeteyi kapatabileceği hükmü getirilmiştir.
- Meclisin ve mahkemelerin gizli oturumlarındaki konuşmaların yayınlanması yasaklanmıştır.
- Osmanlı ülkesinde tanınmış dinlerden, mezheplerden veya unsurlardan herhangi birine yazıyla hakaret suçtur.
- Padişaha yazıyla hakaret edenlere üç aydan üç yıla kadar hapis cezası verileceği hükme bağlanmıştır.
- Ahlak kurallarına uymayan yazı yayınlanması ve resim basılması yasaklanmıştır” (İnuğur, 2002, 318).

II Meşrutiyet dönemi Matbuat Kanunu’nun bazı maddeleri bu şekildedir. Maddelerde görüldüğü üzere, sansür kaldırılmış fakat hükümet aleyhine yayın yapmak yasaklanmıştır. İlginç bir nokta: Padişaha karşı başlatılmış olan Meşruti bir ihtilalde, İhtilale eşlik eden birçok kişinin, padişaha karşı söylemlerinden dolayı ceza almış olmasıdır. Şimdi bu kişiler yönetimdedir. Çıkarılan Matbuat Kanunu ile Padişaha hakaret etmeye karşı hapis cezası hükmü getirilmektedir.

3. II. Meşrutiyet Dönemi Yayınları

II Meşrutiyet sonrasında yayın sayısında gözle görülür bir artış olmuştur. 24 Temmuz 1908 sonrasında “ Gazeteleri ilk birbuçuk ay içerisinde gazete çıkarmak için imtiyaz alanların sayısı iki yüzü geçmiştir. Halkın gazetelere rağbeti artmış, bu dönemde bazı gazetelerin tirajları 50 bine kadar yükselmiştir. Kısa süre içerisinde çıkarılan dergi ve gazetelerin sayısı 353 ü bulmuştur.” (İnuğur, 2002, 306).

Görüldüğü üzere II Meşrutiyet sonrasında yayın sayısında gözle görülür bir artış olmuştur.

Bu dönemde gazeteler bilindiği üzere Arap Alfabeti kullanılarak çıkarılmaktaydı. Format bakımından “dört sayfalık forma o dönem gazetelerinin en yaygın biçimiydi; sekiz yâda on altı sayfalık formalara pek sık rastlanmazdı.

Gazetelerin sahibi olan kişiler çoğunlukla yazar olarak gazetede çalışmaktaydı. İlk sayfanın üst ortasında klişe ve büyük olarak gazetenin adı yazılmaktadır. Genelde dört sütun olarak mizanpaj yapılmaktaydı. II Meşrutiyet’te gazetelerin basımevleri başlıca iki bölgede toplanmıştı. Babiâli Caddesi ve civarı ile Beyoğlu (Pera) da bulunan dönemin matbaa ve yayıncılarından “Ağah Sabri (Ağah Sabri), Akif (Çifçi), Aleksan (İstanbul), Arakel (Arakel), Arsen Keşişoğlu (Dersadet), Artin Ağa (...), Avadis (İrfan), Hüseyin (Şems), Hüseyin (Dariüşşefaka), Hüseyin (İzmir), Biberciyan (Fransız), Karabet (Şarkie), Karabet (Karabet), Kasbar (Kasbar), Kasım (Umumi), Kirkor (Asır), Leon Çiçekciyan (...), Madatya (...) Mehmet Emin (Türk), Sabahcı Mihran (Sabah) Mişel (..), Muhtar Halit (Muhtar Halit), Nahlikyan (...) Nasrullah Köprü üstü), Nazaret (Şafak), Ohannes (Osmanlı), Ohannes Ferit (Vatan), Ohannes Aznavur (Yeni Osmanlı), Rauf (...), Setrak (Terakki), Tomas (...) Tahir (İtimat), Yani (Matoğlu), Yorgaki (İstanbul)” (İskit, 1939, 116) başlıcaları bu kişilerdir. Görüldüğü üzere II Meşrutiyet’te İstanbul’daki yayıncıların büyük bir kısmı azınlıklardandır.

II Meşrutiyetin ilanı ile birlikte önceden İstanbul’da çıkmakta olan belli başlı gazeteler “İkdam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, Saadet” yayınlarına devam ettiler. Daha sonra ise siyasi içerik olarak çıkarılmış olan gazeteler şunlardır: *Tanin* gazetesi (Hüseyin Cahit, Tevfik Fikret), *Hukuk-u Umumiye* gazetesi (Necip Nadir, Mevlanzade Rıfat), *Serbesti* gazetesi (Mevlanazade Rıfat), *Mizan* gazetesi (Mizancı Murat), *Sada-i Millet* gazetesi (Kozmidis, Ahmet Samim) *Yeni Gazete* (Abdullah Zühtü) *Şurayı Ümmet* gazetesi, *Osmanlı* gazetesi (Süleyman Nazif), *Volkan* gazetesi (Derviş Vahdeti), *Servet-i Fünûn* (Cenap Şahabettin), *El Tiempo* (Abdullah Zühtü),

Pozantiyon (Pozant), *İttifak* (Sami Bey), *Takvim-i Vekayi* (Resmi gazete)” dir (İnuğur, 2002, 307).

Ayrıca Meşrutiyet basınında birçok mizah gazetesi görülmektedir. “ *Boşboğaz* (Hüseyin Rahmi, İbrahim Hilmi), *Elüfürük* (Sait Hikmet), *Karagöz* (Ali Fuat), *Kalem*, *Davul*, *Şaka*, *Yuha*, *Eşek*, *Laklak*, *Hacivat*, *Cingöz*, *Zevzek*, *Curcuna*, *El Malum*, *Afacan*, *Cadalo*, *Çekirge*, *Eşref*, *Hale*, *Hande*” (Brummet, 2003,67).

4. II. Meşrutiyet Döneminde Konya Basını

II Meşrutiyet Dönemi Konya basınına ele aldığımız zaman, pekde eski olmayan Konya’daki basın faaliyetlerinin başlangıcına inmek yararlı olacaktır. Bu bölümde, Konya’daki matbaacılık faaliyetleri ve dönem içerisinde yayınlanan Konya Gazetelerinin üzerinde durulacaktır. Konya Gazeteleri, çıkış tarihine göre sıralanarak ele alınacaktır

4.1. Dönem İçerisinde Konya’da ki Matbaacılık ve Gazetecilik Faaliyetleri

Basın ürünlerinin ortaya çıkabilmesi için kurulu bir matbaanın olması gereklidir. “Bir yerin basın tarihi, orada matbaanın açılması ile başlar. Elimizdeki belgelere göre, Konya’da ilk matbaa, 1286 H. (1869 M.) yılında, Konya Valisi Burdurlu Ahmet Tevfik Paşa zamanında açılmıştır. Vilayet adına, iki litografya bir topograf makinesi getirilmiş, ilk matbaa kurulmuş, ayrıca bu matbaada 16 Kasım 1870 tarihinde basılan Vilayet Gazetesi Konya yayınlanmağa başlamıştı.” (Önder, 1999). Osmanlı’daki diğer örneklerde olduğu gibi, Konya’da da ilk gazete resmi olarak devlet eliyle çıkarılmıştır. Resmi iradenin faaliyetleri ve çıkardığı düsturları anlatmak içindir matbaanın kurulması ve gazetenin çıkışı.

II Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Konya’da Vilayet Matbaasının yanı sıra özel matbaalarda kurulmuştur. “Bunlar arasında 1908 yılında Viyolaki’nin kurduğu Rehber, 1909 yılında Hacı Osman Efendinin kurduğu *Meşrik-ı İrfan*, 1910 yılında Yusuf Mazhar’ın kurduğu Babalık, 1917 yılında Abdülgani Ahmet’in kurduğu Öğüd,

1919 yılında İslah-ı Medâris Cemiyetinin İslah-ı Medâris, 1920 yılında Mehmet Emin Bolay'ın kurduğu 1922 yılında Müftüzade Tevfik'in kurduğu Halk matbaası" (Önder, 1999) bulunmaktadır.

Daha önce tek matbaası olan Konya'da, II Meşrutiyetle birlikte matbaa sayısında artış görülür. Yine bu dönemde çıkarılan gazetelerin isimleri ve çıkış yılları ise şöyledir. "Anadolu (1908) , gazetesi (1909), *Meşrik-ı İrfan* (1908), *Çifçi*, (1909) *Şems* (1909), *Babalık* (1910), *Meram* (1910), *Osmanlı* (1911), *Öğüd* (1917), *Telgraf Haberleri* (1908), *İntibah* (1919), *İbret* (1919), *Halk* (1923), *Rehber* (1910)" (Önder,1999; Arabacı, 1998, 486) olarak başlıklandırılabilir.

Çalışmanın temeli olan *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin yayın sürecinde çağdaşları olması nedeniyle, gazetede konuları daha iyi anlamak açısından II. Meşrutiyet dönemi Konya basınından birkaç gazeteyi kısa kısa incelemek yerinde olacaktır.

4.1.1. **Konya Gazetesi**

Konya Gazetesi, Vilayetin resmi gazetesidir. 1831'de çıkmaya başlayan ilk Osmanlı Gazetesi Takvim-i Vekayi'nin yerel ölçekte yayınlananı olarak görülebilir. Vilayet Gazeteleri Osmanlı'da hemen hemen her ilde görülmektedir.

Konya Gazetesi Vilayet Matbaasında 2 Kasım 1286 (1870) yılında çıkmaya başlamış 1932 yılında kapanmıştır (Önder, 1949, 11). *Konya Gazetesi* 1870-1919 yılları arasında haftada bir defa çıkmıştır. Bu dönemde gazete Türkçe, Rumca, Lisan-ı azbülbeyanı olarak üç dili farklı sayfalarda kullanarak çıkarılmıştır.

"*Konya Vilayet Gazetesinin* çıkışı 1870'dir. Konya'da ilk basımevinin kuruluşu ise 1867'ye kadar iner... Bugün Türkiye'de *Konya Vilayet gazetesinin* ömrüne hiçbir gazete ulaşamamıştır. Ne İstanbul, ne İzmir ne de Ankara gazeteleri içinde yaşı 60'ı geçmiş olanları yoktur. Konya Vilayet Gazetesinin yayın hayatına son verilışı 1932'dir. Demek ki 63 yıl yaşamış bu gazete" (Kışmir, 2004, 220).

Konya gazetesi 1919-1925 yılları arasında bir takım methiye ve kanunlardan emirlerden, resmi ilanlardan, fenni, zirai, sıhhi, birçok makaleler, şiirler, mizah ve adabı muaşerete dair çeşitli bir takım bentlerden ibarettir.

Konya gazetesi 1925-1932 haftada iki defa olarak, Pazartesi ve Çarşamba günleri çıkmaya devam etmiştir. 1928 yeni harflerin kabulü ile birlikte, gazete Latin alfabesiyle yayınlanmaya başlamıştır. *Konya* gazetesi resmi gazete olduğu için sahiplik ve sorumlu müdürlüğünü valilik üstlenmektedir. Gazetede ayrı kim olduğu belirtilmeyen neşriyat müdürlüğü makamı bulunmaktadır. Gazetenin neşriyat müdürlüğünü bir ara Server Rıfat İskit'in yaptığı bilinmektedir. *Konya* gazetesi İçişleri Bakanlığı'nın emri ile 1932 yılında kapanmıştır (Önder, 1949, 11).

Konya gazetesi, "Takvim-i Vekayi gibi yaklaşık yerel gazeteciliği 38 yıl tek başına temsil etmiş; toplam 2685 civarında ayrı sayı çıkarılmıştır. Bu toplam içinde 394 sayı, Harf İnkılabı sonrasında yayımlanmıştır. Birçok şair, yazar ilk tecrübelerini o zeminde edinmiştir" (Arabacı, 2008).

4.1.2. Anadolu Gazetesi

Anadolu gazetesi, çalışmamızın konusunu oluşturan *Meşrik-ı İrfan* açısından önemlidir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, Konya'da yayınlanan bu ilk özel gazetenin, Sahibi ve Mesul Müdürü: Mehmet Burhanettin ve yazar kadrosundaki bazı isimler (Seydişehirli Zeki gibi) *Meşrik-ı İrfan*'da görev almışlardır. Konya'da yayınlanan ilk özel gazete olması nedeniyle, matbaası olan özel *Meşrik-ı İrfan* gazetesine öncülük etmiştir. "Dikkat edilirse bundan sonra çizgi olarak *Anadolu*'yu *Meşrik-ı İrfan*, *İntibah*, *Hak Yolu* gibi süreli yayınlar takip edecektir" (Arabacı, 2008).

Anadolu gazetesi, II Meşrutiyetin ilan edildiği günden itibaren, Konya'da yayınlanmaya başlayan ilk özel gazetedir. Konya'da daha önce, tek olarak Vilayet Matbaasında basılan resmi gazete mahiyetindeki, *Konya* gazetesi yayınlanmaktadır. Dönemin genel özelliklerini taşıyan *Anadolu*, haftada iki gün ve dört sayfa olarak çıkmıştır. Bir senelik yayın hayatında *Anadolu* gazetesinde; Şeyh zade Ahmet Ziya,

Müftüzade Kazım, Seydişehirli Zeki, Nevşehirli Hayri, gibi yazarlar daha çok dini içerikli yazılar yazmışlardır (Arabacı, 2008).

Anadolu Gazetesinin ilk sayısında basılan tarih 10 Temmuz 1324'dür (23 Temmuz 1908). Gazete haftada iki defa olarak yayınlanan gazetenin sahibi ve Mesul Müdürü: Mehmet Burhanettin'dir. Başyazarlığını 23 Teşrincevvel 1324 (5 Kasım 1908) tarihine kadar Abdurrahman Rahmi yürütmüştür. *Anadolu* gazetesinin bu tarihten sonra kapanışına kadar başyazar klişesindeki isim, Hüseyin Vehbi'dir (Önder, 1949, 12).

Anadolu gazetesinin 4 Eylül 1324 (1908) tarihli 4. Sayısındaki kimlik bilgileri şu şekildedir: Cumartesi ve Çarşamba günleri sabahleyin yayınlanır. Mebadi-i Tarih (başlangıç tarihi) 10 Temmuz 1324 (23 Temmuz 1908) dir. Sahibi ve Mes'ül Müdürü: Mehmet Burhanettin. Ser Muharriri: Abruhrakman Rahmi. Mahal İdaresi: Konya'da Maarif Evleri karşısında daire-i mahsusadır. Bir nüshasının fiyatı 20 paradır. *Anadolu* gazetesi 28 Eylül 1324 (1908) tarihli 10. Sayıdan itibaren, haftada iki defa olan yayın günlerinde değişiklik yapmıştır. Artık Pazar ve Perşembe günleri yayınlanmaktadır (*Anadolu*, 4 Eylül 1324/1908, S.4; 28 Eylül 1324/1909, S.10).

Meşrik-ı İrfan'ın 3. Sayısında görüldüğü üzere bu sırada halen *Anadolu* gazetesi yayın hayatına devam etmektedir. “*Anadolu* gazetesinin fi 28 Şubat sene 1324 tarih ve 51 numro nüshasında Taşnaksiyon cemiyetine mensup Doktor Ermenan Hahamiyani müdafaa tarzında Konya Ermeni Terakkiperver Cemiyeti tarafından verilen müdafaa nameyi okuduk” (*Meşrik-ı İrfan*, 6 Mart 1324/1909, S.3). Haberin devamında *Anadolu* gazetesinin görüşleri, *Meşrik-ı İrfan* tarafından desteklenmektedir. Görüldüğü üzere *Meşrik-ı İrfan* 3. Sayısını çıkardığında, *Anadolu* gazetesi 51. Sayıya ulaşmıştır. Yayınına hâlâ devam etmektedir. *Anadolu* gazetesi sahibi Mehmet Burhanettin *Meşrik-ı İrfan*'da 10 Temmuz 1909 Perşembe günü başyazar olarak görülmektedir. *Anadolu* gazetesinin Temmuz 1909 tarihinde kapanmış olması muhtemeldir.

Dört sayfa olarak yayınlanmakta olan *Anadolu* gazetesi, Vilayet Matbaasında basılmaktadır. Gazetenin sayfaları üçer sütuna bölünerek dizilmekte, içeriğinde ise; Vilayet Haberleri, dini içerikli yazılar, hadisler, ve ilanlar görülen gazete 1909 yılında kapanmıştır (Önder, 1949, 13).

4.1.3. *Hakem* Gazetesi

Hakem gazetesi İttihatçı görüşü benimsemektedir. “İmtiyaz sahibi ve Mes’ul Müdürü, Mehmet Tevfik olan gazetenin yazarlarından bazıları şunlardır: Ali Rıza, Muallim Hicri, Mehmet Hilmi, Sabit, Hüsnü Efezade Kazım, Maarif Müdürü Hacı Hulusi, Seydişehirli Zeki Selahattin Enis dir” (Önder, 1949, 12).

Hakem gazetesi 10 Kanunsani 1324 (23 Ocak 1909 Cumartesi) günü yayınlanmaya başlamıştır. Sahibi Ebu-r Refik Mehmet Tevfik Efendi’dir. Mehmet Tevfik Efendi, gazetenin çıktığı dönemde Maliye Sandık Eminidir. İttihat ve Terakki Kulübü Reisi görevini de sürdüren Mehmet Tevfik Efendi daha sonra Konya Maarif Müfettişliği’ne atanır. İlerleyen dönemde İstanbul Meclisi Mebusan’a Konya Mebusu seçilmiş ve bu dönemden sonra Evci Zade Tevfik Bey olarak anılmaya başlanmıştır. Gazetenin idarehanesi: Alaaddin civarında ki İstasyon Caddesinde bulunan daire-i mahsusadır (Es; Arabacı, Demirsoy, Ayhan, Aydın, 2008).

Hakem gazetesi Konya Vilayet Matbaasında basılmaktadır. Gazetenin başyazarı ilk yayınlandığı dönemde Ebu-l Fahri Hüseyin Nazmi’dir. Önceleri haftada bir defa çıkmakta olan gazete, 22 Nisan 1325 (5 Mayıs 1909) Çarşamba gününden itibaren, haftada iki defa Çarşamba ve Cumartesi günleri yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin yazar kadrosunun çoğunluğu Konya’da görev yapan memurlar oluşturmaktadır (Arabacı, Demirsoy, Ayhan, Aydın, 2008). *Hakem* gazetesi 1910’da yayın hayatını noktalamıştır (Önder, 1949, 12).

Hakem gazetesi, sahibinin Konya İttihat ve Terakki Kulübü Başkanı olmasından anlaşılabilceği üzere, İttihat ve Terakki’nin şiddetli savunucusudur. Bu sebepten dolayı, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak inceleneceği üzere, *Meşrik-ı İrfan*’la en çok tartışma yaşayan gazetedir.

4.1.4. Çifçi Gazetesi

Çifçi gazetesi, *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınından bir süre sonra (72. Sayıdan) Konya'da çıkmaya başlayan bir *Çifçi* gazetesidir. “Ziraat Orman ve hayvan yetiştirme usullerinden bahseden bu gazete 10 Kasım 1909 tarihinde, Konya Baytar Müfettişliği ile Numune Tarlası Müdürlüğünce müştereken tesis edilmiş, Vilayet Matbaasında basılmıştır. Tanesi 20 paradır. İçişleri Bakanlığınca desteklenen bu gazete, haftada bir defa çıkıyor tarım bölgelerine gönderiliyordu” (Önder, 1949, 14). Gazete adından da anlaşıldığı gibi çiftçilik faaliyetlerini geliştirme amacıyla desteklenerek çıkmıştır.

Önder, gazetenin 10 Kasım 1909 tarihinde yayınlanmaya başladığını belirtmektedir. Çalışmada incelediğimiz *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin 9 Kanunevvel (Aralık) 1909 tarihli 74. Sayısında “Şehrimizde intişar edeceğini evvelce neşr ettiğimiz muhterem “Çifçi” Gazetesi geçen Perşembe günü neşr olundu” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Teşrinsani 1325/1909, S.74) denmektedir. Bu tarihi göz önüne alırsak, *Çifçi* gazetesinin 1. Sayısının tarihi 2 Aralık 1909 Perşembe olmaktadır.

Meşrik-ı İrfan, *Çifçi* gazetesinin çıkışını tebrik etmektedir. Fakat gazeteye ayrıcalık tanındığından dolayı eleştiride yöneltmiştir. Matbuat Kanunun 19. Maddesi gereğince gazeteler, ya üst künyelerinde ya da yaprak altlarında mesul müdürlerinin ismini yayınlamak zorundadır. Eğer yayınlanmazsa tenkit cezası ve ayrıca gazeteyi çıkaranlara yönelik soruşturma açılacağı belirtilmektedir. *Çifçi* gazetesinin yayınlanan ilk nüshasının hiçbir yerinde mesul müdür ismine rastlanmamıştır. *Meşrik-ı İrfan* bu duruma Vali Bey'in dikkat buyurmasını istemektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Teşrinsani 1325/1909, S.74).

Meşrik-i İrfan'ın bu itirazına rağmen, *Çifçi* gazetesi 2. Sayısında da mesul müdür ismi belirtmeden, Matbuat Kanununa muhalif çıkarılmıştır. *Çifçi* gazetesinin çıkmasını Vali Bey özel olarak istemiş ve ondan sonra yayınlanmaya başlamıştır. Buradaki amaç vilayette zirai bir gazete çıkarmaktır. *Meşrik-ı İrfan* ise bu durumu yadırgamaktadır. Vilayet tarafından bir gazeteye, ziraata yönelik haber yapma görevi

verilecekse, niçin yeni bir gazete çıkarılmıştır? Vilayetin zaten *Konya*, isminde bir gazetesi bulunmaktadır. Yoksa kanunlar sadece bir kısım kişilerin uyması için mi çıkarılmaktadır? “Artık sükûtu ihtiyar edemeyeceğiz. Çünkü bu betalet (işlemezlik) umuma da sirayet edecek ve umran ve terakkiden bizi kemalen mahrum bırakacaktır” (*Meşrik-ı İrfan*, 3 Kanunevvel 1325/1909, S.76) diyerek *Çifçi* gazetesine gösterilen ayrıcalığa karşı çıkılmaktadır.

4.1.5. *Babalık* Gazetesi

Babalık gazetesi Rumi 23 Aralık 1326¹’da yayın hayatına başlamıştır (Önder,1999). Konya’nın en uzun soluklu yerel gazetelerinden olan *Babalık*’ın yazar kadrosu oldukça geniştir. “Samizade Süreyya (Berkem), Server İskit, Ekrem Reşat (Koçu), Yakup Kadri, Reşat Nuri, Naci Fikret, Namdar Rahmi, Sadettin Nüzhet, Feridun Nafiz, Enver Behnan, Süleyman Necati, Abdülkadir Erdoğan, Mithat Şakir Altan, Muhlis Koner, Naim Hazım Onat, Besim Atalay” (Cumhuriyet Basını, 1998, 49; Aydın, 2008). Gibi yazarlardan oluşmaktadır. Bir yerel gazeteden beklenmeyecek genişlikte ve güçlü bir yazar kadrosunu uzun yayın hayatında *Babalık* gazetesinde görebiliriz.

Babalık Gazetesinin “1910-1917 yıllarında: Sahibi; Yusuf Mazhar. Müdürü: Ahibaba zade Yusuf Ziya. İdarehane: Konya İplikçi cami şerifi yanındadır. Basıldığı yer sırasıyla; Vilayet Matbaası, Viyolaki, *Meşrik-ı İrfan* Matbaası, sonra kendi matbaası olan *Babalık* Matbaası. Önceleri haftada bir sonra iki defa çıkmağa başlamış, zaman zaman 2-4-6 sayfa çıkmıştır” (Önder, 1949, 16-17). *Babalık* Konya’da günlük olarak yayın yapan ilk gazetedir (*1973 Konya İl Yıllığı*).

---

¹ Önder, gazetenin çıkış tarihini rumi olarak bu şekilde belirtmiş, fakat miladi olarak 1910 yılı olduğunu söylemiştir. Bilindiği üzere Rumi Tarihin, Miladi Tarihe çevrilmesinde 1918’den önceki yıllar için, 584 yıl ve 13 gün eklenmektedir. Bundan dolayı, *Babalık* gazetesinin çıkışı olarak verilen Rumi tarihin, Miladi tarihe tam çevirisi 5 Ocak 1911 olmaktadır.

Babalık gazetesinin 2 Mart 1329 (1913) tarihli 180. sayısındaki kimlik bilgileri şöyledir: Sahip İmtiyazı ve Müdür-i Me'sulü: Yusuf, Vilayet Matbaasında basılan gazetenin idarehanesi Konya'da Vilayet Matbaası yanında daire-i mahsusa olarak belirtilir. Nüshası on paradır. Taşra abonelik bedeli; seneliği yirmi beş kuruş, altı aylığı yirmi kuruştur. Konya abonelik bedeli; seneliği yirmi beş kuruş, altı aylığı on beş kuruştur. İlanların her satırı için bir kuruş alınır. Klişe logonun altında üst ve alt çizgiyle belirlenmiş alanda şu ibare bulunmaktadır. “ Haftada iki defa çıkar. çifçi, işçi, esnaf, kardeşlerin ilerlemesine çalışır, her şeyden yazar köylü gazetesidir” ibaresi bulunmaktadır” (*Babalık*, 2 Mart 1329/1913, S.180). *Babalık* gazetesinin aynı sayısında Başyazar Ali Haydar, Sabırsızlık ve milletin vazifesi başlıklı bir yazı yayınlar. Yazıda Balkan Savaşında Ordumuza levazım desteği sağlanması adına Konyalılar yardıma çağrılmaktadır. Birinci sayfadan ikinci sayfaya devam eden yazısında Agâh Sırrı, Hayatta çalışmanın öneminden bahsetmektedir. İngiltere gibi devletlerin büyük olmasının altında yatan nedeni çalışmaya bağlamaktadır. Tezahüratı Milliye başlığı ile yayınlanan yazıda ise Balkan Savaşındaki ordumuza açılan yardım kampanyasına katılan Konya kazaları ve yardım sahipleri onore edilmektedir. Konya merkezinden sonra adı geçen kazalar sırasıyla: Kadınhanı, Hatunsaray, Ilgın, Beyşehir, Ereğli, Seydişehir, Sultaniye, Niğde, Nevşehir, Karaağaç, Alanya, Eğridir, Bor, Tefenni, Yalvaç, Aksaray, Uluborlu'dur. Yurdun değişik yerlerinden gelen telgraf haberleriyle devam eden sayıda Cenevre'de kurulan Türk Yurdundan bahsedilmektedir. Oradaki talebelerin kurduğu dernekten ayrıca bir mesaj da yayınlanmıştır. Gazetenin son sayfasında ilanlar bulunmaktadır (*Babalık*, 2 Mart 1329/1913, S.180).

“Gazeteye *Babalık* adını koyan, Konya valilerinden Arif Paşa'dır. Bir aralık Vali Muammer Bey'in tavsiyesiyle “*Türk Sözü*” (1917-1918) adıyla bir yıl kadar çıkmıştır. Bu devrede, Konya Valisi Muammer'in tavsiyesiyle *Babalık* adı (*Türk Sözü*) ne çevrilmiştir. Türk sözü 11 Haziran 1917 tarihinden, 30 Ekim 1918'e kadar 76 sayı çıkmıştır” (Önder, 1949, 17).

Babalık gazetesi milliyetçi yapısıyla dikkat çekmektedir. 1. Dünya Savaşı sonlarına doğru bu görüşün yükselen değeri olması yadırganmasa gerek. İşte tamda

bu noktada 1917 yılında gazetede meydana gelen okuyucu ilgisinin azlığı ve Vali Muammer Bey'in teklifi doğrultusunda daha milliyetçi bir isim seçiliyor. "Vali Muammer Bey, Türkçülük cerayanının yeni başladığı o günlerde gazetenin isminin *Türk Sözü* olarak değiştirilmesini istiyor. Teklif uygun bulunuyor ve *Babalık* o tarihten itibaren Muammer Bey'in Konya'dan ayrılacağı güne kadar *Türk sözü* adı ile yayınlanmaya başlıyor. *Türk Sözü*'nün milliyetçilik ve Türkçülük etrafında yayın yapmasına bilhassa dikkat çekmek gerekir. Selanik'te Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının 1912'den sonra *Genç Kalem*ler adı altında yapmaya çalıştıklarını *Türk Sözü* 1917'de ele almış ve kendini bu konuda görevli saymıştır. Tıpkı Genç Kalem'ler'de olduğu gibi Türk Sözü gazetesinde de Mehmet Muhlis (Koner), Abdülkadir (Erdoğan), Namdar Rahmi (Karatay), Naim Hazım (Onat), Mithat Şakir (Altan)'ın Türklük etrafında birleştikleri görülmektedir" (Kışmır, 2004, 207).

Türk Sözü gazetesinin 25 Teşrinisani 1333 (1917) tarihli 31. sayısındaki kimlik bilgisi ve içeriği şu şekildedir. Gazetenin kuruluş yılı olarak *Babalık*'ın kuruluş yılı belirtilerek, 1326 gösterilmiştir. Ayrıca birinci yıl sayı otuz bir belirtilirken yine *Babalık* sayısına devam edilmiş 424. sayı ibaresi de yan yana kullanılmıştır. Sahib-i İmtiyazı yine Yusuf Mazhar'dır. İş Yazıcısı olarak Süleyman Necati belirtilmektedir. Gazetenin basım yurdunda değişiklik olmuş; İplikçi Cami-i Şerifin yanında basılmaya başlanmıştır. Telgraf adresi: Konya'da Türk Sözüdür. Haftada üç defa çıkmaya başlayan gazete artık yirmi paradır. İlanların satırı ise üç kuruşa çıkmıştır.

Gazetenin ilk sayfasında "Ölürsen yer beğensin, kalırsan il beğensin" atasözüyle başlayan imzasız bir yazı bulunmaktadır. Aynı sayfada şehir haberleri altında: Musahabe (sohbet) üst başlığının altında "İttihat ve Terakki Kızlar Mektebinde" adlı bir haber bulunan yazıda, mektepde başlatılan sohbet programından bahsedilmektedir. İkinci sayfadaki Vilayet Haberlerinde "Eğridir Gölünde Römorkör Var" başlıklı haber göze çarpmakta. Haberler, Dahili Haberler başlıklı yazıyla devam ediyor. Sonrasında "İktisadi Cereyanlar" başlıklı makalenin imza bölümünde, Mümtaz Bahri'nin adı görülür. Aile Kararnamesi başlığıyla çıkarılan kanun gazetede tam olarak verilmiş. Dördüncü sayfanın (son sayfa) sonunda küçük bir ilan yayınlanmıştır. İlanda: istinat bölüğünden, 101 numaralı, 90

doğumlu, Bünyamin'in kaybettiği askerlik vesikasının hükümsüz olduğu belirtilir. En altta ise gazetenin, *Babalık* Matbaasında basıldığını, Matbaanın ise Me'sul Müdürü'nün Viyolaki olduğu ibaresine yer verilmektedir (Türk Sözü, 25 Teşrinisani 1333/1917, S.31).

Gazetenin *Türk Sözü* dönemi sonrasında, yeniden *Babalık* olarak çıkmaya devam ettiği görülür. 862 sayı 5 Nisan 1922 tarihli sayıdaki kimlik bilgileri şu şekildedir. Sahib-i İmtiyazı: Yusuf Mazhar. Matbaa ve idarehanesi: Konya: (Maarif) Caddesinde ve Mekteb-i Sanayi karşısında. Telgraf ve Telefon adresi: Konya *Babalık*, Fiyatı 5 kuruştur. Baş Muharriri: Sami zade Süreyya. Her gün çıkar Türk Gazetesidir, (*Babalık*, 5 Nisan 1922, S.862) ibaresi bulunmaktadır.

1930 yılında Yusuf Mazhar'ın ölümüyle birlikte *Babalık* gazetesi kan kaybetmeye başlamıştır. Gazete, 1946-1949 yılları arasında haftada üç defa çıkarılmaktadır. Mehmet Önder Gazetenin 1950 yılında kapandığını söylese de Afif Evren gazetenin 1952 yılının sonunda kapandığını belirtmektedir (Evren, 1969, 128). Ayrıca 1973 il yıllığındaki bilgi de Afif Evren'i doğrular mahiyettedir. “*Babalık*’ın yayın hayatını tatil ettiği tarih 1952’dir” (1973 *Konya İl Yıllığı*). Evren, Yusuf Mazhar'ın kayınbiraderidir. Yusuf Mazhar'ın ölümünden sonra, *Babalık* gazetesini kızkardeşi ile çıkarmaya devam etmiştir. Bu nedenlerden dolayı, Afif Evren'in gazetenin kapanış tarihi hakkında verdiği bilginin daha yerinde olacağı düşünülebilir.

4.1.6. Konya Osmanlı Gazetesi

Konya Osmanlı gazetesi Konya’da İttihat ve Terakki Partisinin sözcüsü durumunda yayın yapmaktadır. “*Osmanlı* 1911 yılında haftada iki defa olmak üzere yayınlanmağa başlanmıştır” (Önder, 1999). Gazetenin kısa kimlik bilgileri şöyledir. “Müdür-i mes’ulü: Ahmet Necib, Mahal-i idaresi: Konya’da Telgrafhane civarında daire-i mahsusadır. Gazete kendisine gelen yazılarda aradığı özellikleri de belirtmiştir. “menafi-i vataniyyeye hadim ve vesaike müstenid asar ma’al-memnuniye kabul olunur. Derc olunmayan evrak iade edilmez” (Arabacı, 2007) denilmektedir.

İlk sayılarda gazete haftada iki defa olarak çıkarılmaktadır. Nüshası on paradan satılmaktadır. Gazetenin kimlik bilgileri 8 Mayıs 1329 (1913) tarihli 99 no'lu sayıdan sonra değişiklik göstermiştir. Gazetenin artık başyazarı Ahmed Necib, Basım yeri ise Konya Tekâmül Matbaasıdır. *Konya Osmanlı* gazetesi İttihat ve Terakkinin Konya'daki sesidir. Bu nedenle çalışmamızın konusu olan *Meşrik-ı İrfan*'ın İtilafçı tutumu, *Konya Osmanlı*'da büyük tepkilere neden olmaktadır (Arabacı, 2007).

Konya Osmanlı gazetesinde Rasim Haşmet ismine değinmek yerinde olacaktır. Rasim Haşmet aslen Selaniklidir. Konya lisesinde Filozofi ve Edebiyat öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Rasim Haşmet, *Konya Osmanlı* Gazetesinde yazılar yazmak üzere bir yandan öğrencilerini desteklerken, diğer yandan gazete ve İttihat ve Terakki arasında ki bağlantıyı kurmaktadır. Nitekim Rasim Haşmet'in 1915 yılında Konya'dan İstanbul'a gitmesi ve orada genç yaşta ölmesi, *Konya Osmanlı* gazetesinin kapanmasına yol açan en büyük etkidir (Arabacı, 2007).

Konya Osmanlı Gazetesi Sorumlu Müdürü Necip Efendi 1912 seçimlerinde yazdığı yazı dolayısıyla cezalandırılmıştır. 1913 Babiâli Baskını sonrasında, Osmanlı yönetiminin, İttihat ve Terakki'nin tekeline geçtiğini bilinmektedir. İttihatçı yazar Necip Efendi'nin de bu anlamda kurtarılması gecikmemez. “Üç yüz yirmi yedi ve yirmi sekiz senelerinde icra kılınan mebusan intihabında (Meclis seçimleri) mebus-i kesan (Bazı mebus) hakkında yazdığı makalâtân dolayı haps ve tazminat ile mahkum edilmiş olan Konya da münteşir (çıkarılmakta olan) *Osmanlı* gazetesi müdür-i mesulü Necip Efendi'nin hukuk şahsiyesi baki kalmak üzere affı Heyet-i Mebusan-ı Vükela (Bakanlar Kurulu) kararıyla irade-i seniyye (Padişah emri) kılınmıştır. 17 Teşrinisani sene 1330 (1914)” (Bkz. BOA, Tarih 21/Ş/1332 (hicri), Dosya No: 87, Gömlek No:4, Fon Kodu: DH.EUM.EMN.)

“*Osmanlı* gazetesi çıktıktan sonra bir müddet neşriyatını tatil etmişse de 1915'ten itibaren tekrar çıkmaya başlamış ve bir yıl sonrada kapanmıştır. Tam bir koleksiyonu mevcut olmadığından kapanış tarihi günü gününe tespit edilememiştir” (Önder, 1949, 24).

BİRİNCİ BÖLÜM

MEŞRİK-I İRFAN GAZETESİNİN KİMLİK BİLGİLERİ VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın birinci bölümünde, *Meşrik-ı İrfan*'ın kimlik bilgileri ve genel özellikleri üzerinde durulacaktır. Bu bölüm iki kısımdan oluşmakta, birinci kısımda gazetenin kimlik bilgileri incelenmektedir. İkinci kısımda ise, gazetenin genel özellikleri başlığı altında, gazetenin görsel açıdan değerlendirmesi yapılacaktır.

1.1. Gazetenin kimlik bilgileri

Çalışmanın bu bölümünde *Meşrik-ı İrfan*'ın künyesi, sahiplik durumu, başyazarları ve yazar kadrosu ele alınacaktır. Ayrıca gazetenin basım yeri, ücret bilgileri, yayınlanma aralığı, gazetede bulunan tarih gösterme biçimlerinin üzerinde durulacaktır.

1.1.1. Gazetenin İsmi

Gazetenin ismi olan *Meşrik-ı İrfan*'ı günümüz Türkçesine çevirdiğimiz zaman şu şekilde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Meşrik: “Şarkdan (doğudan) türeyen isimdir. Güneşin doğduğu yer veya taraf, gün doğusu” (Şemsettin Sami, 2006, 1351) anlamına gelmektedir. İrfan ise; “Biliş, anlayış, vakuf, hakikate vakuf olan” (Şemsettin Sami, 2006, 1351). “Bilme anlama, ilahi bir feyiz olarak kâinatın sırlarını bilme kudreti” (Develioglu, 2003, 585) anlamına gelmektedir. O halde gazetenin anlamı: Bilmişliğin Gündoğusu, Bilimin doğuşu gibi anlamlar içermektedir.

“II. Meşrutiyetin ilanından sonra Konya’da çıkan üçüncü sivil gazete Islah-ı Medâris’e ait olan *Meşrik-ı İrfan*’dır” (Arabacı, 1998, 487). Bir medrese tarafından çıkarılan gazetenin isminin bilime işaret etmesi manidar olsa gerek. Gazete ismiyle hakikat ilminin doğduğu yer olarak sayfalarındaki yazıyı işaret etmektedir. *Meşrik-ı İrfan* gazete ismi olarak bilimin önemini vurgulamaktadır. Bu isim sadece gazeteye verilmemiş aynı zamanda, gazetenin basıldığı matbaanın da adı olmuştur.

1.1.2. Gazetenin Sahibi

Gazetenin çıktığı dönemde gazetede yazarların ve sahibin hakkında özel yaşamıyla ilgili bilgiler bulunmamaktadır. Bu anlamda yerel bir gazetenin kadrosu hakkında bilgi alabileceğimiz kaynaklarda oldukça kısıtlı ve yetersiz kalmaktadır. Çalışmada gazetenin sahibi ve yazar kadrosuyla ilgili ulaşabilen kaynaklardan bilgiler aktarılacaktır.

Gazete ilk sayısındaki künyesinde sahibini belirtmemiştir. 2. sayısında ise sahip imtiyazı Mazlumzade Hacı Osman olarak belirtilmiştir. (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324/1909, S.2) Mazlumzade Hacı Osman, gazetenin 2. Sayıdan itibaren çalışmada incelenen 344. sayıya (22 Mart 1329/1913) kadar künyede gazete sahibi olarak görülmektedir.

Mazlumzade Hacı Osman'ın o günkü gazetelerin aksine, kendi gazetesinde hiçbir yazısı yayınlanmamıştır. Profesyonel anlamda sahiplik yaptığı düşünülebilir. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak değinileceği üzere gazetenin sahip ve yazarları Islah-ı Medâris Medresesi ekolünden gelmektedir. Mazlumzade Hacı Osman da Islah-ı Medâris'in kurucuları arasında bulunur. Islah-ı Medâris Nizamnâmesinin *Meşrik-ı İrfan*'da ilk olarak yayınlandığı sayıda, medreseye yardım edenlerin arasında Mazlumzade Hacı Osman'ın da ismi geçmektedir. "Tüccardan Mazlum zade Hacı Osman Efendi, Bir defaya mahsus olarak verilecek iane miktarı: 216 kuruş, Mütemediyen verilecek iane miktarı: 40 kuruş" (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1335/1909, S.57) olarak belirtilmiştir.

Mazlumzade Hacı Osman'ın yaşamı ile ilgili ulaşabildiğimiz bilgi, öldüğü tarihle kısıtlı kalmaktadır. Hacı Osman o devrin münevver ve eşrafından bir zattı. Konya *Meşrik-ı İrfan* gazetesi sahibidir. Delibaşı Mehmet ayaklanması 3 Ekim 1920'de meydana gelince asileri iltizam etti. İsyanın bastırılmasından sonra İstiklâl

Mahkemesi², ne sevk edilerek 1921 yılı Kasımın'da suçunu hayatı ile ödedi (Es)
“Rifat Efendi'den sonra idam edilen önemli şahsiyet *Meşrik-ı İrfan* gazetesi sahibi

---

² İstiklâl Mahkemeleri iki dönem olarak kulmuştur. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla, gerek TBMM'ye karşı isyanları önlemek, gerekse asker kaçaklarını cezalandırmak için sert önlemler içeren 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniyye Kanunu çıkarıldı. Kanuna göre, TBMM'nin meşruluğuna karşı fiili ve sözlü eylemde bulunanlar hakkında vatan hainliği suçu uygun görülür. Suçun tespit edilmesi halinde, zabitanın tutanacağı tutanak sonrasında, en büyük mülkî amire bildirilir. Savcı yirmidört saat içinde mahkemeye verir. Bu konuda suçlunun tutuklandığı mahaldeki mahmeke icraya yetkilidir. Mahmekeye idam kararı verme yetkisi tanınmıştır. Hıyanet-i Vataniyye suçundan yargılananların, davaları en geç yirmi gün içerisinde hükme bağlanır. Bu kanun tebliğ edilen mahalde, kırk sekiz saat sonra uygulanacaktır. Fakat bu kanunun dört aylık uygulanma sürecinde, TBMM tarafından istenilen sonuca ulaşamamıştı. Asker kaçakları hakkında kanunun öngördüğü, hapis cezası kaçaklar tarafından seve seve kabul edilmekteydi. Bu sebeplerden daha özel bir mahkeme kurulması gündemdeydi. Dr. Tevfik Rüştü Bey, çetelerin yarattığı tehlike ve kaçaklara engel olmak için Mustafa Kemal'e "İhtilal Mahkemeleri" kurulmasını teklif etti. Nitekim kabul gören bu öneriyle ilk kanun teklifi İhtilal Mahkemeleri olarak yapıldı. Daha sonra hazırlanan, Firariler hakkındaki 21 numaralı Kanunla mahkemelerin adı İstiklâl Mahkemeleri olarak belirlendi. 11 Eylül 1920'de çıkarılan kanuna göre, firarileri cezalandırmada yetkili İstiklâl Mahkemeleri kurulacaktır. Kanuna göre, TBMM tarafından çeşitli mahallerde kurulacak olan mahkemelerin üyelerini TBMM seçer. Mahkemenin üç üyeden mürekkep olacak ve üyeler kendi aralarında bir reis seçecektir. Mahkemelerin kararı kesin olup temziyi yoktur. Mahkeme kararlarını uygulamakta zaaf gösterenler, yine İstiklâl Mahkemeleri tarafından yargılanır. 18 Eylül 1920'de İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulacağı bölgeler ve azaları ile ilgili teklif TBMM'ye sunuldu. Teklife göre 14 bölgede kurulması istenilen Birinci Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin, TBMM'de yapılan tartışmalar sonrasında 26 Eylül 1920'de çıkarılan kanunla 8 bölgede kurulması uygun görüldü. Kanunda belirlenen bölgeler, Ankara, Eskişehir, Konya, Isparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı ve Diyarbakır'dır. İstiklâl Mahkemeleri asker kaçaklarına yönelik çıkarılmasına rağmen, mahkemelerin yetkisinin zamanla genişletilmesiyle her davaya bakar duruma gelmiştir. Bu kanunu göre kurulan Birinci Dönem Konya İstiklâl Mahkemesi 8 Kasım 1920 tarihinde göreve başlayarak, 18 Şubat 1921 tarihine kadar görev yaptı. Konya İstiklâl Mahkemesinin Reisi: Osman Nuri Bey, Azaları: Tevfik Efendi ve Hacı Tahir Efendi'dir. Birinci Dönem Konya İstiklâl Mahkemesi, çalıştığı kısa sürede 3600 davaya baktı. Bu davalardan 2917'sine değişik suçlar, 575'ine beraat, 2'sine idam, 1'ine gıyaben idam, 105'ine Kala'bent ve kürek cezası verildi. Tekalif-i Milliye Kanunu'nu uygulamaya yönelik olarak kurulan İkinci Dönem İstiklâl Mahkemeleri 5 bölgede görev yaptı. Bu bölgeler, Ankara, Konya, Kastamonu, Samsun ve Yozgat'tır. İkinci Dönem Konya İstiklâl Mahkemesi 12 Ağustos 1921'de göreve başladı. Mahkemenin Başkanı: Karesi Mebusu Hacim

Mazlumzade Hacı Osman Efendi'dir. İstiklâl Mahkemesi, kararıyla, "asileri ilzam etmek" suçundan 1921'de idam edilerek Musalla Mezarlığına gömülmüştür" (Arabacı, 1998, 524).

1.1.3. Gazetenin Sorumlu Müdürü

Gazetenin ilk sayısından itibaren, Sorumlu Müdür olarak Mehmet Hilmi ismi görülmektedir. "Müdür: Mehmet Hilmi" (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324/1909, S.1) çalışmada, gazetenin incelenen döneminde, yayının başından sonuna kadar ismi değişmeyen ikinci kişi Sorumlu Müdür Mehmet Hilmi'dir. Gazetenin kısa yayın hayatında başyazar olarak ileride değinileceği üzere fazlaca kişinin adı geçmiştir. Gazete 105. Sayıdan itibaren künyesinde başyazar ismi yazmadan çıkmaya devam etmiştir.

Meşrik-ı İrfan'ın 104. Sayısında (27 Mart 1336/1910, Perşembe) Başyazar ismi logonun üst sol kısmında yazmaktadır. Sorumlu müdürün ismi ise son sayfanın en altında yazılmaktadır. İlk sayfadaki künyede sorumlu müdür ismi görülmemektedir. 105. Sayıdan itibaren (Beyşehirli Ahmet Kemal'in başyazarlığının sonrasında) gazete başyazar olmadan çıkarılmaya devam eder. Bu sayıdan itibaren başyazar klişesinin olduğu alana "Müdür Mesulü: Mehmet Hilmi" (*Meşrik-ı İrfan*, 2 Mart 1336 (1910), S.105) ibaresi yazılmıştır.

Mehmet Hilmi'nin bu sayıya kadar herhangi bir yazıda imzasını görmüyoruz. Bu sayıdan itibaren başyazılarda yine imza görünmüyor. Fakat bu yazıların Sorumlu Müdür Mehmet Hilmi tarafından yazıldığı düşünülebilir. Çünkü başyazar klişesinin

---

Muhittin Bey, Azalar: Busa Mebusu Muhiddin Baha, Urfa Mebusu Ali Sâib ve Denizli Mebusu Yusuf Bey'dir. İkinci Dönem Konya İstikla Mahkemesi 22 Temmuz 1922 tarihine kadar görev yaptı. Mahkemenin öncelikli konularını, Konya, Karaman İsyanları ve Denizli olayları oluşturmaktadır. Bu süre içerisinde toplam 1378 davaya bakan İkinci Dönem Konya İstiklâl Mahkemesinde, 1479 tehir edilmiş idam ve 166 infaz edilmiş idam kararı verilmiştir (Aybars, 1988).

olduğu yerde ismi bulunmaktadır. Ayrıca gazetede bu sayıdan itibaren imzasız olarak sadece başyazılar yayınlanmaktadır.

Mehmet Hilmi tarafından bu dönemde yayınlanan yazıların geneli Girit Meselesine yöneliktir. Mehmet Hilmi, “Namus İle Ölmek, Girit’i Yunanistan’a Vermemek için Osmanlılar Ölmeğe Hazır mıdır?” Başlıklı yazısında, “Ya Girit: Ya Ölüm. Onca vicdaniyesi her Osmanlının kalbinden kopan bir (Ah) ile beraber... Hiçbir Osmanlı tasvir olunamaz Girit uğrunda sevine sevine ölmek güle güle can vermek için şimdiden dimağ-ı müfekkiyesini bir lezzet bir hissiyat-ı müntevi ile telezzüz ederek ya Girit ya Ölüm diyerek sıhhe-i saika gibi çığırmasın” (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.120) demektedir. *Meşrik-ı İrfan* ve Girit meselesi üzerinde çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

Sorumlu Müdür Mehmet Hilmi hakkında davalar açıldığını yine *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanan bir haberde görüyoruz. “Şimdiye kadar gazetemiz Müdür-i Me’sulü hakkında birkaç dava mürur etti. Bunlardan birkaçı hukuk-i şahsiyeye ait olmakla beraber birkaçında da hukuk umumiyenin alakadar olduğu inkar edilemez. Bunlardan birincisi Rejidir ki müddiamızı ispat etmiş, mahkemeden pürneşe hak ile çıkmış iken rejî hakkında acaba ne güna takibat icra edildi” (*Meşrik-ı İrfan*, 3 Haziran 1336/1910, S.125).

Büyük Konya Ansiklopedisinde Selçuk Es, Mehmet Hilmi’nin kadı olduğunu söylemektedir. “Kalemi ile basına hizmetlerde bulunmuştur. Siyasi hayata atıldığı zaman 1920 senesinde meydana gelen Konya Delibaş Mehmet isyanında iştiraki görülerek 1921 senesinde II.İstiklâl Mahkemesi tarafından idama mahkum edilip, bu hüküm hükümet alanında infaz olunmuştur” (Es, 1049).

1.1.4. Gazetenin Başyazarları (Ser Muharrirleri)

Meşrik-ı İrfan’ın ulaşılabilen nüshaları boyunca, başyazar klişesinde dört isim görülür. Bu isimler: Mehmet Rifat, Yusuf Mazhar, Mehmet Burhanettin ve Beyşehirli Ahmet Kemal’dir.

1.1.4.1. Mehmet Rıfat

Meşrik-ı İrfan gazetesinin ilk sayısından 23. (19 Şubat 1324/1908 – 28 Mayıs 1325/1909) sayıya kadar Mehmet Bahaettin Efendi'nin ikinci oğlu Mehmet Rıfat ismi başyazar olarak görülmektedir. Fakat söz konusu sayılarda Mehmet Rıfat imzalı bir yazı görülmemektedir. Yine bu sayılarda Saatçi Rıfat imzalı yazılar bulunmaktadır. Saatçi Rıfat ve Mehmet Rıfat'ın aynı kişiler olduğu düşünülebilir. Fakat ulaşabilen kaynaklarda Saatçi Rıfat'ın Mehmet Rıfat olarak yazıldığını görülmemektedir.

Başyazar Mehmet Rıfat Efendi'nin, Saatçi Rıfat olmadığını varsaymanın daha doğru olacağı düşünülebilir. Böyle düşünülürse, Mehmet Rıfat Efendi'nin Islah-ı Medâris'in kurucularından ve Müderrislerinden olan Mehmet Rıfat olduğunu kabul etmek daha yerinde olacaktır.

Mehmet Rıfat Efendi medrese tahsili görmüştü. Daha sonra müderris olmuş ve babasının medresesinde dersler okutmaya başlamıştı. Kendisi halk ve ulema tarafından oldukça sevilen bir kişiliktir (Es) “Rıfat Efendi, Şeyh Mehmed Bahaettin Efendi'nin ikinci oğludur. 1872 yılında Konya'da doğmuştur. Yetiştği ortam itibarı ile iyi bir eğitim gören Rıfat Efendi, ağabeyi Zeynelabidin, küçük kardeşi Ziya Efendiler'le birlikte Islah-ı Medâris-i kurmuştur. Orada daha çok mantık derslerine girmiş, genel adıyla akli ve nakli ilimleri okutmuştur” (Arabacı, 1998, 525).

Görüldüğü üzere Mehmet Rıfat Efendi, *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin bir bakıma fikri güç boyutunu oluşturan Islah-ı Medâris'in Müderrislerindendir. Yine Islah-ı Medâris'in kurucularından ve *Meşrik-ı İrfan* Gazetesinin yayın politikasını belirleyen şahsiyetlerden olan, Şeyh Zeynelabidin Efendi'nin kardeşidir. “Islah-ı Medâris'in kurucu Müderrislerinden Zeynelabidin Efendi'nin siyasi çizgisi *Meşrik-ı İrfan*'ın yayın politikasını da etkilemiştir” (Aydın, 2007). Islah-ı Medâris ile *Meşrik-ı İrfan* arasındaki bağın üzerinde çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

Mehmet Rıfat Efendi'nin ölümü oldukça ilginçtir. “1920 yılında Konya

Hadisesi sonucu Kardeşi Zeynel Abidin Efendi'den intikam almak amacı ile zamanın Valisi tarafından muhakemeye tabi tutulmadan 23 Ekim 1920 günü idam ettirildi. Hacı Fettah Kabristanı'nda babası yanında medfundur “ (Es) Mehmet Rıfat Efendi, kendini eğitim işine adanmış bir insandı. Islah-ı Medâris Medresesinde mantık derslerini okutmaktaydı. Kendisinin siyasi olarak herhangi bir söylem veya yazısına o dönem içerisinde rastlanmamaktadır. Fakat gariptir ki Delibaş ayaklanması olayı ile ilgili olarak, Şeyh Zeynelabidin hayatta kalmış, Mehmet Rıfat Efendi 1920 yılında İstiklâl Mahkemesi tarafından idam edilmiştir. Burada bir ayrıntıyı belirtmek yerinde olacaktır. Mehmet Rıfat Efendinin idam edildiğinden Mecliste 7 Kasım 1920 tarihinde bahsedilmektedir. Fakat İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş tarihi 8 Kasım 1920'dir (Arabacı, 1998, 526).

Gazetede Mehmet Rıfat tarafından yayınlanmış yazılar şu şekildedir.

Makale ismi	Cinsi	Tarih	sayı
“Terakkiye Mani nedir?”	Başyazı	19 Şubat 1324 (1909)	1
“Vatandaşlar”	Başyazı	13 Mart 1324 (1909)	4
“Büyüklük”	Başyazı	19 Marat 1324 (1909)	5

1.1.4.2. Yusuf Mazhar (Mazhar *Babalık*)

Meşrik-ı İrfan'ın haftada iki defa çıkmaya başladığı 24. Sayıdan itibaren (28 Mayıs 1325/1909) 34. Sayıya kadar (2 Temmuz 1325/1909) başyazar olarak Yusuf Mazhar Efendi görev yapmıştır. Yusuf Mazhar Konya Matbuat tarihinde, *Meşrik-ı İrfan*'dan daha çok *Babalık* gazetesi ve Matbaasıyla anılmaktadır. Yusuf Mazhar 10 Temmuz 1910'da *Meşrik-ı İrfan*'dan ayrıldıktan sonra Ocak 1911'den itibaren Vilayet Matbaasında *Babalık* Gazetesini çıkarmaya başlamıştır. “ O zaman çıkarılan “*Meşrik-ı İrfan*” gazetesinin başyazarı da olan Yusuf Mazhar, Arifi Paşa'dan (Vali) gazetesinin imtiyazını istedi, bu isteği memnurluk ve güleryüzle karşılayan Vali, isim babası oldu; Yeni Çıkacak gazeteye “*Babalık*” adını verdi (Evren, 1969, 129).

Yusuf Mazhar, Konya İdadisi'den (Lisesi) mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı. İdadi'de ve Sanayi Mektebin'de Tarih, Coğrafya ve Türkçe derslerini vermekteydi (Evren, 1969, 129). “*Babalık*’ı çıkaran Yusuf Mazhar, Bosna Hersek’li Nedim Bey’in oğludur. 1302 (1886)’da Yalvaç’ta doğmuş, ilk ve idadi tahsilini Konya’da yapmış, muallimlik, *Konya* gazetesinde başyazarlık etmiştir” (Önder, 1949, 16). “Nedim Bey Hürriyetçi fikirlerinden dolayı *Anadolu*’ya sürülmüştü... Nedim Bey evvelce Konya’da yerleşmiş olan Arnavut Ali Ağa adında bir göçmenin kızı ile evlenmişti. Çift çubuk sahibi olan Ali Ağa’da Konyalı bir kadınla evli idi (Evren, 1969, 130).

Meşrik-ı İrfan gazetesinde Yusuf Mazhar’ın başyazar olduğu dönemde Meşrutiyet taraftarlığı en üst seviyededir. Bu dönemde gazetede Medrese talebelerinin yazıları azalmış, Yusuf Mazhar yazılarıyla gelenekçi yapıyı eleştirmiştir. Yusuf Mazhar, Uyanalım başlıklı makalesinde “Neden böyleyiz! Biz bir şeyin menfaatini bizzat görsek tecrübe etsek yine bildiğimizden yanılmayız. Az çok bir menfaati cüzi kolaylığı menfa-i azîmeye tercih ederiz. Madem ki ilerlemek ileri gitmek isteriz biraz da eski fikirlerden vazgeçmeliyiz.” (*Meşrik-ı İrfan*, 4 Haziran 1335/1909, S.26) demektedir. Yusuf Mazhar’ın *Meşrik-ı İrfan*’daki yazıları yenileşme ve vatan sevgisi konuları üzerine yoğunlaşmaktadır.

30. sayıda Yusuf Mazhar, Konya Hukuk Mektebinden bahsetmektedir. 1324 (1908) senesi başında Konya’da birinci sınıfı kurulan Hukuk Mektebi bu sene ikinci sınıfına öğrenci almıştır. Toplam yüz öğrencisi bulunmaktadır. Gazetenin aldığı habere göre; mektep Konya’dan kaldırılarak, İzmir’e nakil edilecektir. Gazetenin bu konuda ki tutumu gayet nettir. Böyle bir nakile kesinlikle karşıdır. Yusuf Mazhar, Hukuk Mektebi Mütevelli heyetine şükranlarını bildirerek şunları söylemektedir. Konya’da bir rüştiye ve biri gece olmak üzere beş idadinin yıllık toplam gideri 1 milyon bin üç yüz kuruştur. Oysa hukuk mektebinin sadece ikinci sınıfının yıllık gideri üç yüz küsur bin kuruştur. Hukuk mektebindeki hocaların elli dakikalık derse karşı aldıkları ücret ise 75 kuruştur. Yusuf Mazhar Hocaların ücretini elbette çok görmemekte fakat vatanın içinde bulunduğu durum karşısında biraz daha fedakar olunabileceğini söylemektedir. Bu anlamda Hukuk Mektebi Müdüriyetine, eğer ki

okul ekonomik nedenlerden dolayı nakil edilecekse biraz daha gayretli olmaları yönünde serzenişte bulunmaktadır. Eğer nakil sebebi ekonomik değilse, nâkile şiddetle karşı olduklarını belirtmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Haziran 1325/1909, S.30).

Yusuf Mazhar'ın tamamıyla eski düzeni yok sayan görüşleri belki de *Meşrik-ı İrfan* gazetesi ile yolunun ayrılmasına neden olmuştur. “Mazhar uzun boylu, yakışıklı bir zattı. İçki iptilasına rağmen istirahat saatlerinde daima okurdu” (Evren, 1969, 127). Yusuf Mazhar, içkiye çok düşküdü. İçki konusunda gece gündüz ayrımı yapmazdı. Elinin de çok açık olduğu bilinen Yusuf Mazhar, öğleden sonra *Babalık* gazetesine gelenlere bedava içki ısmarlardı (Uz, 1997).

Meşrik-ı İrfan gazetesinin Islah-ı Medâris ekolünden beslendiğini biliyoruz. Yukarıda görüldüğü üzere Yusuf Mazhar'ın içki düşkünlüğü bulunmaktadır. Gelenek görenekleri yok sayan görüşleri ve yaşam alışkanlıklarından olsa gerek Yusuf Mazhar ve *Meşrik-ı İrfan*'ın aynı kapta kaynaması zor görünmektedir.

Yusuf Mazhar'ın *Meşrik-ı İrfan* Başyazarlığından ayrıldıktan sonra, Gazetenin en ciddi rakibi *Hakem* gazetesinin 27 Haziran 1325 (1909) tarihli nüshasına bir ilan vermiştir. “Vatana bir hizmet-i naçizânede bulunabilmek emeliyle evvelce deruhte etmiş olduğum *Meşrik-ı İrfan* gazetesi ser muharrirliğini, vatan-ı muazzezimizin nifaktan ziyade ittihat ve ittifaka müftekir ve muhtaç bulunduğunu nazar-ı dikkate alarak, terk eylediğimin ve binaen aleyh mezkûr gazete ile bir gûna münasebetim kalmadığının lütfen ceride-i mu'tebereleriyle ilânını temenni ederim efendim” (Aydın, 2008). *Meşrik-ı İrfan* bu ilana karşılık, “Gazetemiz ser muharrirliğine tayin edilmişken muhalif meslek ve muğayir-i hakikat bazı hal ve hareketi şirketçe meşhud (bilinen) olan Mazhar Beğ vazife-i mezkurden af edilmiştir. Mir-i muma ileyhın bu kere (*Hakem*) refikamızda mütalaa küzarımız (vesaire) olan makale-i ilaniyeleri meyanında ima ettiği tarizalarına beyan-ı teessüf ederiz. Hürmet görülen mahale hürmetle muamele vecaibi insaniyettendir” (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Haziran 1335/1909, S.33) diyerek bir haber yayınlamıştır.

Yukarıdaki haberden de anlaşılacağı üzere Yusuf Mazhar, *Meşrik-ı İrfan* gazetesi Başyazarlığından şirket tarafından azil edilmiş bulunmaktadır.

Yusuf Mazhar'ın *Babalık* gazetesini önceleri, Vilayet Matbaasında ve Viyolaki matbaasında bastırır. Daha sonra Yusuf Mazhar kendi matbaasını kurmuş ve gazeteyi burada basmaya devam etmiştir. Kayıtlarda Yusuf Mazhar'ın matbaası için Konya Vilayeti'ne, 1912 yılında, matbaası ile ilgili verdiği bir beyanname görülmektedir. “Hülasa: Vilayet-i celileri matbuasının tesisi terkibatı ve bunca meham-ı umur devletleri arasında hususat-ı idariyesinin necip eylediği meşagilin refa (yükselme) ve izalesi (gönderilmesi) arzu buyrulduğu ve berveci arz dermiyan kılınan şeraitin nezd-i maali vefd (yüceliklerin toplandığı yer) hicap cenab-ı vila'yethanelerinde rehin tensip olduğu takdirde matuban mezkurenin bir müddet mevkute için taraf-ı çakerâneme tevdiyesi (bırakması) verilen ihtarnameleridir. Babalık gazatesi sahib-i imtiyazı Nedim Beğzade, Yusuf Mazhar” (BOA, Tarih 14 Teşrinsani 1328 (Rumi), Dosya No: 4/-1 Gömlek No: 5 Fon Kodu: DH.MUİ).

Yusuf Mazhar, *Babalık* Gazetesini halen çıkarmaya devam ettiği sırada, 5 Eylül 1930 tarihinde vefat etmiştir. Yusuf Mazhar'ın ölüm sebebi olarak, doktorunun geç teşhiste bulunduğu apandisinin patlaması nedeniyle olduğu ameliyat belirtilmiştir. Cenazesine yoğun ilgi gösterilir. Kabri Yediler Mezarlığındadır (Evren, 1969, 129; ÖNDER, 1949, 19).

Meşrik-ı İrfan'da Yusuf Mazhar tarafından yayınlanan makaleler şu şekildedir.

Makale ismi	Cinsi	Tarih	sayı
“Bir Ticaret Mektebine Muhtacız”Başyazı		28 Mayıs 1325 (1909)	24
“Ele Güne Karşı veya Görenek”	Başyazı	31 Mayıs 1325 (1909)	25
“Uyanalım”	Başyazı	4 Haziran 1325 (1909)	26
“Bazı Ahval-i Hürriyetperverane”Başyazı		8 Haziran 1325 (1909)	27
“Mekteb-i Hukuk”	Başyazı	18 Haziran 1325 (1909)	30
“Bilemeyiz ki Nedendir?”	Başyazı	22 Haziran 1325 (1909)	31

1.1.4.3. Mehmet Burhanettin

Meşrik-ı İrfan gazetesinde Yusuf Mazhar'ın görevden alınmasından sonra, 34. sayıdan itibaren (2 Temmuz 1335/1909, Perşembe) başyazar olarak Mehmet Burhanettin ismi görülmektedir. Mehmet Burhanettin, *Meşrik-ı İrfan*'da başyazarlığını 56. sayıya kadar (17 Eylül 1325/1909, Perşembe) başyazarlık görevini sürdürmüştür. 56. sayıya kadar *Meşrik-ı İrfan*'da Mehmet Burhanettin'in ismi başyazar olarak künyede görülmektedir. Fakat 23 Temmuz 1325 (1909) tarihli 40. Sayıdan sonra Mehmet Burhanettin'in herhangi bir yazısı görünmemektedir.

Mehmet Burhanettin'in *Meşrik-ı İrfan*'da Başyazarlık görevini üstlenmeden önce, *Anadolu* gazetesi sahip ve mesul müdürü olduğu görülmektedir. “*Meşrik-ı İrfan*'a *Anadolu* gazetesinin sahibi Mehmet Burhanettin başyazar olarak gelmiş ve kendi gazetesini kapatmıştır” (Önder, 1949, 12).

Yusuf Mazhar sonrasındaki, Mehmet Burhanettin'in başyazarlığında *Meşrik-ı İrfan* gazetesi içerik açısından, daha yoğun olarak göze çarpmaktadır. Gerek medrese talebelerinin yazıları, gerek idarehaneye gelen yazılar ve gerekse makaleler olsun bu dönemde daha çok yayımlanmıştır. *Meşrik-ı İrfan*'da Yusuf Mazhar'ın eski geleneklerin kökten terk edilmesini gerekli olduğunu söyleyen fikirlerinin aksine, Mehmet Burhanettin kültürel yapıya sahip çıkan görüşler belirtmektedir. “Devlet-i Osmaniye bir hükümet İslâmiye olduğu ve meşrep ve mesleğimiz bu noktada bulunduğu için bizde berat usuldür. Amerikalılarda ise zımmen usuldür. Görülüyor ya, usulde bir ihtilaf. Kalben yekdiğerinin zıddı. Şimdi biz Amerika adetelerinden birini buraya getirir isek gülünç oluruz. Zira fikir ve adet-i umumiye muhalefette bulunuruz. Bir makale-i arifanesi nüshamız tebriken derc edilmekte bulunan Cenab Naci'nin şu beyit hakimenesi makama münasebeti cihetle varid hatır senahat latifedendir:

“Üslubumuzu mahvediyor Avrupa derdi.

Bir Avrupalı görse bu üsluba gülerdi”

...Ahlak ulviye ve âdet-i milliyesini hüsn-ü muhafazaya muktedir olan bir millet için zeval yoktur” (*Meşrik-ı İrfan*, 6 Temmuz 1325/1909, S.35). Görüldüğü gibi Mehmet Burhanettin kültürel adet ve geleneklere sahip çıkan, sahip olunan kültüre bağlı kalınarak, yenileşme düşünen bir yazardır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak değinilecek olan, Mehmet Burhanettin’in başyazarlığı bırakması değişik bir sansür örneğidir. Nitekim *Meşrik-ı İrfan*’ın 56. sayısında başyazı olarak yayınlanan, “Uyanalım Uyanalım” başlıklı Seydişehirli Zeki’ye ait yazı sonrasında Mehmet Burhanettin’in başyazarlıktan ayrılış sebebi açıklanmaktadır. Mehmet Burhanettin’in Başyazarlıktan azledilmesini, Vali Vefik Paşa İstemiştir (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56). Böylece *Meşrik-ı İrfan*’ın biri şirket, (*Meşrik-ı İrfan*) diğeri Vali Vefik Paşa tarafından azil edilmiş, iki başyazarı olduğu görülür.

Mehmet Burhanettin’in *Meşrik-ı İrfan*’dan zorunlu ayrılışının onu ekonomik olarak sarstığı yine *Meşrik-ı İrfan*’da belirtilmektedir. Eylül ayında gazeteden ayrılan Mehmet Burhanettin’in Aralık ayında Konya Hukuk Mektebin’de çalıştığını görüyoruz. *Meşrik-ı İrfan* 78. Sayısında sabık başyazarına sahip çıkmaktadır. Dördüncü sayfadaki haberde özetle: *Konya Gazetesinde* yapılan haberde, Konya Hukuk Mektebi Müdürü Alâaddin Bey ile Mehmet Burhanettin Bey’in zimmetlerine para geçirdikleri iddia edilmektedir. Haberde ayrıca, Mehmet Burhanettin’in *Meşrik-ı İrfan* gazetesi eski başyazarı olduğu vurgulanmaktadır. *Meşrik-ı İrfan* bu habere verdiği cevapta: İşin aslını göreceğiz demektedir. Fakat asıl belgeli hırsızın Sanayi Mektebi Müdürü olduğu yazılmıştır (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Kanunevvel 1325/1909, S.78). Yukarıdaki haberden de anlaşılabilirdiği üzere, *Meşrik-ı İrfan*’ın Mehmet Burhanettin’le yollarının ayrılması, bir zorunluluktur. Yusuf Mazhar’ın olayına benzer bir uyumsuzluk sözkonusu değildir.

Mehmet Burhanettin tarafından *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanmış makaleler şu şekildedir:

Makale ismi Cinsi	Cinsi	Tarih	sayı
“Millet ve Meşrutiyet”	Başyazı	2 Temmuz 1325 (1909)	34
“İttihat ve Kuvvet”	Başyazı	6 Temmuz 1325 (1909)	35
“Has Ahlak ve Maarif”	Başyazı	10 Temmuz 1325 (1909)	36
“Ziraat Sanat Ticaret”	Başyazı	13 Temmuz 1325 (1909)	37
“Girit Fas İran”	Başyazı	20 Temmuz 1325 (1909)	39
“Maarif”	Başyazı	23 Temmuz 1325 (1909)	40

1.1.4.4. Beyşehirli Ahmet Kemal

Meşrik-ı İrfan gazetesinin ulaşılabilen, 1 ve 344 sayılı nüshaları boyunca, künyesinde görülen en uzun soluklu başyazar Beyşehirli Ahmet Kemal'dir. Beyşehirli Ahmet Kemal'nin başyazar olmadan bir sayı önce, *Meşrik-ı İrfan*'da “İslah-ı Medâris Hakkında Birkaç Söz” başlıklı makalesi yayınlanmıştır. “Konya’ya geleli henüz üç gün oldu. Buraya vuslumla acizlerini en evvel mahzuz ve mesur eden bir şey var ise o da mebus muhterem Abidin Efendi hazretlerinin dalaletiyle Konya fazılasından mürekkep bir heyet-i aliyenin kemal-i faaliyetiyle tensik medrese ihtimam buyurdıklarını görmekliğimdir” (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Teşrinevvel 1325/1909, S.65).

Beyşehirli Ahmet Kemal ismi, gazete künyesinde 26 Teşrinevvel 1325 (1909) Pazartesi (sayı: 66) tarihinden itibaren görülmektedir. “Gazetemiz ser muharrirliğine muharirin Osmaniye'den Beyşehirli Ahmet Kemal Efendi tayin olduğundan, bu nüshadan itibaren “*Meşrik-ı İrfan*” muharriri muma ileyhin nezaret-i tahririyesinde intişar edecektir” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Teşrinevvel 1325/1909, Pazartesi S.66). Beyşehirli Ahmet Kemal başyazarlık görevini 22 Mart 1326 (1910) Pazartesi (sayı:105) tarihine kadar sürdürmüştür. *Meşrik-ı İrfan*'da yaklaşık beş ay başyazarlık yapmış olan, Beyşehirli Ahmet Kemal'in daha önce de gazetecilik yaptığı bilgisine, yine *Meşrik-ı İrfan*'da kendi yayınlandığı makalesinden ulaşılmaktadır. “vaktiyle Manisa’da iken neşrettiğim “İslâm ve Ulum” un 21 numrolu nüshasında “Gün ve Yer nedir?” serlevhasıyla makale-i acizlerimi tekrar derce mecburiyet hissedildiğinden, makale-i mezkureyi bervech-i ati aynen nakil eyliyorum” (*Meşrik-ı İrfan*, 25

Kanunsani 1325/1910, S.89). Görüldüğü gibi yazar daha önce Manisa’da *İslâm ve Ulum* isimli bir gazetede makale yayınlamıştır.

Daha önce de gazetecilik yapmış olan Beyşehirli Ahmet Kemal’in, biyografisi ile ilgili bir bilgiye ulaşmak ne yazık ki mümkün değildir. Buna sebep olarakta, Beyşehirli Ahmet Kemal’in *Meşrik-ı İrfan*’a başyazar olmadan önce Konya’da yaşamaması ve Konya’da herhangi bir gazetede çalışmamış olması görülebilir. “Hamd olsun Konya’ya geldiğimden beri bir makaleme ait bir fikrimin” (*Meşrik-ı İrfan*, 30 Teşrinsani 1325/1909, S.75). Kendisi ile ilgili edinilebilen tek bilgi, Ali Haydar isminde bir kardeşi olduğudur. Beyşehirli Ahmet Kemal’in *Meşrik-ı İrfan*’da Başyazarlık yaptığı dönemde, Manisa’da ikamet etmekte olan bu kardeşi ağır hastadır. Nitekim Beyşehirli Ahmet Kemal’in kardeşi Ali Haydar bu hastalığından dolayı 13 Kanunevvel 1325 (1910) tarihinde vefat etmiştir (*Meşrik-ı İrfan*, 14 Kanunevvel 1325/1910, S.86).

Meşrik-ı İrfan, o dönem içerisinde Konya yerel basınına bakıldığında, çağdaşları arasında en iyi teknolojiyi kullanan ve kültürel altyapısı en sağlam olan gazetedir. *Meşrik-ı İrfan*’ın yayın hayatını derecelendirecek olursa, zirveye Beyşehirli Ahmet Kemal’in başyazar olduğu dönemde ulaştığı görülür.

Meşrik-ı İrfan’da Beyşehirli Ahmet Kemal’in başyazar olduğu günden itibaren içerik olarak farklılıklar görülmektedir. Ahmet Kemal kendi makaleleri başta olmak üzere yayınlanan bütün makaleleri genel bir konu başlığı altında sınıflandırmıştır. Makale başlığının üzerinde, dâhil olduğu sosyal konuyu belirten genel başlıklar bulunur. Beyşehirli Ahmet Kemal’in *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanmış otuz makalesi boyunca kullanılan üst başlıklar şöyledir.

- 1- Makale-i Mahsusa
- 2- Mübahis (bir konu üzerine konuşma) içtimaiye (toplum, sosyal hayat)
- 3- Bend-i Mahsus
- 4- Mülahaza (dikkatli bakma düşünme)
- 5- Hasbihal

- 6- Musahabe (sohbet etme, konuşma)
- 7- Tenkit
- 8- Mütalaa

Meşrik-ı İrfan'da Ahmet Kemal'den önce gelenek olarak, başyazılarda imza bulunmamaktadır. İmzasız olan ilkyazı başyazara ait olduğu görülür. Beyşehirli Ahmet Kemal başyazarlığı süresince bu geleneği bozmuş, tüm yazılarına imza koymuştur. Ahmet Kemal yazılarında sosyal yapının düzelmesi, eğitim, kültür ve felsefe gibi konuların üzerinde durmuştur. Ahmet Kemal yazılarında oldukça nazik bir üslup ve akıcı bir dil kullanmıştır. Kendi yazısını eleştiren *Hakem* gazetesine verdiği cevaptaki, ifade tarzı gayet yumuşaktır. "Fikirlerimde hesab-ül beşeriye hata, noksan, ziyade ilave gibi mucib-i tashih halet olabileceğinden yazılarıma ait hariç den bir itiraz görecektir olursam bunları kemal-i ehemmiyetle dinler ispat edemeyeceğimi anlarsam mugalâtaya, iltizama hiç tenezzül bile etmeden derakab fikrimden rücu eyler ve bu hususta acizlerini ikaz buyuran zevata da cidden minnettar kalırım. Bu tuttuğum meslek neticesi olmakla ihtimal ki muharriri aciziye burada yakından tanıyanlar var ise maksadımın neden ibaret bulunduğunu ince kelimeleri için açıktan açığa söylemekten de hiçbir vakit vazgeçmem. Hamdolsun Konya'ya geldiğimden beri bir makaleme ait bir fikrimin "*Hakem*" gazetesinin geçen nüshasında tenkit edilmek istenildiğini görmekte memnun oldum" *Meşrik-ı İrfan*, 30 Teşrinsani 1325/1909, S. 75).

Ahmet Kemal 93. Sayıda "Bir Feylesofumuzun yanlış fikirleri" başlıklı yazısında, Feylesof Rıza Tevfik³'in fikirlerine karşı çıkmaktadır. Rıza Tevfik'in

---

³ 7 Ocak 1869'da Edirne'ye bağlı Cısr-i Mustafa Paşa'da dünyaya gelmiştir. Kaymakam Hoca Tevfik Efendi'nin oğludur. 1877-1878 Rus Savaşında Edirne'de yaşayamakta olan ailesi, savaş sonrasında İstanbul Üsküdar'a göç etmiştir. Yahudi cemati çocuklarının gittiği Sion okulunda başlayan öğrenim hayatı, Beylerbeyi ve Davutpaşa Rüştîyelerinde devam etmiştir. Babasının İzmit Savcılığına atanması üzerine, burada Ermeni mektebine devam etmiştir. Annesinin ölümü sonrasında İstanbul'a dönerek Galatasaray Lisesi'ne kaydolmuştur. Galatasaray Lisesi'nden uzaklaştırılan Rıza Tevfik, Rüştîyeye Gelibolu'da devam eder. 1886'da Mekteb-i Mülkiye'ye girmiş fakat buradan da 1890'da atılmıştır.

eğitim düzeninin, kültürün, yaşam tarzının temellice Avrupa düzenine geçilerek, eski düzenin tümünden yok sayılmasını gerekli gören görüşleri, Ahmet Kemal tarafından eleştirilmektedir. Ahmet Kemal, “Makale maruzanın daha bir çok mahallerine kalem tenkidi yürütmek isterdim. Fakat kariye (okura) bundan ziyadesi sıkıntı vereceği hissedildiğinden sarfınazar olundu. Yalnız son olarak söyleyeceğim bir şey varsa o da bazı büyük âdemlerden böyle yanlış fikirlerin sudurunu (meydana çıkmasını) gördüğümüzde, olanca kuvvetimizle izhar (aşikâr etme) esef etmektir!” (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Şubat 1325/1910, S.93) diyerek kendisinden önceki başyazar Mehmet Burhanettin’in, kendi gelenek ve göreneklerimize bağlı kalarak yenileşme düşüncesini devam ettirmektedir. “Onun içindir ki yeni arayış bazı gençlerimizde Fransızlaşmak ahlak ve edvarını Avrupalılara benzemek hevesi taktir ediyor. Bir Fransız’a bir İngiliz’e Osmanlılar’a ait en ehemniyetsiz bir şey kabul ettirilemezken bizim bilateklif onlara ittiba edivermemiz ne kadar teessüfe şayandır söyleyiniz” (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Teşrinevvel 1323/1909, S.67). Ahmet Kemal kültürel bağlılığını belirten bu yazılarının yanında, yaşadığı dönem içerisinde radikal değişiklikler öneren yazılar da kaleme almıştır.

Meşrik-ı İrfan’ın 71. sayısında Ahmet Kemal eğitimin önemi üzerinde duruyor. “Ruhsuz vücut olmadığı gibi maarifsiz bir millet payidar olamaz.” demektedir. 78. sayıda ise kanunlara uymanın herkesin görevi olduğunu belirtiyor. Ahmet Kemal, köylerin gelişmesinden sonra gerçek gelişmenin sağlanabileceğini belirttiği 70.

Bundan sonra Tıbbiye-i Mülkiye’ye giren Rıza Tevfik, zaman zaman okuldan kovulması, hapis yatmasına rağmen okulu bitirerek doktor olmuştur. 1897’de karantina idaresinde doktor olarak çalışmaya başlamıştır. 1907’de İttihat ve Terakki’ye kaydolarak, 1908 seçimlerinde Edirne’den milletvekili seçilmiştir. Bu dönem içerisinde İttihatçı’larla da anlaşamayarak, 1912 seçimlerinde Gümölcine’den aday olmasına rağmen seçilememiştir. Bundan kendini edebiyat, şiir ve felsefe çalışmalarına vermiştir. I. Dünya Savaşı’na girilmesine karşı çıkan Rıza Tevfik, Mütarekeden sonra Maarif Nazırlığı ve Şura-yı Devlet Reisliği yapmıştır. 1919 Paris Konferansı’na Osmanlı Deleşesi olarak katılmış Sevr Anlaşması’nı onaylamıştır. 150’likle yurtdışına çıkmış, önce Mısır’a oradan Ürdün’e gitmiştir. 150’liklerin affedilmesiyle 1943’de yurda dönen Rıza Tevfik, 30 Aralık 1949’da İstanbul’da ölmüştür (Türk Parlamento Tarihi, 1995).

Sayıda, köylerdeki öğretmenlerin yeterlilik imtihanlarının bulundukları yerde yapılarak, sisteme entegre edilmesi gerektiğini söylemektedir. Yine 72. sayıda müderris ve mebusan maaşları üzerinde durmaktadır. Ahmet Kemal, İstanbul Müderrislerinin ayrılan bütçeden ek ders ücretleri aldıklarını, taşra müderrisleri için ise böyle bir bütçenin ayrılmadığını belirterek, bu tutumu eleştirmektedir.

Ahmet Kemal'in Osmanlı yenileşmesi ile ilgili *Meşrik-ı İrfan*'da öne çıkan iki radikal görüşü vardır. Bunlardan ilki mektep ve medreselerin aynı çatı altında birleştirilmesi isteğidir. Medreselerde de pozitif bilimler okutulmalı, aynı zamanda dini eğitim de devam ettirilmelidir. Bu sayede pozitif bilimin düşünme yöntemini kavramış, din adamlarına sahip olunacak, böylece ülke kalkınacaktır. “Mektepliler, ihtiyacı-ı hazırımıza muvaffak kitab-ı diniye ile mütekadat (inanılan şeyler akide) münifelerini öğrene öğrene, Medreseliler de daima kendilerine lüzum gelen fûnun-u müstemileye yavaş yavaş alıştırlırsa eminim ki bunlar az vakitte her cihetle hem efkâr (fikir) olacaklar vatanın terakkiyesi esbabını (vasıtalarını) ihzara (huzura getirme) birlikte çalışacaklardır. Bilmem ki acaba bu şerefli günü, mektep ve medresenin birleştiği an mesudu görebilir miyim? İşte o vakit vatan muazzezimiz pek kolay terakki edecektir. Medreseler her memlekette darülfünun şeklinde ne vakit arz vücut ederse o vakit bizde tekâmül tedrici (basamak basamak ilerleme) yolunu tutacaktır” (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Kanunevvel 1325/1909, S.79). Ahmet Kemal'in görüşlerinin benzeri, gazetenin dayandığı ekolün kurucusu Zeynelabidin'in, Meclis'teki konuşmalarında da görülür. “Bugün bir hoca kalkar da şu medresede ben hendese okutacağım dirse, o hocaya para verilsin” (Arabacı, 1998, 516).

Beyşehirli Ahmet Kemal tarafından *Meşrik-ı İrfan*'da öne sürülen ikinci radikal görüş, Medrese Hocalarının yabancı dil öğrenmesi gerekliliğidir. Beyşehirli Ahmet Kemal hocaların diğer görevlerinin yanı sıra “Tebliğ-i Ahkâm” yani dini anlatma görevlerinin olduğu üzerinde durmaktadır. Bu anlatımın sadece Osmanlı içerisinde değil, İslâmdan haberi olmayan Afrika ve Avustralya gibi nice topraklarda da gerekli olduğunu belirten yazar, bu nedenle hocaların lisan öğrenmelerinin kesinlikle gerekli olduğunu düşünmektedir. “Ah ne olurdu! Bizde de lisana mütefennin (teknik bilgi sahibi, fen âlimi) gayur (gayretli) hocalar etrafa dağılsa da

biraz da hariçte tebliğ-i ahkamla uğraşsa” *Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunsani 1325/1909, S.84).

Beyşehirli Ahmet Kemal’in kardeşinin hastalığı nedeniyle Manisa’ya gideceği gazetede duyurulmuştur. “Ser Muharrimiz Beyşehirli Ahmet Kemal Efendi bazı hususat zatiyesinin tesviyesi için bugün Manisa’ya azimet (gitme gidiş) etmiştir. Muharririmiz iki hafta sonra yine avdet (geri dönme) ederek kafi elsabık vazifesine devam edeceklerdir” (*Meşrik-ı İrfan*, 3 Kanunevvel 1325/1909, S.76). Beyşehirli Ahmet Kemal bu süre içerisinde yazılarını posta ile göndererek yayınlamaya devam etmiştir. Manisa’da bulunduğu dönemde yazı yayınlamadığı sayı yoktur. Beyşehirli Ahmet Kemal’in *Meşrik-i İrfan* da başyazarlığını sürdürdüğü dönemde sadece bir sayıda makalesi yayınlanmamıştır. O sayı da kardeşinin vefatının duyurulduğu 86. sayıdır.

Beyşehirli Ahmet Kemal’in gazeteciliğinin yanısıra, ilim adamlığının da olduğu görülmektedir.. Beyşehirli Ahmet Kemal Cuma akşamı, Hukuk Mektebi talebelerine bir konferans vermiştir. Konferansta Konya Hukuk Mektebinin önemi üzerinde durulmuş, *Anadolu*’da böyle bir mektep bulunmasının büyük bir şans olduğu belirtilmiştir. Konya’nın ilerlemesi için neler yapılması gerektiğinden de bahseden Ahmet Kemal’i, Hukuk Mektebi Müdürü Fethi Bey tebrik etmiş, talebeler ise şiddetle alkışlamışlardır (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Şubat 1325/1910, S.93).

Meşrik-ı İrfan’ın 104. Sayısında: Başyazar Ahmet Kemal’in kısa sürede dönmek üzere, Afyonkarahisar yoluyla, bu Cuma günü Manisa’ya gittiği yazılır (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Mart 1325/1910, S.104). Fakat *Meşrik-ı İrfan*’da bir sonraki sayıdan itibaren künyeden kaldırılan, “Ser Muharrir: Beyşehirli Ahmet Kemal” ismi, bir daha hiç yazılmamıştır.

Ahmet Kemal’in *Meşrik-ı İrfan* Başyazarlığını bırakması 28 Mart 1326 tarihli *Hakem* gazetesinde sevinçle karşılanmaktadır. Temiz ve iyi bir kalbi olan bir yazarın yapması gerekenin, böyle bir istifa olduğu belirtilmiştir (Arabacı, Demirsoy, Ayhan, Aydın, 2008).

Beyşehirli Ahmet Kemal tarafından, *Meşrik-ı İrfan*'ın çalışmada incelenen sayılarında 30 makale yayınlanmıştır. Bu makalelerden 29'u başyazıdır. Beyşehirli Ahmet Kemal tarafından *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanmış makaleler şu şekildedir:

Makale ismi	Cinsi	Tarih	sayı
“İslah-ı Medâris Hakkında Birkaç Söz” Makale		22 Teşrinevel 1325 (1909)	65
“Fikr-i Tekâmül (olgunluk) Rehber-i Hareketimizi olmalıdır.”	Başyazı	26 Teşrinevel 1325 (1909)	66
“Terbiye-i Milliye ve Edeb-i Muaşeremizi Muhafaza edelim”	Başyazı	29 Teşrinevel 1325 (1909)	67
“Hâlihazırımıza Bir Nazar”	Başyazı	5 Teşrinsani 1325 (1909)	69
“Köylülerimiz Ne Halde?”	Başyazı	9 Teşrinsani 1325 (1909)	70
“Tenevvür (nurlanma) Dimağı (akıl) Tekamülat İctimaiye Cümlesindendir”	Başyazı	16 Teşrinsani 1325 (1909)	71
“Müderresin ve Mebusan-ı Keramın Maaşatı Hakkında”	Başyazı	19 Teşrinsani 1325 (1909)	72
Okunmuyor	Başyazı	23 Teşrinsani 1325 (1909)	73
“İhtiyacat-ı Muhimemizden Yollar”	Başyazı	26 Teşrinsani 1325 (1909)	74
“Hasbihal ve <i>Hakem</i> Refikimize Cevabım”	Başyazı	30 Teşrinsani 1325 (1909)	75
“Konferansların Cemiyet-i Beşeriyeye Hizmeti”	Başyazı	3 Kanunevvel 1325 (1909)	76
“Donanmaya Muhtacız”	Başyazı	7 Kanunevvel 1325 (1909)	77
“Kanuna İtaat Ahalinin Birinci Vazifesidir”	Başyazı	17 Kanunevvel 1325 (1909)	78
“Mektepliler – Medreseliler”	Başyazı	21 Kanunevvel 1325 (1909)	79
“İstatistiklerin Cemiyet-i Beşeriyeye Hizmeti”	Başyazı	24 Kanunevvel 1325 (1909)	80
“Osmanlılar Ziraatla Terakki Edeceklerdir.”	Başyazı	4 Kanunsani 1325 (1909)	83
“Ereğli Ceza Reisi İsmail			

Tevfik Efendiye”	Başyazı	11 Kanunsani 1325 (1910)	85
“Çalışmanın Yolunu Öğrenmeliyiz”	Başyazı	21 Kanunsani 1325 (1910)	88
“Sus Şerriyeden Mazilerin			
Suret Tevfiki”	Başyazı	25 Kanunsani 1325 (1910)	89
“Çocuklarımız Merarat (acı zehir)			
Hayata Alıştırmalıyız”	Başyazı	28 Kanunsani 1325 (1910)	90
“Vilayetimiz Donanma İanesinde			
Neden Geri Kalıyor?”	Başyazı	1 Şubat 1325 (1910)	91
“Bir Feylesofumuzun Yanlış Fikirleri”	Başyazı	8 Şubat 1325 (1910)	93
“Mektep Umumiyyemizde			
Arapça Tahsili”	Başyazı	15 Şubat 1325 (1910)	95
“İkdam Refikimizin Mütalaatı”	Başyazı	22 Şubat 1325 (1910)	97
“Daima Ciddiyet”	Başyazı	1 Mart 1326 (1910)	99
“Donanma İanesi”	Başyazı	4 Mart 1326 (1910)	100
“Muhit İctimaiyyemizin Tesiri”	Başyazı	8 Mart 1326 (1910)	101
“Ashab-ı Ceraim (suçlar) ve			
Hapishanelerimiz”	Başyazı	11 Mart 1326 (1910)	102
“İspirtizma (Ruhçuluk) Dolayısıyla”	Başyazı	15 Mart 1326 (1910)	103
“Bir Mesele-i Mühimenin Suret Hâli”	Başyazı	18 Mart 1326 (1910)	104

1.1.4.5 Şeyhzade Ahmet Ziya

Başyazarlar içerisinde bir isim daha bulunmaktadır ki, Islah-ı Medâris ve *Meşrik-ı İrfan*’ın düşünsel yapısına yaptığı katkılardan dolayı önem arz etmektedir. Başyazar klişesine adı yazılmayan, fakat ara ara gazetede başyazıları yayınlanan bu kişi Şeyhzade Ahmet Ziya’dır. Mehmet Burhanettin Efendi’nin üçüncü oğlu olan Şeyhzade Ahmet Ziya, Zeynelabidin’in en küçük kardeşidir. 1873 doğumlu olan Şeyhzade Ahmet Ziya’nın, eğitimi, öncelikle babasından aldığı derslerle başlar. Sonrasında Amcası Hasan Kutsi’den ders alan Şeyhzade Ahmet Ziya, İstanbul ve taşradaki çalışmalarıyla eğitimin pekiştirmiştir. Sonrasında babasının da müderris olduğu Paşa Dairesin’de müderrisliğe başlar. Şeyhzade Ahmet ZiyaPaşa, Dairesi’nin yenilenmesi sonucunda kurulan Islah-ı Medâris’in kardeşleriyle birlikte

kuruculuğunu yapar. Şeyhzade Ahmet Ziya, Islah-ı Medâris’de, Fizik, Kimya ve Kozmoğrafya gibi fen derslerinin yanı sıra Tefsir ve Hadis gibi dini derslerde okutmuştur. Unutmak gibi bir tabiri hafızasından silen ve bu yönde öğrenciler eğiten Şeyhzade Ahmet Ziya, fen bilimlerinin pratik hayatta uygulanmasına yönelik yöntemler geliştirir. O’na göre bilimin üç aşaması vardır. Birinci aşama bilimin mevzusu, ikinci aşama bilimin gayesi, üçüncü aşama tarifi yani geridönüşümüdür (Arabacı, 98, 527- 598).

Şeyhzade Ahmet Ziya, bilim hakkındaki bu görüşleri, düşünce boyutunda kalmayarak, kendisi tarafından uygulanmıştır. “Bugün, orta ve yüksek dereceli bir okulun, Konya’da geceleyin astronomik çalışma ve uygulama için araziye çıktığını elli beş senedir hiç duymadık. Ama bu tür uygulamalı çalışmaların, Hoca Ahmet Ziya Efendi nezaretinde, Alaaddin tepesinde, Islah öğrencilerine yaptırıldığı yıllarca anlatılmaktadır... Şeyhzade Ahmet Ziya, öğrencilere hitap tarzında oldukça kibar ve samimidir. Hoca Ahmet Ziya Efendi öğrencilerine astronomi (ilm-i nücum) dersi okutmakta ve geceleri de yakınlarındaki Alaaddin Tepesi diye adlandırılan hüyükten gökyüzüne bakmakta ve uygulama yapmaktadırlar. Bir yaz gecesi hayli geç vakitlere kadar devam eden bu ilmi faaliyet tatlı bir hatırayı taşır... Fahri Efendi, Şeyhzade Ahmet Ziya’ya, “Efendim, vakit geç oldu. Belki yıldızlar da yatmışlardır” der. Ahmet Ziya Efendi, ders anlatma uğruna vakitin ne kadar ilerlediğinin farkında olmadığını anlamış, “Öyle mi peki öyleyse!” diyerek öğrencilerini dağıtmıştır” (Koçkuzu, 2004, 85;105).

Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi, Islah-ı Medâris’in yanındaki Sanayi Mektebi binası içinde bulunan Hukuk Mektebinde de ders okutmuştur. Şeyhzade Ahmet Ziya, yirmi kadar kitab yazmıştır (Bkz: Ek.12-13). *Meşrik-ı İrfan*’dan önce *Anadolu* gazetesinde de yazıları yayınlanan Şeyzade Ahmet Ziya, *Meşrik-ı İrfan* ve Islah-ı Medâris kapatıldıktan sonra, yine aynı düşünsel yapının devamı olan *İntibah* gazetesinde de başyazarlık yapmıştır. Şeyhzade Ahmet Ziya’nın talebeleri arasında Konya’nın önemli âlimleri bulunmaktadır. Nitekim Hasan Kutsi’nin oğlu Ali Efendi, Uluborlu Ahmet Feyzi, Bozkırlı Hafız Mevlüt Fehmi, İbrahim Hakkı Konyalı, Hacıveyiszade Mustafa Efendi, Hattat Mustafa Asım Tabanlı bu öğrencilerden

bazılarıdır. Şeyhzade Ahmet Ziya'nın, abisi Zeynelabidin'le olan ilişkisi, diğer kardeşi Mehmet Rifat'a oranla daha sıkı fıkıdır. Bu nedenden olsa gerek, Delibaş Olayı ve *İntibah* gazetesinin kapatılmasıyla birlikte Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi 1919 yılında Mısır'a yerleşmiştir. 1920'den sonraki hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi, 1925 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Burada Kureşyliler'e mahsus mezarlıkta, Hz. Hatice'nin yanına gömülmüştür (Arabacı, 1998; Es, 2794).

Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi'nin *Meşrik-ı İrfan*'ın 57. sayısında yayınlanan başyazısı “Medâris” başlığını taşımaktadır. Islah-ı Medâris Nizamnamesi'nin yayınlandığı bu sayıda, Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi, Islah-ı Medâris'i anlatır. Bütün Hükümetlerin ve siyasetin temelinde medâris denilen eğitim kurumu vardır. İslam'ın en iyi olduğu dönemlerinde, ilime önem verilerek, dünyevi ve uhrevi terbiye medârisler tarafından verilmiştir. Eğer ki bilim ecnebi devletlerde bulunuyorsa, hiç çekinilmemiş, medârisler tarafından hemen tercüme edilmiştir. Yapılan tercümeler, medâris talebelerine takdim ve tedris edilirdi. İşte bu sırada gelişen tartışmalarla, bu bilimsel yaklaşım, gereklere uygun olarak yeniden düzenlenir, bu sayede gelişme sağlanırdı. Konya'da Paşa Dairesi'nde yedi sekiz yıldır bütün maddi sıkıntılar ve zorluklara karşın, pozitif bilimler okutulmaktadır. Tüm zorluklara rağmen, matematik, felsefe, kozmoğrafya gibi dersler hocaların gayretiyle, öğrencilere okutulmuştur. Ana babalarından uzakta, birçok maddi sıkıntıyla boğuşarak, ilim tahsil etmekte olan bu öğrencilerin, “hangi sahib-i diyanet ve himmet razı olur ki, semere-i fuad ehli iman olan bu öğrencilerin imdadına yetişilmesin.” İşte anlatılan bu imdat sesine yönelik, Islah-ı Medâris Cemiyeti kurulur. Bu cemiyet toplanan yardımlarla, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayarak, günün gereklerine uygun bilimsel çalışma yapılmasını sağlayacaktır. Rehber olarak Hak Tealayı gören bir kavimin bu konuda, cemiyete yardımlarını beklemek gerekir (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1325/1909, S.57).

1.1.5. Gazetenin Diğer Yazarları

Meşrik-ı İrfan gazetesinin incelenen 344 sayısı boyunca, birçok yazarın ismi görülür. Gazete bu yazarların yazılarının yanında, kendi idarehanesine gelen yazıları da seçerek yayınlamaktadır. Bu yazıların çoğunda Medrese talebelerinin imzası görülür. Ne yazık ki bu yazarların çoğu ile ilgili, bir bilgiye ulaşmak mümkün değildir. *Meşrik-ı İrfan*'da imzası olan bazı yazarların isimleri: Saatçi Rıfat, Seydişehirli Zeki, Mekteb-i Hukuk Talebesinden Manisalı Mehmet Nuri, Paşa Dairesinden Talebe-i Ulumdan Abdullah, A. Rıza, Bahri, Sultaninin Taşbağrından Abdullah Efendi Zade Mehmet Emin, Köylü Halil Edip, Yanya Vilayet Reisi Baha, Yalvaçlı Mehmet Halit, Buldanlı Rüştü, Arapzade Kıstı, Bolvadinli Fehmi, Derviş Ahmet Şevki, Kayserili İbn Hakkı Sait Azmi, Akşehir Muallimlerinden: Mustafa Nazım, Mecidiye Hafidi: Cevdet Tahir, Selahattin Enes'tir.

Meşrik-ı İrfan'da makaleleri en sık yayınlanan, gazetenin yayınlanmasında etkili olan iki ismin üzerinde durmak yerinde olacaktır.

1.1.5.1. Saatçi Rıfat

Saatçi Rıfat, 1869'da Konya- Karataş İlçesinde doğdu. Saatçizade Nuri Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra, Konya Medresesinde eğitim gördü. Arapça ve Farsça öğrendi. Tasavvuf ve diğer bilimsel konularda inceleme ve araştırma yaptı.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki Partisi'ne üye olarak, Konya teşkilatında aktif olarak çalıştı. Saatçi Rıfat, siyasi kişiliğinin yanı sıra ticaret ve bankacılıkla da uğraşmıştır. İktisad-ı Millî ve Ticaret Bankalarının kuruluşunda etkin olarak çalışmış ve yönetim kurullarında görev almıştır. Saatçi Rıfat, I. Dünya Savaşı'ndan sonra millî mücadeleye katılarak, Müdafaayı Hukuk Cemiyetinde görev aldı. TBMM I. Dönem seçimlerine Konya'dan katılarak Milletvekili seçildi. Mecliste Şer'îye-Evkaf ve Malî Kanunlarla ilgili komisyonlarda çalıştı. 24 Ekim 1920'de memur ve emeklilerin durumlarını düzeltmek için kurulan Meclis Komisyonunda da görev aldı (*Türk Parlamento Tarihi*, 1995).

TBMM I. Dönem Milletvekilliğinin sona ermesiyle, Saatçi Rıfat Konya'ya dönerek ticari yaşamını sürdürdü. Evli ve beş çocuk babası olan Saatçi Rıfat 8 Nisan 1936'da öldü. Saatçi Rıfat'ın mezarı, Konya Üçler Mezarlığın'da bulunmaktadır (Es; 1973 Konya İl Yıllığı).

Saatçi Rıfat *Meşrik-ı İrfan*'da ilk sayıdan 24. Sayıya kadar makaleler yayınlamıştır. İsmiinin önünde bulunan saatçi ibaresinin, sadece bir lakap değil, o anda yaptığı işi bildirdiğini, *Meşrik-ı İrfan*'a gönderilen ve kendisiyle dalga geçilen bir yazıda görebilir. *Meşrik-ı İrfan*'ın birinci sayısında “Bir Nazar” başlıklı makalede Saatçi Rıfat'ın imzası bulunmaktadır. Bu sayı yayımlandıktan sonra gazeteye aşağıdaki şiir gönderilir ve gazetede bu şiiri bir açıklamayla yayınlar. “Baladaki şiir sözleri 19 Şubat sene 1324 tarih ve bir numrolu gazetemizin bir yerine derkenar ederek şair –i mumaileyh ihvanımızdan bir zatın dikkatine göndermiş imzası yoktur. Aldım okudum.

Bir Şairin Kasdı

(Kırılan çarh (tekerlek, burada saat kadranı olarak kullanılmış) ile akreplerle)

(Konyamız *Meşrik-ı İrfan* olacak)

(Her cihet nail-i izan (akıl anlayış) olacak)

(Katır azade-i hüsrân (Katır yükten kurtulup özgür) olacak)

(Bu gidişle develer saatçi)

(Kargalarımız sühandan (güzel söz söyleyen) olacak)” denilmektedir.

Meşrik-ı İrfan'ın ikinci sayısında, birinci sayfanın ilk sütununda yayınlanan bu dizelerin altında, Saatçi Rıfat'ın cevabı bulunmaktadır.

“Diyeceğim

Çarh ile akrebe bakma kırık olsun

Konyamız (*Meşrik-ı İrfan*'la) tek dolsun

Her taraf nail izan olsun

Bir katır azade-i hüsrân olmaz ise olsun

Develer devedir saatçide

Merd-i sühandan olsun”

Saatçi Rifat bu dizelerle imzasız şaire cevap verdikten sonra kendisinin, saatçi olup ilim adamı olamayacağına iddiaya karşı “Bendeniz on beş yirmi senedir ilim ticarete, sanatta gezdim. Şimdi gazete ile millete hizmet sevdasına düştüm. Fenalık mı ettim?” (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Şubat 1324/1909, S.2) demektedir.

Saatçi Rifat’ın *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlamış olduğu makaleler şu şekildedir.

Makale ismi	Cinsi	Tarih	sayı
“Bir Nazar”	Makale	19 Şubat 1324 (1909)	1
“Diyeceğim”	Makale	26 Şubat 1324 (1909)	2
“Maarife Muhtacız”	Makale	6 Mart 1324 (1909)	3
“Misal”	Makale	13 Mart 1325 (1909)	4
“Şeriat-i Ahmediye”	Makale	26 Mart 1325 (1909)	6

1.1.5.2. Seydişehirli Zeki

Biyografisiyle hakkında herhangi bir bilgiye ulaşma imkanı olmayan Seydişehirli Zeki’yle ilgili tek bilinen müderris olduğudur. Seydişehirli Zeki’nin müderris olduğu bilgisi, *Meşrik-ı İrfan*’ın 56. sayısında yayınlanan makalesinden sonra görülür. “Uyanalım Uyanalım” başlıklı makaleden sonra *Meşrik-ı İrfan* araya girerek, “Tavsiye-i sükut suretindeki istimdadinıza müderris olduğunuz için minnettarınız. Teşekkür ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56) denilmektedir. Seydişehirli Zeki, *Meşrik-ı İrfan*’ın yayınlandığı dönemdeki en uzun soluklu yazardır. *Meşrik-ı İrfan*’da Seydişehirli Zeki’nin ilk yazısı, Yusuf Mazhar’ın başyazar olduğu dönemde (28. sayıda) başyazı olarak yayınlanmıştır. “Biz Meşrutiyetten Daha Bir Şey Anlamadık” başlıklı yazıda Seydişehirli Zeki, “Üstad-ı muhterem Hüseyin Hamit Beğ Efendi Tanin’in 275 numrolu nüshasında “Meşrutiyetten Ne Anlaşıldı?” serlevhasıyla bazı hakikatler serd eyledikten sonra muhtelif vilayetlere ait muhtelif zevattan aldığı malumata at’fen “Köylü meşrutiyetle muhitinde bir şey değiştiğini hissetmemiştir.” buyuruyor. Evet aldığı haberler pek doğrudur. Umumiyetle denilemez ise de kazamız namına diyebiliriz ki biz meşrutiyetten bir şey anlamadık. On bir ay evvele erca-i nazarla bugüne kadar

geçirdiğimiz hayat tetkik edilirse hakikaten maddi bir eser teceddüt gösteremediğimizi her vaadin ve her teşebbüsün lafta kalıp faale çıkmadığını görüyoruz” (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Haziran 1325/1909, S.28) demektedir.

Seydişehirli Zeki’nin yazıları genelde meşrutiyet, eğitim ve dini konular üzerinde gelişmektedir. *Meşrik-ı İrfan*’da Beyşehirli Ahmet Kemal’in başyazar olduğu dönemde, Seydişehirli Zeki’nin, Mekteb-i Hukuk Talebesinden Manisalı Mehmet Nuri ile yaşadığı kalem kavgası görülmektedir. Mehmet Nuri’nin, Kısas ve suçluya işkenceyi olanca kuvvetiyle savunan 85. Sayıdaki yazısıyla başlayan bu tartışma Yaklaşık 20 sayı boyunca devam etmiştir. Seydişehirli Zeki bu görüşe karşı çıkmakta kısas ve suçluya işkencenin savunulmasını ayıp bulmaktadır. Tabi ki tüm bu tartışma boyunca iki tarafın da görüşlerinin meşruluğunu ispat etmek için başvurduğu kaynak İslâm olmuştur. Gazetede iki yazar arasında olan bu tartışma 104. Sayıda Başyazar Ahmet Kemal’in artık bu tartışmanın bitmesini isteyen başyazarı sonrasında sonlanmıştır (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Mart 1326/1910, S.104).

Meşrik-ı İrfan’da Seydişehirli Zeki’nin yazılarını tüm başyazarlar döneminde görüyoruz. Özellikle gazetenin künyesinde başyazarın ismi bulunmadığı dönemlerde Seydişehirli Zeki’nin yazıları daha sık yayınlanmıştır. Seydişehirli Zeki imzasını gördüğümüz son yazı 140. sayıda 26 Temmuz 1236 (1910) Pazartesi tarihli, “Daima Yukarı ve İleri” başlıklı makaledir.

1.1.6. Ücret Bilgileri ve Abonelik Şartları

II Meşrutiyet Döneminde 4-8 sayfalık bir gazetenin ortalama fiyatı 10 paraydı. 1 kuruş 40 para etmektedir. Bir gazete 10 paralık fiyatın üstünde yayınlanıyorsa, temel sebebi fotoğraf yayınlıyor olmasıydı. O dönemde fotoğraf, yayının maliyetini oldukça artıran bir unsurdur. Gazeteler abonelik sistemini destekleyen fiyat politikaları belirliyorlardı. Bir senelik ve altı aylık şekilde olan abonelik bedellerinde genellikle, bir yıllık abonelikte, birim gazete fiyatı daha aşağıya düşmekteydi. Ayrıca abonelik fiyatı gönderilecek alana, posta ücretinin dâhil olup olmadığına, elden mi alınacağına göre değişiklik arz etmektedir (Brummett, 2003, 82).

Bu dönemde Konya’da yayınlanan gazetelerden; *Konya Gazetesi*: 10 para, *Anadolu Gazetesi*: 20 Para, *Çifçi* gazetesi: 20 paradan satılmaktadır (Önder 1949). *Meşrik-ı İrfan* Gazetesinin 19 Şubat 1324 (1909) Perşembe günü 1. Sayısından itibaren, incelenen 22 Mart 1329 (1913) tarihli 344. sayıya kadar fiyatı 10 paradır.

Meşrik-ı İrfan’ın Abonelik bilgileri değişiklik göstermektedir. Gazetenin haftada bir sefer çıktığı 1. Sayıdan 24. Sayıya kadar, Konya için; bir senelik abone bedeli 40 kuruş, altı aylık abone bedeli 25 kuruştur. Yine bu sayılar arasında taşra için posta ücretiyle birlikte; bir senelik abone bedeli 50 kuruş, altı aylık abone bedeli 30 kuruştur. (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324- 28 Mayıs 1325/1909). Gazetenin haftada iki defa çıktığı 24. sayıdan 127. sayıya kadar ise Konya için; bir senelik abonelik bedeli 24 kuruş, altı aylık abonelik bedeli 12 kuruştur (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Mayıs 1325/1909 - 10 Haziran 1326/1910). Taşra için bir senelik abone bedeli olan 40 kuruştan, 127. Sayıdan sonra 5 kuruşluk bir indirimle gidilerek, bedel 35 kuruşa indirilmiştir. Bu tarihten sonra 344. Sayıya kadar abonelik fiyatlarında değişiklik olmamıştır (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Haziran 1326/1910) - 22 Mart 1329/1913). *Meşrik-ı İrfan*’ın haftada bir defa yayınlandığı 344. Sayıda ise abonelik fiyatlarında değişiklik görülmektedir. Bu sayıdaki abonelik fiyatı, “Konya için 50 nüshası 10, mülhakat (merkeze bağlı yerler, taşra) için 20 kuruştur ve peşindir”(*Meşrik-ı İrfan*, 22 Mart 1329/1913, S.344) şeklindedir.

Görüldüğü gibi gazetenin abonelik fiyatlarında büyük oranda olmasa da zaman içerisinde birkaç defa indirimle gidilmiştir.

Gazetenin ilan ücreti birinci sayıda, “ilanın beher satırı için bir kuruştur. ikinci ve üçüncü sahifelere derc olunanlar ayrıca pazarlık olunur” (19 Şubat 1324/1909) olarak belirtilmiştir. İlan ücretinde 29 sayıda, “Bastırılacak ilanatin satırından iki kuruş alınır” (15 Haziran 1325/1909) şeklinde yapılan değişiklik, 236. Sayıya kadar aynı kalmıştır. 236. Sayıda ilan fiyatlarında ki değişiklik, “Ziraat ilanatinin beher müstekarızından (bildirilmiş meblağdan) vesair ilanatinde satırından yirmi para alınır” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Teşrinievvel 1328/1911 S.236) şeklindedir. *Meşrik-ı İrfan* ilan ücretinde 236. Sayıdan itibaren yaptığı bu indirimle birlikte, ilan satır fiyatını

öncekine göre, dörtte bir ücretine düşürmüştür. 236. sayıdan ulaşılabilen 344. sayıya kadar, *Meşrik-ı İrfan*'da ilan fiyatları aynı kalmıştır.

Meşrik-ı İrfan, gazetede genellikle son sayfasında verdiği küçük çaptaki ilanlarla, ücret ödemeyen abonelerini uyarmaktadır. “Matbaanın temin intizamı ve gazetemizin abone sahiplerine muntazaman irsali münasebetiyle bir an evvel gazete bedelini göndermeleri hususunu rica ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Temmuz 1325/1909, S.38).

1.1.7. Basım Yeri ve İdarehanesi

Gazetenin 1. Sayısından 24. Sayıya kadar idarehanesi ile ilgili ibare, “İdarehanesi: Şerafettin Cami Şerif Civarında *Meşrik-ı İrfan* Matbaasıdır” (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324- 23 Mayıs 1325/1909) olarak görülür. 24. sayıdan 66. sayıya kadar ise, “Mahal İdaresi: Konya’da Şerafettin Cami Şerif karşısında *Meşrik-ı İrfan* Matbaasıdır” (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Mayıs 1324- 26 Teşrinevvel 1325/1909) şeklindedir. Son değişiklikle 66. sayıdan 144. sayıya kadar künyedeki ibare “Mahal-i idare ve matbaası: Konya Şerafettin Cami Şerif karşısında daire-i mahsusadır. Telgraf Adresi: Konya’da *Meşrik-ı İrfan*” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Teşrinevvel 1325/1909- 12 Ağustos 1326/1910) olarak kalmıştır. Görüldüğü gibi *Meşrik-ı İrfan*’ın idarehanesi “Şerafettin Camii’nin karşısındaki muallimhane’nin (şimdiki çocuk kütüphanesi) sağındaki” (Arabacı, 1998, 487) kendi matbaasıdır.

Meşrik-ı İrfan gazetesinin basım yeri olan kendi matbaasıyla ilgili bilgi, ilk sayıdan başlayarak belirli aralıklara, yine *Meşrik-ı İrfan*’da verilen ilanlarda görülebilmektedir. *Meşrik-ı İrfan* Matbaası, Hicri 327 yılının yılbaşı günü (24 Ocak 1909) ulema ve tüccardan 34 kişinin kurduğu 60 hisselik bir şirket olarak, Şerafettin Cami önü civarında, Eski Mahkeme ismiyle bilinen yerde kurulmuştur. II Meşrutiyetin ilanından 188 gün sonra Konya’da kurulan bu şirket, kuruluşundan 37 gün sonra (4 Mart 1909) *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin ilk sayısını basmıştır (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324/1909, S.1).

1.1.8. Gazetenin Gelir Kaynakları

Meşrik-ı İrfan'ın gelir kaynakları iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde *Meşrik-ı İrfan* gazetesine verilen ilanlar yer almaktadır. Diğer bölümde ise, *Meşrik-ı İrfan* Gazetesiyle aynı şirket çatısı altında bulunan, *Meşrik-ı İrfan* Matbaasının yayımcılık faaliyetlerinden gerçekleşen kazanç bulunur.

Konya'da *Meşrik-ı İrfan* Matbaası kurulmadan önce, sadece hükümet konağındaki litoğrafya tipindeki Vilayet Matbaası bulunmaktadır (Arabacı, 1998, 486). Konya'da ikinci kurulan matbaa ise *Meşrik-ı İrfan* Matbaasıdır. Fakat *Meşrik-ı İrfan* Matbaası, Vilayet Matbaasından farklı olarak, şirkete ait özel bir matbaadır.

Vilayet Matbaası ile *Meşrik-ı İrfan*'ın rekabete girdiğini “Matbaamız ve Matbaa-i Vilayet” başlıklı yazıda görüyoruz “Konya’da sadece iki matbaa olduğu bilinmektedir. *Meşrik-ı İrfan* Matbaası ve Vilayet Matbaası. Hal böyle iken Vilayet Matbaası Devletin elinde olduğundan memur mantığıyla çalışmakta, kar ve zararı hesap etmemektedir. Normal ilanların satırını üç kuruştan, Ziraat Bankası ilanlarını ise beş kuruştan vermektedir. *Meşrik-ı İrfan* Matbaası ise; normal ilanların satırından iki kuruş, Ziraat Bankası ilanlarından üç kuruş almaktadır. Vilayet Matbaasından daha nefis tab yapıldığı belirtilmektedir.

Böyle olduğu halde Vilayette birinci daire inatla *Meşrik-ı İrfan*’a hiç fiyat sormadan ilanlarını Vilayet Matbaasına vermektedir. *Meşrik-ı İrfan*, niçin kendilerinden fiyat alınmadığını eleştirmektedir. Devri istibdat’ta çekilen sıkıntılar sonrasında, kendilerinin memur olma yolunu değil, kendi işini yapma yolunu seçtiklerini belirtmektedirler. Böylelikle Matbaa ve Gazete sayesinde yirmi ailenin geçimini sağlanmaktadır. *Meşrik-ı İrfan* bu duruma dikkat edilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Temmuz 1325/1909, S.38).

Meşrik-ı İrfan’ın Vefik Paşa döneminde, Vilayetle ilişkileri iyi değildir. Buna bağlı olarak, *Meşrik-ı İrfan* bu dönemde ilan sıkıntısı yaşar. Bu dönemde Ziraat Bankası ilanları *Meşrik-ı İrfan*’a verilmemektedir. 4 Mart 1326’da (17 Mart 1910) Vefik Paşa’nın yerine tayin olan Arif Paşa döneminde, (1973 *Konya İl Yıllığı*)

gazetenin vilayetle ilişkileri düzelir. *Meşrik-ı İrfan*'da Başyazar olarak Beyşehirli Ahmet Kemal Efendi'nin bulunduğu bu zamanda, *Meşrik-ı İrfan*'da Ziraat Bankası ilanları yayınlanmaya başlar. Nitekim gazetenin 100. 101. 102. sayılarında olduğu üzere gazete sonlarında tam sayfa ilanlar görülür.

Meşrik-ı İrfan gazetesinin gelirlerinde ilanların yanı sıra, *Meşrik-ı İrfan* Matbaasının gelirleri de önemli bir yer tutmaktadır. Gazete ve Matbaanın aynı şirkete bağlı olmaları nedeniyle, gelirler aynı havuzda toplanır. Bu nedenden *Meşrik-ı İrfan*'da *Meşrik-ı İrfan* Matbaası'nın ve matbaada basılan eserlerin ilanlarına sıkça rastlanmaktadır.

Meşrik-ı İrfan Matbaası gazete dışında türlü evrak basımı da yapmaktadır. “*Meşrik-ı İrfan* Matbaası taş ve hurufat El-sine-i muhtelifeden (değişik dillerde) Her nevi etiket kartpostal, zarf, sirküler, fatura vesaire, mektup başlıkları, evrak ve defter-i ticariye tab edilir. Taşradan vukubulacak siparişler süratla irsal olunur” (*Meşrik-ı İrfan*, 20 Temmuz 1325/1909, S.39).

Meşrik-ı İrfan'ın 45. Sayısında Matbaa tarafından basılan bir eserin ilanı verilmektedir. “Matbaamızın tarih-i tesis ve küşadından beri bir çok asar-ı nafia tab ver neşriyle ilim ve maarife âcizane hizmet etmekte olduğumuz gibi bu kere de (Eshab-ı Bedir) , (Halife-i Hakani) nam risale-i Şerifelerle İshak Zenbani merhumun (Nizam-ül Alaili) nam manzumesi şerhi birinci defa olarak bir suret-i sahihe ve nefisede tab olup münasip ve mütedil bir paha ile matbaamızda ve idarehanemiz şubelerinden bulunan (Hacı Rüştü) ve Kaş zade (Hacı Ahmet) ve Koyunzade (Ali) Efendiler dükkânlarında da satılmakta olduğu erbab ilim ve irfan ve fazıl ve kemal-i nişane neşir asa müftehirane arz ve ilan olunur” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Temmuz 1325/1910, S.45). Ayrıca Şeyh Ahmet Ziya tarafından yazılan, “Amali Al- Vesaya” isimli eser, *Meşrik-ı İrfan* Matbaasında basılmış ve günümüze ulaşmıştır. Harf kalınlığı ve puntosu gayet okunaklı olan bu eserde, “Konya Mekteb-i Hukuk talebesine imla ve tedris olunduktan sonra tab olunmuştur” (Ahmet Ziya, 1910, 1) ibaresi bulunmaktadır.

Meşrik-ı İrfan'ın önemli gelir kaynağı olan matbaanın o dönemde tek rakibi Vilayet Matbaasıdır. *Meşrik-ı İrfan*'da bu nedenle Vilayet Matbaasıyla ilgili başyazı boyutunda makaleler görülmektedir. *Meşrik-ı İrfan*'a göre vilayet matbaaları içerisinde tek düzenli çalışan ve kâr eden Ankara Vilayet Matbaasıdır. Onun da sebebi Ankara'da tek bir resmi gazetede çıkarılmasıdır. Sanayi Mektebi'nin de hali bilinmektedir. Mektep herhangi bir varlık gösterememektedir. *Meşrik-ı İrfan*'a göre; Selanik, Resne, İzmir örneklerinde olduğu gibi, Vilayet Matbaası Sanayi Mektebi'ne devredilmelidir. *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan bu yazıdan iki sayı sonra, Vali Akif paşa matbaayı sanayi mektebine devretmeyi düşünmektedir. Gazete bunu desteklemekte, ayrıca Sanayi Mektebi Talebelerince bir “Alet Ziraiye Kumpanyası” kurularak matbaanın işletilebileceği fikrini öne sürmektedir. (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Haziran 1326/1910, S.132; 5 Temmuz 1326/1910, S.134).

1.1.9. Gazetenin Yayın Aralığı

Meşrik-ı İrfan Gazetesi 19 Şubat 1324 (1909) tarihli birinci sayıdan 24. Sayıya kadar haftada bir defa Perşembe günleri çıkmaktadır. 28 Mayıs 1325 tarihli 24. Sayıdan sonra ise; Perşembe ve Pazartesi günleri olmak üzere haftada iki defa çıkmaya başlamıştır.

Meşrik-ı İrfan; 25. sayıda 31 Mayıs 1325 (1909) de Pazar günü, Meşrutiyetin ilanının yıldönümünde 39. sayıda 10 Temmuz 1325 (1909) de Cuma günü, Ramazan'ın başlangıcı nedeniyle 52. Sayıda 5 Eylül 1325 (1909) de Cumartesi günü, 64. sayı 20 Teşrinevvel 1325 (1909) Salı günü çıkmıştır.

Gazetenin 29. sayısındaki “Arz-ı Şükran” başlıklı bir haberde okuyucuların, gazetenin günlük çıkması için idarehaneye istekte bulundukları görülmüyor. Gazete günlük yayın için ellerinden geleni yaptıklarını ve böyle bir istekte bulunulmasının, kendilerini memnun ettiğini belirtmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 15 Haziran 1325/1909, S.29). Fakat çalışmada ulaşılabilen sayılarda, *Meşrik-ı İrfan*'ın günlük olarak yayınlandığına rastlanılmamıştır.

Meşrik-ı İrfan yayınlandığı süre içerisinde, sadece bir gün yayınlanamamıştır. 70. Sayıdan sonra yayınlanması gerekli olan Perşembe günü gazete çıkarılmamıştır. 71. Sayıda bu durum İtizar (bir sebepten dolayı af dileme) başlığı altında “Mazeret meşrumuza binaen gazetemiz yevm mübani (yayın günü) olan geçen Perşembe günü bir nüshamız neşr olunamadığını kariîn-i kirama (okuyucuya) ma-el itizar ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Teşrinevvel 1325/1909, S.71) olarak bildirilmektedir.

Meşrik-ı İrfan’ın ulaşabildiğimiz en son sayısı olan 344. Sayısında, gazetenin yeniden haftada bir defa yayınlanmaya başladığı görülür. Künyenin altındaki şeritte “şimdilik haftada bir defa Perşembe günleri neşr olunur. Her şeyden bahseder ilmi, siyasi bî- taraf Osmanlı gazetesidir” (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Mart 1329/1913, S.344) ifadesi bulunmaktadır.

1.1.10. Gazetenin Tarih Gösterme Biçimi

Bu dönemdeki gazeteler genelde Rumi tarihle çıkarılmaktadır. Fakat bu tarihin tek başına yayınlanması, Avrupa takvimlerine uyumlulukta sorunlar çıkarıyordu. Bundan dolayı birçok gazete bazen, Rumi, Miladi ve Hicri tarihlerin üçünü birden yayınlayarak çıkmaktadır. Rumi Takvimin gün olarak, Miladi Takvimden 13 gün ileriden gider. Bu takvimleri kullanırken, karşılaşılan diğer bir sorunda yılın değiştiği ayda yaşanmaktadır. Rumi Takvimde birinci ay Mart ayıdır. Miladi takvimde ise bilindiği üzere Ocak ayıdır (Brummett, 2003, 11).

Örneğin *Meşrik-ı İrfan*’ın ilk sayısındaki tarih 19 Şubat 1324 tür. Gazete II Meşrutiyetin ilanından sonra çıkmaktadır. Miladi mantıkla düşünersek, 1324 tarihine 584 yıl ekler ve 1908 tarihini buluruz. Ay Şubat olduğuna göre, gazete II. Meşrutiyetin ilanından önce çıkıyor gibi görülebilmektedir. Fakat Rumi Takvim’in, Şubat son ayıdır. Bu sebepten dolayı, gazetenin miladi olarak çıkış tarihi 4 Mart 1909 olmaktadır.

Meşrik-ı İrfan Gazetesinde 1. Sayıdan 24. Sayıya kadar sadece Rumi tarih yazılmıştır. Bu tarihin başına “Fî” (o tarihte, o zamanda anlamına gelmektedir) ibaresi konulmaktadır. 24. Sayıdan 286. Sayıya kadar: ilk sütunda, Hicri, Rumi,

Efreni (Miladi) olmak üzere üç çeşit tarih gösterilmiştir. Ulaşılabilen son nüsha 344. sayıda sadece Hicri ve Rumi tarih yazılmıştır.

Gazete yayınlandığı dönemde, Rumi yıl değişikliğine 1. Mart'tan itibaren geçilmektedir. Miladi yıl değişikliği ise 24 Ocak'tan itibaren yapılmıştır. Bu dönemde birçok gazete tarih göstermede titiz davranmazken, *Meşrik-ı İrfan*'da gösterilen tarihler tam tamına doğrudur. Sadece tek hata, o da dizgiden kaynaklansa gerek, 72. Sayının miladi tarihinde olmuştur. 2 Teşrinsani 1909 olması gereken tarih, 25 Teşrinsani 1909 olarak yazılmıştır.

1.2. Gazetenin Genel Özellikleri

Çalışmanın bu bölümde *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin, görsel özellikleri üzerinde durularak, *Meşrik-ı İrfan*'da özel görsel öğelerin kullanıldığı sayılar ele alınacaktır.

1.2.1. Sayfa ve Sütun Ebadı

II. Meşrutiyet Dönemi gazetelerinde dört sayfalık forma en çok kullanılan biçimdi. En fazla görülen sayfa ebatları 25,7 cm yükseklik x 18,7 cm genişlikten 40 cm x 27,4 cm'ye kadar değişiklik gösteriyordu (Brummett, 2003). *Meşrik-ı İrfan* dört sayfalık forma şeklinde yayınlanmaktaydı. Gazetede, Arap Alfabesiyle matbu olarak bilinen font kullanılır. Karakterler yaklaşık on iki punto büyüklüğünde ve kalındır. *Meşrik-ı İrfan*'ın sayfaları 48 cm yükseklik ve 33 cm genişlikte, bugünkü tabloid gazetelerin ölçülerine yakın bir orandadır.

1.2.2. Sayfa Tasarımı

Meşrik-ı İrfan'ın 1. Sayısında ilk sayfanın en üstünde sağdan itibaren, kaçınıcı sayı olduğu, günü, tarihi ve kaçınıcı yılının olduğu yazılıydı. Bu üstteki iki satır boyundaki alan arası oldukça kapalı paralel çift çizgiyle künyeden ayrılmaktaydı. Bu çizginin altında iki tarafa eşit uzaklıkta gazetenin ismi yazılmıştı. Süslü hatla yazılan, *Meşrik-ı İrfan* klişesi iki yanında bulunan künye yazılarının tümüne eşit büyüklükteydi. Bu klişe günümüz gazetelerinin logosu gibi görülebilir. Logo

yükseklik bakımından yaklaşık olarak, sayfanın dörtte birini kaplamaktadır. Logonun sağ tarafında, kalan sağ kenara ortalı blok şeklinde şu ibareler bulunmaktadır. Müdürü: Mehmet Hilmi / Umur idare ve tahririye için Müdire / mürakat olunur. / ilanatın beher satırı için bir kuruştur. / ikinci ve üçüncü sahifelerde derc olunanlar / ayrıca pazarlık edilir. Yine sağ tarafta bu ibarelerden sonra yan yatmış buğday başağı türü bir şekilde bir satır ara verilmiş ve devam edilmiştir. Mesleğimize muvafık asar muallemineyeye kabul / ve derc olunur: derc olunmayanlar / iade edilmez.” denilmektedir.

Yine aynı şekilde loğunun solunda, sol kenara ortalı blok şeklinde şu ibareler yazılmıştır. “Muharriri: Mehmet Rıfat / Vilayet için seneliği 40 altı aylığı / 20 taşra için posta ücretiyle / 50 altı aylığı 30 kuruştur. İdarehanesi: Şerafettin / Cami civarında: *Meşrik-ı İrfan* Matbaası” denilmektedir.

Logonun olduğu künyenin hemen altında iki satırlık bir alan, çiftler iki çizgi ile yanlamasına bölünmüştür. Bu alanın içerisindeki sayfaya tam ortalı iki satırda, “Menafi-i malik ve millete hadim ilmi edebi içtimai siyasi Osmanlı gazetesidir. / Haftada bir defa Perşembe günleri neşr olunur: *Meşrik-ı İrfan* Gazetesidir.” yazılıdır. Bu alanın ikinci satırının sonunda sola blok olarak fiyatı 10 paradır ibaresi bulunmaktadır.

Sayfalar üçer sütuna bölünmüştür. İç sayfalarda üst kısımdaki yanlamasına çizginin üstünde sayfa numarası ve gazetenin ismi yazılıdır. Haberler bir birinden çizgi ile ayrılmaktadır. Muktesabat, Vilayet Havadisi, İlan gibi genel başlıklar yine süslü hatla klişe olarak basılıdır. Sadece dördüncü sayfanın altında bulunan yanlamasına çizginin altında “Konya *Meşrik-ı İrfan* Matbaasında Tab Olunmuştur” yazmaktadır.

İkinci sayıdan sonra logodaki *Meşrik-ı İrfan* yazısının altına küçük olarak yine süslü hatla Konya yazılmıştır. 144. sayıya Konya ibaresi devam etmiştir. 2. sayıda ayrıca gazetenin imtiyaz sahibi de künyenin sağ tarafına yazılmış, 1. Sayıda sağ tarafta olan müdür, sol tarafta muharririn üzerine yazılmıştır.

Gazete 4. sayı ile 24. sayılar arasında, sayfalar dört sütuna bölünmüş şekilde çıkmıştır. Gazete 24. sayıdan 64. sayıya kadar, yine sayfalar üç sütuna bölünerek yayınlanmaya devam etmiştir.

24. sayıdan itibaren, künyenin altında olan çizgilerle ayrılmış olan iki satırlık alan ve içerisindeki ibareler kaldırılmış, künyeyi haberlerden ayıran tek kalın çizgi konulmuştur. Gazetenin fiyatı logonun üstündeki çizginin sol köşesinde yazılmaya başlamış, burada bulunan yıl ibaresi, sağ üst köşedeki numaradan sonraya konulmuştur. Bu sayıdan itibaren tarih bilgisi künyenin altındaki ilk sütunda üç tür olarak verilmeye başlanmıştır ve 144. sayıya kadar böyle devam etmiştir. Bu sayıdan itibaren künyenin sağındaki bilgilerde değişiklik olmuş, “Pazar ve Perşembe günleri neşr olunur / her şeyden bahs eden Osmanlı gazetesidir” ibaresi konulmuştur (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Mayıs 1325/1909, S.24). 29. sayıda ise bu bilgede küçük bir değişiklik yapılarak, “Herşeyden bahseder bî taraf Osmanlı gazetesidir” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Haziran 1325/1909, S.29) olarak değiştirilmiştir.

Gazetede 24. sayıdan itibaren kısa haberler dolar işaretine benzer bir “\$” harfiyle birbirlerinden ayrılmıştır. Daha sonraki sayılarda, haberleri ayırmada çizgi, süslü bir klişe veya “\$” işareti kullanılmıştır.

Meşrik-ı İrfan 64. sayıdan itibaren (20 Teşrinevvel 1335 (1910)) tekrar sayfalar dört sütuna bölünerek çıkmaya başlamış ve 344. sayıya kadar bu şekilde devam etmiştir. Ara ara sayfalarda dört sütunluk düzen bozulmuştur. Özellikle ilanların çok olduğu zamanlarda, üçüncü sayfada başlayan ilanla birlikte, sayfa aşağıda sağdan sola doğru bir çizgiyle ayrılmış ve dördüncü sayfa da iki sütun olarak çıkmıştır. Gazetede başyazar olduğu dönemlerde, sorumlu müdürün ismi son sayfanın altında da yayınlanmıştır.

Meşrik-ı İrfan’da 26 Teşrinevvel 1325 (1909) tarihli 66. sayıda yapılan künyedeki değişiklik sonrasında 344. sayıya kadar değişiklik görülmemektedir. 66. sayıda künyenin altına ilk sayılardakine benzer şekilde iki kalın çizgi ile bölünmüş bir alan konulmuştur. Daha önceki sayılarda künyenin sağında yazan “Şimdilik

Pazartesi ve Perşembe günleri neşr olunur. Her şeyden bahseder bî-taraf Osmanlı gazetesidir.” ibaresi, bu iki çizgiyle bölünmüş alanın içerisine yazılmıştır.

Meşrik-ı İrfan’da el yazısı klişe sadece 26 Nisan 1326 (1910) tarihli 114. sayıdan itibaren ilk sayfada yayınlanmaya başlayan “Dereden Tepeden” başlığında kullanılmıştır. *Meşrik-ı İrfan*’da verilen haberler konularına göre üst başlıklar altında verilmiştir. Genelde görülen başlıklar, “Vilayet Havadis, Müktesebat, İcma-i Siyasi, Havadis-i Hariciye, Dahili Havadis, Hülasa-i Havadis ve ilan” dır. Bazı sayılarda bu genel başlıkların hepsi kullanılmış, bazısında ise sadece ilan’ın kullanıldığı görülmüştür.

1.2.3. Özel Sayılar

Meşrik-ı İrfan’da incelenen 344 sayı boyunca, üç özel sayı dışında resim veya fotoğraf kullanılmamıştır. “II. Meşrutiyet dönemi gazetelerinde üç temel resimleme türü vardı: Fotoğraf, illüstrasyon ve karikatür. Gazetenin başlığında ya da çevresinde illüstrasyon kullanılabiliirdi, yine ön sayfada portreler ve metinle ilişkili resimler yer alabiliyor yada süsleme amacıyla kenarlara bazı motifler (tomar biçiminde süsler, çiçekler vb) yapılıyordu. Sadece daha kurumsallaşmış ve pahalı yayınlar (aylık dergiler ya da yıllıklar) fotoğraf yayımlayabiliyordu, ama bir gazetenin arada bir özel bir olayı kutlamak için fotoğraf kullanıldığına rastlanırdı. Devamlı ve çok fotoğraf yayımlayan gazete ve dergilerin hepsi üst fiyat kademesi olan 1 kuruşa satılırdı” (Brummett, 2003, 74). Görüldüğü gibi II. Meşrutiyet Döneminde gazeteler için resim ve fotoğraf yayınlamak pahalı bir lükstü. Hele ki bu fotoğraf, II. Meşrutiyet’in İlanından hemen sonra yayınlanmaya başlayan, yerel bir gazete de düşünülürse fazlaca lüks olduğunu iddia etmek zor olamasa gerek. Dönemde resim yayınlayan gazeteler 1 kuruşa satılmaktadır. *Meşrik-ı İrfan* 10 Paraya satıldığına göre, dörtte bir fiyata resim yayınlamak ve bu baskı teknolojisine sahip olmak oldukça lüks olmaktadır. *Meşrik-ı İrfan*’ın kendi matbaası olması ve bu matbaada gazete haricinde baskılar yapılıyor olması, *Meşrik-ı İrfan* için fotoğraf yayınlayacak teknolojiye sahiplik açısından avantaj sağlamaktadır. *Meşrik-ı İrfan* yayınlandığı üç özel sayıda,

fotoğraf kullanmıştır. Bu sayılarda kullanılan klişeler, süslenerek illüstrasyon edilmiş resimlerdir.

Meşrik-ı İrfan özel sayıların ilkinin, II. Meşrutiyetin İlanının ilk yıldönümünde yayınlamıştır. Perşembe günü çıkması gerekli olan 36. sayı, Meşrutiyetin yıldönümü nedeniyle, Cuma günü çıkarılmıştır. II. Meşrutiyetin birinci yıldönümü gününe, tam olarak rastlayan bu sayı 10 Temmuz 1325 (23 Temmuz 1909) tarihinde çıkmıştır. Bu ana kadar yayınlanan sayılar içinde en çok görsel malzeme 36. Sayının ilk sayfasında kullanılmıştır. İlk sayfa sütunlara bölünmemiş, sadece künye ve logonun olduğu alan yatay bir çizgiyle ayrılmıştır. Künyenin altında çiçek resimlerinin bulunduğu bir klişe bulunmaktadır. Daha sonra iki dörtlüğün arasında, değişik silahların bulunduğu büyükçe bir arma, Tuğra benzeri olarak resmedilmiştir. Aşağısında süslü hatla büyükçe bir klişede “Yaşasın Kanun-i Esasi” yazılıdır. Sayfanın tam orta bölümüne yerleştirilen bu resimlerin en altında, resimli bir arka planın üzerinde “Yaşasın Osmanlılar’ın Hür ve Meşrutiyetperver Padişahı” ibaresi görülür (Bkz. Ek-2).

Meşrik-ı İrfan’da ikinci özel sayı: O yıl ramazanın başlaması münasebetiyle 5 Eylül 1325 (18 Eylül 1909) Cumartesi tarihli 52. Sayıdır. Yine bu sayının ilk sayfasında, ilk özel sayıdaki kadar olmasa da resim kullanılmıştır. Sayfa iki sütuna bölünmüş, sağdaki sütun üçte ikilik bölümü kaplayacak şekilde ayarlanmıştır. Sağdaki sütunda yayınlanan şiirin üst kısmında, çiçekli resim klişesi büyükçe kullanılmıştır. Bu resmin altında kullanılan, resim, bir arka plan şeklindedir. Ortası boş bırakılmış olan bu resmin, kenarları süslüdür. Resmin içindeki boş alanda, “Hoş Amedi Ramazan (sefalar getirdin)” yazılıdır (Bkz. Ek-3).

Meşrik-ı İrfan’da son özel sayı, 15 Nisan 1326 (28 Nisan 1910) Perşembe günkü 112. Sayıdır. 27 Nisan 1909 Sultan V. Mehmet Reşat’ın tahta çıkış tarihidir. Gazete bu günün yıldönümünü kutlamak amacıyla; çıkma gününde değişiklik yapmadan Perşembe günü çıkmıştır. Dolayısıyla gazetenin yayınlandığı tarih, sultanın tahta çıkış yıldönümünden bir gün sonraya denk gelmektedir. Künye ve logoda değişiklik olmadan çıkan sayıda sayfa tek sütun olarak hazırlanmıştır. *Meşrik-ı İrfan*’da en çok görsel öge kullanılan sayı, bu özel sayı olmuştur. Sayfanın, üçte ikisinden biraz fazla

alanı resimlidir. Bu alan sayfaya ortalanmış şekildedir. Sayfanın iki kenarında birbirine simetrik olarak ağaç dalları resmedilir. Sağ taraftakinin altında bir saksı ve çiçekler, sol taraftakinin altında büyük bir çiçek bulunmaktadır. Üst taraftaki sultanın tahta çıkış tarihinin altında buğday başağına benzer resimli bir arka plan görülmektedir. Bu arka planın üzerinde “cülus hümayun hazret hilafetpenahi” cümlesi yazılmıştır. Bu resimli yazının altında bir çiçek resmi vardır. Sayfanın tam ortasında ise, ilk özle sayıdaki tuğra benzeri arma bulunmaktadır. Altında süslü hatla büyükçe “Yaşasın Kanun-i Esasi” yazılıdır (Bkz. Ek-4).

İKİNCİ BÖLÜM

GAZETENİN ÇIKIŞ AMACI VE YAYIN POLİTİKASI

Çalışmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, *Meşrik-ı İrfan*'ın çıkarılmasındaki amacın üzerinde durulacaktır. İkinci kısımda, *Meşrik-ı İrfan*'ın çıkarılmasındaki amacında hazırlayıcı olan, Islah-ı Medâris ile *Meşrik-ı İrfan* arasında ilişki incelenecektir. Bu bölümün son kısmında ise, *Meşrik-ı İrfan*'ın yayın politikası ele alınacaktır. Yine bu kısmın içerisinde, *Meşrik-ı İrfan*'ın yayın politikasındaki değişiklik anlatılırken, *Meşrik-ı İrfan* ile Ahali Fırkası, Hürriyet ve İtilâf Partisi ilişkileri üzerinde durulacaktır.

2.1. Gazetenin Çıkış Amacı

Meşrik-ı İrfan'ın yayınındaki çıkış noktası, Islah-ı Medâris hareketidir. Bu hareketin temel amacı II. Meşrutiyet öncesinde bozulan, medrese yapısında yenilik yapmak ve medreseyi çağdaş bir bilim kurumu haline getirmektir (Arabacı, 1998, 494). *Meşrik-ı İrfan* tam da bu noktada medresenin yenileşme hareketi, amacına hizmet için yayına başlamıştı. Bu nedenle yayınlarda temel alınan nokta eğitimidir. *Meşrik-ı İrfan*'ın ilk sayısında “Maksat ve Meslek” adı altında bir başlık yoktur. Bunun yerine gazetenin çıkış amacına yönelik atılan ilk başlık “Terakkiye Mani Nedir?” dir. Bu yazıda “esbab mani pek çoktur başlıcası maarifin yukalığdır. Cemiyet-i beşeriyede zan olunduğu gibi her ferdin okuyup yazmakla maarifi tahsili mümkün değildir.” denilmektedir. Görüldüğü üzere *Meşrik-ı İrfan* sadece okuyup yazarak tahsilli olunamayacağını düşünmektedir. Daha derin bir bilimsel anlayışı savunmaktadır.

Meşrik-ı İrfan'ın yayınlanmasındaki diğer bir amacın altında meşrutiyete olan ümit yatmaktadır. Zavallı Millet istibdatda per perişan olmuştur. Düzgün eğitim alamamıştır. *Meşrik-ı İrfan* gelecekte ümitlidir. Meşrutiyet temelli ulema efendiler, aile havasında millete “musavat ve adaleti” anlatacaklardır (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324/1909, S.1). *Meşrik-ı İrfan* yayın hayatına başlarken, Meşrutiyete olan bu ümidin adresi olarak, İttihat ve Terakki'yi görür. *Meşrik-ı İrfan*, İttihat ve Terakki

savunucusu olarak çıktığı yolda, zamanla İttihat ve Terakki'ye muhalefetin merkezi konumuna gelecektir.

2.2. *Meşrik-ı İrfan ve Islah-ı Medâris ilişkisi*

Islah-ı Medâris, Tanzimat Döneminde 1849'da Ebubekir Sami Paşa tarafından kurulmuş olan "Paşa Dairesi Medresesi" nin devamıdır. Ebu Bekir Sami Paşa tarafından 20 kuruşluk bir para ve 8 dükkân vakfedilerek medresenin gelir kaynakları oluşturulur. Kısa ismiyle "Paşa Dairesi" olarak anılan medresede, dini öğretinin yanında, pozitif bilim de okutulmaktadır. II. Meşrutiyet öncesinde Osmanlı'da bütün medreselerde olduğu gibi, Paşa Dairesinde de belirgin bir gerileme daha doğrusu, yerinde sayma gözlemlenmektedir (Arabacı, 1998, 479).

II Meşrutiyet sonrasında Paşa Dairesin'de yapılan ıslahatla birlikte, Medresenin yeni ismi "Islah-ı Medâris'tir. Paşa Dairesi, günün bilimsel gerekliliğine uygun hale getirmek için ıslah edilir. Bu anlamda da yenilenmiş, inkılâp yapılmış medrese, anlamına gelen bir isim seçilmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı da Medâris'in talebelerindendir. Islah-ı Medâris O zaman için modern denilebilecek bir yapıya sahipti. "Konyalı, bundan sonraki tahsiline, Bekir Sami Paşa Medresesi'nin yerinde kurulan kütüphanesi, labrutuvarları, konferans salonlarıyla Batı'nın en modern ilim kuruluşlarını aratmayan bir öğretim müessesesi olan Islah-ı Medâris-i İslâmiye, kısaca Islah-ı Medâris'e devam eder. Konyalı Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi ve kardeşlerinin kurmuş olduğu bu ilim kurumuna hayrandır. Osmanlı İmparatorluğu'nda bir eşi daha yoktur. Öğrenim süresi 12 yıldır. Buradan mezun olanlar Avrupa'nın meşhur üniversitelerinde tahsillerine devam edeceklerdir" (Uz, 2003, 73). Konya basınının tanınmış şahsiyetlerinden Mustafa Ataman'da Islah-ı Medâris'de eğitimini tamamlayanlardandır. Mustafa Ataman'ın öğrenciliği döneminde Islah-ı Medâris'de, İslam ilimleri yanında Batı dilleri ile fen bilimleride okutulmaktadır. İlim otoritesi Şeyhzade Ziya Efendi, fizik, kimya ve kozmografya derslerini, kardeşi Rifat Efendi, mantık dersini, Hacı Veyiszade Mustafa Efendi, Kuran-ı Kerim ve Arapça derslerini okutmaktadır. Bu dönemde medresenin müdürü Rifat Efendi'dir. Medresede 12 yıl olan eğitimin, şimdiki kolejlerde olduğu gibi ilk yılı hazırlıktır. Medresede dersler

zorlu ve disiplin ön şarttır. Mustafa Ataman'ın hazırlık okuduğu yıl, 35-40 kişi olan hazırlık sınıfından sadece 7 kişi bir üst sınıfa geçmiştir. Medrese, Konya'da bugünkü Merkez Bankası'nın bulunduğu civarda kurulmuştur. İki katlı olan binası, yazlık ve kışlık olmak üzere düzünlenmiştir. İçinde bir de mescit bulunan medresede, dersler büyük bir salonda işlenmekte, öğrenciler minder üzerinde oturmaktadırlar (Uz, 1997).

Islah-ı Medâris'in kurucuları tanınmış simalardır. “İşte başta İslâm'ın arzuladığı çapta yetişen, madde ve mana ilimlerini kendilerinde toplayan, üç kardeş: Zeynelabidin, Rifat ve Ziya Efendiler olmak üzere; Konyalı ilim adamları, hayırsever insanlar bir araya gelerek Islah-ı Medâris İslâmiye'yi kurarlar. Kuruluş öncelikle Islah-i Medâris-i İslâmiye Cemiyet-i Hayriyesi adını taşır” (Arabacı, 1998, 496).

Meşrik-ı İrfan'da 30 Eylül 1909'da Islah-ı Medâris ile ilgili ilk ilan, “Bir Emr-i Hayra Teşebbüsât” başlığıyla yayınlanır. “Mahza (Halis, Katıksız, Tam) Medâris-i İslâmiye'nin ıslah ve terakkiyesi niyet halisesiyle (Konya Islah-ı Medâris-i İslâmiye Cemiyet Hayriyesi) namıyla memleketimizde bir cemiyet tesis edilmiş. Matbaamızda bu emr-i hayra dalaleti ma-el iftihar kabul etmiştir. Gelecek nüshamızda Nizamnâmesi (iştirak eden zevat-ı kiramin esamisi (isimleri) ianenin miktarıyla beraber ilan olunacaktır” (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Eylül 1325/1909, S. 56) Görüldüğü gibi *Meşrik-ı İrfan* Matbaası Cemiyete, daha Nizamnâmesi yayınlanmadan üye olmuştur. Aslında *Meşrik-ı İrfan*'ı da, *Meşrik-ı İrfan* Matbaasını da, Islah-ı Medâris'i de kuran Konya Eşrafından aynı kişilerdir. Aynı ideal çerçevesinde bütünleşmişlerdir. Doğulu kalarak yapılacak yeniliklerle, ilim ve teknolojik açıdan çağ yakalanacaktır. Bu felsefeye göre çağdaşlaşmanın önündeki engel din değil, eğitimsizliktir.

Meşrik-ı İrfan'ın 3 Ekim 1909 Pazartesi tarihli 57. sayısındaki başyazı “Medâris” başlığını taşımaktadır. İlk sayfanın tamamını kaplayıp ikinci sayfa ilk sütuna devam eden yazının altındaki imza “Ziya”dır. Bu imzanın sahibinin Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi olması kuvvetle muhtemeldir. Şeyzade Ahmet Ziya Efendi “Medaris” başlıklı makalesinde: Medresenin Meşrutiyetten önce yıkık harap bir durumda olduğunu belirtmektedir. Medreselerin böyle olması bizi fen yönünden

Avrupa'ya muhtaç bırakmaktadır. Fakat Paşa Dairesi'nde yedi sekiz senedir öğrenci ve müderrislerin kendi gayretleriyle bir kıpırdanma vardır. Eğitimin önemine yönelik hadis şerifler yayınlanan makalede, “Ehl-i İslâm olan Medâris İslâmiye'nin ihtiyacat hazre ile mütenasip bir surette ıslah ve ikmaline bezl (rıyayla) mukadderat ulu himmeti Müslim olan Osmanlıların dûş (omuz) hamiyet ve gayretlerine konmuş bir hüma-i (devlet kuşu) saadettir. Ümit ederiz ki ahalimiz öteden beri meşhut olan hissiyat vatanperverhaneleri iktizası bu emr-i hayra teşebbüsât edecek ve muvaffakiyet fevkaladeye nail olacaklardır. Rehber terakki ve tealisi (....) emr şerif olan bir kavm-i necibten ne beklense çoktur. Ve hüvelmuvaffak” (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1325/1909, S.57) demektedir. Görüldüğü gibi Islah-ı Medâris'in kurucularından olan Ahmet Ziya Efendi, *Meşrik-ı İrfan*'da Islah-ı Medâris'in Nizamnâmesinin yayınlandığı sayıya bir başyazı yazmış, Konya Ahalisine yardım etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur.

Yine aynı sayıda 3 Ekim 1909 Pazartesi günü, üç sütunlu olan ikinci sayfanın, iki sütununu kaplayacak şekilde Islah-ı Medâris Nizamnâmesi'nin birinci kısmı yayınlanır. 17 maddelik ilk Nizamnâmede özetle: Yardım üst limitinde sınır yoktur. Fakat alt limiti iki kuruştan az olamaz. Bütün yardımlar kayıt altında alınarak, bağışlar makbuz karşılığı yapılacaktır. Yardımlar iki türde yapılabilmektedir. Birincisi bir defaya mahsus olarak, ikincisi ise rutin olarak (her ay belli bir miktar gibi) verilen yardımdır. Yardım hesap pusulası üç ayda bir gazetede yayınlanacaktır. Ayrıca her yılbaşında yardım sahiplerine, basılmış hesap pusulası gönderilecektir. Eğitim düzeni çağa uygun dersler konularak yenilenecektir. Yeni konulan dersler klasik sistemde okunan sabah ve ikindi derslerine kesinlikle engel olmayacaktır. Eğitim süresi dokuz aydır. Bu süre içerisinde talebeye bir miktar ücret (aylık burs gibi) ödenecektir (Arabacı, 1998, 497-498; *Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1325/1909, S.57).

Islah-ı Medâris'in Nizamnâmesi *Meşrik-ı İrfan*'da yayımlandıktan sonra, 11 Ekim 1909 Pazartesi günü *İkdam* gazetesinde de aynı metin yayınlanır. (Arabacı, 1998). *Meşrik-ı İrfan*'da Nizamnâme yayımlandıktan sonra, Islah-ı Medâris'e yardımda bulunan kişilerin isimleri yayınlanmıştır. Burada Islah-ı Medâris'in

kurucularının da isimlerini görebiliyoruz. İsim listesindeki ikinci sırada bulunan isim, “Konya Mebusu Abidin (Zeynelabidin) Efendi’dir. Bir defaya mahsus olmak üzere 540 kuruş, devamlı olarak 50 kuruşluk bir yardımda bulunmuştur.” Listenin dördüncü sırasında, “Bekir Paşa Medresesinde ulemadan Rifat Efendi (Zeynelabidin’in ortanca kardeşi, Mehmet Rifat Efendi) devamlı olarak 40 kuruşluk bir yardımda bulunmuştur.” Listenin beşinci sırasındaki isim, diğer kardeş Ziya Efendi’dir. O’da bir defaya mahsus olmak üzere 108, devamlı olmak üzere 40 kuruşluk bir yardımda bulunmuştur. Yine *Meşrik-ı İrfan*’ın sahibi Mazlumzade Hacı Osman Efendi yardım listesinin yedinci sırasındadır. O’da bir defaya mahsus olmak üzere 216, devamlı olarak 40 kuruşluk yardım yapmıştır” (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1325/1909, S.57).

Görüldüğü üzere Islah-ı Medâris ve *Meşrik-ı İrfan* aynı kişilerin desteğiyle, aynı kültürel amaca hizmet eden parçalardır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere, Gazete ve Islah-ı Medâris Yöneticilerinin siyasi saf tutuşları da aynı yönde olmuştur. Devlet tarafından; İzlenen bu politikadan sorumlu tutulurken de, *Meşrik-ı İrfan* Gazetesi Yöneticileri ve Islah-ı Medâris kurucuları bir bütün olarak görülmüş ve o yönde davranılmıştır.

Meşrik-ı İrfan yine Islah-ı Medâris Nizamnâmesini yayınladığı sayıda “*Meşrik-ı İrfan*” başlığı altında, “Şükür olsun terakkiyat-ı ilmiye tezeyyukat (sıkışmadan darlaşmadan) zalimlerden kurtuldu. Tefennun-u (her şeyi bilme hazerfen olma) muhabbetle titremeyen gençlerimizin imdatlarına yetişmek için artık mani ve mezaim kalmadı. Durmayalım kuvve bir azim ile müttehidan çalışalım” (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1325/1909, S.85) denilmektedir. Görülüyor ki *Meşrik-ı İrfan*, Islah-ı Medâris’in kuruluşunu büyük bir sevinçle karşılamıştır.

Meşrik-ı İrfan’ın 24 Eylül 1325 (1909) tarihli 58. sayısında 17 maddelik Nizamnâme yeniden yayımlanmıştır. Yine Islah-ı Medâris Nizamnâmesinin ilk olarak yayınlandığı 57. sayıdan, 69. sayıya kadar ki tüm nüshalarda, Islah-ı Medâris Cemiyeti’ne yapılan yardımlar yayımlanmıştır.

Meşrik-ı İrfan'ın 61. sayısında ilk sütunda bulunan Nurettin Rüştü imzalı, “Bir Neffe-i Teyakkız (uyanmanın hoş kokusu) – İlk Hatve-i Tefeyyız (feyz bulmaya ilk adım)” başlıklı yazıda, “*İkdam* Ceride-i Muhteremesinin 5410 numrolu nüshasının – Konya’da Bir Neffe-i Teyakkız – levhası altındaki ser makale-i hakimenesini nazar-ı mütalaadan geçirmekte bulunduğum bir sırada Islah-ı Medâris için teşkil eden cemiyet hayriyeye karşı kalp nacizanemden kopup gelen his-i şükranın tahriren (yazılı) gönlümden geçirmekteydim.” diyerek bir başlangıç yapılmıştır. Görüldüğü üzere Islah-ı Medâris Cemiyeti’nin kuruluşu ulusal bir gazete olan *İkdam*’da da yankı uyandırmış, bu harekete olumlu bakılmıştır. Nurettin Rüştü yazının devamında, Islah-ı Medâris’in kuruluşunu ve bir iki hafta içerisinde toplanan 900 kuruşluk bağışı sevinçe karşılar. Yine aynı sayıda Konya’ya gelen Dahiliye Nazırı Talat Bey ve Maliye Nazırı Cavit Bey’in, Islah-ı Medâris Cemiyeti’ne 1080’er kuruş yardım yaptıkları görülmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Teşrinevvel 1325/1909, S.61).

Daha sonra Islah-ı Medâris’le ilgili 43 maddelik ikinci bir Nizamnâme daha yayınlandığını görüyoruz. *Meşrik-ı İrfan* Gazetesinin, ulaşabilen sayılarında yayınlanmamış olan bu Nizamnâmenin, beyanname şeklinde tab edilerek tanesi 3 kuruştan satışa sunulduğu belirtilmektedir. Nizamnâmenin başlığı “Konya’da Müteşekkil, Islah-ı Medâris-i İslamiye Cemiyet-i Hayriyesi İdaresi Altında Bulunan Medârise Mahsus Nizamnâme” dir. Konya *Meşrik-ı İrfan* Matbaasında basıldığı belirtilen 12 sayfalık Nizamnâmenin tarihi yazılmamıştır (Arabacı, 1998, 499).

Islah-ı Medâris 1914-1915 yılları arasında istediği amaca ulaşmış altın yıllarını yaşamaktadır. 1914’te medresedeki talebe sayısı 53’dür. Medresenin kurucusu (Konya Mebusu Zeynelabidin) ve taraftarları başlarda İttihat ve Terakki içerisinde siyaset yapan kişilerdir. Zaman içerisinde bu grubun İttihat ve Terakki Partisi’yle yollarının ayrılması, Islah-ı Medâris’in’ de zorunlu olarak sonunu getirir. Particilik anlayışı içerisinde, karşıt fikre yaşam hakkı tanımayan görüşe meşru bir zemin oluşturulması gerekmektedir. Bunun içinde gerekli sebep Konya’da Dârü’l-Hilafe’nin (Medreselerin ıslahı için devlet adına açılmış olan kurum) 1915 yılında açılmış olması gösterilir. Devletin böyle bir kurumu varsa, özel bir kuruluşa gerek yoktur (Arabacı, 1998, 514). “Bu medresenin ve İslam’ın zaferini çekemeyenler

vardır. Onlar, kurucu ailenin felaketini hazırlar. Kuruculardan birinin (Abidin Efendi) siyasete soyunup, ülke çapında etkin bir şahsiyet olması, “siyasi rekabet” şimşeklerini Islah-ı Medâris üstüne çeker. Medrese birbirinden çıkma İttihat ve Terakki ile Hürriyet İtilaf Fırkaları’nın boğuşmalarına “kurban” edilerek Birinci Dünya Harbi sırasında (Eylül 1917) “İttihat ve Terakki’nin düşmanlığı ile” kapatılır, kütüphanesi yağma edilir. Üç yıl sonra kurucularından, Konya’da kimse kalmaz” (Arabacı, 1998, 512; Konyalı (Aktaran: Arabacı, 1998).

2.3. Meşrik-ı İrfan’ın Yayın Politikası

Meşrik-ı İrfan gazetesi ve Islah-ı Medâris arasındaki bağa çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmişti. *Meşrik-ı İrfan* Islah-ı Medâris’in yerel basın desteği idi. Islah-ı Medâris’in fikirlerini yaymak ve Islah-ı Medâris’le aynı kültürel duruşu göstermek amacına yönelik yayın yapmaktaydı. Bu anlamda Islah-ı Medâris’in kurucularının siyasi yol alışları ile *Meşrik-ı İrfan* Gazetesi Sahibi Mazlumzade Hacı Osman ve Mesul Müdürü Mehmet Hilmi’nin siyasi çizgileri bire bir örtüşmektedir. Gazetenin ve Medaris’in siyasi yönelimlerini belirleyen faktör Konya Mebusu Zeynelabidin Efendidir. Zeynelabidin Efendi’nin siyasi kararlarını bağımsız olarak vermediği de bir gerçektir. Zeynelabidin, Islah-ı Medâris bünyesinde “Doğulu, Türk ve Müslüman kalarak din ve dünya ilimlerini, Batı tekniğini öğretecek bir ilim yurdu açmak” (Arabacı, 1998, 494) amacıyla birleşmiş Konya âlimleri ve eşrafiyla birlikte hareket etmektedir. Bu amaca doğru, Zeynelabidin’e tabandan gelen destek ve Zeynelabidin’in bu tabana liderlik etmesi çerçevesinde yürünmektedir. İşte bu felsefe içerisinde, Zeynelabidin’in siyasi anlamdaki yol alışı, *Meşrik-ı İrfan*’ın yayın çizgisini belirleyen başat faktör olmaktadır.

2.3.1. Meşrutiyete ve Hükümete Destek

Meşrik-ı İrfan II. Meşrutiyetin ilanından 225 gün sonra yayınlanmaya başlamıştır. Meşrutî idareye geçmedeki baş aktörler ittihat’çılardır. Öyle ki 17 Ekim 1908’de açılan ilk mecliste, görülen tek parti İttihat ve Terakki’dir dersek yanlış olmaz. İlk seçimlerde ortak gösterilen adaylar dışında Ahrar Fırkası sadece bir mebus

çıkartabilmişti. (Akşin, 2001). Konya'dan Zeynelabidin Efendi de II. Meşrutiyet Döneminde kurulan, ilk Meclis'e mebus olarak seçilmişti. Zeynelabidin Efendi'nin Meşrutiyetin birinci yılını doldurana kadar, İttihat ve Terakki Partisi içerisinde herhangi bir muhalif yapıya katılmamış olması, *Meşrik-ı İrfan*'ın da İttihat ve Terakki yönetimini destekleyen tarzda yayın yapmasına neden olmaktadır. *Meşrik-ı İrfan*'da Meşrutiyete ve İktidara tam destek, 1. sayı (4 Mart 1909) ile 34. sayı (2 Temmuz 1909) sayı arasındaki dönemde görülür.

Meşrik-ı İrfan'ın 6. sayısında “Hafiyelere Müjde” başlıklı haberde, Meşrutiyetle birlikte II. Abdülhamit'in Jurnalcilerinin isminin açıklanacağı söylenmiş bu durum gazete tarafından sevinçle karşılanmıştır. “Devri İstibdatda hanüman söndürerek canları yakarak kanlar akıtarak mazhar-ı terakki ve teali olmak emel hahanetesiyle bir takım bi-usul ve esas jurnaller tertip ve mabeyn-i hümayun'a takdim eden hafiyelerin intizar millette hakkı kalmaması için bu ana kadar bu melse-i müzeviri kendisine sanat ittihat etmiş olan ve mütemadiye mabeyne jurnali yağdırmış olan kişilerin isimleri verdikleri jurnalleri, jurnallerin zat-ı hazret padişahi tarafından Meclis Mebusan'a tevdi buyrulacağı istihbar kılınmıştır. Gözleri aydın olsun” (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Mart 1325/1909, S.6). Görülüyor ki *Meşrik-ı İrfan* Meşruti idareden memnundur. Artık hafiyeler olmayacak, kimse jurnallenmeyecektir. Üstelik bütün eski jurnalcileri, milletin ahı tutmuştur. Hepsinin isimleri tek tek açıklanacaktır.

Meşrik-ı İrfan'ın 24. sayısında “Acaba Görecek miyiz?” başlıklı yazıda, gazetenin Abdülhamit yönetimine karşı, meşrutiyet taraftarı olduğu görülebilir. “Şimdiki Matbuat Nizamnamesinin ortadan kalktığını, edep dairesinde hürriyet-i kalemiyeye irat hal (getirme) etmeyecek bir nizamname kaleme alındığını. Abdülhamit'in servet mevcudiyesini hazine-i millete tamamen iade ettiğini, Millet hainlerinin kemalen cezalandığını firarilerin kapana düştüğünü...” (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Mayıs 1325/1909, S. 24) görebilecek miyiz? Diyerek devam eden bir temenniler silsilesi yayınlanmış.

Yine *Meşrik-ı İrfan*'ın 27. sayısında yayınlanan, “İttihat ve Terakki Mektebi” başlıklı haber, gazetenin o dönem içerisinde İttihat ve Terakki’ye olumlu bakışını gösteriyor olması nedeniyle önemlidir. “İttihat ve Terakki Cemiyet-i Mukaddesinin Konya Şubesi erbab-ı hurufu Sanayi Nimet Celile-i Maarif den hissedar etmek üzere sabahları yirmi yaşından dūn (altında) ve akşamları da yirmi yaşından efzun (yukarı) olanlara mahsus olarak bir mektep küşadına karar ita ve şu suretle tamim ve terakki-i maarife ait vazife-i vataniyesini de içtima-i mübaşeret ve iptida eylemişlerdir.

İstanbul Caddesi üzerinde ve postahane karşısında vaka mektep iptida-i İttihat ve Terakki darüttalimi ittihaz kılınmış ve küşadının musammem (kati karar verilmiş) bulunmuştur. Okumak yazmak nimetinden mahrum esnaftan on beş pi-irfani bu hayr-ı beşeriyet eseri işitir işitmez derhal şube-i mezkureye müracaatla isimlerini kayıt ettirdikleri gibi şakirtlerden birçokları da kabullerini rica eylemektedir.

Bundan başka bir dar-ül Mucize veya dar-ül hayır tesis ve küşadı zımmında müzakere cereyan etmekte bulunduğunu da kemal-i mesiretle (memunlukla) işitilmektedir. Cemiyet muhteremenin teşebbüs-i vaka-i hayriyesini şiddetle alkışlar ve böyle azar bir güzide-i maarifperverlerinin mütemadi elhusus olması duasını tekrar ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Haziran 1325/1909, S. 27). *Meşrik-ı İrfan*'ın felsefesi itibarıyla, eğitimi ön planda tuttuğu daha önce belirtilmişti. Bu anlamda İttihat ve Terakki Konya Şubesinin bir okul açacak olmasına tam destek vermekte ve devamını dilemektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti için, mukaddes ve muhterem gibi sıfatlar kullanıyor olması, cemiyetin politikalarına verilen destek açısından önemlidir.

2.3.2. Geçiş Dönemi

Meşrik-ı İrfan'da Yusuf Mazhar'ın Başyazarlık görevinden alınması, Mehmet Burhanettin'in başyazar olarak atanması sonrasında gazetenin yayın politikasında değişiklik görülür. Nitekim Yusuf Mazhar dönemindeki Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki'ye olan tam destek, yerini İttihat ve Terakki'ye karşı daha mesafeli yaklaşıma bırakmıştır. II. Meşrutiyetin ilk meclisi 26 Ağustos 1909'da tatile

girecektir. Fakat Kanun-i Esasi’de herhangi bir tadil yapılmamıştır. Beklenen değişikliklerden en önemlileri: “Medreselerde günümüze uygun fenlerin okutulması, Ticaret ve Ziraat odalarının yaygınlaştırılması” (Akşin, 2001, 267) gibi isteklerdi. *Meşrik-ı İrfan*’ın bu dönemdeki yayınlarında, çoğunlukla İttihat ve Terakki’den yasama yönünde talepler görülmektedir.

Meşrik-ı İrfan ve Islah-ı Medâris kurucularının seçimle yönetime, Meşrutiyete olan inançları tamdır. Fakat zaman içerisinde İttihat ve Terakki Partisi ile aynı görüşü paylaşmadıkları görülür. Yönetim tarzı olarak, anlayışları farklıdır. Bu öğretinin siyasi temsilcisi Zeynelabidin Efendi’nin düşünce tarzı ile İttihat Terakki’nin yönetimide uyuşmamaktadır. “Elli bin nüfusu olan memlekette beşyüzünü kulüplere aldınız? Diğerlerinden ayırdınız? Kulübe girenleri girmeyenlerden farklı tutunuz. Girmeyenlerin işlerini aksine çevirmek, hukuklarını tepelemek gibi zulümler yaptınız diyerek bir sorguda bulunsak ne cevap verirler? Hiç!.. Bu sözler ile devri sabıkta halifeye şer’an itaat vaciptir, siz sadakat edin, işiniz ile meşgul olan, başka işlere karışmayın, şunun bunun sözüne uyup aldanıpta bir cemiyet yapmak ve bir dernek diriltmek fikrine düşmeyin, ahalimiz pek cahildir, akılları ermez, memleketin tahammülü yoktur, daha zamanı değildir gibi söylenen sözlerden bir farkı var mıdır? Devri sabıkta; bu sözleri bize sadıkâne söyleyenler ve bizi korkutanların ekserisi memurlardan idi. Şimdi de bu sözleri bize fırlatan ve bizlere yine bin türlü korkular verenlerin ekserisi memurlardır. Belki şimdikiiler yine o eski adamlardır. Fakat renkleri, tonları başkadır. Onların muradı yine arkalarını dayayacak bir kuvvet bulmaktır. Bir memurun bir dernek, bir cemiyet duygusuyla yürümesi pek kötü ve gayette çirkindir.” (Zeynelabidin Efendi, 1999, 54).

Nitekim II. Meşrutiyet’in İlk Meclisi’nin tatile girmesine yakın Mecliste yaşanan tartışmalar, ikinci dönem de Zeynelabidin Efendi’yi başka bir parti altında siyaset yapmaya doğru götürür. İşte çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak üzerinde durulacağı üzere, 21 Şubat 1910’da kurulan Ahali Fırkası, (Akşin, 2001, 268) Zeynelabidin’in siyaset yapacağı yeni partinin ismidir. *Meşrik-ı İrfan*’ın, İttihat ve Terakki’den tam anlamıyla kopuşun yaşandığı döneme kadar olan yayınları; muhalif çizgisine geçişin izlerini taşır. *Meşrik-ı İrfan*’ın, Meşrutiyete

Destek, İttihat ve Terakki'ye Temkinli Yaklaşım mahiyetindeki yayınları, 34. sayı (15 Temmuz 1909) İle 97. sayı (8 Mart 1910) arasında görülür. Bu dönemi, “Geçiş Dönemi” olarak adlandırmak yerinde olacaktır.

Meşrik-ı İrfan'ın 34. sayısında Mehmet Burhanettin'in başyazar olarak ilk makalesi “Millet ve Meşrutiyet” Başlığı altında görülür. Makalede: Millet'in meşrutî rejime kadar geçirdiği dönem, Selçuklular'dan Osmanlı'ya kadar tarihi arkaplan kısaca anlatılır. Sonrasında Meclis'in çalışmasına başladığından bu yana geçen sekiz aylık dönemde gerekli yasaların çıkarılmasında yavaş davranıldığı belirtilir. Mehmet Burhanettin'e göre öncelikle çıkarılması gereken yasalar şunlardır: Kanun-i Esasi'nin yeniden düzenlenmesi, Matbuat Nizamnamesi ve Bütçenin intizamı yönündeki kanundur. Mehmet Burhanettin yönetime tam olarak karşı olmamakla birlikte, bir telkinle sonlandırmış yazısını: “Heyet Umumiyesi itibarıyla pek az ve belki bir hiçden ibaret olan şu asar mesainin ancak gelecek sene meyvesini toplayabilecek ve bundan dolayı mebusanlarımıza tazib (eziyet) etmeyecek isek de Kanun-i Esasi'nin de gelecek seneye kalması şayiisi (söylentisi) ümid-i meşrutiyeti zedelemekte efkar umumiye-yi mebusan'a karşı tenkide sevk eylemektedir. Temmuz'u da hariç tutarsak altı mah (ay) için yapılacak bütçe tensikatından ziyade Kanun-i Esasi'nin ikmal ve tasdikine ehemmiyet verilmesi ve bu sene için sath-ı bir tetkikat ile devair ve nezaretlerden gelen tensikatın kabul ve tasdik edilmesi lüzum görüleceğine hiç şüphe yoktur. Biz bu şayiayı hakikat olmak üzere telakkiyi fikrimize yaklaştırmamak isteriz. Zira Bina-i Meşrutiyetimizi tahkim edecek olan Kanun-i Esasidir” (*Meşrik-ı İrfan*, 2 Temmuz 1325/1909, S. 34) diyerek yazısını bitirmiştir.

Meşrik-ı İrfan'ın 36. sayısı, çalışmada daha önce de belirtildiği üzere, Meşrutiyet'in ilan yıldönümü nedeniyle özel olarak çıkarılmıştır. Gazetenin Meşrutiyete olan kuvvetli desteği, resimlerle süslenen birinci sayfada görülebilmektedir. “10 Temmuz tarihine kadar uhuvvet (kardeşlik) yerine: kin, garaz, müsavat (eşitlik) yerine: bir tefevvuk (başkasından üstün olma) nahak. Adalet yerine: bir zülüm bi-reva-i hüküm sürüyordu. Millet'in hürriyeti zalimei-i istibdat elinde zincirlere bağlanmış zindanlara alışı-mış idi. Millet kan ağlıyor devlet zeval izmihlale yuvarlanıyordu. Hep kurtulduk, şaduman olduk, millet âli oldu. Devlet de beka

buldu. Yaşasın Millet Yaşasın Devlet” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Temmuz 1325/1909, S.36) ifadesiyle *Meşrik-ı İrfan*’ın Meşrutiyete olan inancı görülebilir.

Meşrutiyete olan bu inancın yanında, yine aynı sayıda Meclisten beklentiler de görülebilir. Mehmet Burhanettin tarafından yazılması muhtemel “Hüsn-ü Ahlak ve Maarif” başlıklı makalede bu beklentilerin içeriği sıralanır. Artık Meclisin tatile girmesine yirmi gün kalmıştır. Fakat ne Matbuat Kanunun da, ne Kanun Esasi’de ne de Girit Meselesin’de bir aşama kaydedilememiştir. “Sekiz aydan beri iki üç nizamnamenin ancak elden çıkarılabildiği nazar-ı dikkate alınır ş u son yirmi gün zarfında toplanan işlerin birden elden çıkacağına akıl erdirilemiyor... Binaenaleyh bu kadar azim işlerde bu yirmi gün içine sıkışacaktır. Cenab-ı Hak’dan muvaffakiyet temenni eyeriz. Ve kemal-i samimiyetle neticesini bekliyoruz” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Temmuz 1325/1909, S.36) denilerek, meclisin daha hızlı çalışmasının gerekli olduğu üzerinde durulur.

Meşrik-ı İrfan’ın 38. sayısında görülen, “Mebuslarımıza” başlığıyla verilen haber, *Meşrik-ı İrfan*’da şimdiye Meclise karşı yayınlanan en eleştirel haber olarak görülebilir. Haberde, daha önce *Meşrik-ı İrfan*’da defalarca yazmalarına rağmen, Meclisin çok yakın bir zamanda tatile gireceğini ve gerekli düzenlemelerin yapılmadığının üzerinde tekrar durulur. *Meşrik-ı İrfan* gerekli kanun düzenlemeleri yapılamadan önce meclisin tatil edilmemesi gerektiğini söylemektedir. Mebuslara vazifeleri gereği ne kadar para ödenmiş olsa da azdır. Fakat Mebusların sözkonusu görevlerini yerine getirmeden alacakları paraya dikkat çekilir. “Eğer hakikaten bu senenin kendilerine tevdi edilen işlerini bitirmeden avdet etmek fikrinde bulunuyorlarsa protesto eylemekten de çekinmeyeceğiz. Vilayet sairenin de bu noktada bizimle hem fikir olacağına hiç ş üphemiz yoktur” (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Temmuz 1325/1909, S.38) diyerek ilk defa protestodan bahsedilmektedir.

Meşrik-ı İrfan, Meclise karşı bu tür eleştirilerini ilerleyen sayılarda da devam ettirmiştir. Girit Meselesi için Yunanistan’a bir ültimatol verilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Birkaç sayı sonra Hükümetin Girit Meselesi ile ilgili verdiği Muhtıra, *Meşrik-ı İrfan* tarafından, Osmanlılar’ın elli yıldır süregelen, Avrupa

karşısındaki suskunluğunun sonu olarak değerlendirilmiştir (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Ağustos 1325/1909, S.45).

Meşrik-ı İrfan'ın yaptığı bu eleştirilerinin yeni bir hükümet isteğinden uzak olduğunu görüyoruz. Tüm bu istekler *Meşrik-ı İrfan* ve Islah-ı Medâris'in Felsefesinde ki idealleri gerçekleştirmeye yöneliktir. Bu anlamda Medreselerin yenilenmesi istenmiş, eğitim sorunu ön planda tutulmuştur. Fakat tüm bunlar şimdiye kadar yeni bir parti oluşumu içerisinde düşünülmemiştir. Daha çok İttihat ve Terakki içerisinde yapılması istenilen yenilikler olarak görülebilir.

Nitekim *Meşrik-ı İrfan*'ın 46. sayısında Meclisin tatile girdiğini bildiren haberde buna benzer açıklamalar bulunmaktadır. Bu haberde: Meşrutiyet'in ilk Meclisi'nin yedi ay dört günden ibaret olan toplantılarının sonlandığı belirtilmektedir. Artık bütün vekiller memleketine dönme heyecanı içindedir. Meclis içerisinde memleketleri için yaptıklarını ve kopardıkları payı seçmenlerine anlatacaklardır. Bir devlet için öncelik arz eden üç konu vardır. Bunlar: Umur-u Maliye, Umur-u Dâhiliye, Umur-u Hariciye'dir. Meclis'in bu yönde tam istenilen kanunlar çıkarılmasa da, iyi gelişmeler kaydettiği düşünülmektedir. İlk olması nedeniyle bazı kusurların hoş görülebileceği belirtilerek, bu meclisin yaptığı en önemli değişiklik olarak, "İşte vekillerimize mebusanlarımıza en ziyade şu noktada müteşekkik kalalım ki, gençleşmiş bir devleti genç fikirlere, genç ellere dinç vücutlara tevdi ederek geldiler. İstikbal hakkında vasi bir ümidi millete verdiler. Cenap Hak mesaimizi meşkûr (şükran) ve nail muvaffakiyet buyursun" (*Meşrik-ı İrfan*, 13 Ağustos 1325/1909, S.46).

Artık meclis tatile girmiştir. *Meşrik-ı İrfan*'ın 48. Sayısında belirtildiği üzere o gün berat gecesidir. *Meşrik-ı İrfan*'ın işte bu sayısında ilk defa, Zeynelabidin ismine rastlanmaktadır. "Vücutlarıyla iftihar eylediğimiz muhterem mebusanımız Faziletli Zeynelabidin ve Mehmet Salim Efendiler Hâzîrûnu (birlikte) geçen gün akşamı muâvedet (geri dönme) buyurmuş ve bir cem-i gafir (büyük topluluk) cânibinden (tarafından) istikbal olunarak icraat-ı fevkaladelerine inzimam (katılan) eden su-i hakkında mesbuk (geçilmiş) hidemat-i (birisinin işini görme) hamiyetperver

hanelerine karşı derece-i nihayede alkışlanmışlardır” (*Meşrik-ı İrfan*, 20 Ağustos 1325/1909, S.48). Görüldüğü gibi gazete Zeynelabidin’e hürmet göstermektedir. Büyük bir kalabalık tarafından karşılandığını ve alkışlandığını belirterek de reklamını yapmaktadır.

II. Meşrutiyet’te İkinci dönem Meclis 14 Kasım 1909’da açılmıştır. *Meşrik-ı İrfan*’da Meclisin yeni döneminin açılışı ile ilgili haberler 18 Kasım 1909 tarihli 69. sayısında yer bulur. Bu sayıda, Padişah’ın Meclis açış konuşması ve yeni kurulan kabine hakkında bilgiler verilmiştir. Çırağan Sarayı’nda yapılan bu tören aktarıldıktan sonra, *Meşrik-ı İrfan* tarafından herhangi bir yorum yapılmadığı görülür (*Meşrik-ı İrfan*, 5 Teşrinsani 1325/1909, S.69).

Ahali Fırkası’nın kurulmasına yaklaşıldıkça Mecliste tartışmalar yoğunlaşmıştır. Elbette *Meşrik-ı İrfan*’ın Ahali Fırkası ile Zeynelabidin Efendi’den dolayı gönül bağı bulunmaktadır. İşte bu dönemde Meclis’te Ahali Fırkası’nın doğum sancıları yaşanmaktadır. Tarih 14 Şubat 1910’dur. Ahali Fırkası kurulmadan tam yedi gün önce. Zeynelabidin Efendi’yi desteklemekte olan *Meşrik-ı İrfan* yöneticileri böyle bir oluşuma gidildiğini hissetmekteydiler. Bundan dolayı Meclis’ten bu dönemde alınacak haberlere karşı daha hassastılar. 91. sayıda ilk sayfada başyazıdan hemen sonra verilen haberde: “Meclis Umumi-i Vilayet müzekkeratını ikmal ederek dağıldı. Fakat biz elan ne konuşuldu neye karar verildi? Hiçbirini bilmiyoruz. Diğer vilayetlerde günü gününe Meclis Umumi mukarrerâtı (kararları) vilayet gazeteleriyle ilan edildiği halde, Konya’ımızda buna himmet verilmemesi bizi müteessif etti. Hiç olmazsa şu aralık topluca vilayet gazeteleriyle neşrine himmet buyrulsa bittabi bizim gibi daha birçokları da memnun olur” (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Şubat 1325/1910, S.91) denilmektedir. Artık Zeynelabidin Efendi’nin, İttihat ve Terakki ile yolları ayrılmaktadır. Buna paralel olarak da *Meşrik-ı İrfan* gazetesi’nin yayın çizgisindeki geçiş dönemi sona ermektedir.

2.3.3. Muhalif Dönem

İttihat ve Terakki'den ilk kopma Meşruti Meclis'in birinci döneminde yaşanmıştır. İlk olarak “İttihadı Anasır” politikasının Müslümanlar arasında bile uygulanamaz olduğunu düşünmeye başlayan: Doktor İbrahim Temo ile Dr Abdullah Cevdet, İbrahim Naci, Giritli Ali gibi mebuslar 6 Şubat 1909 tarihinde İttihat ve Terakki'den ayrılarak, Osmanlı Demokrat Fırkası'nı (Fırka-i Abad) kurar (Tunaya, 1998, 205; Akşin, 2001, 266). Parti 1908 seçimlerinden sonra kurulduğu için, seçimlere katılamamıştır. Mecliste fazla bir varlık gösteremeyen Osmanlı Demokrat Fırkası, 1911 yılında Hürriyet ve İtilâf Partisine katılmıştır. Bu birleşmeden önce partiden Osmanlı Sosyalist Partisi'ne de katılımlar görülür. Hürriyet ve İtilâf Partisi'ne katılmayı reddeden, Bezmi Nusret Bey'in Mütareke döneminde partiyi canlandırma çabaları sonuç vermemiştir (Tunaya, 1998, 212).

İttihat ve Terakki'den asıl kopmaların Meclisin ikinci döneminde olduğunu görülmüştür. Öncelikle Mutedil Hürriyetperveran Fırkası'nın Berat Mebusu İsmail Kemal başkanlığında Kasım 1909'da kurulur. Mutedil Hürriyetperveran Fırkası, 1911 yılında kurulan Hürriyet ve İtilâf Partisi'ne katılmasıyla siyasi hayatını sonlandır (Tunaya, 1998, 241; Akşin, 2001, 268).

Meşruti Meclisin ikinci döneminde kurulan bir diğer parti “Ahali Fırkası”dır. Ahali Fırkası, 21 Şubat 1910 tarihinde, Gümülcine Mebusu İsmail Hakkı Bey'in başkanlığında kurulur. Ahali Fırkası'nın bazı üyeleri: Karesi Mebusu Vasfi, Konya Mebusu Zeynelabidin, Tokat Mebusu Mustafa Sabri'dir. Ahali Fırkası kurulduktan sonra, İttihat ve Terakki partisi ile arasından sert tartışmalar yaşanır. Ahali Fırkası ilk defa Siyonizm sorununu Meclis gündemine getirir. Yeni bir Matbuat Kanunu önerisi de hazırlayan Ahali Fırkası'nın kendine ait bir yayın organı yoktur. Fakat partiyi destekleyen: *Yeni Gazete*, *Sada-i Millet*, *İkdam* ve *Yeni İkdam* gibi gazeteler görülür (Tunaya, 1998, 267-271). “İttihat ve Terakki listesinden seçilmiş sarıklı Türklerin kopması, İttihat ve Terakki için, Mutedillerin kopmasından daha tehlikeliydi. Zira Mutedilleri Türk olmayan yerel feodaller kabul edersek, İttihat ve Terakki ile bağları zaten her bakımdan zayıftı. İttihat ve Terakki'nin onları mecbur olduğu için listesine

aldığı söylenebilir. Ama pek feodal olmayan bölgelerin Türk ulemasının kopması, bir kez, Türklerin partisi iddiasında olduğundan İttihat ve Terakki için tehlikeliydi. Sonra, ulema zümresi, kamuoyunu kolayca etkileyecek nüfuz ve imkâna sahipti” (Akşin, 2001, 269). Bundan dolayı Ahali Fırkası’nın, İttihat ve Terakki’den kopması, Hürriyet ve İtilâf Partisi’nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. “Fırka 1911 yılı Aralık ayına değin bağımsız olarak çalışmıştır. Meşrutiyetin ilk muhalefet Fırkası olarak tanıtılan Fırka, bu tarihte kurulan Hürriyet ve İtilâf Fırkası’na katılmıştır” (Tunaya, 1998, 273).

Zeynelabidin Efendi’nin İttihat ve Terakki Partisi içerisinde yaptığı siyaset son bulmuştur. Zeynelabidin’in Ahali Fırkası üyesi olmasıyla birlikte, *Meşrik-ı İrfan*’ın yayınlarında da keskinleşme görülür. *Meşrik-ı İrfan* artık Konya yerelinde, İttihat ve Terakki’ye karşı yayın politikasını, 97. sayı (8 Mart 1910) dan itibaren açıktan açığa izlemeye başlamıştır.

2.3.3.1. Meşrik-ı İrfan ve Ahali Fırkası

Nitekim yeni kurulan Ahali Fırkası’na, *Meşrik-ı İrfan* tarafından verilen açık destek, 97. sayıda görülür. Bu sayıda İttihat ve Terakki Genel Merkezi’nden, Konya’da bulunan İttihat ve Terakki Birinci ve İkinci Kulüplerine çekilen telgraf yayınlanmıştır. Telgrafta özetle: İttihat ve Terakki’den, Gümölcineli İsmail, Erzurumlu Şevket, Yezitli Süleyman Sudi, Burdurlu Ömer Lütfü, Antalyalı Hamdi, Balıkesirli Vasfi Efendilerle bazı mebuslar istifa etmişlerdir. Bu harekette bulunan Mebuslar, İttihat ve Terakki’ye üye olurken verdikleri yemine muhalif davranmış, bundan dolayı bütün vatandaşların içini kan ağlatmışlardır. Meşrutiyette elbette partiler olmalıdır. Fakat daha yeni bir Meşrutiyette, henüz meclisin ikinci döneminde, ülkenin şartları dolayısıyla böyle oluşum için gerekli zemin yoktur. Vatana hizmet bunu gerektirirken, istifa eden mebuslar bunu niçin görmüyorlar? Yoksa şahsi ihtirasları mı bu durumu görmelerine engel oluyor? Bu hareketi bütün gücümüzle protesto ediyoruz, denilmektedir” (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Şubat 1325/1910, S.97).

Meşrik-ı İrfan, bu telgraf metnini yayınladıktan sonra kendi görüşünü belirtmektedir. “Biz her biri elli bin kişinin vekil ve müdafa-i hukuku olan muhterem mebusanlarımıza emel ve efkar-ı hususiyelerine inbai (haber verme) fikrini aramak kadar bayağı bir fikri tasvir edemeyeceğimizden mebusan-ı kiram anların da mutemedi idi. Madem ki muhterem mebusanlarımıza hiçbir vakit efkar-ı umumiyeye tercüman olmak meziyetine haiz olmayan ve İttihat ve Terakki kulüplerinden çekilen bazı telgrafnamelerle tarizatda bulunuyor bu vesile ile geçen nüshamızda yazdığımız vechile şu cümleleri yine inzar-ı kariye (okuyucuya) va’z ederiz: Milletın yazıcı-i amâl ve ihtiras olması zamanı geçeli hayli vakit olduğundan lüzumsuz telaş ve endişeye mahal yoktur. Hak hiçbir vakit nihan (saklı) olmaz. Vatan ve milletin saadet ve selametini hangi fırka daha iyi düşünür ve o yolda beyan-ı rey ederse onlara ilelebet medyun-ı şükranız” (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Şubat 1325/1910, S.97) denilerek yeni açılan parti desteklenmiştir.

Meşrik-ı İrfan’ın 106. sayısında Ahali Fırkası Programı’nın 19 maddesi yayınlanmıştır. *Meşrik-ı İrfan*’ın bu sayısında, son sayfanın üç sütununu kaplayacak şekilde yayınlanan bu programla ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamıştır. Zeynelabidin’in Islah-ı Medâris’in kurucularından olması ve *Meşrik-ı İrfan*’ın da bu ıslahatları destekleyen bir yayın olması nedeniyle programdaki 18. Madde dikkat çekmektedir. Sözkosunu madde medreselerde pozitif bilim derslerinin okutulması gerektiğini belirtmektedir. “Memleketin terakki-i servet ve mamuriyetini nazar-ı dikkatte bulundurabilecek ve medresede ulum-u diniye tedrisatına bir kat daha ehemmiyet ve intizam verilmekle bereber ihtiyacat-ı asra göre fûnun lüzumenin ilavesine dahi sarf-ı mesai olunacaktır.” denilmektedir. Medreselerde çağa uygun derslerin ilave edilmesi cümlesi, Islah-ı Medâris Nizamnamesinin yedinci maddesinde de görülür (*Meşrik-ı İrfan*, 25 Mart 1326/1910 S.106).

Meşrik-ı İrfan’ın 107. sayısında İttihat ve Terakki ile ilgili bir haber görülüyor. İstanbul gazetelerinden alınan haberde: İttihat ve Terakki’nin son toplantısında çıkan tartışmalar sonucu beş mebus partiden ayrılmışlardır. Bu mebusların ayrılmasından dolayı, İttihat ve Terakki Nafia (Bayındırlık) Bakanlığını düşürme kararı almıştır. *Meşrik-ı İrfan*’ın yine bu sayısında, Ahali Fırkası’nın iç tüzüğü yayınlanmaya başlar.

Birinci ve ikinci kısımların yayınlandığı bu sayıda, iç tüzüğün 15 maddesi bulunmaktadır (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Mart 1326/1910 S.107).

Meşrik-ı İrfan'da Ahali Fırkası İç Tüzüğü'nün kalan maddeleri de 107. sayıda yayınlanmıştır. Ahali Fırkası'nın yayınlanan bu maddelerle birlikte 36 maddelik bir iç tüzüğünün olduğu görülür (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Nisan 1326 /1910, S.107).

Meşrik-ı İrfan'ın 109. sayısında, “Mülhakat gazetesinde görülmüştür. Ahali Fırkası Münasebetiyle” başlıklı bir haber görülüyor. Haber Mülhakat Gazetesinden alıntı olarak yayınlanmış. *Meşrik-ı İrfan* da her ne kadar bu haberi yorumsuz yayınlamış olsa da, yayın politikasına paralel bir haber olduğu için gazetede yer verildiği anlaşılmaktadır. Sözkonusu haberde özetle, Manisa'da “İttihadı Anasır” kulübünde toplanan kişiler, politik bir oyunla orayı aynı zamanda Ahali Fırkası şubesi yapmak üzere mutasarrıflığa başvurmuşlardır. Mülhakat Gazetesi bu olay nedeniyle Ahali Fırkası ile ilgili şu açıklamada bulunur: İran ve Fransa gibi memleketlerde meşrutiyetin ilanından sonra belirli bir süre elbette ki parti oluşumu gerçekleşmemiştir. Fakat daha sonra partilerin oluştuğu görülür. Bu sebepten dolayı, Meclis olmadan Meşrutiyet olmayacağı gibi, partisiz de meclis olmaz. Parasız bir kasa, kadınsız bir ev, zekâsız bir beyin, şefkatsiz bir anne, istikametsiz bir memur, silahsız bir asker, susuz bir çay, kısır bir kadın, otsuz biri mera, görmez bir göz ne demek ise partisi olmayan Meşruti Millet Meclisi de o demektir. Mecliste ilk önce İttihat ve Terakki daha sonra ise, Hürriyetpervaran ve Ahali Partisi kurulmuştur. Partilerin kurulması, siyasi geleceğimiz için her türlü ümide yol açan büyük adımlardır. Bu üç partinin programları dâhilinde memlekete hayırlı hizmetlerde bulunmalarını arzu ediyoruz. Biz gazete olarak daha Hürriyetpervaran bile kurulmadan önce, “Hâkimiyeti Milliye, Hukuk-u Ahali, Ahali dostu avam gazete” ilkelerini yayınlıyor ve buna uygun gazetecilik yapıyorduk. Bizim daha önce söylediğimiz ilkelerin Ahali Partisi altında teşkil ettiğini görüyoruz. “Bu esasın Meclis-i Mebusanda Fırka şeklinde temsil ve tecessüm (ortaya çıkma) ettiğini görmek bizim için bir mükâfattır ki bundan ne kadar memnun olsak azdır” (*Meşrik-ı İrfan*, 5 Nisan 1326/1910, S.109). *Meşrik-ı İrfan* bu tür yayınlarla bir parti gazetesi kimliğine bürünmektedir.

Meşrik-ı İrfan'ın 111. sayısında görülen bir haber yine Ahali Fırkası'yla ilgilidir. "Ahali Fırkası'nı protesto etmek üzere telgraf keşide etmekle meşrutiyetperverlik ibraz eden üç zabıt (subay) Harbiye Nezareti'nin emriyle düçar-ı mücazat (emsaline ibret için verilecek cezaya müptela olma) edilmiş ve askerinin siyasetle işğal etmesi katiyen ve tekiden (yeniden sağlamca) emr kılınmıştır" (*Meşrik-ı İrfan*, 12 Nisan 1326/1910, S.111) denilerek, Ahali Fırkası'na karşı yapılan eylemlerin cezalandırıldığı haber verilmektedir.

İttihat ve Terakki tarafından 18 Temmuz 1909'da bir Matbuat Kanunu çıkarılır. Söz konusu bu kanun birçok değişikliklerle 1931 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (İnuğur, 2002). İşte bu Matbuat Kanununda bazı değişikliklerin gerekli olduğunu düşünen Ahali Partisi, Meclise bir önerge verir. *Meşrik-ı İrfan*'ın 28 Nisan 1910 tarihli 112. sayısında bu önergenin birinci bölümü tamamıyla yayınlanmıştır. "Matbuat Kanununun muhteva olduğu mevadın serbest matbuatı tenkit eylediğini nazar-ı dikkate alan Ahali Fırkası, mezkûr kanunun tadilatı hakkında tanzim eyledikleri layiha-i (kanun yerine hazırlanmış taslak) kanuniyeyi Meclis Mebusan Riyasetine takdim eylemiştir. Lahiya-i Muadilinin dest-res (ele geçirme) olduğumuz suretini aynen derc eyleriz" (*Meşrik-ı İrfan*, 15 Nisan 1326/1910, S.112) diyerek başlayan haberde verilen kanun taslağının birinci bölümü yayınlanmıştır. Bu taslakta, Matbuat Kanununun yürürlükte olan maddeleri aktarıldıktan sonra, bu maddelere getirilen eleştiri yazılır. Sonrasında söz konusu maddenin değiştirilmesi istenilen son hali yazılmıştır. Örneğin Matbuat Kanunun 4. Maddesinde: Beyanname vermeden yayınlanan gazete veya dergi tatil olunur. Ayrıca beş liradan elli liraya kadar ceza verilir. Tekrarı halinde bu ceza on liradan yüz liraya kadar yükseltilir veya yirmi dört saat ile bir ay arası hapis cezası verilir, denilmektedir. Burada tatilin ne zamana kadar olacağı belirtilmemiştir. Gazete söz konusu yükümlüğünü yerine getirirse bile tatili devam etmektedir. Bundan dolayı Ahali Fırkası'nca bu maddeye getirilen düzenleme: Beyanname olmadan yayınlanan gazete ve dergi bu yükümlülüğünü yerine getirene kadar kapatılır. Ayrıca mahkemece bir lira para cezası tekrarı halinde iki lira para cezası verilir, şeklinde olmuştur (*Meşrik-ı İrfan*, 15 Nisan 1326/1910, S.112).

Çalışmanın önceki bölümlerinde *Sada-i Millet* gazetesinin, Ahali Fırkası'nı desteklediği belirtilmişti. Bu neden olsa gerek *Meşrik-ı İrfan*, Ahmet Samim'in öldürülmesine geniş yer ayırır. *Meşrik-ı İrfan*, 9 Haziran 1910 Perşembe günü öldürülen *Sada-i Millet* yazarı Ahmet Samim'in, (Topuz, 2007) cinayet haberini 13 Haziran 1910 Pazartesi günü sayısında (Cinayetten sonra yayınlanan ilk sayıdır) vermiştir. Cinayetin oluş şeklinin ayrıntılı olarak anlatıldığı haber, “ İşte şu vaka-i cinayet matbuata büyük bir darbedir. Bu genç muharrir de matbuat kurbanı olmuş ve matbuat kurbanı olan Ahmet Samim Bey'in ruhuna Fatih okur ailesi ve yakınlarına taziye ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 31 Mayıs 1326/1910, S.124) denilmektedir.

Meşrik-ı İrfan'ın Ahali Fırkası'nı gözetir şekilde yayın yapmasındaki sebeplerin en başında Zeynelabidin'in Ahali Fırkası üyesi olması gelmektedir. Nitekim Zeynelabidin imzalı ilk yazıya *Meşrik-ı İrfan*'ın 141. sayısında rastlanmaktadır (Bkz, Ek-5). *Hakem* gazetesinde Ahali Fırkası ve Zeynelabidin'le ilgili yazılan bir makaleye karşılık, *Meşrik-ı İrfan* Zeynelabidin imzalı makaleyi başyazı olarak yayımlar. “*Hakem* gazetesinin 102 numrolu nüshasında Ahali Fırkası Ser Levhası altındaki makalede Ahali Fırkası'nın programına karşı, eskimiş tenkitleri, tehditleri, şahsıma ait olup her kelime kavaid-i meşrutiyetle telifi gayri kabil cümleleri okudum” (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Temmuz 1326/1910, S.141) diyerek, başlayan makale eleştirilere karşı Ahali Fırkası'nı savunmaktadır. Ahali Fırkası daha cenin olarak görülmektedir. Öyleyse ortada fol yok yumurta yokken niçin bu kadar yüklenilmektedir. “Daima terakki ve ittihad davet eden bir fırkanın mensubiyeti iddiasında bulunduğunuz halde bila sebep şu sözlere ne mecbur ettiğine teessüfler ederim. Ve hiçbir vakit hakikati söylemekten çekinmeyeceğimi de vaat ederim. Ahali Fırkası Azasından Konya Mebusu Zeynelabidin” (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Temmuz 1326/1910, S.141). *Meşrik-ı İrfan* yayınladığı bu makale ile Zeynelabidin'in siyasi fikirlerine verdiği desteği açıktan beyan eder.

Meşrik-ı İrfan iki sayı sonra, tekrar Zeynelabidin imzasıyla bir makaleyi başyazı olarak yayımlar (Bkz, Ek-6). Bu makale de *Hakem* Gazetesinin 103. sayısında yayınlanan habere cevaptır. Ahali Fırkası, İttihat ve Terakki adına yemin etmiş mebuslardan oluşmuştur. Bunlar hak mezhepten ayrılıp başka yola sapanlardır.

Yapılan protestolara karşın yüzleri kızarmaz. Kendi menfaatlerini İttihat ve Terakki içerisinde temin edemeyenler, bu menfaatlerini gerçekleştirmek üzere yeni bir parti kurmuşlardır. Zeynelabidin bu eleştirileri cevaplar. Ayrıca çalışmada sansür konusunda ayrıntılı olarak durulacak olan, *Meşrik-ı İrfan*'ın boykot edilmesini eleştirir. “Bir millet-i Osmaniyye yekdiğerine karşı silah iktisadı istimaline kadar vardırıldı. Müdafaada bulunan gazeteye bi-hakkın müdafa edilmeyerek boykotlar yapıldı. Biçare masum halkı bu yola dalalet edenlerin yürekleri acaba rahat mıdır?” (*Meşrik-ı İrfan*, 9 Ağustos 1326/1910, S.143).

Meşrik-ı İrfan bir sonraki sayısında ise, “Ahali Fırkası Azasından Konya Mebusu Akşehirli Hacı Mustafa⁴” imzasıyla yazılmış makaleyi başyazı olarak yayınlar (Bkz. Ek-7) *Meşrik-ı İrfan* Müdüriyetine! Kardeşim! Diye hitabederek başlayan makalede: *Hakem* gazetesinin 101. sayısında Ahali Fırkası ve şahsı adına sataşma olduğunu iddia eden Konya Mebusu Hacı Mustafa, *Hakem* gazetesine cevap yazısı gönderdiğini fakat yayınlanmadığını belirtir. Hacı Mustafa'ya göre, *Hakem* gazetesi bu hareketiyle Matbuat Kanununun 21. maddesine aykırı davranmaktadır. Üstelik *Hakem* gazetesi 103. sayıda hakaretlerine devam etmiştir, diyen Hacı Mustafa, Ahali Fırkası ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Ahali Fırkası seçilecek vekilin, seçim bölgesinde belirli bir süre yaşamış olmasını istemektedir. Böyle bilinen birisinin seçilmesi mi iyidir? Yoksa Osmanlı'nın herhangi bir köşesinden bilinmeyen birinin seçilmesi mi iyidir? İttihat ve Terakki Partisinin şikk-ı sâni ilan ettiği programını, Ahali Fırkası şikk-ı evveli ilan ederek daha iyi bir program hazırlamıştır (*Meşrik-ı İrfan*, 12 Ağustos 1326/1910, S.144). Bu gibi konularda Konya Mebusu Hacı Mustafa tarafından Ahali Fırkası'nı savunan uzunca bir yazıyı

---

⁴ Akşehir'in meşhur müderrislerinden Harputluzade Hacı Mustafa Efendi (Kürtzade Harputi) 14 Teşrinevvel 1336 (17 Ekim 19120) de idam edilmiştir. Kendisi Zeynelabidin Efendinin babası Mehmet Bahaeddin'in talebesidir. Akşehirli Hacı Mustafa Efendi'nin idam gerekçesi, hükümet siyasetine aykırı harekettir. (Arabacı,1998). Akşehir Rüştüyesinde öğretmenlik yapan Hacı Mustafa Efendi, 1908 seçimlerinde mebus seçilmiştir (Es).

(dört sayfa olan sayının bir buçuk sayfasını kaplamaktadır yazı.) *Meşrik-ı İrfan* yayınlamıştır.

Çalışmada, *Meşrik-ı İrfan*'ın 146. sayısının, sadece ilk sayfası bulunabilmiştir. Bu tek sayfada da yine *Meşrik-ı İrfan*'ın, Zeynelabidin tarafından yazılan bir makaleyi, başyazı olarak yayınladığını görülür (Bkz. Ek-8). “*Hakem* gazetesinin 103 numaralı nüshasına cevaben tarafımdan evvelce vukubulan müdafaaya karşı, 104 numaralı nüshasındaki cevabını okudum. Gerçi size karşı malumu ilam kabilinden ise de kari-in kirama ziyade fayda hasıl olur ümidiyle bir mukaddeme yapmaya mecburiyet hissettim” (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Ağustos 1326/1910, S.146) sözleriyle makale başlamaktadır. Sonrasında Zeynelabidin açıklamasına devam eder: Beşeri ilimin ele aldığı iki konu vardır. Bunlardan biri hak diğeri vazifedir. Tüm bunlar hukukla düzenlenir. Ahlaklı olmak ve hukuka uymak toplumsal vazifelerdir. Hukuk, genel ahlak kurallarından oluşur. Dolayısıyla hukukta, ahlaka aykırı kanunlara rastlanmaz. Bu kanunlara uymak da bütün vatandaşların görevidir. Kanun-i Esasi gereğince, Meşrutiyet'te partilerin olmasına engel bir kanun yoktur. Öyleyse parti kurulmasını (Ahali Fırkası) kanunla engellemek kimsenin aklından geçmez. O zaman bize (Ahali Fırkası'na) neyle engel olmaya çalışırlar. Elbette ki kanunsuzlukla engel olmaya çalışırlar, demektedir Zeynelabidin. Zeynelabidin'in makalesinin sonunda “daha var” ibaresi görülmektedir. Fakat bundan sonraki sayı bulunamadığından, makalenin devamını görmek mümkün olmamıştır. Zeynelabidin'in makalesinden sonra kim tarafından imzalandığı bilinmeyen (sayının devam eden sayfaları olmadığından) bir makale daha yayınlanmıştır. Ulaşılan bölümde, “Konya'da *Meşrik-ı İrfan* Gazetesi vasıtasıyla Ahali Fırkası azasından, Konya'nın Fazıl ve Fedakâr Mebusanı Zeynelabidin Efendi Hazretlerine, Fazıl Arkadaşım. Konya'da münteşir *Hakem* gazetesiyile Ahali Fırkası programı aleyhinde neşr edilen dipsiz ve kıymetsiz dedikodulara hitaben *Meşrik-ı İrfan*'da münderic makale-ıt vakıfane ve ilimanenizi okudum. Muhatap” (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Ağustos 1326/1910, S.146) denilmektedir. Sadece bu kısa giriş kısmına ulaşabilen, bu makalenin Zeynelabidin'e destek amacıyla bir Mebus arkadaşı tarafından kaleme alındığı düşünülebilir.

Meşrik-ı İrfan'ın, Ahali Fırkası dönemine ait ulaşılabilen son sayısı 10 Teşrinevvel 1327 (23 Ekim 1911) tarihli dir. Bu sayı Hürriyet ve İtilâf Partisi kurulmadan, yaklaşık bir ay önce yayınlanmıştır. Gazete bu sayısında, “*Beyanü'l Hak*” dergisinde yayınlanan bir makaleyi ilk sayfasında aynen yayımlar. Makale “İttihat ve Terakki Konferansının da Kıraat Olunan Raporun Bir Noktası” başlığını taşır. İttihat ve Terakki Selanik'te bir konferans yapar. Sonrasında oluşturulan beyanname İstanbul gazetelerinde yayınlanmıştır. İttihat ve Terakki'nin burada üzerinde durduğu konu, ulemanın siyasete karışmaması gerektiğidir. *Beyanü'l Hak*'tan aktarılan makalede bu görüşe karşı çıkılmaktadır. Ulemanın devlet düzeni ile ilgili bilgisini aktarmasının gerekli olduğu, hatta susmasının tehlikeli olduğu belirtilir. “Burada bir tenakuz (bir sözünün birini tutmaması) daha var ki o da cemiyet ilmiyenin vaktiyle İttihat ve Terakki Cemiyetiyle birlikte iken siyasete iştiraki hak kabul edilmiş, olduğu halde fin-i rabıta (bağdan ayrılma) edildikten sonra bu hakkı tanınmak istenilmemesidir” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Teşrinsani 1327/1911, S.236) denilmektedir. Bu açıklamayla İttihat ve Terakki, millete siz hiçbir şeye karışmayın, biz sizi idare ederiz demektedir. Fakat millet artık uyanmıştır. “Çünkü bugün millet eski ziyanından mütenebbi (uyanmış) olarak daha sıkı bir kontrat ile yeni bir hükümete devr-i muamele eylemiş olduğunu ve devir istibdatda, istibdata katlanmak bir kabahat bir şaşkınlık olduğu halde, meşrutiyette istibdata katlanmak ve maziye göz önü diyerek halde nereye bastığını görmemenin daha büyük bir şaşkınlık olacağını bilmek lazım gelir” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Teşrinsani 1327/1911, S.236) denilmektedir.

İttihat ve Terakki Konferansında üzerinde durulan ulema, elbette ki Ahali Fırkası içerisinde bulunan hocalardır. İttihat ve Terakki kendisine karşı oluşmuş bu muhalefetten oldukça rahatsızdır. İttihat ve Terakki, dışarıda Trablusgarp ve Balkan sorunlarında kötü günler geçirirken, ülke içinde kabaran muhalefetin sesini kısmak istemektedir. Fakat Abdülhamit'i devirirken, birlikte siyaset yaptığı ulemanın büyük bir kısmı artık “Ahali Fırkası” saflarında siyaset yapmaktadır. Artık bu kesimin İttihat ve Terakki ile yolları tamamen ayrılmıştır. Mecliste alttan alta kabaran muhalif yapı, yeni bir siyasi oluşuma doğru yol almaktadır.

Meşrik-ı İrfan aynı sayıda, İttihat ve Terakki Partisi'nden istifa eden mebusları yayınlar. Siverek Mebusu, İzmir Mebusu ve Trabzon Mebusu, İttihat ve Terakki Fırkası'ndan istifa etmiştir. *Meşrik-ı İrfan*'ın yorumu, "Darısı bizim mebusların başına" (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Teşrinsani 1327/1911, S.236) olur.

Bu bölümde görüldüğü üzere *Meşrik-ı İrfan* 97. sayıdan sonra ilerleyen aşamalarla, tarafını daha belirgin hale getirmiştir. Bu sayıdan itibaren, Ahali Fırkası'nı savunan yayınlarıyla, *Meşrik-ı İrfan* bir parti gazetesi kimliğine bürünür. *Meşrik-ı İrfan* bu tavrıyla, kendisinin düşünsel arka planını oluşturan Islah-ı Medâris ve Zeynelabiden Efendi'nin Konya'daki sözcüsü, yerel anlamda İttihat ve Terakki muhalefedinin örgütleyicisi olarak görülür.

2.3.3.2. *Meşrik-ı İrfan* ile Hürriyet ve İtilâf Partisi

İtalya'nın Trablusgarp'a saldırması, Osmanlı kamuoyunda büyük bir tepki ile karşılaşılır. Aynı zamanda Mecliste de karışıklık gözlemlenir. Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa istifa etmiştir. Muhalefet, İtalya'nın Trablusgarp'a saldırmasının sebebi gördüğü İbrahim Hakkı Paşa'nın Divan-ı Ali'ye verilmesini istemektedir. Mecliste olan tüm bu karışıklıkların üzerine, İttihat ve Terakki başından beri istemez görüldüğü Sait Halim Paşa'yı sekizinci kez sadarete getirir (Tunaya, 1998, 295).

Osmanlı'daki bu karışıklık döneminde, kamuoyunda ve Meclis'te oluşan infial, 21 Kasım 1911 tarihinde Hürriyet ve İtilâf isminde bir muhalefet partisinin kurulmasına yol açar. Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin kurucuları arasında: İsmail Hakkı Paşa (Amasya Mebusu), Mustafa Sabri Efendi (Tokat Mebusu), Dr. Rıza Nur (Sinop Mebusu), Damat Ferit ve Müşir Fuat Paşa'lar bulunmaktadır. Hürriyet ve İtilâf Partisi, "Yönetime egemenliğini günden güne koymakta bulunan İttihat ve Terakki'nin karşısında tüm muhalefet ırmaklarının döküldüğü bir göl olmuştur" (Tunaya, 1998, 296). Rıza Nur⁵, Hürriyet ve İtilâf Partisi'ne doğru bu yönelimi şöyle

---

⁵ 1878'de Sinop'ta doğdu. 1888'de girdiği Sinop Rüştiyesinden 1892'de mezun oldu. Sonrasında İstanbul Kuleli Askeri İdadisini bitirdikten sonra, 1895'de girdiği Askeri Tıbbiye'den 1901'de Doktor

anlatır: “Damat Salih Paşa’nın sarayında yapılarak bazı tadilat ile program ve nizamname-i dâhilîyi vücuda getirdik. Bir taraftan da muhalif mebusların rey ve ittihatlarını istihlal ettik. Müstakil Mebuslar ile ekseriye Araplardan mürekkep “Mutedil Hürriyetperveran” ve Hocalardan mürekkep Ahali Fırkası mebuslarını, Rum ve saire grupları, takriben yüz kişilik bir kuvvet altında topladık” (Nur, 1996, 21). Görüldüğü üzere, Mutedil Hürriyetperveran Partisi ile Zeynelabidin’in de içerisinde bulunduğu Ahali Fırkası, Hürriyet ve İtilâf Partisi’ne katılmışlardır.

Rıza Nur, Zeynelabidin’i, Hürriyet ve İtilâf Partisi’ne dâhil etmek için uğraştıklarını, fakat yanında bulunan, Gümölcineli İsmail Bey’i partide istemediklerini belirtir. Ahali Fırkasında “fırka azası üzerine nüfuz cihetiyle en birinci mevkiye olan, hüsnü ahlak cihetiyle kendisini sevdirmiş bulunan, azminde sebatkâr, metin, meramını tervicde inatçı ve uğraşıcı olan, Konya Mebus Zeynelabidin Efendi’yi” (Nur, 1996, 22), kaybetmemek için, Hürriyet ve İtilâf Partisi’ne Gümölcineli İsmail Bey de kabul edilir. Nitekim Zeynelabidin Efendi, Hürriyet ve İtilâf’ın, Meclisi Mebusan’daki ilk Yönetim Kurulu üyelerindendir (Tunaya, 1998, 295).

Hürriyet ve İtilâf Partisi basın alanında da oldukça etkindir. Partinin kendisine ait: *Teşkilat, Takdirat, Teminat, Merih, Hemrah, Islahat, Şehran, İfham* gibi gazeteler görülür. Bu gazetelerin yanı sıra, partiye ait olmayıp da partiyi destekleyen: *İkdam, Yeni İkdam, İktiham ve Alemdar* gibi gazeteler vardır. Ayrıca parti içerisinde: Lütfi

---

Yüzbaşı olarak mezun oldu. İttihat ve Terakki Cemiyetine üye olan Rıza Nur, 30 yaşında İttihat ve Terakki’den Sinop Mebusu seçildi. 1909 yılında İttihat ve Terakki’den istifa ederek Ahrar Fırkası’na üye oldu. 1911 yılında ise Hürriyet ve İtilâf partisine kurucu üye olarak katıldı. Fakat 1912 seçimleri sonrasında Hürriyet ve İtilâf Partisi’nden de istifa etti. 1913 Babıali Baskının’dan sonra tıp tahsili bahanesiyle Avrupa’ya gönderildi. Mütareke döneminde İstanbul’a döndü ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi’ne Sinop Mebusu olarak seçildi. Sonrasında Ankara’da açılan Meclise katıldı. Lozan görüşmelerine de katılan Rıza Nur, 1926 yılında tekrar yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. Paris ve Mısır’da kaldıktan sonra 1938 yılında Türkiye’ye dönen Rıza Nur, 1942 yılında öldü (Nur, 1996, 111-112).

Fikri, (filozof) Rıza Tevfik, Dr. Rıza Nur, Mustafa Sabri, Refi Cevat gibi güçlü kalemlerde bulunmaktadır (Tunaya, 1998, 308).

Hürriyet ve İtilâf Partisi kurulduktan bir ay gibi kısa bir süre sonra 11 Aralık 1911’ de seçimlere katılmıştır. Bu seçimlerde Hürriyet ve İtilâf Partisi’nden Tahir Hayrettin Bey’in İstanbul’dan seçilmesi gibi sürprizler görülür. Hürriyet ve İtilâf Partisi’nin tam anlamıyla katıldığı seçim ise, İttihat ve Terakki’nin yaptığı baskılar nedeniyle “Sopalı seçimler” olarak anılan 1912 seçimleridir. Hürriyet ve İtilâf Partisi, iktidar tarafından yapılan tüm baskılara rağmen 15 mebus çıkarmıştır (Tunaya, 1998, 302). “İttihatçıların bütün gayretlerine rağmen nüfuzunun geniş bir sahaya yayılması sonucu 18 Ocak 1912 ikinci dönem mebusan seçimlerinde; “Bozkır, Hadim, Taşkent, Karaman, Beyşehir, Seydişehir seçmenleri Zeynelabidin Efendi’ye rey verdiler. Konya Merkezdeki altmış dört seçmenden dördü oy salonundaki oy kullanımından elli dokuzunun reyini aldı” Ancak nedendir bilinmez Meclis-i Mebusan’da mazbatası uzun müddet tasdik edilmedi” (Birinci, 1990, Aktaran: Atalay, 1999). Konya birinci dönem seçimlerinde Meclise beş mebus gönderir. Bu beş mebusdan ikisi, ikinci dönemde de seçilirler. Bu mebuslar; Mehmet Emin Efendi ile 1912 seçimlerinde Hürriyet ve İtilâf Partisi’nden seçilmiş olan on beş mebusdan birisi olan Zeynelabidin Efendi’dir (*Türk Parlamento Tarihi*, 1998, 32)

Meşrik-ı İrfan’ın, Konya’da Ahali Fırkası taraftarı olarak sürdürdüğü muhalefet, Zeynelabidin’in Hürriyet ve İtilâf Partisi’ne geçmesiyle beraber, Hürriyet ve İtilâf merkezli bir muhalefete dönüşür. *Meşrik-ı İrfan*’ın, Hürriyet ve İtilâf Partisi kurulduktan sonraki döneme ait yayınlanan sadece iki sayısına erişmek mümkün olmuştur. Bu sayılar: 3 Haziran 1912 tarihinde yayınlanan 283. sayı ve 4 Nisan 1913 tarihinde yayınlanan 344. sayıdır. *Meşrik-ı İrfan*’ın ulaşılabilen bu iki sayısında da, Zeynelabidin’in siyasi hayatına paralel olarak Hürriyet ve İtilâf Partisi desteği açık olarak görülür.

Meşrik-ı İrfan’ın 3 Haziran 1912 tarihinde yayınlanan 283. sayısı parti gazeteciliği açısından güzel bir örnektir. Seçim dönemine denk gelen *Meşrik-ı*

İrfan'ın bu sayısında, gerek verilen haberler, gerekse yorumlar da olsun, İttihat ve Terakki'ye muhalif Hürriyet ve İtilâf'ı destekleyen cümleler görülür. Bu sayıda yayınlanan başyazının altında *Meşrik-ı İrfan* imzası görülür. “Kuvvet-i Hükümet, Meclis-i Millî-i Hükümet” başlıklı yazıda, “Hükümet meşrutsa (meşruti ise meclis varsa) kuvvetini mecmua-i kuvvet olan, Meclis Mebusandan alır” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283), ifadesiyle giriş yapılmıştır. Yazının devamında özetle: Meclisin itimadına mazhar olmayan bir hükümetin güçlü olamayacağı belirtilir. Meclis ise gücünü, halktan almaktadır. Bu nedenle mebus seçilen kişilerin milletin rızasına dayanan kişiler olması gereklidir. Ancak milletin rızasına dayanan bir meclis, güçlü muktadir bir meclistir. Buna karşılık, halkın değil de hükümetin beğenisiyle mebuslar seçilirse, o meclis güçlü bir meclis olmaz. Böyle seçilen mebuslar, milletin mebusu değil, hükümetin memuru olurlar, denilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.243). Makale, nasıl bir meclis güçlü olur? Mebuslar nasıl seçilir? Soruları üzerinde durur. Bu sorular altında makalede, o dönem için iyi bir meşruti idarenin oluşması için gerekli şartların ne olduğu felsefi olarak açıklanır. Fakat açıktan belirtilmese de rahatsız olunan durum, İttihat ve Terakki'nin seçimlerde istediği kişileri seçtirmesidir. Makaledeki Meşuritiyet yönetimi için çizilen esaslar, Zeynelabidin Efendi'nin kitabında belirttiği esaslarla örtüşmektedir. “Memleket işine karışmak hakkına sahip olan bir millet o memlekette icra olunacak kanunları kendi beğenip toplayacak ve icra etmek üzere hükümete verecek. Bu hakka “Kanun yapma hakkı” denir. Ve birde gözetmek ve tanımak hakkı olan “Hakkı Murâkabe” var idi. İşte kökten ve veleden millette bulunması lazım gelen bu iki hakkın hükümetle aramızda yaptığımız mukavelede (Kanun-u Esaside) dahi yine millete ait olacağı şart edilmiştir. Ve bu hakları ifa etmek her millete aittir. Hükümet yalnız icraya memurdur. Onunu için “Kuvve-i İcrâiye” denir... Millet mebus beğenir iken hükümet karışmamalı. Şayet karışmak cesaretini alır ise, bütün kuvvetiyle, bütün gücüyle millet men etmeli. Bu hususta bir güna yılgınlık göstermemelidir. Hükümet daima intihap işine karışmak arzu eder ve kendini koruyan fırkaya yardım etmek ister. Fakat millet bir vakit meydan vermemeli... Hükümet evvelce nasıl milletin söz vermesi ile meydana gelmiş ve baştan kuvveti millettten almış ve milletin hâkimiyeti ile başlamış ise en sonraki hükümetide yine millet namına yürüyen ve

milletvekilllerinden toplanan Meclis-i Mebusan olmuştur. İşte “Hâkimiyet-i Milliye” denilen şey milletin bu kuvveti ve bu hâkimiyetidir. Bunu milletin elinden kimse alamaz” (Zeynelabidin, 1999).

Meşrik-ı İrfan’ın aynı sayısında, Karaman Hürriyet ve İtilâf Şubesi Reis Vekili Mehmet Sabri tarafından çekilen telgraf yayınlanır. Karaman’da seçimler yapılmaktadır. Yaklaşık altı mahallenin oy atma işlemi tamamlanmışken, sandık teftiş heyeti tarafından seçim iptal edilir. Bu olay üzerine Hürriyet ve İtilâf Partisi üyesi, 4 kişi 21 Mart 1328 (3 Nisan 1912) tarihinde, seçimlerin iptalinin uygunsuz olduğu yönünde hükümete bir müzekkere verir. Fakat müzekkere sonucunda, bu dört kişi için tutuklama emri çıkarılır ve tutuklanır. Sonra Karaman’da daha birçok kişi, seçim nedeniyle tutuklanmaya devam eder. Esnaf bakkalını açmaya cesaret edemez. Halk endişe içerisinde. “Pazar mahallerinden insan toplanıyor. Bu haller ahaliyi Allah muhafaza buyursun pek ziyade dilgîr (üzgün, gönlü bezgin) ediyor ki na maruzi hallere sebebiyet verilebilir. Her halde şu yolsuzlukların çare-i aciline tevessül (acil çareye sarılmak) buyrulması menfaat-i memleket ve muktezai meşrutiyettendir” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283).

Yayınlanan telgraf metninden sonra, *Meşrik-ı İrfan* adına bir yorum görülüyor. *Meşrik-ı İrfan*’da bitmekte olan bir seçimin iptal edilmesine karşı ağır eleştiriler vardır. Karaman’da seçimlerin bitmek üzere olmasına rağmen, Hürriyet ve İtilâf Partisi’nin seçimleri kazanacağı anlaşıncı, seçimler iptal edilir. Sebepsiz yere otuz kırk kadar Hürriyet ve İtilâf Partisi yanlısı kişi hapsedilmiştir. Keyfi uygulamalar görülmüş, teftiş heyeti tarafından seçim mazbatalarına şerh konulmuştur. *Meşrik-ı İrfan*’da tüm bu olaylara ağır eleştiri vardır. “Biz bu kadarcık şeyleri Hükümet-i hazıraya çok görmeyiz. Yalnız şurasını sorarız ki: evvelce mühür ve imza altına alınarak kısmi de neticelenen intihab sandığını Heyet-i Teftişîye hangi salahiyet-i kanune ile açtı. Yapılan intihabı iptal ile mühürleri hangi hak ve salahiyet ile bozdu? Heyet-i Teftişîye tarafından vaka-i olan gerek bu sandık açması cüreti ve gerek ahiren yapılan intihapta mazbata garip şerhler verilmesi Heyet-i Teftişîyenin bi-taraflığını ne dereceye kadar halleldâr ettiğini gösteriyor. En emin mutemet ve bi-taraf bulunması lazım gelen heyet-i teftişîyenin böyle fırka hissiyatının

çoşkunluğunda bu kadar açık kanunsuzluklara cüret mi etmesi lazım gelirdi? Doğrusu ya teessüf etmemek elden gelmiyor” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283, Bkz: Ek-9). Görülüyor ki tarihe “sopalı seçimler” olarak geçen 1912 seçimlerinde, Karaman’da İttihat ve Terakki adına baskılar olmuştur. Bu baskıların temeli, Hürriyet ve İtilâf Partisi Mebus Adayı Zeynelabidin’in seçilmesini önlemeye yöneliktir. *Meşrik-ı İrfan*, bir kez daha görüldüğü üzere, seçimlerde Zeynelabidin’in seçilmesine tam destek vermektedir.

Yine aynı sayıda İttihat ve Terakki’nin üyelerine ettirdiği yemin meselesi konu edilir. İttihat ve Terakki’nin, partiye üye olan kişilere yemin ettirip, daha sonra istifa edenler hakkında yeminlerini bozduklarından dolayı günahkâr oldukları yolunda propaganda yapmaktadır. Bir yandan da seçimler olmaktadır. Yaşanılan dönemde halkı etkilemek adına, yemin meselesi önem arz etmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, İttihat ve Terakki’ye muhalefetini, yemin konusunu dini açıdan ele alarak sürdürür. İttihat ve Terakki’ye girerken edilen yemin, geleceğe ait bir yemindir. Bundan dolayı gelecekte değişen şartlar yeminin bağlayıcılığını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenden dolayı cemiyetten istifa etmekte bir sakınca yoktur (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283) denilir.

Meşrik-ı İrfan’ın aynı sayısında devam eden haber yine seçimle ilgilidir. Bu sefer Bozkır seçimleri ile ilgili gönderilen bir telgraf yayınlanır. Bozkır’da seçimler bittikten sonra, seçim sandıkları mühürlenirken, sandıktaki tahtaların arasının boşluk olduğu, Hürriyet ve İtilâf Partisi taraftarları tarafından görülür. Teftiş heyetine konu bildirilir. Fakat önemsenmez. Hürriyet ve İtilâf Partisi taraftarları sandıklarla birlikte kaymakamlığa kadar gelir. Seçim döneminde Bozkır Kaymakamı, Belediye başkanını görevden almıştır. Hürriyet ve İtilâf taraftarlarının, seçim sandıklarının sayımını izleme isteğine izin verilmez. Hatta sayım sırasında, dışarıda durup camdan bakmaları bile polis zoruyla engellenir. Sonuçta Hürriyet ve İtilâf taraftarlarına göre, kendi el yazıları ile verdikleri oylar değiştirilmiştir. Hürriyet ve İtilâf Partisi’ne atılan oylar İttihat ve Terakki lehine değiştirilir. Hürriyet ve İtilâf Taraftarları, Vilayete dilekçe verir. Hatta Meclis’e kadar gideceklerini, seçimin iptal edilmesi gerektiğini söylerler. Karaman’daki seçim iptal edilmişse, bu seçim nasıl iptal edilmez? (*Meşrik-*

ı *İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283) denilir. Yazının devamında Karaman'da yapılan seçim üzerinde durulur. Karaman'da seçimler artık iptal edilmiştir. Büyük bir olasılıkla yenilenecektir. Bozkır seçmeni, Karaman seçmenine seslenir: sizi yıldırmaya çalışacaklardır. Oylarınız değişebilir. Bundan dolayı oylarınızı atarken belirlilik koyun. Tanımadığınız kişilerle birlikte oy atmaya girmeyin. Boş oy pusulalarına dikkat edin. Sizin seçiminiz, tehdit edildiğiniz iddiasıyla iptal edildi. Öyleyse açık olarak oy kulanın. Görsün koskoca teftiş heyeti, “Ey Karaman Mühtehib-i Sanileri, aklınızı başınıza alın. Reyinizi muhafaza edin. Bugün milletin ümitsiz, hâkimiyetsiz emanete hıyanet etmek, pişmanlık fayda vermez. Reyinizde hürsünüz. Kimse size bir şey yapamaz ufak tefek ezalardan çekinmeyiniz. Kulun ezasından, Allahın azabı şeditir” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283) denilir.

Bu iki seçime de *Meşrik-ı İrfan* uzunca bir yorum getirir: Bozkır'daki seçimler de oylar değiştirilmiştir. Bu açık ve seçiktir. Buna rağmen seçim iptal edilmemiştir. Karaman'da ise seçimin iptal sebebi çok gülünçtür. Seçim Zeynelabidin taraftarlarının, oy verenleri tehdit etmesi nedeniyle iptal edilmiştir. “Şurası daha tuhaftır ki: Zeynelabidin Efendi tarafından ahali tehdit edilmiş, sözü kadar gülünç bir söz tasvir olunamaz. Bugün Zeynelabidin Efendi bir muhalif bulunması itibarıyla tehdit ve tehdidini ifaya kâfi elinde ne kuvvet bulunabilir. Bugün her türlü itamı ve tehditleri ifaya muktedir kılan hükümet, yumruk, sopa, malum bütün esbap itamı hep İttihat'ın elindedir olsa olsa izah-ı hakikat ederek muhaliflerin ellerinde ciddi sözleriyle bir kandırırları olabilir. İşte buna da propagandacılık derler. Buysa fırka hissiyatında kabul edilmiş şeylerdendir. Muhalifler ahaliyi hangi sözlerle hangi işlerle kandırmışlar ve muvaffak olmuşlarsa muvafakatlarında ahaliyi aynı sözlerle aynı işlerle kandırırlar. Temin-i muvaffakiyete çalışsınlar. Efkar-ı umumiyenin cereyanına set çekmekten ziyade yolunu bir kat daha açıversinler” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Nisan 1328/1912, S.283) denilmektedir.

Görülüyor ki, *Meşrik-ı İrfan* Ahali Fırkası'nın kurulmasıyla birlikte açıktan sürdürmeye başladığı muhalefetine, Hürriyet ve İtilâf Partisi kurulduktan sonra da devam eder. Özellikle tarihe sopalı seçimler olarak geçen 1912 seçimlerinde, İttihat ve Terakki tarafından Konya'da yapılan seçim dalaverelerine karşı sert muhalefet

yapmıştır. Bu seçimler sırasında, Zeynelabidin'in yanında bulunmuş, onun adına Karaman'da ve Bozkır'da yapılanlara karşı çıkmıştır.

2.4. *Meşrik-ı İrfan*'da Kalem Kavgaları

Meşrik-ı İrfan'ın yayınlarında belirli bir dönemden sonra, İttihat ve Terakki'ye açıktan açığa muhalefet görülür. Yine Zeynelabidin'i, Islah-ı Medâris'in düşünsel boyutu nedeniyle desteklemektedir. *Meşrik-ı İrfan* meşruti yapıyı kayıtsız şartsız desteklemektedir. Meşrutiyetin ilk temsilcisinin İttihat ve Terakki olduğu düşünüldüğünde, sürecin başlangıcında meşruti idareyi desteklemenin tek yolu İttihat ve Terakki içerisinde siyaset yapmaktır.

Meşrik-ı İrfan, Islah-ı Medâris'in düşünsel boyutu içerisinde ki bir siyaset anlayışıyla meşrutiyeti destekler. Bu düşünsel boyutun Meclisteki görünen yüzü ise Zeynelabidin Efendi'dir. Zeynelabidin'in İttihat ve Terakki üyesi olduğu ilk meclis döneminde de, İttihat ve Terakki ile tam uyum içerisinde çalıştığı söylenemez. Tek parti olduğu dönemde, Zeynelabidin İttihat ve Terakki içerisinde siyaset yaparken, kendini meclise taşıyan kültürel yapının (Islah-ı Medâris) fikirlerini savunur. Sözkonusu fikirler İttihat ve Terakki'nin kültürel dokusuyla uyuşmamaktadır. İşte *Meşrik-ı İrfan*'ın da bu kültürel yapı dâhilindeki yayınları düşünüldüğün de, aslında her dönemde, İttihat ve Terakki ile tam uyuşmayan yayınlar yaptığı görülür. *Meşrik-ı İrfan*'da bu süreç Ahali Fırkası'nın kurulmasıyla iyiden iyiye gün yüzüne çıkar ve *Meşrik-ı İrfan* Konya'da muhalefetin sesi olur.

Meşrik-ı İrfan'ın İttihat ve Terakki'yle bağdaşmayan yayınlarına karşı *Hakem* gazetesi İttihatçı bir yayın politikası izlemektedir. “*Hakem*, İttihat ve Terakki Cemiyetinin yayın organı olan bir gazetedir. Gazete de yer alan haber ve yazılar bu durum açıkça ortaya koymaktadır. Haber ve yazıların büyük bir bölümünü İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin faaliyetleri oluşturmaktadır.” (*Konya Basın Tarihi*, 2008). İşte bu nedenlerden dolayı *Meşrik-ı İrfan*'ın en hararetli tartışmalara girdiği gazete *Hakem*'dir.

Meşrik-ı İrfan'da *Hakem* gazetesi ile ilk tartışma 5. Sayıda görülür. Bu sayıda Konya'da Sami Paşa Dairesinde talebe-i ulumdan Başkazalı Rıza imzasıyla yayınlanan "Cevabım" başlıklı makale *Hakem* gazetesine yöneliktir. *Hakem* gazetesi 8. sayısında Ereğli'den Müftüzade Kazım imzalı "Meşrutiyet İsteriz" başlıklı bir yazı yayınlanır. *Meşrik-ı İrfan*'ın 3. sayısında bu yazının bazı bölümleri eleştirilmiştir. *Hakem*'in bu eleştiriye 10. sayısında cevabı şu şekildedir: "Bugün tesis etmek istediğiniz meşrutiyet, o nefret ettiğiniz Cemiyet (İttihat ve Terakki) olmasaydı, asla olmazdı. Uzun seneler istibdatın altında ezilirdik" denilmektedir. Yazar buna cevap olarak, "Zira Cemiyet Hakkında Makalemizde leh, aleyhte hiçbir söz yok idi. Biz hakikaten cemiyetin hizmetlerini takdir edenlerdeniz. Kendilerine medyun şükran olduğumuzu biliyoruz" (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Mart 1325/1909, S.5) demektedir. Ayrıca Şeriatın kanunlarının ilahi bir kudret tarafından yazıldığından dolayı hatasız olduğunu, insanlar tarafından yazılan nizam ve kuralların ise böyle olmadığını değiştirilebilir olduğunu söylemektedir" (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Mart 1325/1909, S.5).

Meşrik-ı İrfan ile *Hakem* arasında yaşanan ikinci tartışma tiyatro üzerinedir. Çalışmada değinildiği üzere, *Hakem* gazetesinin Sahibi Mehmet Tevfik Efendi, aynı zamanda İttihat ve Terakki Kulübü Reisi ve Sanayi Mektebi Eski Müdürüdür. Bu nedenden olsa gerek, Sanayi Mektebi ile İttihat ve Terakki ve *Hakem* gazetesi iyi ilişkiler içerisinde. *Hakem* gazetesinin de desteklediği bir tiyatro "Gençler Tiyatro Heyeti" Sanayi Mektebinde oynanır. *Meşrik-ı İrfan*'ın arşivlerde bulunmayan 32. sayısında bu oyunun eleştirildiğini, *Meşrik-ı İrfan*'ın 34. sayısında ki "Paşa Dairesinden Abdullah" imzalı makaleden anlaşılmaktadır (*Meşrik-ı İrfan*, 2 Temmuz 1325/1910, S.34). *Hakem* gazetesi, *Meşrik-ı İrfan*'ın bu eleştirisine 27 Haziran 1325 tarihli 29. sayısında cevap verir. "Hâlâ mı İğfal?" başlıklı yazıda, vatanın iç ve dış düşmanlar tarafından kuşatılmakta iken bu tür tartışmalardan uzak durulması gerektiği söylenmektedir (*Konya Basın Tarihi*, 2008).

Meşrik-ı İrfan'ın 34. sayısında Paşa Dairesinden Abdullah, "Tiyatro Heyetinden İstifsar (bilgi isteme)" başlıklı makalesiyle, *Hakem* gazetesi'ni ve tiyatroyu eleştirir: Tiyatro eleştirilirken heves yönünden mi değerlendirilmelidir? Yoksa dini yönden, kanun yönünden mi değerlendirilmelidir? Öncelikle bunu

belirlemek gereklidir. Tiyatronun mekteplerde oynanması Maarif Nezareti tarafından yasaklanmıştır. Böyle bir mani olmasına karşın, bu tiyatro nasıl oluyor da Sanayi Mektebin’de oynanıyor? Tiyatro para karşılığında oynanan bir oyun mudur? Yoksa vatanın gelişmesinde milletin ruhu için gerekli olan mühim bir emir, Kimya-i Saadet midir? Eğer böyleyse tiyatronun bütün masraflarının devlet tarafından karşılanıp, halka bedava sunulması gerekir. Ulema kisvesindeki kişiler, rakı ve şarabın şerren yasak olmasına karşın, bunu sulandırmaya çalışmaktadırlar. Bunlar yaptıklarını ulema kisvesi ile örtmeye çalışan riyakârlardır. Paşa Dairesi’nden Abdulah’a göre, *Hakem* gazetesinin bundan sonra yapması gereken, “Sizi bu endişelerden kurtaracak icmali bir çare var, o da şudur ki, tiyatronun varidatının meşruiyeti ve etraf-i erbası (dört tarafı) cami ve mescit-i şeriflerle muhat (çevrilmiş) olan bir müessese-ı ilmiyede çalgı çalmak ve tiyatro oynatmanın cevazı hakkında müftü efendi hazretlerinden bir fetva istihsal etmektir” (*Meşrik-ı İrfan*, 2 Temmuz 1325/1910, S.34) demektedir.

Tiyatro ile ilgili tartışma *Hakem*’in 10 Temmuz 1325 (1909) tarihli 32. Sayısında yayınladığı bir haber ile devam etmektedir. *Hakem* bu sayıda, askeriye, mülkiye ve ilmiyeden yüzden fazla kişinin imzaladığı bir belge ile *Meşrik-ı İrfan*’ın, “Gençler Tiyatro Heyeti’yle” ilgili olan haberini protesto ettiklerini bildirmektedir. *Meşrik-ı İrfan* bu habere, 38. sayıda cevap verir: Bu kişiler *Hakem*’in galeyanı üzerine neye hizmet ettiklerinin farkında değillerdir. Bu yazılan protesto da oyunun nerede oynandığına hiç değinilmemiştir. Oyun siyasetkerane bir halde bir okulda oynanmıştır. “Acaba bu tiyatro heyetinin müessesesi bu beyannameyi gördü mü? Gördü ise oyunun mahiyetini müftü efendi hazretleri huzurunda ikrar edildiğini ve kendisine bazı nasih (nasihat) icra edildiğini hatıra getirmede mi? İşte ne görmek ne de hatıra getirmemek imkân haricindedir. Bu olsa olsa neticesiz bir gadaddır (Emniyeti su istimal) (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Temmuz 1325/1909, S.28).

Meşrik-ı İrfan’ın 46. sayısında, *Hakem* ile kavramlaştırma üzerine bir tartışma görülür. Yine Paşa Dairesi’nden Abdullah imzalı makalenin başlığı, “*Hakem*’in Ucubesi Yahut Kısas ile İdamın Farkı” dır. “Hani ya çok ucubeler ihtirai olunacak diyorduk, işte onun biri de *Hakem*’in 39. nüshasında bahs-ı erbab-ı irfan bir surette

nümeayan olunur ki..” diyerek başlayan makalede, *Hakem*’in son günlerde *Meşrik-ı İrfan*’dan çekindiğini nefret ettiğini hatta bunu yazılarında belirttiğini söylemektedir. Makalenin devamında: *Hakem* gazetesi bu nedenden dolayı, *Meşrik-ı İrfan*’ın kullandığı kavramları bile kullanmamaya özen göstermektedir. Nitekim *Meşrik-ı İrfan*’ın 44. sayısında Ziya isimli yazar “odun pazarı” tabirini kullanmış, aynı haber *Hakem* gazetesinin 39. sayısında yayınlanırken “Nasas Kapanı” denilmiştir. Bu Konya’da bilinen yerel bir kavram olduğundan sorun değildir. Fakat *Hakem* gazetesi, “Kısas” ile “idam” kavramını eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Yazara göre bu büyük sorundur. Çünkü idam cezası, yargılanma sonucunda mahkemelerce verilebilen genel hukuka ait bir kavramdır. Kısas ise, bu cezanın sonucunda, cezanın uygulanıp uygulanmamasını isteme hakkıdır. Bu hak cürümden mağdur olan kişi ve aileye verilmiştir. Dolayısıyla “Kısas” kavramı özel hukuka ait bir kavramdır (*Meşrik-ı İrfan*, 13 Ağustos 1325/1910, S.46).

Meşrik-ı İrfan ve *Hakem* Gazetesi arasındaki diğer bir tartışmada Sanayi Mektebi Hesapları nedeniyledir. Bu tartışmaya *Konya* gazetesi yazarı Hüsnü Kazım⁶

---

⁶ “1883’de Konya- Karataş İlçesinde doğdu. İsmail oğlu, Mehmet Hüsnü Efendi’nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1900’de Konya İdadisinden mezun oldu. 1901’de Sanayi Mektebinde Türkçe öğretmenliğine atandı. *Konya* gazetesi başyazarlığı ve il Basımevi Müdürlüğünde bulundu. 1907’de açılan Konya Hukuk Mektebine bir yıl devam ettikten sonra sağlık durumu nedeniyle ayrıldı. 1910’da sınavla İl Mektupçuluk Kalemine Müsevvid olarak girdi. 1914’te memuruyetten ayrılarak ticaret yapmaya başladı. İttihat ve Terakki Fırkası’nda politikaya girerek İl Genel Meclisi Üyeliğine seçildi. Daimi encümen üyeliği yaptı. İstanbul Mebusan Meclisi’nin son dönemi için 13 Aralık 1919’da yapılan seçimde Konya Milletvekili olarak Meclise katıldı. 12 Nisan 1920’de TBMM Genel Kurulunda Konya Milletvekili olarak takdim edildi. Mecliste Bütçe, Milli Eğitim ve bayındırlık Komisyonlarında çalıştı. Konya ayaklanmasında suçlu görülerek Divan-ı Harbin sürğün ve mallarının müsaderesi hakkında verdiği hüküm 6 Aralık 1920 tarih ve 79 sayılı Meclis Kararıyla geçersiz sayıldı. Konya olayını soruşturmak üzere Meclis kararıyla kurulan komisyonca da suçsuz görüldü. Dönem içerisinde kürsüde 6 konuşma yaptı. 18 soru önergesi verdi. Konya Yetimevine ayrılmasına dair Vehbi Efendi (Konya) ile birlikte yaptığı öneri, 28 Ocak 1922’de 187 sayılı kanun olarak kabul edildi. II, III, ve IV. dönemlerde tekrar Konya Milletvekili seçilerek TBMM’deki yerini ölümüne kadar korudu. 1 Mart 1934’te İstanbul’da öldü. Büyükaada Kabristanında

da katılmış, *Hakem* gazetesinden yana tavır almıştır. *Meşrik-ı İrfan*'ın 71. sayısında imzasız bir makale yayınlanır. Makalenin başındaki ibare “aldığımız varakadır” dır. Yani gazete idarehanesine gelen bir yazı yayınlanmaktadır. *Konya* gazetesinde 19 Teşrinsani 1325 (1909) tarihinde Hüsnü Kazım imzalı bir makale yayınlanmıştır. Bu makalede: Sanayi Mektebi Müdürü ve aynı zamanda *Hakem* gazetesi sahibi olan Mehmet Tevfik Efendi'nin, Sanayi Mektebi hesapları nedeniyle Vilayetçe aklanmıştır. İmzasız makalede: Artık susmaya gerek yoktur. Madem Mektep Beyannamesi Vilayete verilmiştir. Niçin hiçbir yerde yayınlanmamıştır. Bizce bu hesaplar gizli olmamalıdır. Sanayi Mektebi hesapları için bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyona hesaplara baktırmadılar, daha bir hesaba baktırmadan ellerini yıkattırdılar. Yine de bu komisyonun raporu bile yayınlanmamıştır. Yazara göre millet bir sürü sıkıntı çekerken, Sanayi Mektebin'de tiyatrolar oynatılmış, hesaplarda yolsuzluk yapılmıştır (Meşrik-ı İran, 16 Teşrinsani 1325/1909, S.71).

Meşrik-ı İrfan'da bu makalenin yayınlanmasından sonra, *Hakem* Gazetesinin cevabı geçikmez. İlginç olan *Hakem* Gazetesin de 2 Kanunevvel 1325 (1909) tarihinde verilen cevabın yazarı, *Konya Gazetesi* Başyazarı Hüsnü Kazım'dır. Sözkonusu makalede, Sanayi Müdürü Tevfik Efendi savunulmaktadır. Tevfik Efendi, Sanayi Mektebi Hesaplarının incelenmesi için, İçişleri Bakanlığı'na başvurmuş, ancak yapılan incelemelerden hesaplarda yolsuzluk bulunmadığı çıkmıştır. Ayrıca bu incelemeler Tevfik Efendi'nin mektebin gelişmesine ne kadar katkıda bulunduğunu da göstermektedir. Makalenin sonunda, Hüsnü Kazım Efendi ile Tevfik Efendi'nin bir ihtarname hazırlayıp, *Meşrik-ı İrfan*'a gönderdiklerini görüyoruz (*Konya Basın Tarihi*, 2008).

Sözkonusu ihtarnameyi *Meşrik-ı İrfan* 73. sayısında yayınlar. *Meşrik-ı İrfan*'da ihtarnamenin başına “Mektep Sanayi Müdür Sabık Tevfik ve *Konya* gazetesi Ser Muharriri Hüsnü Kazım imzalarıyla varit olan varikadır.” İbaresini konulmuştur.

---

toprağa verildi. Nüfus kaydında adı Halil Kazım ise de Mecliste Kazım Hüsnü olarak anılmıştır. Evli olup bir çocuk babası idi (Türk Parlamento Tarihi, 1995).

İhtarname de özetle: *Meşrik-ı İrfan* 16 Teşrinsani 1325 tarihinde Sanayi Mektebi hesaplarıyla ilgili imzasız bir makale yayınlanmıştır. *Meşrik-ı İrfan* yayınlanacak ilk sayısında bu makalenin sahibinin ismini yayınlamazsa, müfteri bir kinci olduğunu gösterecektir. Yine de *Meşrik-ı İrfan*, bu ismi açıklamazsa, Matbuat Kanunun 21. Maddesi uyarınca, isimsiz yazılan makalenin iki katı boyutta bir müdafaayı ilk çıkacak sayının, ikinci sayfa üçüncü sütunundan itibaren yayınlamaya mecburdur. Hüsnü Kazım ve Mehmet Tevfik Efendiler bu sert eleştirilerden sonra, bu konuyu ihtar ettiklerini bildirirler (*Meşrik-ı İrfan*, 23 Teşrinsani 1325/1909, S.73).

Meşrik-ı İrfan, bu ihtarnameyi yayınladıktan sonra cevabını yazar: Hüsnü Kazım ve Tevfik Beyler, Sanayi Mektebi ile ilgili olarak yazılanların doğru olmadığını düşünüyorlarsa, savunmalarını gönderebilirler yayınlarız. Yayınlayacağımızı kendilerine zaten bildirmiştik. Fakat bizim Sanayi Mektebi ile ilgili yayınladığımız makaledeki iddiaların hepsi doğrudur. Bundan dolayı bir müdafa göndermezler, olayı güçle bastırmaya çalışırlar. “Tevfik Efendi’nin arkadaşı diğer imza sahibi, Kazım Efendi’den olsun bir müdafa beklerdik. Fakat teessüf olunur ki, fuzuli almakta olduğu maaşlardan dolayı onun da tahriratda ma’zur olduğunu anladık. Tabi midir ki? Bu hal o dayanamaz” (*Meşrik-ı İrfan*, 23 Teşrinsani 1325/1909, S.73) denilmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, ihtarname sahiplerine verilen bu sert yanıtın sonunda, maklalenin imza sahibini açıklayamayacağını, fakat herhangi bir müdafa gönderilirse memnuniyetle yayınlayacağını belirtir.

Meşrik-ı İrfan’ın Mesul Müdürü Mehmet Hilmi, *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanan metnin bir benzerini de *Hakem* gazetesine gönderir. Mehmet Tevfik ve Hüsnü Kazım Efendiler’in bir cevabı varsa yayınlayacağını, fakat makale sabini yayınlamayacağını bildirir. Mehmet Hilmi, ayrıca Hüsnü Kazım Efendi’nin bu metne imza atmasına anlam vermediğini, imzalı bir yazı yayınlayacaksa *Konya Gazetesi* Başyazarlığından aldığı maaşı açıklaması gerektiğini iddia eder. *Hakem* Gazetesi Başyazarı Mehmet Tevfik, bundan sonra *Meşrik-ı İrfan*’a ağır ithamlarda bulunan “İlk ve Son Cevap” başlıklı bir makale yayınladı (*Konya Basın Tarihi*, 2008).

Meşrik-ı İrfan, *Hakem*'in Mehmet Tevfik'in "ilk ve Son Cevap" başlıklı makalesini işaret ederek, 77. sayıda zehir zemberek bir açıklama yapar. İlk sayfa ilk sütunda yapılan açıklamada, "*Hakem* paçavrasının fi 2 Kanunevvel sene 335 tarihli nüshasında Sanayi Müdür-i sabık-ı Tevfik ve Kazım imzalarıyla muharrer hezeyannamenin ve mülevves (kirli, bulaşık) dostlarımızın devr-i istibdat ve meşrutiyetteki müsavi ahvallerine dair verilecek cevap gazetemiz kesrat-ı (bolluk) mündercatına mebni (yapılmış dayandırılmış) gelecek nüshamızda yazılacağını ma el-itizar beyan eyleriz" (*Meşrik-ı İrfan*, 23 7 Kanunevvel 1325/1909, S.77) denilir. Fakat daha sonra ki sayılarda bu konu ile ilgili herhangi bir makale yazılmamıştır.

Sansür bölümünde ayrıntılı olarak durulacak olan, *Meşrik-ı İrfan*'ın, Beyşehir İttihat ve Terakki Kulübü tarafından boykot edilmesinin ilanı *Hakem* gazetesinde yayınlanır. *Meşrik-ı İrfan* 104. sayıda açıklamalarda bulunduktan sonra *Hakem* gazetesi için, "Meşrutiyet-i Mukaddesimizin icabetinden biri ve belki birincisi muhalif kanun ve hakkaniyet ahvali kimde görürseniz söylemek takip etmek değil midir? Gazetemiz bu hususta sükût etsin yakışır mı? O vakit *Hakem*'den ne farkı kalır?" (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Mart 1236/1910, S.104) demektedir.

Çalışmada, muhalif dönem başlığı altında ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, *Hakem* gazetesi ile yaşanan kalem kavgalarına Zeynelabidin Efendini'nin de katıldığı görülür. Zeynelabidin tarafından yazılan makaleler, *Meşrik-ı İrfan*'ın 141. 143. 146. sayılarında yayınlanmıştır (Bkz, Ek-5,6,8). Yine Akşehir Mebusu Hacı Mustafa Efendi tarafından yazılan makale, *Hakem* gazetesine cevap niteliğindedir (Bkz, Ek-7). *Meşrik-ı İrfan* bu makaleyi de 144. sayısında yayınlar. Bu makalelerin içeriği üzerinde, önceki bölümlerde ayrıntılı olarak durulduğundan dolayı, bu bölümde tekrar incelenmeyecektir.

2.5. *Meşrik-ı İrfan* ve Sansür

II. Meşrutiyet'in ilanıyla klasik anlamda sansür kaldırılmıştı. Çalışmada sansür başlığı altında incelenen, gazetenin yayınlanmadan önce bir sansör heyeti önüne gönderilmesi değildir. *Meşrik-ı İrfan*'ın yayın döneminden maruz kaldığı sansür şekli

bundan farklıdır. *Meşrik-ı İrfan*'ın, muhalif çizgisinden dolayı, haberler yayınlandıktan sonra yapılan gizli bir sansür görülür. Nitekim gazetenin başyazarı görevden alınır, yapılan boykotlar sonrasında, postanelerde gazetenin abonelere ulaştırılmasında zorluk çıkarılır.

Meşrik-ı İrfan'a karşı engellemenin olduğu ilk olarak 56. sayıda görülür. Mehmet Burhanettin, *Meşrik-ı İrfan*'ın başyazarıdır. Fakat 40. sayıdan itibaren makalesi görülmez. Nitekim 56. sayıda başyazar klişesinden ismi kaldırılır. Yine aynı sayıda Mehmet Burhanettin'in başyazarlıktan ayrılma sebebi açıklanmıştır. "Hakka karşı sükûtu *Meşrik-ı İrfan* ad etmedi, etmez. Bin türlü müşkülata rağmen avaz-ı şekva (yüksek sesle şikâyet) etti" (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56) diyerek başlayan açıklama, *Meşrik-ı İrfan*'ın bu sayıya kadar maruz kaldığı engellemelerden bahsederek devam eder: *Meşrik-ı İrfan*'a, kanuni sıfatları belli olmayanlarca, huzura çağırılıp şunu yaz bunu yazma denir. Bunlardan başka yine bu kişilerin yardımcıları gönderilir, tehdit edilir. *Meşrik-ı İrfan*, tüm bunlara boyun eğmediğini söylemektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56).

Fakat "geçenlerde hâkim efendi hakkında birkaç söz söylediğinden dolayı bir sahibi (okunamadı) edibi garibin maruzu tariz olduğunda sükût etti. Neler oldu neler oldu susmadı. Lakin ashabı himmet ve erbabı kalemden muavenete muhtaçtır. Çünkü her an tarizlerden kurtulmuyor. Tahsin işinde erbabı himmet hiç olmazsa tasvip etmeli, menfaatperestlik taraftarı utansın, evet sükût ettik! Ama muharririmiz Burhan Efendi hakkında Valimiz Vefik Paşa Hazretleri iğfal edilerek galeyanı bi esas bir madde uzvuyula Dâhiliye ve Maarif Nezaretlerini bil-iknai memuriyetten azl ile mağdur ve ailesini perişan bir hale elka ettikleri zaman da sükût ettik."denilmektedir. Bu zaman zarfında *Meşrik-ı İrfan* niçin sükût ettiğini de açıklar. Bu keyfiyetin Vali Paşa tarafından iptal edileceğini bekler, *Meşrik-ı İrfan* ve bu dönemde susar. Fakat böyle bir af sözkonusu olmayınca, eleştiriye devam eder. *Meşrik-ı İrfan* Yazarı, gelecekte hükümeti eleştirmekten başka bir şey yapmamıştır. *Meşrik-ı İrfan* son çare bu haberi yayınlayarak, kendi ifadesiyle, basının gücünden medet ummaktadır. Bu zorbalık sadece *Meşrik-ı İrfan*'ın sorunu değildir. Tüm Matbuata karşı yapılan, bir susturma girişimidir (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56). *Meşrik-ı İrfan*'ın, basının etkisinden beklentisi de boşa çıkar. İttihat ve Terakki'nin yaptırımlarını yerel

ölçekte olsa da eleştirmenin bedeli vardır. *Meşrik-ı İrfan*'ın bu konuda ilk ödediği bedel, Başyazarını azletmek zorunda kalması olmuştur. Ayrıca, Mehmet Burhanettin alıntıdan anlaşıldığına göre, sadece *Meşrik-ı İrfan* Başyazarı değil, aynı zaman da bir devlet memurudur. Açıklmaya göre Mehmet Burhanettin, yazdığı makale nedeniyle sadece *Meşrik-ı İrfan*'daki Başyazarlığından ayrılmakla kalmamış, Vali tarafından memuriyetten de men edilmiştir (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56).

Meşrik-ı İrfan'ın karşılaştığı ikinci engelleme biraz ilginçtir. *Meşrik-ı İrfan*, Ahali Fırkası'nın kuruluşunu destekleyen yazılarından dolayı, Beyşehir İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından boykot edilmektedir. “Beyşehir Kazası İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından ve mezkûr kaza Belediye Reisi Şakir, Maarif Reisi Hacı Akif, Balık Kâtibi Hüseyin, Tekelizade Hüseyin, Celepzade Rıza, Hacı Hayrettin, Nüfus Memuru Hidayet ve Erkânı Bidayet Azasından Lazuv Efendiler tarafından gazetemizin boykot edilerek iade olunduğunu (*Hakem*) gazetesinde kemal-i meserretle (büyük sevinçle) okuduk” (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Mart 1326/1910, S.104), denilmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, boykot edilerek iade edilen gazeteleri güzelce ciltletip onur olarak saklayacaktır. *Meşrik-ı İrfan*'a göre, Beyşehir İttihat ve Terakki Kulübünün yaptığı tarihe iğrenç bir leke olarak yazılacaktır. Söze boykot olmaz, cevap verilir. Bunu yapanlar cevap vermekten aciz olanlardır. Zaten bu boykotu yapanların hepsi hükümet yanlısı devlet memurlarıdır. *Meşrik-ı İrfan* bu olanlardan sonra, Meşrutiyet adına bildiğini söylemekten çekinmeyeceğini yineler. Bunu yapan istibdat dönemine özlem duyanlardır (*Meşrik-ı İrfan*, 18 Mart 1326/1910, S.104). İlginç bir tesadüf olsa gerek. Beyşehir İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından, *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin boykot haberi yayınlandığında, *Meşrik-ı İrfan*'da Başyazar Beyşehirli Ahmet Kemal'dir. Bu haberden sonra, Ahmet Kemal'in ismi başyazar klişesinden kaldırılır.

Meşrik-ı İrfan, Ahali Fırkası'nı destekleyen yayınları nedeniyle sadece boykot edilmekle kalmaz. İktidarda İttihat ve Terakki Partisi olduğundan dolayı alttan alta bürokrasi de *Meşrik-ı İrfan*'a türlü zorluklar çıkarır. *Meşrik-ı İrfan* Gazetesinin, taşra ve merkezdeki abonelerine ulaştırılmasında, postanede gecikmeler görülür. *Meşrik-ı İrfan* bu yapılanların kasıtlı olduğunu düşünmektedir. Abonelerinden gelen mektuplar, gazetenin kendilerine ulaşmadığı yönündedir. *Meşrik-ı İrfan* 111.

sayısında buna cevaben, “Abonelerimize İnzâr (önceden tembih)” başlıklı haberde: gazetenin abonelere muntazam gönderildiğini, sadece kendilerini boykot eden kişilere gazete gönderilmesinin durdurulduğunu belirtir. Öyle olduğu halde Mülazım Halit Nazmi Efendi’ye gazetesi ulaşmamaktadır. “Tabi ki bu zayıat postanede vuku buluyor. Hususi ifa edilmesinde kendi kendine zayi olursa, bizde çok görmeyiz. Fakat postanelerden de boykot ediliyorsa vazifede su-i istimal olacağından bunda bittabi sükût edemeyiz. Yalnız abonelerimizden bir ricamız var ise kendilerine vasıl olmayan gazeteleri bizden değil postanelerden sual etmelidirler” (*Meşrik-ı İrfan*, 12 Nisan 1326/1910, S.111). *Meşrik-ı İrfan*, abonelerine ulaşmayan gazetelerden postaneyi sorumluk tutmaktadır.

Meşrik-ı İrfan’a posta yoluyla yapılan engellemenin devam ettiği görülür. *Meşrik-ı İrfan*’ın 114. Sayısında Bozkır’ın bir köyünden Hacı Zahireddin Efendizade Mehmet Hulusi tarafından, *Meşrik-ı İrfan* idarehanesine gönderilen dilekçe yayınlanır. Mehmet Hulusi’nin dilekçesinde, *Meşrik-ı İrfan* Gazetesinin abonelik bedelini ödemiş olduğu halde birkaç sayıdır gazetenin kendisine gelmediği söylemektedir. Mehmet Hulusi, gazetenin kendisine niçin ulaşmadığını sormaktadır? *Meşrik-ı İrfan*, aynı sayıda dilekçeye cevap yayınlar. “Nam-ı alinize bir posta fevt (kaybetmek, atlamak) etmeksizin muntazaman mürselata (gönderilen şeyler) devam edildiği arz olunur. Ziyarınızı postaneden sual edebilirsiniz” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Nisan 1326/1910, S.114) denilerek, Mehmet Hulusi’nin dilekçesine cevap verilir. Devamında ise, posta memurları gazete tarafından eleştirilir. Devletin memurlarının görevi, millete hizmet etmektir. Fakat posta memurları, *Meşrik-ı İrfan*’ın yayınlarını engellemek için, görev ve yetkilerini bir silah (güç) olarak kullanmaktadırlar. Aynı zamanda bu ilk defa olmamış, süregelen bir olaydır (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Nisan 1326/1910, S.114).

İttihat ve Terakki, Abdülhamit’in baskıcı addedilen yönetimine, muhalif bir alternatif olarak iktidara gelmişti. İttihat ve Terakki’nin iktidar olmadan önceki söylemleri her ne kadar, basının özgür olmasına yönelikse de, uygulamada farklılık görülmektedir. Gazeteler gücünü muhalif olmaktan alırlar. Fakat iktidarla paslaşmayan gazeteleri de türlü zorluklar, yaptırımlar bekler. *Meşrik-ı İrfan* günümüzden yüz yıl önce, yerel anlamda olsa da, iktidarı eleştirmenin zorluklarını

yaşamıştır. Gazete ilk eleştirileri sonrasında, “yapma etme” gibi nazik sözlerle gizli olarak uyarılır. Daha sonra bu sözler tehdit seviyesine dönüşür. Bunlar da netice vermeyince, olay mülki amir tarafından gazetenin başyazarının görevden alınmasına varır. *Meşrik-ı İrfan*’ın muhalefetine devam etmesine binaen, yaptırımlar da değişiklik gösterir. Gazete, iktidarın kulübü ve memurları tarafından boykot edilir. Bundan sonra ise gazetenin dağıtılması, tekel olan postane tarafından engellenmeye başlar. Günümüzde dahi bir gazetenin en önemli sorunlarından birisi dağıtımdır. Dağıtım şirketi olmayan veya dağıtım şirketi olan gruplarla iyi geçinmeyen gazetenin, yayınlarına devam etmesi oldukça zor olmaktadır. *Meşrik-ı İrfan* bu sorunu yüz yıl öncenin tek dağıtım şirketi olan, postaneden gelen boykotla yaşamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEŞRİK-İ İRFAN'IN İÇERİĞİ

Çalışmanın bu bölümünde *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin haber kaynakları ve haber içeriği üzerinden durulacaktır. Bu bölümde gazetenin habere kaynakları belirtildikten sonra, gazetede yayınlanan haberler konularına göre açıklanacaktır. Çalışmada gazetenin haber içerikleri, ulusal, yerel, eğitim ve sağlık, ekonomi ve sosyal, edebi haberler ana başlıkları altında incelenecektir.

3.1. *Meşrik-ı İrfan*'ın Haber ve Kaynakları

Meşrik-ı İrfan'da yayınlanan haberlerde muhabir ismi belirtilmemektedir. Gazetenin, Vilayete gelen telgraf ve açıklamaları haber olarak yayınladığı görülür. *Meşrik-ı İrfan* 91. sayısında, Meclis-i Mebusan'la ilgili olarak, Vilayetten haber alamadıklarından şikâyet etmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Şubat 1325/1909, S.91). Gazete yayınlanmaya başladığı ilk dönemde, idarehane gelen mektuplar da haber kaynağı olarak kullanılır. *Meşrik-ı İrfan*'ın 3. sayısında Bozkır Kaymakamı ile sorun yaşayan ahalinin gönderdiği, mektup haber olarak yayınlanır. “Binaenaleyh bu defa muamele-i layıka ve lüzume ifa edildiği takdirde Dâhiliye Nezareti'ne ve hatta icap ederse Meclis-i Mebusan'a kadar müracaat edeceğimizin ceride-i ferideniz (*Meşrik-ı İrfan*) la ilanatını hamiyet-i vatanperverhanelerinden rica eyleriz” (*Meşrik-ı İrfan*, 6 Mart 1325/1909, S.3). 66. sayıdan sonra ise gazeteye gelen telgraf metinleri de haber kaynağı olarak kullanılmaya başlar. *Meşrik-ı İrfan*'da vilayete bağlı: Bozkır, Karaman, Beyşehir, Koçhisar gibi ilçelerden gönderilen haberlerin yanında; Isparta, Antalya, Adana gibi vilayetlerden gelen haberler de yayınlanmaktadır. Nitekim *Meşrik-ı İrfan* yayınladığı bir ilanla, taşrada fahri muhabirlere ihtiyacı olduğunu belirtmektedir. “Gazetemiz hakka makrûn (doğruya yakın) olmak ve tahkikat-ı amîka (derin inceleme) ile yazmak şartıyla mülhakat-ı vilâyette birer fahrî muhabire lüzum hissedildiğinden arzu edenlerin idârehânemize tahrîren müracaat etmeleri rica olunur” (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Teşrinsani 1325/1909, S.71) denilmektedir.

Isparta'dan muhabir Mehmet Hilmi (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Haziran 1325/1909, S.28), Isparta'dan muhabir Ömer Rıza (*Meşrik-ı İrfan*, 2 Temmuz 1325/1909, S.34), Isparta'dan Muhabir Nazım, (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Kanunsani 1325/1910, S.88), *Meşrik-ı İrfan*'da görülen Isparta muhabirleridir. *Meşrik-ı İrfan*'da Antalya'dan, Muhabir Osman Zeki, (*Meşrik-ı İrfan*, 4 Kanunsani 1325/1909, S.83) ismi görülmektedir. *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan fahri muhabir ilanından sonra, Antalya haberlerinde görülen artış üzerine, “Antalya Havadisı” (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Kanunsani 1325/1910, S.90) başlığıyla ayrı bir klişe yayınlanmaya başlar. Diğer illerden gelen haberler, Isparta'dan, Şakirkaraağaç'tan, Karaman'dan gibi ifadelerle yayınlanırken, Antalya Haberlerinde, “Antalya Muhabirimizden” (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Mart 1326/1910, S.101) ifadesi görülür.

Meşrik-ı İrfan, Meclis-i Mebusan ile ilgili haberlerde ilk kaynak olarak, Vilayete telgrafla veya postayla gelen, fermanları, nizamnameleri ve haberleri kullanmaktadır. “Dâhiliye Nezaret-i Celilesinin 19 Ağustos sene 1325 tarihli telgrafnamesi suretidir. Postayla gönderilen matbuat ve matbaalar, kanun-ı cedidi mucibince beyanname” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Eylül 1325/1909, S.54) gibi haberler, Vilayet Haberleri klişesi altında bolca görülür.

Meşrik-ı İrfan'ın, yine Meclis haberleri ve İstanbul haberleri için kullandığı diğer bir kaynak İstanbul gazeteleri olmaktadır. *Tasviri Efkâr*, *Tanin*, *Yeni Tasvir-i Efkâr*, *Serbesti*, *İttihat*, *İtilaf*, *Meşveret*, *Hüdavendiğâr* ve *Yeni Asır*, *Meşrik-ı İrfan*'ın alıntı yaptığı İstanbul gazetelerinden bazılarıdır. *Meşrik-ı İrfan*'ın daha yoğun olarak alıntı yaptığı İstanbul Gazeteleri ise; Ahali Fırkasına sonra Hürriyet ve İtilâf Partisine yakınlığıyla bilinen, *Yeni Gazete*, *İkdam*, *Sabah*, *Sada-i Millet* ve *Saadet* (Tunaya, 1998) gibi İstanbul Gazeteleridir. Nitekim *Meşrik-ı İrfan*, “*Saadet* ve *Sada-i Millet* refiklerimizi, tekrar intişarından dolayı tebrik ve muvaffakiyetlerini temenni ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunsani 1325/1909, S.84) diyerek bu gazetelere duyduğu yakınlığı göstermektedir.

Meşrik-ı İrfan'ın yerel gazetelerden de alıntı yaptığı görülür. Konya'dan; Konya, *Anadolu, Hakem*, İzmir'den; *Köylü*, Trabzon'dan; *İkbal* ve *Tarik*, Manisa'nın Taşra gazeteleri *Meşrik-ı İrfan*'da alıntı yapılan yerel gazetelerdir.

Meşrik-ı İrfan'da alıntı yapılan bu kaynakların yanı sıra, *Beyanü'l Hak* dergisinden alıntılar, sıkça görülür. *Meşrik-ı İrfan*'da *Beyanü'l Hak* dergisiyle ilgili ilk haber, “Cemiyet-i İslamiyenin neşr-i efkârı olan “*Beyanü'l Hak*” ceride-i muhteremesi birçok hakaik-i (hakikat) âliye-i İslamiye ile meşhun (dolu) olarak tekrar saha-i eda intişar olmuştur. Refik muazzezimizin kemâ-fi-s-sâbık (eskisi gibi) vatan ve milletimize nafi (faydalı) hizmet bi-güzide-i muvaffakiyeti temenniyatı kemal-i samimiyetle tezkâr ve vazife-i tebrik-i tahiniyeti ifaya ibtidar (süratle vazifesini yapması temenni ve tebrik) ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 15 Haziran 1325/1909, S. 29) olarak görülür. *Meşrik-ı İrfan* yayın politikasına uygunluğu nedeniyle (İslamcı geleneğe sahip çıkarak yenileşme) *Beyanü'l Hak* dergisinden makaleleri olduğu gibi yayınlamıştır. *Meşrik-ı İrfan*'ın 93. sayısında, “*Beyanü'l Hak* refikimiz de (Meclis-i Mebusan da ulema ve *Yeni Gazete*) serlevhası ve Mustafa Sabri imzasıyla gördüğümüz, bir makaleyi ehemniyet-i fevkaladesi hasebiyle aynen gazetemize nakil ediyoruz” (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Şubat 1335/1910, S.93). Denilerek sözkonusu makale olduğu gibi yayınlanır. *Meşrik-ı İrfan*, *Beyanü'l Hak*'tan sadece alıntı yapmakla kalmamış, okuyucularına dergiyi almalari için tavsiyede bulunmuştur. “İstanbul'da münteşir (*Beyanü'l Hak*) ve (*Tearüf-i Müslimin*) ceride-i muteberlerini bütün akvam-ı esamiyeye tavsiye ederiz. Çünkü bu ceride-i muhteremler ulema-i İslamiye tarafından birer maksat-ı alâya istinaden ilmi, dini, tarihi, siyasi olarak intişar ettiriliyor. Onun için hiçbir fert tasavvur olunamaz ki bu ceride-i muteberlerden istifade etmesin...” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Nisan 1326/1910, S.114) denildikten sonra, dergiler tavsiye edilmeye devam edilir. Okuma yazmayı bilen her Müslüman bu dergilerin her satırını okumaktan büyük zevk alacak ve bilgilenecektir. *Meşrik-ı İrfan* tarafından, okumayı bilen her Müslüman için, bu dergilerdeki ulemanın yazılarını okumak ve mütalaa da bulunmak farz gibi görülmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Nisan 1326/1910, S.114).

Meşrik-ı İrfan'da haberler türlerine göre genel başlıklar altında verilir. Bu başlıkların kullanımı her sayı için farklılık arz etmektedir. *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlandığı dönemde kullanılan genel haber başlıklar, “Vilayet Havadis, Müktesabat, Hülasa-i Havadis, Dâhili Havadis, İcmal-i Siyasi, Havadis-i Hariciye ve ilan” olarak görülür.

Meşrik-ı İrfan'da, üzerinde sıklıkla durularak, konu hakkında yorum yapılan haberler, gazetenin yayın politikası hakkında da bilgi verebilmektedir. Çalışmada, *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan haberleri, genel başlıklar altında inceleyerek, yayınlanma sıklığını belirtmek; bir yandan *Meşrik-ı İrfan*'ın, haber seçimini ve olaylara yaklaşımını gösterecek, diğer yandan da yüzyıl öncesindeki Konya'nın genel durumu ve haberciliği açısından bilgi verecektir.

3.2. *Meşrik-ı İrfan*'da Ulusal Konularla İlgili Haber ve Makaleler

Meşrik-ı İrfan'ın yayın politikasında, İttihat ve Terakki'ye destekten, muhalefete doğru yönelme olduğu çalışmanın ikinci bölümünde görülmektedir. Fakat *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlarındaki İttihat ve Terakki muhalefetine rağmen, ulusal konulara yaklaşımı İttihat ve Terakki'den farklı değildir. Ulusal konularda *Meşrik-ı İrfan*, yayınladığı haberlerde deyim yerindeyse, “Şahin Politika” izler. 1909-1913 arası Osmanlı'nın zor yıllarıdır. Düyun-U umumi uygulamaları ile halk ve devlet beş parasızdır. Girit, Balkanlar, Arnavutluk, Bosna Hersek sorunları nedeniyle dış politikada sıkıntılı günler geçirilmektedir. İşte böyle bir dönemde, *Meşrik-ı İrfan*, meşrutiyete olan inancıyla tüm bu sıkıntıların aşılabileceğini düşünmektedir. Bu anlamda bir yandan, ulusal politikadaki şahin tavrıyla, Konya halkında heyecan oluştururken, bir yandan da Konya ahalisinde oluşan millî hisleri sayfalarına taşır.

Meşrik-ı İrfan'da dönem içerisinde ulusal anlamda iki olayın üzerinde özellikle durulduğu görülür. Bunlardan birincisi, Girit Meselesi diğeri ise, donanma yardımıdır.

3.2.1. *Meşrik-ı İrfan*'da Girit Meselesiyle İlgili Haber ve Makaleler

Meşrik-ı İrfan'da, Girit'le⁷ ilgili ilk haber 6. sayıda görülür. Girit'te yaşanan sorunlardan dolayı, Girit'in Osmanlı için ne ifade ettiği anlatılmaktadır. Girit,

---

⁷ Osmanlı'nın 1522'de Rodos'u, 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmesiyle, Girit'in ticari önemi azalmıştı. Fakat ilkçağlardan bu yana Girit, korsanlık faaliyetlerinin merkezi durumundaydı. Osmanlı'nın Akdeniz ticaretini güvenliğini sağlamasında sorun teşkil etmekteydi. Osmanlı ile Venedik arasında gerçekleşen Kandiye Muhaberesi 26 yıl sürmüş ve sonucunda Girit 6 Eylül 1669'da Osmanlı topraklarına katılmıştı. Girit'in fethiyle Ege Denizi, Osmanlı için Akdeniz ve Karadeniz gibi bir iç deniz olmuştur.

Yunanlıların 1796'da "yeni yunanlılar" megalı ideayı ilan etmesinden beş yıl sonra, 1821'de Girit'te ilk Rum isyanı görülür. Mora yarımadasında çıkan isyanla birlikte başlayan Girit isyanı 1825'de Osmanlı tarafından bastırılır. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ve 1864 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın iç sorunlarını çözülmesi gibi nedenler, Girit'in Osmanlı'dan kopuşunun hazırlayıcısı olmuştur. Yunanistan'ın, iç karışmalarını çözülmesiyle, Ege Denizin'de, İngiltere'nin yönetimi altında bulunan 7 adanın yönetimi, İngiltere tarafından, Yunanistan'a devredilir. Sonrasında 1866 yılında Girit'te büyük çaplı bir isyan çıkar. 1866 isyanı, Girit'e Avrupa devletlerinin ilgisini çekme ve Girit'e, muhtariyete giden yolu açması açısından önemlidir. Islahat Fermanı sonrasındaki yıllarda adanın demoğrafik yapısında, Hristiyanlar lehine belirligin bir değişme gözlenir. 1896'da Girit'te daha büyük çapta bir isyan çıkar. Yunanistan'ın bu isyana kadar net olarak gözlemlenmeyen politikası, bu isyan sonucunda netleşir. Etnik Eterya tarafından, Ada'ya gönüllüler gönderilmeye başlanır. İsyen neticesinde ilk defa toplanan sözde Girit Genel Meclisi'nin ilk isteği, Osmanlı'dan, Ada'ya beş yıl içerisinde Hristiyan bir vali atanmasıdır. 1896'da başlayan isyan, kurulan sözle genel meclis 1897'de Girit'e özerlik verilmesini sağlar. Fransa'nın önerdiği ve İngiltere'nin desteklediği şekilde 18 Aralık 1897'de Osmanlı tarafından Girit'e muhtariyet verilir. 1898'de ise Ada'dan Osmanlı Askeri tamamen çekilir. İttihat ve Terakki'nin, muhalefette iken en çok eleştiriyi Osmanlı dış politikasına yöneltmektedir. Fakat ne tesadüftürki, II. Meşrutiyetin ilanı ve İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele almasından çok kısa bir süre sonra Ekim 1908'de Girit Meclisi Yunanistan'la birleşme kararı aldığını açıklar. İlk günlerde Yunanistan'ın dahi tanımadığı bu karar sonrasında Ada'ya, Yunan Bayrağı çekilir. Osmanlı Meclisi'ne halktan büyük oranda pretosta telgrafları gelmektedir. Girit Meclisi'nin bu kararının İttihat ve Terakki'de yarattığı ilk infial zamanla soğur. Öyle ki 1910 yılından sonra, Meclis'e gelen pretosto telgrafları okunmamaya başlar. Osmanlı'nın, I. Balkan Savaşı'nı kaybetmesi, Londra Konferansı'nda, Girit Meselesi'ni gündeme getirir. Londra Konferansı'nın 4. maddesi gereğince 30 Mayıs 1913'de, Osmanlı, Girit'teki

Akdeniz'in bahçesi, mülkümüzün hayat akidesi, anahisarı olan bu güzel ada, alınırken dökülen kanlar kadar kan dökülmedikçe, vatan için ölmeyi canına minnet bilen, Osmanlı'lar tek kişi kalıncaya kadar, Osmanlı toprağı olarak kalacaktır, denilmektedir. Bu anlamda *Meşrik-ı İrfan*'da hicri 1077 zilhicce ayından 1080 senesi Rebiülahir ayı Perşembe gününe kadar süren kandiye kuşatması sonrasında Girit Adası'nın alındığını belirtir. Bu kuşatma sırasında, Osmanlı Ordusunun asker ve mühimmat olarak kayıpları liste olarak yayınlanır. *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan Kandiye Kuşatması giderleri şu şekildedir. Kullanılan Mühimmat: 199.770 gülle, 75.322 kazan humbarası, 126.855 (okunmuyor) 587.724 toplam gülle ve humbara, 132.866 havan taşı, 497.772 orta barutu, 3.990 lağımdır. Kuşatmada verilen şehit miktarı: 15 kumadan paşa, 84 Çorbacı, 164 çavuş, 25.639 yeniçeri, 799 alaybeyi, 37.645 meslek sahibi yeniçeri, 4.963 serdengeçti sipahi, 6.985 cebeci, 2.295 topçu, 29.965 lağımcı, 1900 garip, 116.451 şehit olduğu belirtilmektedir. *Meşrik-ı İrfan*'a göre, bu kadar kan dökülerek alınan ada, en az bu kadar kan döküldükten sonra terk edilebilir (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Mart 1325/1909, S.6).

Meşrik-ı İrfan'ın 36. sayısında Girit üzerinde oynanan oyuna dikkat çekilmektedir. Girit'te Osmanlı Bayrağı'nı indiren Rumların çıkardığı isyan sonrasında, hami devletler adaya asker çıkarmışlardır. Koruyucu devletlerin, adada asayiş sağladıktan sonra, adadan askerlerini çekecekleri söylenmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, burada şu konunun altını çizer. Koruyucu devletler adadan askerini çektikten sonra, Rumlar tarafından çıkarılacak kargaşa sonrasında ne olacaktır? Adadaki Rumlar yine Osmanlı Bayrağı'nı indirecekler, hukuku suistimal edecekler, o vakit yine koruyucu devletlerin adaya asker çıkarması mı beklenecektir? (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Temmuz 1325 (1909), S.36).

Meşrik-ı İrfan'ın 39. sayısındaki başyazının konusu ise yine Girit'tir. "Girit, Fas, İran" başlıklı yazıda Girit'te gelişen olaylar üzerinde durulmaktadır. Girit'ten

---

haklarını tamamen büyük devletlere teslim eder. Kısa bir süre sonra ise; 14 Aralık 1913'te Yunan Kralı, Girit Ada'sının Yunanistan'a katıldığını tüm Dünyaya ilan eder (Adıyeke, 2000).

koruyucu devletler askerlerini çekmiş ve Girit yine karışmıştır. Osmanlı Bayrağı indirilmeye çalışılmaktadır. Girit'te bu olan olaylara, Yunanistan bi-taraf gibi görünse de, istemem yan cebime koy tavrı sergilemektedir. *Meşrik-ı İrfan*,a göre, Osmanlı'nın Girit'teki varlığının kağıt üzerinde kalması kabul edilemez bir durumdur. İstanbul gazetelerinin birinde, “Yunanistan’la savaşırsak ve Girit’i alsak ne olacak ki? Avrupalı Devletler, Osmanlı’nın, Girit’te gerekli ıslahatları yapmasına yine izin vermeyeceklerdir, denmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, burada Avrupalı Devletlerle ilgili görüşü doğru bulsa da, “Evvvela biz Yunanistan’a, Girit’ten memurlarını çekmek ve celp etmek için bir ulti-matom vermeliyiz. İsga ve is’af edildiği halde Teselya’yı taht-ı işgale almalıyız. Ve maksat hâsıl olmadıkça biz de, Teselya’yı tahliye etmemeliyiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 20 Temmuz 1325 1909, S.39) demektedir.

Meşrik-ı İrfan’ın 40. sayısında ise, Yunanistan Meclisi’ne, Yenişehir halkı tarafından çekilen telgrafta: Yunanistan ile Osmanlı arasında bir savaş çıkacak olursa, Teselya halkı’nın Osmanlı’ya ilhaktan yana olacağı bildirilmiştir. Yunanistan Meclisin’de bu telgraf, karışıklığa neden olmuş, Yunan subaylar, Meclisin yönetiminin bu duruma yol açtığını düşünerek, mecliste arbede çıkmasına neden olmuşlardır (*Meşrik-ı İrfan*, 23 Temmuz 1325 (1909), S.40).

Girit Müslümanlarıyla ilgili olarak, Şeyhülislam Mehmet Sahip tarafından Yanya Müfettişliğine çekilen telgraf *Meşrik-ı İrfan*’ın 41. sayısında ilk sayfadan yayınlanır. Girit’te gelişen olaylar sonrasında, can ve mal güvenliği kalmayan Müslüman ahali, adadan hicret etmeye başlamıştır. Müslüman Ahali, hicret sırasında, can ve mal güvenliğinden endişe duymaktadır. Şeyhülislam, koruyucu devletler ile Osmanlı arasında bu anlamda anlaşma sağlanmış olduğunu, hicret eden Müslümanların can ve mal güvenliğinin sağlanacağıyla ilgili teminat alındığını açıklamaktadır. Öte yandan yine aynı sayıda verilen haberde: Girit Meclisi’nin kanunlarını, Yunanistan Kanunlarına bire bir uydurmaya başladığı ve ilhaka hazırlandığı bildirilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 27 Temmuz 1325 (1909), S.41).

Meşrik-ı İrfan’ın 52. sayısında Bahri imzalı makalede: Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, sonrasında ise Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhak

etmesini Fırsat bilen Girit Rum Meclisi, Yunanistan'a bağlanmak istediği üzerinde durulur. Yazara göre, Girit'te bu yaşananlar ilk değildir. Daha önce bu gibi birçok deneme olmuş, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Girit'in bu ilhak isteği yine başarısız olacaktır. Nitekim Osmanlı'nın, Yunanistan'a verdiği nota sonrasında; Yunanistan: olan olaylardan haberdar olmadığını ve adada asayişini sağlamak için elinden geleni yapacağını bildiren bir cevap yayınlamıştır. Yazar Bahri'ye göre: Girit'e daha önce Sisam ve başka adalara verilen muhtariyetten, "hangisi muvafık (uygun) ise o verilerek ve valiliğine dahi İngiltere Kralı Edvar'ın kayınbiraderi Dük Dotek tayin olunarak bu iş de neticelenecektir (*Meşrik-ı İrfan*, 5 Eylül 1325/1909, S.52).

Yazar Bahri'nin ilerisi için görüşleri ne yazık ki tutmamıştır. *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan bir haberde, "Giritliler adanın Yunanistan'a ilhakını suret-i katiyede talep etmektedirler. Bunlar hâkimiyet-i Osmaniye altında verilecek her türlü muhtariyet idariyesini redde karar vermişlerdir. Ahvalin vehameti Yunanistan'a sirayet etmektedir" (*Meşrik-ı İrfan*, 3 Kanunevvel 1325/1909, S.76) denilmektedir. Girit Adasındaki meydana gelen, Yunanistan ilhakına yönelik gelişmeler ve bu haberlerden sonra, *Meşrik-ı İrfan*'da ve Konya halkında büyük tepki görülür.

Meşrik-ı İrfan'da ilk sayfadan yayınlanan "Tercüme-i Millî" başlıklı makalede Girit'te yaşananlara tepki gösterilmesi gerektiği üzerinde durulur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde üzerinde durulacağı üzere, aynı günlerde donanma yardımı toplanmaktadır. Makalede buna paralel olarak, "Kalbimizde var ise din ve vatan sevgisi biz böyle hüsrana, ihanete şıtab etmemeliyiz. Yakışır mı Girit'i biz Yunan'a koyuverelim? Bezl (rıza ile) edip malımızı harp gemisi yapturalım" (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Kanunsani 1325/1910, S.91) denilmektedir.

Meşrik-ı İrfan'ın 117. sayısında Konya'da Girit için büyük bir miting düzenlendiği görülür. "Konya'da Ahali ve Talebe-i Ulum tarafından Girit için akit edilen miting" başlığıyla ilk sayfada verilen haberde, Konya'da Girit için yapılan mitingin ayrıntıları verilir. Girit'te gelişen olaylara hiçbir Osmanlı'nın razı olamayacağı ve ecdadın kanları ile alınan Girit için herkesin derin üzüntü duyduğu belirtilerek habere giriş yapılmıştır. Sonrasında, "Osmanlılar, her yerde hissiyatlarını,

hamiyetlerini miting akit ederek, Girit'i bütün mevcudiyetleriyle protesto etmekle ispat ediyorlar. Bunun için Konya'da bütün ahali Hükümetin ön tarafında bulunan Hürriyet Meydanında büyük bir içtima akteyerek, hamiyet-i milliyelerini, hissiyat vatanperverlerini, Osmanlılıklarını ispat etmişlerdir. Mayısın dördüncü Salı günü bu içtimai vakit zuhurundan sonra, saat yedi buçuk sıralarında miting başlamış idi. Binlerce ahali ve bunlar içinde birçok beyaz sarıklı talebe-i ulum dahi olduğu halde meydanı işgal ediyorlardı" (*Meşrik-ı İrfan*, 6 Mayıs 1326/1910, S.117). Denilerek haber devam etmektedir. Miting sırasında, Konya Hukuk Mektebi Öğretmeni Şinasi bir konuşma yapmıştır. Öğretmen Şinasi'nin konuşması sırasında, meydanda ağlayan birçok kişi görülür. Bu sırada miting meydanında yükselen ses, "Ya Girit, Ya Ölüm" olmuştur. Öğretmen Şinasi konuşmasını tamamladıktan sonra, Müftü Efendi tarafından Girit için dua edilerek, miting son bulmuştur (*Meşrik-ı İrfan*, 6 Mayıs 1326/1910, S.117).

Bir sayı sonra Hukuk Mektebi Talebesi Manisalı M. Nuri'nin "Girit Osmanlıların, Osmanlıların Kalacak ve Hubbü'l Vatan Mine'l İman (vatan sevgisi imandandır" başlıklı makalesi yayınlanır. Makale Girit için, yazılmış bir nutuk gibi kelimeler içerir. Girit için, Osmanlıların kimseden korkmayacağı üzerinde durulur (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Mayıs 1326/1910, S.118).

Meşrik-ı İrfan'ın 120.121.122. sayıları, Girit için yayınlanmıştır, denilebilir. *Meşrik-ı İrfan*'ın 120. sayısında yayınlanan başyazı, *Meşrik-ı İrfan*'ın Girit Meselesi'ne yaklaşımı açısından önemlidir. "Namus ile ölmek Girit'i Yunanistan'a Vermemek İçin Osmanlılar Ölmeye Hazır mıdır?" Başlıklı makalede, *Meşrik-ı İrfan*, Girit Meselesine karşı kendi çözümünü açıklar. "Hastamıza biz yine kendi ilacımızı verelim. Girit'imizi, marazi alil Girit'imizi yine Osmanlı devasıyla tedavi edelim. Nafile vakit geçirmeyelim, beyhudedir. Düvel-i hamiye bizi iğfal etmese bile avutmak ister. Notalarla şifahi mükâlemelerle vakit geçirilecek sonra, emr-i vakıadır ne yapalım denilecek. Bu hitap bize, Osmanlılara karşı adeta idam cezası takdim etmeye benzer. Biz ölelim terk-i hayat edelim, fakat namusumuzla ölelim. Başkalarının bizi mağlubiyete, namussuzluğa, aciziyete, haysiyetsizliğe mahkûm etmesi, bizim için intihardan daha beterdir... Osmanlıları bu felaketten kurtarmak

için bir çare var ise oda, “Ya Girit bütün bütün Osmanlıların olmalı, yahut Osmanlılar yaşamamalı.” diyen *Meşrik-ı İrfan*’ın çözümü bu yöndedir (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.120).

Aynı sayıda, Girit Resmi Müftüsü Ali Haydar tarafından gönderilen “Feryatname” yayınlanır. Müftü Ali Haydar Girit’teki mezalimi anlattığı makalesinde, Girit için yardım istemektedir. Ayrıca Müftü Ali Haydar, kendisinin de Girit’ten kaçıp İzmir’e geldiğini ve makaleyi İzmir’den gönderdiğini belirtir. (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326 (1910), S.120). Yine aynı sayıda, Lise ikinci sınıf talebesi 558 numaralı Ömer Hulusi tarafından yazılan bir dörtlük de, “Akdeniz kana boyansa bile / Haccac-ı Zalim (bir ermeni komutanı) uyansa bile / Donanma-i Frenk dayansa bile / Başımız tacıdır vermeyiz Girit” (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.120) denilmektedir.

Gazetenin 121. sayısının tamamen Girit Haberlerine ayrıldığı görülür. İlk sayfadaki başyazı, Girit için Konya’da ikinci defa bir miting düzenlendiğini bildirmektedir. Bu seferki Konya’daki Girit Mitingi, ilk seferkinden üç beş kat daha fazla insanın katılımıyla yapılmıştır. Yaklaşık elli bin kişilik bir grubun mitinge katıldığı görülür. *Meşrik-ı İrfan*’ın, Konya’daki ikinci Girit Mitinginde özellikle üzerinde durduğu konu, farklı fikirlerde olan ahalinin miting dolayısıyla tek yürek olmasıdır. Kendi arasında çatışmaları olan, değişik fikirdeki tüm Konyalılar, Girit Mitinginde aynı sancak altında, toplanarak, tekbir getirmişlerdir. Kalabalık akşama doğru postane önünde birikmiş, buradan sadarete telgraf çekilmiştir. Postane önündeki kalabalık, telgrafa sadareten cevap gelene kadar dağılmamıştır (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.121).

Meşrik-ı İrfan’da görüldüğü üzere, Konya’da yapılan ikinci Girit Mitinginde, miting heyeti iki telgraf metni hazırlar ve gönderir. Telgraflardan ilki, “Bilumum Osmanlılara” başlığıyla yayınlanır. Telgrafta: miting için postane önünde Girit için toplanıldığı ve bütün Osmanlıların bu mitinge davetli olduğu yazılıdır (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.121). Miting heyeti ikinci telgrafı, Meclisi Mebusan’a gönderir. Telgrafta Girit’te olan zulme bir son verilmesi gerektiği belirtilir. Girit’te

kurulan hayali sınırların Osmanlı'ya diretilmek istendiğinden dolayı “Hukuk-u Osmaniye'nin adeta muallakta kalması artık her türlü tahammülün fevkine çıktığından bugün hürriyet meydanında içtima eden elli bin Osmanlı Hukuk Osmaniye'nin muhafazası emrinde hamiyete amade olduklarını, artık bu zillate bir nihayet vermek üzere ilan-ı harp ile, Yunanlıların tenkiline (cezalandırma) ve Girit usâtının te'dibine (asilerin uslandırılması) karar vererek, hukuk-u Osmaniye'nin muhafazası umumiyetle gönüllü olarak askerliğe kıyam ve her sınıf büyük sancak altında ahdü beyan ettiler. Şeref ve namus-ı milletin böyle düşman-ı insaniyet bir avuç halkın yazıcısı olmaktan katiyen kurtarılması için” (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.121). Postanede telgraf makinesi başında Meclisten cevap beklenildiği söylenir. Miting Heyeti Başkanı “Emin” imzasıyla telgraf, meclise gönderilmiştir.

Telgraf metnine, Meclis'ten gelen cevap *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanır. Vali Arifi Paşa tarafından iletilen cevap metninde: Hükümetin de miting heyeti ile aynı fikirde olduğu belirtilir. Hükümetin Girit Adası ile ilgili olarak, vazgeçmiş gibi görünebileceğini fakat kesinlikle böyle bir durumun olmadığı beyan edilmektedir. *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan bu telgraf metinlerinin sonrasında, il ve ilçelerden çekilen Konya Girit Mitingine destek telgrafları yayınlanır. *Meşrik-ı İrfan*'da Konya Mitingine destek amacıyla: Beyşehir, Akşehir, Seydişehir, Isparta, Karaman, Niğde, İzmir, Ankara, Selanik ve Halep'ten gönderilen telgraflar yayınlanır (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Mayıs 1326/1910, S.121).

Meşrik-ı İrfan'ın 122. Sayısı tamamen Girit haberleriyle doludur. sayının başyazarı, “Osmanlılık Payidar Oldukça Girit Osmanlıların Olacak.” tır. *Meşrik-ı İrfan*'ın millî hassasiyetleri doğrultusunda, makale Girit'in kesinlikle, Osmanlı'ya ait olduğu ve terk edilemeyeceği üzerine kurgulanmıştır. Girit sorununda elbette itidalli davranmakta fayda vardır. Fakat “Gaib ettireceğini izaha lüzum görmeyiz. Yalnız Girit Osmanlıların öz malı, asıl mülküdür. Ve daimen öyle olacaktır demekten de çekinmeyiz, vesselam.” denmektedir. Yine bu sayıda da Beyşehir, Üsküp, Ereğli, Akşehir, Trabzon'dan gelen, Girit için gönüllü askerlik telgrafları yayınlanır (*Meşrik-ı İrfan*, 24 Mayıs 1326/1910, S.122).

“Vaka-i Vahşiyane ve Osmanlı, Yunan Medeniyeti” başlıklı başyazı yine Girit Sorunu üzerinedir. Yirminci yüzyılın getirdiği medeniyet anlayışıyla her olaya menfaat açısından yaklaşılması eleştirilir. Bu menfaatçi anlayış Girit’te olanları seyretmektedir. “Ne hacet Girit Meselesinin ve buna mümâsil bazı mesail-i siyasiyenin almış olduğu safahat-ı mütenevvia medeniyet-i hazıranın mahiyeti her politikanın menfaat fırılacağı olduğunu açıktan açığa göstermektedir. Bu hale nazaran şudur. Yirminci asır medeniyet değil, belki asrı menfaattir” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Haziran 1326/1910, S.127).

Görüldüğü gibi *Meşrik-ı İrfan*, Girit Sorununu, yerel bir gazete olmasına rağmen sayılarında bolca yer ayırmıştır. *Meşrik-ı İrfan*’ın, İttihat ve Terakki muhalefetine üst seviyede olduğu dönemde, Osmanlı, Girit’i kaybetmek üzeredir. *Meşrik-ı İrfan* böyle bir dönemde, Osmanlılar’ın ve Hükümetin paralelinde, millî duyguları yaşayarak yayın yapar.

3.2.2. *Meşrik-ı İrfan*’da Donanma Yardımıyla İlgili Haber ve Makaleler

Donanma Cemiyetinin⁸ kuruluşundan yaklaşık iki ay sonra 13 Eylül 1909’da *Meşrik-ı İrfan*’da, cemiyetle ilgili ilk makale yayınlanır. Bahri isimli yazarın

---

⁸ İttihat ve Terakki, donanmanın II. Abdülhamit döneminde atıl bırakıldığı düşüncesiyle, donanmayı güçlendirmeye yönelik çalışma başlattı. Özellikle günün donanmasının 3 Temmuz 1909’da Sultan Mehmet Reşat’ın huzurunda gerçekleştirdiği resmigeçitte, savaş gemilerinin yetersiz olduğu görüldü. Konuyla ilgili gazetelerde sıkça yazılan yazılar, donanmaya halkın dikkatini çekme konusunda yarar sağladı. Sadece devletin imkânlarıyla donanmanın ıslahının mümkün olmadığı düşünülerek halktan destek alma yoluna gidildi. Nitekim İstanbul II. Belediye dairesi çalışanlarından bazıları, subay, tüccar, avukat, gazeteci ve gayri Müslim bir doktorunda aralarında bulunduğu bir grup, 19 Temmuz 1909’da Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti’ni kurdu. Cemiyet Padişahın destek ve onayı alarak, kamuya yararlı dernekler arasında görülmüştür. Kurulan komisyonun hazırladığı nizamname, Cemiyet İdare Heyeti’nce de onaylanmıştır. Cemiyetin nizamnamesi hükümet tarafından 4 Kasım 1909’da onaylanmıştır. Nizamnamaya göre cemiyetin, vilayet, kaza, live ve köylerde teşkilatlanması uygun görülmüştür. Cemiyete üye olanlardan oluşan Umum Meclisi, İdare Heyetini

makalesinde, donanmanın, Abdülhamit zamanında değil devleti, sultanı bile koruyacak durumda olmadığı belirtilir. Fakat Meşrutiyetle birlikte donanma, bu atıl durumdan kurtarılacaktır. Bunun için atılan ilk adım, İngiliz Donanmasından Amiral Gambol'un donanmanın başına getirilmesidir. Tabî ki donanmanın güçlendirilmesi için maddi kaynak gereklidir. Bundan dolayı Osmanlı genelinde Donanma Yardım Cemiyetleri kurulmaktadır. Yardımda en büyük meblağ şimdiye kadar Edirne Vilayetinden yapılmıştır. Bahri isimli yazar makalesinde bu konuları aktardıktan sonra, bir gün önce Konya'da da Donanma Cemiyeti kurulduğunu sevinçle bildirerek, "İşte ey vatandaşlar! Bizler de el ele verip, vilayetimizin her mahallinde bu gibi cemiyetler küşad ile ianeye başlayalım. Ümit ederim ki vilayetimiz halkı sairlerinden daha ziyade ibraz-ı hamiyetle (Konya) namında bir zırhlının da iştirakine masraf meblağı tesviye eylerler" (*Meşrik-ı İrfan*, 31 Ağustos 1325/1909, S.51) demektedir.

Meşrik-ı İrfan'ın Konya Donanma Cemiyetinin kuruluşunu bildiren bu haberinden sonra, cemiyete ilginin olmadığı görülür. Hatta kurulan bu ilk cemiyet kısa bir süre sonra kapanmıştır. Bu nedenle, *Meşrik-ı İrfan*, Vali'ye açık mektup yayınlar: Diğer sancaklarda, illerde, ilçelerde hatta köylerde bile donanma cemiyetleri kurulurken, Konya bu işte niçin geri kalmaktadır? *Meşrik-ı İrfan*, "Karyelerde bile şanlı donanmamızın ıslahı ve takdiri için beynel- ahali cem-i ianeye çoktan başlamış ve bu sebepten toplanan iane mühim bir yeküne balığ olmuştur. Acaba "vilayetimizde bu uğurda beş para bile toplanmadı." demek bizim için şeyn

---

seçecek, bu heyette yer alanlardan reis ve yardımcısı gizli oyla seçilecekti. Kurulan idare Heyeti, beş kişiden oluşacak ve doğrudan Umum Meclisi'ne bağlı olarak çalışacaktı. İstanbul'da kurulan bu dernek daha sonra Anadolu'da yayıldı. Anadolu'da vilayetlerde şubeleri açıldı. Derneğe öğrencilerin, tüccarların, askerlerin, esnafların yardımları görüldü. Derneğin yaygın hale gelmesinden sonra, Osmanlı Padişahı Sultan Reşat ta derneğe katkıda bulundu. Ayrıca Sultan tarafından, derneğe yardım yapanlara teşekkür mahiyetinde, "Donanma İane Madalyası" verilmesi kararlaştırıldı. Donanma Cemiyeti 1. Dünya Savaşından sonra, Bahriye Nezaretine dâhil oldu. 2 Nisan 1919 günü Donanma Cemiyet kapatıldı (Özçelik, 2000; Tunalı,2006).

(ayıp leke) değil midir? Vilayetimizde bu gibi esaslı bir cemiyet küşad edildi de ahalimiz rağbet mi etmedi? Hayır hayır buna hiçbir vakit ihtimal vermeyiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Eylül 1325/1909, S.56) diyerek eleştirisine devam eder.

Meşrik-ı İrfan bu eleştirisinden bir sayı sonra, eleştirilerinin sonunda, Konya Donanma Cemiyeti kurulduğu haberini aldıklarını ve sevinçle karşıladıklarını bildirir. Cemiyetin kurulduğunu bildiren *Meşrik-ı İrfan*’ın bu sefer eleştirilerinin hedefinde, Konya Ahalisi vardır. *Meşrik-ı İrfan*, “Cemiyet teşkil edildi. Pekâlâ. Ama daha para vermeye yanaşan yok. Bu böyle mi olacaktı?” diyerek, Konyalıları yardımda geri kalmamaları için uyarır (*Meşrik-ı İrfan*, 21 Eylül 1325/1909, S.57).

“Esselamün Köylü Kardeşlerim” başlıklı Burhanettin Rüştü’ye ait ilk sayfadan yayınlanan makalenin de konusu yardımdır. Fakat bu makalede yardımın ismi, Donanma Cemiyeti Yardımı olarak adlandırılmaz. Osmanlı’ya yardımdan bahsedilir. Yakında köylerde de açılmaya başlayacak bu yardım sandıklarına, köylülerin iştirak etmesi istenir (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Teşrinevvel 1325/1909, S.65).

Başyazar Beyşehirli Ahmet Kemal de “Donanmaya Muhtacız” başlıklı makalesinde, Donanma Yardımına değinir. Yaklaşan Kurban Bayramında kesilen derilerin, Donanma Cemiyetine bağışlanmasını ister. Beyşehirli Ahmet Kemal, “İşte şimdi Hicaz İanesi yerine Donanma İanesi kaim oldu. Biz bu hususta ataklık ederde keseceğimiz kurbanın derilerini doğruca donanmamıza hediye edersek tabimi mühim bir meblağ vücuda getireceğimiz açıktır... Donanmamıza ait iane-i milliye hususunda muhterem Osmanlıların yekdiğerine rekabet edercesine himmet ve asar-ı vatanperveri ibraz ettiklerini görmek isteriz” (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunevvel 1325/1909, S.77) diyerek donanma yardımına Konyalıları teşvik etmektedir.

Daha sonra *Meşrik-ı İrfan*, Bozkır Kaymakamlığı’nın toplanan kurban derilerinin, Vilayetin emri doğrultusunda Donanma İane Cemiyetine bağışlanacağıyla ilgili telgrafı yayınlar. Bozkır Kaymakamı, kurban derilerinin donanma yardımına verilmemesi halinde, cezai uygulama yapılacağını bildirir. *Meşrik-ı İrfan*, Bozkır Kaymakamının bu bildirisine destek vererek, Bozkır

Kaymakamı hakkında, “Meşrutiyete layık bir kaymakam olduğunu ne kadar” açık surette gösteriyor (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Kanunevvel 1325 (1909), S.78). demektedir.

Meşrik-ı İrfan’da Konya Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliyesi idare heyetinin isimleri yayınlanır. Bu listeye göre: Cemiyetin Reis-i Evveli: Faziletli Hacı Osman Efendi, Reis-i Sani: Hadimizade Abdullah Remzi, Reis-i Sani: Tenekecizade Hacı Mehmet, Azalar: Ölmezzade Hacı Mehmet, Derviş Bekirzade Mehmet, Tenekecizade Hacı Osman, Demircizade Mehmet Rüştü, Vükela-i Davaiden Arapoğlu Kasti, Vükela-i Davaiden Okyanus, Katib-i Hususi: Derviş Bekirzade Mehmet ve azadan Okyanus, Muhasebeci: Defter-i Hakani Başkâtip Sabıkı Takiyeddin Efendi, Sandık Emni: Ulurmak Mahallesinden: Yalvaç Kazası Sandık Emni Sabıkı Osman Efendi’dir. *Meşrik-ı İrfan* yayınlanan bu liste sonrasında görüşünü belirtir: Bu kişileri böyle bir mukaddes görevi üslenmelerinden dolayı tebrik eder (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Kanunsani 1325/1910, S.85).

Vilayette çalışmakta olan üst düzey memurlar, birer maaşlarını Donanma Cemiyetine bağışlar. *Meşrik-ı İrfan* bu listeyi ve bağış miktarını yayınladıktan sonra, yardım yapan memurları tebrik ederek, destekler (*Meşrik-ı İrfan*, 14 Kanunsani 1325/1910, S.86)

Osmanlı Sultanı 5. Mehmet Reşat Han, Donanma Cemiyetine iştirak eder. *Meşrik-ı İrfan* bu iştirak haberini ve Sultan’ın cemiyete iştirakindeki nutku yayınlar. Sultan nutkunda, böyle bir cemiyetin kurulmasından memnuniyetini dile getirerek, “Milletimin hamiyetinden, Cemiyetin bu husustaki gayretinden pek memnun mahzuzum. Milletimle beraber bu ianeye iştirak eylemek üzere, bir maaşımı terk ediyorum” (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Kanunsani 1325/1910, S.90) demektedir. *Meşrik-ı İrfan*, Sultana bu hareketinden dolayı şükranın belirtirken, Mehmet Han’ın, sultan olduğundan beri hep hayırlı işler yaptığını söylemektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Kanunsani 1325/1910, S.90).

Başyazar Beyşehirli Ahmet Kemal, donanma yardımı ile ilgili bir makale daha yayınlar. “Vilayetimiz Donanma Yardımında Neden Geri Kalıyor” başlıklı

makalede, Konyalıların, donanma yardımına yeterince ilgi göstermemesi eleştirilir. Donanma yardımı ile ilgili olarak şehirde bir toplanma olmuş, fakat halk bu toplanmanın ne için olduğunu bile anlamamıştır. Konyalıların donanma yardımına ilgisiz kalıyor olmalarından, Beyşehirli Ahmet Kemal, “ Muhterem ahali size de sesleniyorum. Artık kisvelerinizi açınız. Sair vilayet ahalisine bakarak onlardan ibret alarak, siz de himmetinizi, vatanperverliğinizi gösteriniz. Biz güzel bir örnek olmak için yakında gazetemiz namına fevkalade bir nüsha çıkaracağız. Binaenaleyh siz de iktidarınız kıymetinde bu uğurlu yolda himmet gösteriniz. Böyle bir vakitte, varlığınızı bildiriniz. Zira o sevgili vatanımız bizden himmet bekliyor” (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Şubat 1325/1910, S.91) demektedir.

Meşrik-ı İrfan'da, İstanbul Mülkiye Baytar Mektebinde öğrenci, Konyalı Mehmet Ziya tarafından gönderilen yazı yayınlanır. Mehmet Ziya, Konya'da, Cuma Namazını mütakip, Hürriyet Meydanında binlerce kişi tarafından donanma yardımı için mitin yapıldığını, İstanbul Gazetelerinden okuduğunu belirtir (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Şubat 1325/1910, S.93). Görülüyor ki, o dönemde Konya'da donanma için büyük bir miting de düzenlenmiştir.

Meşrik-ı İrfan 99. sayısında “Haydi Yardım!” başlığıyla, *Meşveret*'ten alıntı bir manzumeyi ilk sayfada ilk sütundan yayınlar. Bu alıntı şiir halkı donanmaya yardıma çağıran bir manzumedir (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Mart 1326/1910, S.99).

Başyazar Beyşehirli Ahmet Kemal'in, donanma yardımı üzerine *Meşrik-ı İrfan*'da bir makalesi daha görülür. “Donanma İanesi” başlıklı makalede, halkın donanma yardımına biraz daha hassasiyet göstermesi gerektiği üzerinde durulur. Hükümet bütçeden donanma için beş milyon lira ayırarak üzerine düşeni yapmıştır. Fakat donanmanın daha birçok milyona ihtiyacı vardır. Artık her şeyi hükümetten beklememek gerekli, halk üzerine düşeni yapmalıdır. Yazar bu konuda özellik Konyalıların yaptığı yardımın yeterli olmadığını düşünerek, “Her tarafta devam eden ve bir hareket-i milliye şeklini alan donanma ianesinde, muhterem Osmanlıların bu güne kadar ibraz ettikleri hamiyet, sahaifi-i tarihimizde pek kıymetli, pek şanlı bir mevkii ihraz edeceğini, düşündükçe... Vilayetimiz ahalisinin neden bu şereften

hissedar olmak istemediklerine bir türlü akıl erdiremiyorduk” (*Meşrik-ı İrfan*, 4 Mart 1326/1910, S.100) demektedir.

Meşrik-ı İrfan, Köylü gazetesinden “Girit İçin Donanma Yardımı” başlıklı bir sütunluk manzumeyi alıntı yaparak ilk sayfadan yayınlar. Donanmaya yardım edilir, güçlü bir donanma olursa, Girit’te şimdiye kadar yaşanan sıkıntılar son bulacaktır. Bundan dolayı halktan yardım etmesi istenir (*Meşrik-ı İrfan*, 15 Mart 1326/1910, S.103).

Meşrik-ı İrfan’ın 105. sayısının büyük bir bölümü donanma yardımı haberleriyle doludur. “Donanma-i Milliye İanesi” başlıklı, başyazı da, Konya’da donanmaya hâlâ istenilen düzeyde yardım edilmediği üzerinde durulur. İzmir bu konuda örnek alınabilecek bir ildir. Donanma yardımında toplanan meblağ oldukça yüksektir. Donanmanın vatan için gerekliliğini tekrar tekrar anlatan makalede, Konyalılardan daha büyük yardımlar istemektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Mart 1326/1910, S.105). Bu makalenin hemen ardından ilk sayfada, Konya Lisesi ikinci sınıf gündüz talebesinden Mehmet Hulusi’nin, “Donanmaya Muavenet” başlıklı makalesi görülür. İngiltere gibi devletlerin güçlü olmasının arkasında, güçlü bir donanmalarının olması vardır. Makalede bu gibi nedenlerden dolayı donanmaya yardım etmenin önemi üzerinde durulur. Yine aynı sayıda Hukuk Mektebi Talebesi Kayserili Ahmet Zeki’nin, “Donanma sayesinde devletimiz şanlanacak, milletimiz canlanacaktır.” Başlıklı makalesi, donanma yardımı üzerinedir (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Mart 1326/1910, S.105).

Konya Donanma Cemiyeti merkezinin taşındığı görülür. “Görülen lüzuma mebnî, Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Konya Vilayeti Merkez Şubesi Dairesi için Abuoğlu Hacı Mustafa Efendinin çarşıda sarraflar civarında, vaka mağazasına bi-l-isticar (kirayla) çünkü gün, mezkûr mağazaya nakil edilmiş olmakla ilan keyfiyete ibtidar olunur” (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Nisan 1326/1910, S.108).

Konya’da lise talebeleri biriktirdikleri harçlıklarından toplam, 1838 kuruş 20 paralık miktarı, Donanma Cemiyetine bağışlamışlardır. *Meşrik-ı İrfan* yardım yapan

öğrencilerin isimlerini tek tek yayınlar. Sonrasında yardımla ilgili kendi görüşünü belirtir. “Mektep İdadi Efendilerinin göstermiş oldukları hissiyat-ı vatanperveri derecesinde, müdür-i muma ileyhin himmet-i milliye ve gayret-i vataniyeleri şayan-i takdirdir... Yaşaşın vatanın hamiyetli yavruları.” (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Nisan 1326/1910, S.110) denmektedir.

Konya Öğretmen Okulu Öğrencilerinin de, Donanma Cemiyetine yardımları *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanır. Ayrıca Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Konya Şubesinden bildirilen bir haberde, “iki ayağı topuklarından, iki eli de omuzlarından yok. Ve iki dizkapakları üzerine gezmekte ve fakr-ı hal ve zaruret tabîye-i ilcâsıyla tesâill (dilenci) etmekte olan Ankaralı Ma’lûl (sakat) Hacı Mehmet Efendi bugün, Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Merkez şubesine gelerek, sadaka talep edileceği zannedilmekte iken, “Kelâme-i âğazla, efendi bugün ben buraya neye geldim biliyor musun? Diyerek, hayır cevabını alınca, ben temkir ve bîkes (kimsesiz) bir adam olduğum cihetle hasbel mecburiye işbu omzumdaki keşkül ile köşe başlarında dileniyorum. Ma-heza benim şu hali pür melalim millet-i necibemizin umumunu iştirake davet eden himmet ve vatan-i mukaddesimize karşı borcumuz olan yardım ve muavenete ve kuvve-i bahriyemizin tezyid ve takviyesine herkes haline göre iştirakı bir vecibe-i zimmet olduğunu meczumum olduğundan lütfen şu keşkülümde mevcut bulunan yüz paranın bir hizmet olmak üzere kabulünü rica ile beraber her ayda bir kuruş hayatım mutedâd ettikçe tediye etmek üzere kabulünü” (*Meşrik-ı İrfan*, 13 Mayıs 1326/1910, S.119) rica etmiştir. Donanma Cemiyetinin verdiği yardımı kendisine iade etmesine de karşı çıkmıştır.

3.3. *Meşrik-ı İrfan*’da Eğitim ve Sağlık Konulu Haber ve Makaleler

Meşrik-ı İrfan, Islah-ı Medâris gibi bir eğitim kurumunun fikirleri çerçevesinde yayın yaptığından, eğitimle ilgili haber ve makalelere sütunlarında bolca yer ayırmıştır. Önce de değinildiği gibi, *Meşrik-ı İrfan*’ın ilk sayısında gazetenin çıkış amacının açıklandığı makale eğitim sorununa yöneliktir. “Terakkiye Mani Nedir” başlıklı makalede, ilerlemenin önündeki en büyük engelin eğitimsizlik olduğu belirtilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Şubat 1324/1909, S.1).

Meşrik-ı İrfan'ın 27. sayısında Konya'da kurulan İttihat ve Terakki Mektebi ile ilgili haber görülür. Haberde İttihat ve Terakki'nin böyle bir teşebbüste bulunması sevinçle karşılanır. Sonrasında ise yine Konya'da bulunan Cenanyan Mektebi'nin yılsonunda biten imtihanları nedeniyle, öğrencilerin diploma töreni, haber olarak yayınlanır (*Meşrik-ı İrfan*, 8 Haziran 1325/1909, S.1).

Meşrik-ı İrfan 47. sayısında, Mecliste eğitime ayrılacak bütçe tartışmalarını yayınlar. Mecliste öğretmenlere, dört bin kuruşluk bir maaş bağlanması üzerinde durulmuş ve bu konuda yoğun tartışma yaşanmıştır. Mebusların bir kısmı bu maaşı çok bulmuş bir kısmı ise, maaşın daha yüksek olması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuyla ilgili Mecliste söz olan Hadimli Mehmet Efendi, “ diyelimki aç kalalım da maarif için iktiza eden parayı verelim. Fakat maarif yine yalnız sözde kalacak ve bir mevcudiyet gösteremiyecek ise, bu babda altı para vermek doğru değildir, çoktur, haramdır. Eğer mektepler ıslah olacak, muktedir muallimler temin edilerek maarifte cidden bir terakki hasıl olacak ise altı milyon bile azdır. Çünkü helaldir. Nazır Bey Meclise karşı bu hususu da deruhte etmelidir. Bizi tatmin eylemelidir biz de istediği kadar para vermeliyiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 17 Ağustos 1325/1909, S.47) demiştir.

Daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere *Meşrik-ı İrfan*, eğitim konularında eleştirel bir tavırda takınmıştır. Gazete tarafından Konya'da eleştirilen eğitim kurumlarının başında, Sanayi Mektebi gelmektedir. Nitekim *Meşrik-ı İrfan*'ın 50. sayısında Sanayi Mektebi eleştirilir. Yetim ve öksüzleri sokaklardan kurtarmak adına açılan bu mektep, bugün varlığını sürdürecektir durumda değildir. Sanayi Mektebinin sadece ismi görünmekte, içerik olarak fayda sağlayamadığı belirtilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 27 Ağustos 1325/1909, S.50).

Beyşehirli Ahmet Kemal'in “Köylülerimiz Ne Halde” başlıklı makalesi de eğitim konusuna yöneliktir. Makalede köylerdeki öğretmen sayısının azlığı üzerinde durulur. Ayrıca şu anda köylerde bulunan öğretmenlerin, Meşrutiyet sistemine uygun eğitim ve öğretim icra etmeleri için, geliştirilmelerinin gerektiği belirtilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 9 Teşrinsani 1325/1909, S.70). Yine Beyşehirli Ahmet Kemal tarafından yazılan “Tenevvür Dimağı, Tekamülât-ı İçtimaiye Cümlesindendir”

başlıklı makale de eğitim üzerinedir. Burada toplum için en öncelikli düşünülecek şeyin eğitim olduğu belirtilmektedir. Toplumun gelişimini sağlayan ruh, eğitimidir. Ruhsuz vücut olmayacağı gibi, eğitimsiz olan bir millet de sonsuza kadar yaşayamaz, denilmektedir. Makalede eğitimin ne denli önemli olduğu belirtildikten sonra, toplumda eğitimin safhaları üzerinde durulur. Okulların yanı sıra sosyal çevre ve aile tarafından verilen eğitimin önemi belirtilir (*Meşrik-ı İrfan*, 16 Teşrinsani 1325/1909, S.71). *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan eğitim konulu makalelerin üzerinde durulurken, çalışmanın önceki bölümlerinde ayrıntılı olarak üzerinde durulan bir makale de eğitime yöneliktir. Beyşehirli Ahmet Kemal tarafından yazılan “Mektepler Medreseler” başlıklı makalede, mektep ve medrese eğitiminin sentezlenmesinden bahsedilmektedir. *Meşrik-ı İrfan*'ın çıkışındaki fikirsel amaca yönelik görüşler bu makalede savunulur. *Meşrik-ı İrfan*, Islah-ı Medâris gibi bir eğitim kurumu bünyesinde çıkarılmış bir gazetedir. İşte bu makalede, bu kurumun görüşlerine paralel düşünceler görülür. Medreselerde de pozitif bilim okutulacak, mektep ve medrese arasında oluşturulmuş olan kesin ayrım ortadan kaldırılacaktır (*Meşrik-ı İrfan*, 24 Kanunevvel 1325/1909, S.80). Beyşehirli Ahmet Kemal tarafından yazılan diğer bir makalede “Hocalarımız Hariçte Tebliğ Ahkâm Edemiyor” başlığı altında, Medrese hocalarının yabancı dil öğrenmelerinin gerekliliği üzerinde durulur. Hocalar yabancı dil öğrenecek ve dinin gereklerini Osmanlı haricindeki ülkelerde anlatabileceklerdir (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunsani 1325/1909, S.84).

Meşrik-ı İrfan'da Maarif Müdüriyetinden verilen ilanda, Konya Lisesinde ders vermek üzere öğretmen arandığı görülür. “Konya İdadisinde altı yüz kuruş maaşla, Cebir, Müsellesât (Trigonometri), İdadi Hendese (lise matematiği), Kozmografya dersleri bir cümle olarak münhal olduğundan talep olanlar şehr-i hal ruminin yirmi yedinci Perşembe günü bera-yı imtihan maarif idaresine müracaat eylemeleri lüzumu ilan olunur (*Meşrik-ı İrfan*, 25 Kanunsani 1325/1910, S.89).

“Anadolu’da Tagallüp (zorbalık) Kendi Kendie Zeval-pezir (sona erme) Olur mu?” başlıklı makalede Anadolu’da eğitimsizlik nedeniyle zorbalık, sefalet ve fakirliğin devam ettiği ileri sürülmektedir. Anadolu’da hüküm süren cehalet milleti geri bırakmış ve bu konuda karamsar bir yapıya büründürmüştür. “Anadolu’yu bend-

i zincir fakir ve sefalet eden tagallüb cehaletten başka bir şey değildir. İşte Anadolu'nun fevk-el matlup tarik-i terakkide temşi (yerine koyma) edebilmesi için tağallübü refa (kaldırma) edip o tagallüb-i merfua yerine maarif, ilim ve marifet yerleştirilmelidir. Yoksa ne Anadolu kendi kendine cihet-i terakkiye meyil eder. Ne de tagallüp ortadan kalkar (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Mayıs 1326/1910, S.118).

Meşrik-ı İrfan'da görülen sağlık haberleri ise daha çok ilan mahiyetindedir. İlanlarda, açılan eczane ve Konya'ya gelen doktorlar ile ilgili bilgi görülür. Amerika'da öğrenim gören Samuel Zangoçyan Efendi isimli doktor Konya'ya gelmiştir. Yine yanında Amerika Dallas Hastanesi doktorlarından Yussat ile birlikte Konya'da hasta kabul etmeye başlar. Doktor Samuel Zangoçyan kendi evinde zamanın son teknoloji aletlerinin bulunduğu bir ameliyathane oluşturmuştur. "Memleketimizde de salgın bir surette mevcut olduğu nazar-ı teessüfle görülen fıtık, mesanede taş, göz ve sair her nevi illetleri fennin en son ihtirâât (icat) ve usulüne tevkifen ameliyat icra ederek gayet mesiret ve kolaylıkla tedaviye mübahşeret eylemişlerdir" (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Mart 1325/1909, S.5) denilmektedir. Doktorun müracaat adresi olarak, Sirkatlı Hanı karşısındaki Osmanlı İngiliz Eczahanesi veya Doktor Samuel Zangoçyan'ın Ermeni Mahallesinde bulunan evi gösterilmiştir (*Meşrik-ı İrfan*, 19 Mart 1325/1909, S.5). Aynı ilan *Meşrik-ı İrfan*'ın bir sonraki sayısında tekrar yayınlanmıştır.

Meşrik-ı İrfan'ın 60. sayısında Eczane-i Sıhhat Hüseyin Hüsamettin başlıklı bir ilan görülür. İlanda, Eczacı Hüsamettin Efendi'nin İstanbul'a giderek, oradan en yeni kimyevi madde ve aletleri tedarik ettiği belirtilir. Eczanede ucuz fiyata kristal camlı gözlük bulunmaktadır. Ayrıca en kaliteli balık yağları, maden suları, kasık yağları, koyun yağları, lastik çarıklar ve kauçuk eczanede satılmaktadır. Eczanenin geceleri dahi açık olduğu ayrıca belirtilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 1 Teşrinevvel 1325/1909, S.60).

Meşrik-ı İrfan'ın 66. sayısında yine Eczacı Hüsamettin tarafından verilen ilan sağlıkla ilgilidir. İlanda Salih Bey kulak burun mütehassısı olarak belirtilir. Vefik Bey ise Göz hastalıkları mütehassısı ve fenni gözlük konusunda uzman olarak

gösterilmiştir. İlanda sözkonusu doktorların yaptıkları ameliyatlara, hastalıklardan Konya'lıları kurtardıkları söylenmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 9 26 Teşrinevvel 1325/1909, S.66).

3.4. *Meşrik-ı İrfan*'da Ekonomi ve Sosyal Konularla İlgili Haber ve Makaleler

Meşrik-ı İrfan, kendisinin de özel bir yayın kuruluşu olması nedeniyle, gerek Konya'da olsun gerekse diğer illerde kurulan şirketlerle ilgili haberlere yer vermiştir. *Meşrik-ı İrfan*'ın 2. sayısında Konya'da kurulan “İktisat Şirket-i Sarrafiyesi” adlı bir şirketin haberi verilir. İlan başlığı altında yayınlanan haberde, şirketin 18 maddelik kuruluş nizamnamesi yayınlanır. Bu nizamnameye göre: Şirkete hissedar olmak isteyenler 1 liradan az olmamak üzere bağış yapmak zorundadırlar. Şirkete üye olanların aylık olarak ödemek zorunda oldukları ücret ise 1 Mecidiye olarak görülmektedir. Bu bir mecidiyeyi her ay ödemek zorunda olan üyeler, aidatı geciktirdiklerinde kendilerine şirket tarafından bir ödeme süresi verilecektir. Bu süre zarfında da üye bu aidatı ödemezse on para komisyon ödemek zorunda kalacaktır. Şirkete ödemelerini daha önce muntazam olarak yapan üyenin, bu süreden sonra yapacağı ödeme gecikmelerinde, bu on paralık komisyon içeride bulunan aidatından kesilecektir (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324/1909, S.2). Şirketin nizamnamesini tamamıyla yayınlayan *Meşrik-ı İrfan* sonrasında, şirket ile ilgili yorumunu aktarmaktadır. “Aldığımız habere nazaran şirkete dâhil olan zevatın bin adedi geçmiş olması, az bir zamanda on bin sehime baliğ olacağına delil ve burhan (yine delil anlamında) teşkil eder. Ahali-i muhteremimizin bu emr-i hayriyede müsabaka eylemeleri rica ve ümit olunur. Ve memleketimizin orta halli olanlarından (miskinler hariç) en fakirimizin de girmesine en kolay ihtiyar edileceğine teşekkür eder. Vilayetimiz ahalisinin bir an evvel şirketi ileri götürmelerini menfaat-ı umumiye noktasından arz ve müesseselerini tebrik ederiz” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Şubat 1324/1909, S.2).

Meşrik-ı İrfan ilk sayılarında Konya'daki zahire borsası fiyatlarını yayınlamaktadır. *Meşrik-ı İrfan*'ın ikinci ve altıncı sayısında yayınlanan liste geneli şu şekildedir:

“Bu Hafta Piyasası

Kuruş	Para	
215	00	Kile Şeker Çuvalı
002	21	Toz Şeker Kupası
042	00	Gazyağı Sandık
002	20	Makarna Kupası
008	00	Sabun
011	00	Sade Yağı
002	18	Un Birinci
002	11	İkinci
002	06	Üçüncü
001	10	Fasulye
002	00	Pirinç Ankara
195	00	Buğday Suret Birinci Kile
180	00	Buğday İkinci Kile
185	00	Beyaz Birinci Kile
165	00	Beyaz İkinci Kile
00	130	Çavdar Kile
00	110	Şe'ir (Arpa) Kile
1325	00	Nohut Kile
012	20	Sarı Tiftik Çengel
15	20	Beyaz Birinci
12	00	İkinci
006	20	(Bozuk okunamadı)
8-20	20	Lehim Kupası
3-20	00	Sağır Otu Kupası
7-8	00	Kahve Kupası
2-10	00	Tavşan Derisi

10-15	00	Kıl Deri
1-22	00	Has Ekmek
1-10	00	İkinci Ekmek” (<i>Meşrik-ı</i>

İrfan, 26 Şubat 1324/1909, S.2; 26 Mart 1325/1909, S.6).

Meşrik-ı İrfan’da o dönem içerisinde Mecliste onaylanan bütçe ve bütçeden ayrılan miktarlar da haber olarak verilmektedir. 1325 senesi bütçesi *Meşrik-ı İrfan*’ın 50. sayısında yayınlanır. Hazinesinin yıllık harcama miktarlarının belirtildiği liste, gazetede ilk sayfa haberi olarak verilir. Bu listeye göre 24 milyon kuruş Padişaha, 252 bin kuruş başkatip ve baş mabeynciye, 2 milyon 400 bin kuruş veliahda, 16 milyon 500 bin kuruş şehzadeler ve sultanlara ödenek olarak ayrılmıştır. Saraya ayrılan toplam ödenek miktarı: 52 milyon 257 bin 68 kuruştur. *Meşrik-ı İrfan* saraya ayrılan ödenekleri yayınladıktan sonra Konya Vilayeti Kurumları için Bütçeden ayrılan ödenekleri ayrı ayrı olarak yayınlamıştır. Bunlardan başlıcaları: Vilayetteki tüm polislerin maaşı için 1 milyon 539 bin kuruş, Jandarma Maaşı için 7 milyon 842 bin 510 kuruş ayrılmıştır. Müftü maaşları ise derece bakımından üç sınıfa ayrılmaktadır. Vilayetlerde birinci sınıf müftü: 1000, ikinci sınıf müftü: 900, üçüncü sınıf müftü: 800 kuruş maaş alacaktır. Birinci sınıf Evkaf Müdürünün maaşı 3 bin kuruştur. Bütçede bu yıl ilk olmak üzere kaymakam ve mutasarrıflar için harcırah ödemesi konulmuştur. Bütçeden 1325 yılı için donanmaya ayrılan pay ile hükümet 6 gemi yaptıracaktır (*Meşrik-ı İrfan*, 28 Ağustos 1325/1909, S:50).

Akşehir Kazasında “Osmanlı İktisat Şirketi⁹” isminde bir şirket kurulduğu haberi *Meşrik-ı İrfan*’ın 84. sayısında yayınlanır. 1 Mart 1325 (14 Mart 1909)

---

⁹ 1325-1909 senesinde Akşehir’de faaliyete geçen “Akşehir İktisadi Osmani Şirketi” her sene sermayesinin artırarak 1924 yılında sermayesi bir milyon liraya yükseldi ve o yıl “Akşehir Bankası”nı kurdu. İstanbul, İzmir, Bolvadin, Afyon ve Dinar’da şubeler açıldı. 1928 İktisadi Buhranı’nda zarara girmemek için Afyon, Dinar ve Bolvadin şubelerini kapattı. Sonradan çıkan Mevduat Koruma Kanunu üzerine İstanbul ve İzmir şubeleri de faaliyetlerine son verdi. 1945 yılında sermayesi 600 bin lira idi. Akşehir Elektrik İşletmesi ile Su İşleri bu müessese tarafından inşa ettirilmiş ve 1945 yılı sonunda Akşehir Belediyesi’ne satmıştır. Yine Akşehir Osmanlı İktisat Şirketinin kurucularından

tarihinde kurulan şirketin 300 ila 500 lira civarında sermayesi bulunmaktadır. Şirket Akşehir Eşrafının katılımıyla kurulmuştur. Birinci Müdürü: Ak Ağazade Abdullah, İkinci Müdürü: Asduryan Hacı Mesrub'dur. Kabzımal Hacı Karazade (Büyük Konya Ansiklopedisinde Karaağazade olarak geçmektedir) Hacı Mehmet ise yönetim kurulunda üye olarak görülür (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunsani 1325/1909, S:84).

Meşrik-ı İrfan Akşehir'de kurulan "Osmanlı İktisat Şirketi'ni" destekleyerek: "Dünyada en büyük kuvvet ittihatıdır. En mühim ve emin sermaye ise küçük sermayelerin icmalinden hâsıl olandır. Binaenaleyh Akşehir tücar-ı muteberesinin delalet-i vatanperverleriyle vücuda gelen işbu şirketin ittihat ve ticaret nokta-i nazarından ne azim ehemniyeti olduğunu elbette muhterem ahalimiz takdir ederek devam-ı muamelat ve terakkiyesi için sarf-ı mukadderat eylerler. Biz hissemize düşen iftiharımızı bu vesileyle izhar edip muvaffakiyetlerinden dolayı şirket heyet-i muhteremesini an samimü'l-kalb tebrik eyleriz" (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunsani 1325/1909, S:84) demektedir.

*Meşrik-ı İrfan*da görülen sosyal konulara yönelik haberler genelde, şehre gelen sanatsal faaliyetlerin ilanı olarak görülür. 30. sayıda Sanayi Mektebinde oynanacak olan piyesin haberi verilir. Haberde, Ezkiya-i Şaban ve Nuru Seyit Gani tarafından, geliri Sanayi Mektebine verilmek üzere, mektebin salonunda bir tarihi piyes oynanacağı belirtilmektedir. *Meşrik-ı İrfan*, halktan, piyesin mektep hayrına yapıldığından dolayı katılımlarını istemektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Kanunsani 1325/1909, S:30).

Alaaddin Tepesine Ramazan dolayısıyla gelen kumpanya haberi, *Meşrik-ı İrfan*'da ilan olarak görülür. Pervez Hanım'ın idaresindeki kumpanya yine Alaaddin Tepesi'nde bir gece önce "Util Marşan Cinayeti" isminde bir oyun oynamıştır. Oyun Konyalı tarafından büyük beğeni toplayarak uzun süre alkışlanır. *Meşrik-ı İrfan*, aynı

---

olan, Akağazade Abdullah Efendi ve Karazade Hacı Mehmet Efendi Akşehir Bankasının kurucularındandır. Banka 1916 senesinde 1 milyon lira sermaye ile kurulmuştur. (ES, Konya Ansiklopedisi)

kumpanyanın “Tahammül” isminde yeni bir oyun oynayacağını bildirir. Bu oyunda bilet fiyatları daha makul olduğundan, oyunu izlemek isteyen Konya’lıların acele olarak bilet temin etmeleri gerektiği belirtilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Eylül 1325/1909, S.53).

Meşrik-ı İrfan’da 6. sayısında Merhum Abdülhalim Memduh Bey’in, Konya’da sürgün olarak yaşadığı günlerde yazdığı gazeli ilk sütundan yayınlar. İnsanın hayatında başına gelen türlü zorluk ve kötülüklerle insanın sabır ve öğrenme yeteneğinin test edildiği konusundaki gazelin iki beyiti şu şekildedir:

“Hem cihanı öğretir hem daima takrib (uygunu) eder

Her bela bir ayet-i Kübra-i rahmandır bana...

İstemem özge (yabancı) zafer sabrımdan ey Memduh ben

Kudret sabra zafer ihsan-ı yezdandır bana” (*Meşrik-ı İrfan*, 26 Mart 1325/1909, S.6).

Meşrik-ı İrfan’da 33. sayıdan itibaren Hatıra-i Mevkufatım (Hapishane Hatıralarım) isimli tefrikanın, yazarı olarak M. B. (Mehduh Bey, olabilir) görülmektedir. Yazarın hapishane anılarını anlattığı tefrika, gazetenin iki veya üçüncü sayfası yatay olarak bölünerek, yarımşar sayfa olarak sayı sayı tefrika edilmiştir. *Meşrik-ı İrfan*’da 13 sayı yayınlanan bu tefrika 45. sayıda son bulur (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Haziran 1325/1909, S.33- 10 Ağustos 1325/1909, S.45). Bu sayıdan sonra *Meşrik-ı İrfan*’ın ulaşılan sayılarında görülen tek tefrika 236. Sayısındadır. *Meşrik-ı İrfan*’ın arşivindeki 171. ve 236. sayılardaki kopukluk nedeniyle, tefrikanın hangi sayıda başlayıp hangi sayıda son bulduğu bilinmemektedir. 236. sayıdaki tefrika, Fahrettin isimli bir kişi tarafından çevrilen dini içerikli bir yazıdır (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Teşrinevvel 1327/1911, S.236).

Meşrik-ı İrfan’da 111. sayıdan itibaren “Dereden Tepeden” klişesi altından ilk sayfada, iki kişinin güncel konularda konuşturulduğu siyasi mizah tarzında bir bölüm görülür (*Meşrik-ı İrfan*, 12 Nisan 1326/1910, S.111). Bu bölümde mizahi bir üslupla, olanlara sert eleştiriler yer almaktadır. 123. Sayıdaki Dereden Tepeden bölümündeki,

“Dünyada rahat yaşamak istersen kimseye müdahale etme. Kendi halinle gülüp geçmek ister.” cümlesiyle başlayan yazıda: Bu dönemde karışma, konuşma, istibdatta yaptığını yap sessiz ol rahat edersin. Tramvaya karışma, tiyatroya karışma, tiyatrodan duran inanları yok yere tutuklayan zabıtaya karışma, müşteriye dolandıran tiyatrocuya karışma denilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 27 Mayıs 1326/1910, S.123).

125. Sayıdaki Dereden Tepeden başlığında konu Girit Sorunudur:

““- Girit Meselesi mi?

- Hayır
- Ya ne Derya- yı Arnavutluk mu?
- Yok, canım yok. Mesele bize dolayısıyla aittir.
- Ne olabilir olsa olsa yine Yunan’dır.
- Yunan ya nasıl Yunan bildiğimiz hayalperest Yunan değil. Şimdi politikayı değiştiriyor ve Hint politikasını takip ediyor.
- Canım ne olur.
- Ne olacak gazete okumadın mı? Pire meselesi daha Türkçesi Romanya’nın “İmparator Durayan” vapurunun Pire’de uğradığı şiddetli gasp ve garat (yağmalar çapul).
- Nasıl olabilir?
- Nasıl mı Medeniyet Terbiyesini duvara asıvermekle olur.
- Malum ya buna yağmacılık derler. Acizlere mahsustur.
- Biz bu gibi şeylere tenezzül etmeyiz. O kadar boykotaj yaptığımız halde değil böyle, cüz-i bir yosuz hareketimiz görülmemiştir.
- O halde biz kendimizi Avrupa nazarında onca yükseldemezsin” (*Meşrik-ı İrfan*, 3 Haziran 1326/1910, S. 125) denilmektedir.

Meşrik-ı İrfan’da Dereden Tepeden klişesi 236. sayıya kadar yayınlanmıştır.

3.5. *Meşrik-ı İrfan*’da Yerel Konularla İlgili Haber ve Makaleler

Konya yerelinde yayın yapmasından dolayı, *Meşrik-ı İrfan*’da Konya ile ilgili haberler sıkça görülür. Konya-Haydarpaşa tren seferlerini işleten kumpanyanın haksız kazanç sağladığı yönünde eleştiri *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanır. Tren seferleri

özel bir kumpanya şirketi tarafından yürütülmektedir. İstanbul'dan Konya'ya gelenler için sadece üç sınıfa ayrılmış fiyat tarifesi bulunmaktadır. Oysa Konya'dan İstanbul'a gidenler için beş sınıf bulunmakta ve ayrıca hububat için ayrı bir fiyat listesi uygulanmaktadır. *Meşrik-ı İrfan*'ın tabiriyle kumpanya şirketi fırlıdak çevirerek büyük kazanç elde etmektedir. Fiyat tarifeleri hem İstanbul'da hem Konya'da Türkçe olarak yayınlanmamaktadır. Ayrıca tüccarların gönderdiği tarım ürünlerinde, km. hesabına değil, kumpanyanın daha çok kazanabileceği hesaba göre fiyat alınmaktadır. Tüm bunların yayında, fiyat tarifesinde görülen ücretlerin yanı sıra limanlarda, hamaliye, vergi gibi ücretler nakliye ücretinin üzerine bindirilmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 13 Mart 1325/1909, S.4).

Meşrik-ı İrfan bu konudaki şikayetleri bir sayfalık bir yayınlı dile getirerek, “Nakliye komisyoncuları şimdiki halde güya yüz kiloda 2-3 kuruş nakliye ücreti alıyorlar isede bu cihet lafzen olup şahısa göre yirmi beş kuruşa kadar aldıklarından, Türkçe bir tarife yapılarak ücret tayin edilmeli taht-ı temin ve kefaletle rapt olunarak kumpanya mercii tanınılmalıdır. Dâhil olan nakliyatta gümrüğe ait mesele olduğundan, eşyanın gümrükten geçmesi gibi hamaliye ve bahşişlerle tüccardan izrar (zarar ettirme) edilmesi, Deraliye'de ve Haydarpaşa'da rıhtım meselesi büyük bir varidata matbu olduğundan mutedil ve yeksenak bir tarifeyi tabi tutulması, tarife Türkçe olarak neşr edilmeli ve İzmir Rıhtım muamelesine tatbik edilmesini umum-ı tüccardan istirham ve devair-i aidesinin nazar-ı dikkatine celp ederler” (*Meşrik-ı İrfan*, 13 Mart 1325/1909, S.4) denilmektedir.

Beyşehir Gölü'ndeki suyun kanallar vasıtasıyla, Konya Ovası'na akıtılması projesinin bu yıllarda yapılmakta olduğu *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan haberlerde görülür. Beyşehir Gölü'ndeki suyun, Konya Ovası'nı sulamakta kullanılması amacıyla kanal yapımına başlanmış, bu inşaat işi devlet tarafından bir kumpanyaya verilmiştir. Kanallın yapımında dört bin amelenin çalıştığı görülmektedir. “Hükümet-i Seniyye ile kumpanya arasında aktedilen mukavelename ahkâmınca bunun beş senede ikmalî takdir etmiş ise de, faaliyet-i hazıra ve mesai vaka-i bilahare hilledar olmazsa daha bir müddet zarfında itmam edilerek amelyat-i iskaniyeye muvaffakiyet mümkün olabilecek ve ziraimizde bir an ikdam-ı müşfit olmaya başlanılacaktır”

(*Meşrik-ı İrfan*, 14 Mayıs 1325/1909, S.25) denilmektedir. Ayrıca sadece kanal yapımı değil büyük şose bağlantılarının inşaatı da hızla sürmektedir. Yine bu proje ile ilgili olarak valilikte bir “Su Komisyonu” oluşturulduğu görülmektedir. Su Komisyonu, kumpanyayı faaliyetlerinde denetlemekte ve çalışma hakkında bilgi almaktadır. Bu sırada Hotamış tarafına yapılan kanalların durdurulması gündemdedir (*Meşrik-ı İrfan*, 4 Haziran 1325/1909, S.26). Fakat Konyalıdaki temayül daha çok kanalların Hotamış Köyü üzerinden Konya Ovası’na ulaştırılmasıdır. Bu amaca yönelik Meclis’in yaptığı inceleme sonrasında, su kanallarının Hotamış Köyü’nden geçmesinin uygun olacağına dair müzekkeresi, Nafia Nazırlığına iletilmiştir (*Meşrik-ı İrfan*, 13 Ağustos 1325/1909, S.46).

Konya’da yine bu dönemde Atlı Tramvayın hizmete girmesi için, rayların döşendiği *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanır. “Geçenlerde inşaatı ibtidar edilmiş olan tramvay hattının rayları İstasyon civarında kalan Konya Ovası Ameliyat-ı İskaniyesi İdarehanesi önünden bila-itibar Millet Bahçesine kadar kemalen döşenmiş ve rayların tarafıyla içerisine icap eden kaldırımlarda yaptırılmakta bulunulmuştur” (*Meşrik-ı İrfan*, 14 Mayıs 1325/1909, S.25) denilmektedir.

Tramvay hattının inşasıyla ilgili haberler ilerleyen sayılarda da görülür. Tramvay hattının inşaatının bitmesi üzerine, Belediye işletmesini özel bir kumpanyaya devretmeyi düşünmektedir. Belediye tarafından devir için gerekli olan teknik ihale şartnamesinin *Meşrik-ı İrfan* İdarehanesine gönderilmesi üzerine, gazetede yayınlanır. Şartnamde Atlı Tramvayın ne şekilde işletilmesi gerektiği belirtilir. O gün için döşenen tramvay hattının güzergâhı şu şekildedir. Tren İstasyonunun nebathanesi ve ambarından olmak üzere iki kanallı olarak başlayan raylar istasyonun önünde birleşmektedir. Buradan devam eden hat Feridiye Karakolu önünde tekrar ikiye ayrılır. Bu hatlardan birincisi, Hükümet Meydanında, eski telgrafhane önündeki meydanlığa gelir. Diğer hat ise, İki Oluklu Çeşmesi’nden geçerek, Meram Caddesini takip ederek Buğday Pazarı’na ulaşmaktadır. Hattın toplam uzunluğu 4573 metre-tüldür. Hatta Belediye tarafından alınan 8 yolcu ve 10 yük vagonunun çalışması düşünülmektedir. Belediye, bu vagonların yanısıra hattın da beş senelik sözleşmeyle bir kumpanyaya devretmeyi düşünmektedir. Belediye,

kumpanyanın sorumluklarını belirten 29 maddelik bir şartname hazırlar. Şartnamedeki bir madde de, “çarşılarda ve dar sokaklarda ve husisayetle köşe başlarından araba aheste gidecek. Kaza vukubulacak derecede süratli araba süren seymenlerden birinci defasında yarım lira ceza nakit alınacak. Tekrarı halinde arabacılıktan tard edilecektir. Kumpanya memurlarından her kim olursa olsun ifa-i vazife hükmünde az çok işret (içki içen) ettiği anlaşılanlar dahi tard edilecektir” (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Ağustos 1325/1909, S.45) denilmektedir.

II. Meşrutiyetin ilan edilmesinin yıldönümü nedeniyle Konya’da bir Hürriyet Abidesi yapıldığı haberini *Meşrik-ı İrfan* yayımlar. Habere göre: Abide-i Hürriyet, Hükümet Meydanı önündeki şadırvan yıkılarak, yerine yapılacaktır. Keşfi belediye tarafından yapılan Abide-i Hürriyet’in maliyeti iki yüz elli lira olarak belirlenmiştir. Abidenin mimarisi Selçuklu ve Arap Mimarisine uygun olarak düşünülmüştür. Abidenin alt kısmına yıkılan şadırvanın yerine, daha güzel bir şadırvan yapılacaktır. Üst kısmındaki dört tarafına çalar saat takılan abidede, saatlerin altına II. Meşrutiyetin ilan tarihi ve önemli kişilerin isimlerinin yazılması düşünülmektedir. Ayrıca, “abidenin dört tarafına haricen yirmi mum kuvvetinde iki lüks lambası vaz’ edilecek ve abide inşaatı için iktiza eden halis mermerler Akşehir Eşrafından Haydar Bey tarafından Ilgın’daki taş ocağından ihda ve irsal kılınacaktır” (*Meşrik-ı İrfan*, 4 Haziran 1325/1909, S.26).

Meşrik-ı İrfan, Şerafettin Cami Minaresi’nin yenilenme inşaatına başladığı haberini yayımlar. Haberde yenileme inşaatının hangi şekilde olacağı ile ilgili bir ayrıntı bulunmamaktadır (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Haziran 1325/1909, S.28).

Konya Numune Çiftliği’ne ait olan sekiz yüz küsur lira, Osmanlı Bankası’nın Konya Şubesinde, yedi sekiz yıldan beri faiz ödenmeden tutulmaktadır. Şimdi bu paranın belediyeye yüzde üç faizle verilmesi gündemdedir. *Meşrik-ı İrfan*, bu haberi eleştirerek, “Alacağını bir hafta evvel haber vererek, müddet müeyyisinde tediyeatına muvaffakiyet hâsıl olamadığı halde dakikası dakikasına protestoyu yanaştıran Bank-ı Osmaniye idi. Sekiz senedir ağzını açmamasına bila faiz şu parayı muhafaza

eylemesine tabi mi bir şey diyemeyiz! Cenab-ı Hak bizlere akıl diğerlerine insaf versin” (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Haziran 1325/1909, S.28) demektedir.

Meşrik-ı İrfan’da yayınlanan ilgi çekici bir haberde, Hareket Ordusu yararına Konya’da başlatılan yardım kampanyasından bahsedilmektedir. 31 Mart Vakasının’da İstanbul’a giren Hareket Ordusu’nda şehit olanlar için, Konya İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından yardım toplanılmaktadır. “Hürriyet-i millet namına feda-yı can etmiş olan şehidanın ailelerine muavenat” amacıyla toplanılan yardıma, *Meşrik-ı İrfan*, Konya ahalisinin katılımını istemektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Haziran 1325/1909, S.28).

Meşrik-ı İrfan’ın 36. ve 37. sayılarında II. Meşrutiyetin ilanının birinci yıldönümünde Konya’da yapılan kutlamalarla ilgili haberler görülür. Belediye ile İttihat ve Terakki Cemiyetinin düzenlediği organizasyonda, Hükümet Meydanı binlerce fenerle aydınlatılmıştır. Bundan dolayı kutlamar gecede devam eder. Resmi tören ise önce Kuran-ı Kerim okunarak başlamıştır. Törene Vali, Maiyet Memurları, Ferikler, Belediye Erkânı ve Fransız Mektebi Öğrencilerinin katıldığı görülür (*Meşrik-ı İrfan*, 10 Temmuz 1325/1909, S.36; 13 Temmuz 1325, S.37). *Meşrik-ı İrfan*’daki yayınlanan haberlerden anlaşıldığı üzere, Meşrutiyetin ilanının birinci yıldönüm kutlamaları Konya’da oldukça görkemli geçmiştir.

Dâhiliye Nazırı Talat Bey ve Maliye Nazırı Cavit Bey’lerin Konya Ziyareti *Meşrik-ı İrfan*’da uzun uzadıya anlatılır. Talat ve Cavit Beyler, trenle Cuma günü gece saat ikide Konya İstasyonu’na gelmişlerdir. Vilayet tarafından hazırlanan arabalarla Hükümet Konağına götürülürler. Burada sabaha kadar istirahat eden Nazırlar, sabah ilk olarak Konya Hapishanesini ziyaret ederler. Buradan sonra Mevlana’yı ziyarete eden Nazırlar Cuma Namazını Kapı Cami’nde kıırlar. Nazırlar ve beraberlerindeki heyet öğle yemeğini, Çelebi Efendi Hazretlerinin evinde yiyerek, Konya Mebusları Şeyhzade Zeynelabidin ve Hadimli Mehmet Vehbi’yi ziyaret ederler. Cuma Namazı sonrasında Cavit Bey tarafından, Hükümet Meydanı ile İttihat ve Terakki Kulübü’nde, halka bir konuşma yapılır. Talat ve Cavit Bey’ler kendileri onuruna, tüccar Tenekecizade Hacı Mehmet Emin tarafından verilen kırk kişilik

akşam yemeğine katılırlar. Nazılar geceyi de Konya’da geçirdikten sonra, Cumartesi günü trenle saat dokuzda Eskişehir’e doğru yola çıkarak, Konya’dan ayrılırlar. *Meşrik-ı İrfan*’da bu ziyaret ayrıntılı olarak anlatıldıktan sonra, Cavit Bey tarafından verilen nutkun metnide yayınlanır (*Meşrik-ı İrfan*, 7 Teşrinevvel 1325/1909, S.61).

Maliye tahsildarları ve Vergi Müfredat Katiblerinin alıncasına yönelik ilan *Meşrik-ı İrfan*’da yayınlanır. Maliye Tahsildarlarına 300 kuruş, Vergi Müfredat Kâtiplerine ise 200 kuruş maaş verilecektir. Haberde isteyenlerin sınava katılacakları belirtilmiştir. Sonrasında aranılan şartlar belirtilir. Adayların 24 ila 45 yaşları arasında olmaları ve askerlik görevini tamamlamış olmaları gerekmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Kanunevvel 1325/1910, S.85).

Sırçalı Mescit’te o dönemde meydana gelen hırsızlık, *Meşrik-ı İrfan*’da haber olarak yayınlanır. Sırçalı Mescit’in camları kırılarak, içeride bulunan 27 kilim ve seccade ile mescitteki antikalar çalınmıştır. *Meşrik-ı İrfan* bu hırsızlık olayının ilk defa olmadığını, defalarca olmasına rağmen suçluların yakalanmadığını belirtir. Polis Müdürünün evi Sırçalı Mesci’de yakın olduğundan, bakalım bu defa nasıl bir tahkikat yapılacaktır (*Meşrik-ı İrfan*, 11 Mart 1326/1910, S.102). Görüldüğü üzere *Meşrik-ı İrfan*, dönem içerisindeki Konya’nın asayişinden memnun değildir.

Osmanlı Padişahlarından 5. Murat’ın damadı Refik Bey Konya’yı ziyaret etmiştir. Refik Bey Konya ziyaretinde, Mevlânâ Dergâhı’nı da gezmiştir. Refik Bey, Padişah Mehmet Reşat tarafından, Mevlânâ Dergâhı’na başışlanmak üzere gönderilen, seccadeyi de Dergâha ulaştırmıştır. Refik Bey ayrıca *Meşrik-ı İrfan* Matbaasını’da ziyaret etmiştir. Bu ziyaret dolayısıyla, *Meşrik-ı İrfan*, Refik Bey’e teşekkürlerini belirtmektedir (*Meşrik-ı İrfan*, 29 Mart 1326/1910, S.107).

3.6. Gazetenin Kapanışı

Meşrik-ı İrfan’ın 1910 yılında kapandığını yazan Önder, 1910 tarihinin yanına soru işareti koymuştur (Önder, 1949). Önder’in soru işaretinden de anlaşılacağı üzere, *Meşrik-ı İrfan*’ın tam olarak kapanış tarihi bilinmemektedir. Fakat 1910 tarihinden çok sonra yayınlanan *Meşrik-ı İrfan* nüshalarına ulaşılmıştır.

Meşrik-ı İrfan'ın ulaşılabilen son nüshası 22 Mart 1329 (4 Nisan 1913) tarihli 344. sayıdır. *Meşrik-ı İrfan*'ın bundan sonra herhangi bir sayısına ulaşamamıştır. Bununda son sayı olmadığı düşünülebilir. Yayınlanan haberlerde devamı var ibaresi görülmektedir. Fakat bu dönemde gazete artık haftada iki defa değil bir defa çıkmaktadır.

23 Ocak 1913'te İttihat ve Terakki tarafından yapılan darbeyle (Bâbîâli Baskını), Osmanlı meşrutiyetindeki tek parti, İttihat ve Terakki olmuştur. *Meşrik-ı İrfan*'ın desteklediği Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin bir fesih kararı almamasına rağmen, herhangi bir vilayette çalışmasına rastlanmamıştır (Tunaya,1998). Bu durumun sebebi elbette, Bâbîâli Baskını sonrasında görülen idam ve sürgünlerdir. Hürriyet ve İtilâf Partisi 1918'e kadar ülke siyasetinde görülmez. Islah-ı Medâris ekolünün temsilcisi ve *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlanmasında önemli bir yeri olan, Zeynelabidin Efendi de bu sürgünlerden payını alır. Zeynelabidin Efendi I. Dünya Savaşı süresince Mudanya'da sürgün olarak yaşar (Arabacı, 1998).

İşte tüm bu etkenler, *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlanmasını zorlaştırmaktadır. *Meşrik-ı İrfan*'ın ulaşılabilen son sayısında, Edirne'nin kaybedilmesine yönelik haberler görülür. Edirne'nin kaybedilişini kabullenemeyen gazete, Millî konulardaki duyarlılığını ulaşılan bu son sayıda da gösterir (*Meşrik-ı İrfan*, 22 Mart 1329/1913, S.344).

Meşrik-ı İrfan'ın yayın serüveninin 1913 yılı içerisinde sonlandığı düşünülebilir. *Meşrik-ı İrfan*'ın düşünsel boyutunu oluşturan, Islah-ı Medâris ise, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere 1917 yılında hükümet tarafından kapatılmıştır. Islah-ı Medâris ve *Meşrik-ı İrfan*'ın karşılaştığı türlü zorluklar sonrasında kapanması, Konya'daki sosyokültürel tabanının da sonlandığı anlamını taşımamaktadır. Öyleki bu öğretinin yayıncılık faaliyetleri bu tarihten sonra da devam eder. Islah-ı Medâris'in öğrencilerinden ve ilk yazısı *Meşrik-ı İrfan*'da yayınlanan İbrahim Hakkı Konyalı'nın *Hak Yolu* (1335) Adında bir dergi çıkardığı görülür. Dergi bir yıl kadar yayınlanır. Sonrasında Islah-ı Medâris'in Müderrislerinden ve *Meşrik-ı İrfan*'da da ara ara yazıları yayınlanan Şeyhzade Ahmet Ziya Şubat 1335 (1919) da

yayınlanmaya başlayan *İntibah* gazetesinde başyazarlık yapmaktadır (Arabacı, 1998). Kapanmış olan Islah-ı Medâris'in Matbaasında (Matbaanın sadece ismi değişmiş olması muhtemeldir. *Meşrik-ı İrfan*'ın kapanması sonrasında, aynı matbaanın Islah-ı Medâris Matbaası olarak devam ettiği düşünülebilir.) basılan *İntibah* gazetesi'nin sahibi Ali Kutsi Efendi'dir. Günlük yayınlanan *İntibah* gazetesi, Delibaş olayı (3 Ekim 1920) sonrasında 1920 yılında kapanmıştır (Önder, 1949).

SONUÇ

II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte tüm Osmanlı'daki gelişmeye paralel olarak, Konya Yerel Basınında da gazete sayısı yönünden artış görülür. Konya'da Meşrutiyetten önce tek olarak Vilayet tarafından yayınlanmakta olan *Konya gazetesi* bulunmaktayken,. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte ise; sırasıyla, *Anadolu*, *Hakem*, *Meşrik-ı İrfan*, *Çifçi*, *Babalık*, *Konya Osmanlı* gazeteleri ve *Rehber* gibi mecmualar yayınlanmaya başlar.

Genel anlamda Osmanlı'da ve yerel olarak Konya'da yayınlanan tüm bu gazetelerin, çıkışındaki temel amaç, daha doğru bir ifadeyle temel umut: Abdülhamit yönetiminin sonra ermesiyle bütün sorunların bittiğine olan inanç ve Meşrutiyetle beraber her şeyin iyi olacağı umududur. Özellikle Meşrutiyetin ilk döneminde “şapkadan tavşan çıkacağına” tüm basın inanmıştır. “Meşrutiyet” ismindeki sihirli etikete, bütünüyle iyi olan düşünceler, ileriye dönük hayaller, dönem gazeteleri kanalıyla atfedilerek, Osmanlı'da yeni bir ikon yaratılmıştır.

Bu dönemde Konya'da yayınlanan gazetelerden: *Konya* ve *Çifçi* gazeteleri Vilayetin tekelinde yayınlanır. *Hakem* ve *Konya Osmanlı* ise hükümetin yani İttihat ve Terakki Kulübü memurları tarafından yayınlanmakta olan gazetelerdir. Bu dönemde Konya Basınında yayınlanan iki gazete, sahiplik yönünden diğerlerinden farklılık arz etmektedir. Bu gazetelerin ilki olan *Anadolu* gazetesi, özel sektörün Konya'da ilk defa gazete çıkarma teşebbüsüdür. Konya'da özel sektörün bu deneyiminden sonra kurulan *Meşrik-ı İrfan* daha profesyonel bir oluşumdur. Konya Basınında özel sektörün ikinci defa gazete çıkarma deneyimi olan *Meşrik-ı İrfan*'ı, çağdaşlarından ayıran diğer bir özellik kendisine ait matbaasının bulunmasıdır. Konya eşrafının kurduğu şirket, *Meşrik-ı İrfan* yayınlanmadan 37 gün önce *Meşrik-ı İrfan* Matbaasını kurmuştur.

Meşrik-ı İrfan bu yönüyle günümüz gazetelerine yakın bir profesyonelliktedir. *Meşrik-ı İrfan*'ın kendine ait bir basımevinin olması, O'nu hem Vilayet Matbaasına bağımlılıktan kurtarmış, hem de matbaa kanalıyla gelir elde etmesini sağlamıştır. Bu

özellikleri *Meşrik-ı İrfan*'ı bu dönemde Konya'nın en güçlü gazetesi yapmıştır. *Meşrik-ı İrfan*'ın teknolojik gelişmeyi bir yana bırakırsak günümüz gazetelerinden tek farkı kendine ait bir dağıtım ağının olmayışıdır. Fakat bunun da Meşrutiyet Dönemi düşünüldüğünde mümkün olmadığı görülür. Gazetelerin bu dönemde dağıtılmasını sağlayan tek kuruluş postanelerdir. Tekel mahiyetinde olan postane ise devletin mülkiyetinde bulunan bir kurumdur. Bu anlamda *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlandığı dönemde, Osmanlı'da gazetelerin kendine ait dağıtım şirketi kurabilmelerinin imkânı yoktur.

Konya'da *Meşrik-ı İrfan*'ı ekonomik açıdan güçlü kılan argümanların arkasında, *Meşrik-ı İrfan*'ın çıkış amacı yatmaktadır. *Meşrik-ı İrfan*, Abdülhamit döneminde şapkasını önüne alarak düşünen, Konya'daki Paşa Dairesi'nin yenilenerek, Meşrutiyetin ilanı ile birlikte vücuda getirdiği Islah-ı Medâris felsefesinin temsilcisi olarak yayınlanmaya başlamıştır. Medresenin yenilenerek, modern anlamda eğitim öğretim yapılması amacına yönelik bu akım, Konya'da güçlü bir sosyokültürel tabana sahiptir. Konya'da tüccar ve eşraftan birçok kişinin desteklediği bu görüş, bir şirket ve matbaa kurarak ekonomik bütünleşmeye gitmiştir. Kültürel anlamda oluşturulan fikri altyapı sonrasında kurulan ekonomik birlikteliğin, fikirlerini yayma boyutunda *Meşrik-ı İrfan* gazetesi doğar. Konya'daki sosyokültürel taban, kültürel ve ekonomik birliktelik ile *Meşrik-ı İrfan* gazetesi üçgenindeki oluşumun, siyaset ayağındaki görünen lider isim Zeynelabidin Efendi'dir.

Meşrik-ı İrfan ve sosyokültürel tabanı meşruti idareyi benimsemekte ve savunmaktadır. Bu öğretiyeye göre, Osmanlı'da halkın rızasına dayalı bir yönetim kurulursa sıkıntılar son bulacaktır. Bu anlamda *Meşrik-ı İrfan*'ın Konya'daki sosyokültürel tabanı, Abdülhamit Yönetiminin sonlandırılmasını desteklemiştir. İşte bu taban meşruti idareyi desteklemiş ve Zeynelabidin Efendi liderliğinde İttihat ve Terakki Partisi saflarında siyaset yapmaya başlamıştır. *Meşrik-ı İrfan*'ın sosyokültürel tabanının yönetim tarzıyla ilgili beklentileri, zamanla İttihat ve Terakki Partisi'nin siyaset anlayışı içerisinde gerçekleşmez. Bu nedenden dolayı Islah-ı Medâris ekolünün, 21 Şubat 1910'da Ahali Fırkası'nın kurulmasıyla beraber İttihat ve Terakki Partisi'yle yolları ayrılmıştır. Konya'daki bu tabanın İttihat ve

Terakki'den kopuşunun, siyasetteki görünen yüzü Zeynelabidin Efendi'nin, İttihat ve Terakki Partisi'nden istifa ederek, Ahali Fırkası'na dâhil olmasıdır. *Meşrik-ı İrfan*'ın sosyokültürel tabanı, Islah-ı Medâris öğretisi ve Zeynelabidin Efendi'nin siyasi tercihindeki bu değişikliğe paralel olarak, *Meşrik-ı İrfan*'ın da 97. sayıdan itibaren, hükümete muhalif bir yayın politikasını açıktan açığa izlemeye başladığı görülür.

Islah-ı Medâris öğretisinin Konya'daki sosyal tabanı ve *Meşrik-ı İrfan*, İttihat ve Terakki'ye muhalefetin bedelini birlikte ödemiştir. *Meşrik-ı İrfan* bu süreçte, kimi zaman gizli kapılar arkasında tehdit edilmiş, kimi zaman yazarlarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Kimi zaman gazetenin abonelere ulaştırılması engellenmiş, kimi zaman idarenin elinde bulunan ilan sopasıyla cezalandırılmıştır. Islah-ı Medâris öğretisi ise, hükümete muhalif olmanın bedelini 1917 yılında kapatılan, medresesi ve kütüphanesi ile ağır bir şekilde ödemiştir. Babıâli Baskınıyla Osmanlı İdaresinin tamamıyla İttihat ve Terakki Partisi'nin eline geçmesi, aynı yıl içerisinde *Meşrik-ı İrfan*'ın da yayınının sonlanmasını sağlamıştır. Konya yerelindeki bu tabanın muhalefeti neticesinde, *Meşrik-ı İrfan*'ın sahibi Mazlumzade Hacı Osman idam edilmiştir. Yine gazetenin sorumlu müdürü: Mehmet Hilmi, başyazarlarından: Mehmet Rıfat ve gazetede makaleleri yayınlanan: Akşehir Mebusu Hacı Mustafa Efendi idam edilenler arasındadır. *Meşrik-ı İrfan*, muhalif olmanın bedelini ağır öderken, uzun sayılabilecek bir süre yayın hayatına devam edebilmiştir. Dönem içerisinde Konya Basınında *Meşrik-ı İrfan*'ın, en büyük rakiplerinden *Hakem* ve *Çifçi* gazeteleri, iktidarla paslaşarak yayın yapmalarına rağmen bir yıl kadar yayınlanabilmişlerdir. Oysa *Meşrik-ı İrfan* ulaşılan sayıları itibarıyla dört yıl gibi bir süre yayınlanmıştır. Rakiplerinden dört kat uzun süreli yayınlanan *Meşrik-ı İrfan*'ın muhalif yapısına rağmen, bu kadar yıl yayınlanması güçlü bir sosyal taban ve ekonomik bağımsızlığa sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim *Meşrik-ı İrfan*'ın yayınlanmasını sağlayan Konya'daki sosyal taban, *Meşrik-ı İrfan*'ın kapanmasından sonra da yayın faaliyetlerine devam etmiştir. *Meşrik-ı İrfan* matbaasında basılan *İntibah* gazetesi ve *Hak Yolu* dergileri bu yayınlardandır.

Meşrik-ı İrfan'ın içeriğiyle ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Gazete Islah-ı Medâris'in, eğitimin yenilenmesi felsefesine yönelik

yayınlar yapmıştır. Yayınlanan makalelerde, medreselerdeki eğitimin, günün bilimsel gereklerine uygun olarak yeniden yapılandırılması gerektiği savunulmuştur. Bu süreçte medreselerde, pozitif bilimlerin okutulmasının gerekliliği belirtilmiş, medrese hocalarının yabancı dil öğrenmesi ve maaş yönünden tatmin edilmesi gibi görüşler üzerinde durulmuştur. *Meşrik-ı İrfan* yayınlarında, ulusal hassasiyeti titizlikle göstererek, ulusal konularda “Şahin” bir politika izlemiştir. Hükümete muhalif yayın yaptığı dönemlerde, Girit Meselesi ve Donanma Yardımı gibi konularda hükümetle aynı çizgide yer almıştır. Gazetenin sütunlarında Girit için birçok haber ve makale yer almış, Konya’da yapılan Girit Mitingi savunularak uzun uzadıya değerlendirilmiştir. Yine Donanma Yardımıyla ilgili olarak, halkın donanma yardımına katılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Hatta Konya Halkının, Donanma Yardımına yeterince ilgi göstermemesi, *Meşrik-ı İrfan*’ın sert eleştirilerine neden olmuştur. İttihat ve Terakki yönetiminin bir Türk Burjuvası oluşturma amacına benzer nitelikte, *Meşrik-ı İrfan*’da Konya Burjuvazisini oluşturabilecek ekonomik oluşumları desteklemiştir. Dönem içerisinde Konya’da kurulan şirketlerin güçlenmesini ve çoğalmasını istemiştir. Nitekim *Meşrik-ı İrfan* da bu gibi bir şirketin kurulması sonucunda (*Meşrik-ı İrfan* Matbaası) yayınlanmıştır.

Meşrik-ı İrfan’ın yayın hayatından, günümüz yerel gazeteciliği açısından çıkarılacak önemli dersler vardır. *Meşrik-ı İrfan* günümüz yerel gazetelerinin, bir kişi yada kurumun para transferi ile, onları desteklemesinden farklı bir oluşumdur. *Meşrik-ı İrfan* öncelikle bir sosyal tabana dayanan ve bu tabanın düşünsel yapısı çerçevesinde gelişen bir gazetedir. *Meşrik-ı İrfan*’ın bu yapısı salt düşünce boyutunda kalmayarak, ekonomik olarak kurulan şirketle, hükümete veya başka bir iradeye göbeğinden bağlı olmaktan kurtulmuş, inandığı görüşleri ekonomik kaygıdan uzak olarak sonuna kadar savunmuştur. Günümüz yerel gazetelerinde, sosyal bir tabana dayanan gazeteler yeterli finans kaynağına sahip bulunmamakta, finans kaynağına sahip gazetelerde ise, dayarılan bir sosyal taban ve düşünce boyut görülmemektedir. İşte *Meşrik-ı İrfan* Meşrutiyet Döneminde bu iki boyutu birleştirebilme becerisini gösterebilen bir gazetedir. *Meşrik-ı İrfan*, “gazeteci duruşu” anlamında da güzel bir örnektir. *Meşrik-ı İrfan* gazetesinin davasını iyi yada kötü

olarak sınıflandırmak konumuzun dışındadır. Yerel ölçekte olmasına rağmen bir gazetenin; kendisini oluşturan düşünsel boyutu, davasını, dünya görüşünü, birçok engelle karşılaşmasına rağmen savunabilmesi gazetecilik açısından önemlidir. *Meşrik-ı İrfan*, Osmanlı'da yerel gazeteciliğin yeni yeni yeşerdiği bir ortamda, nasıl bir gazeteci duruşu sergileneceği konusunda, iyi bir örnektir.

KAYNAKÇA

BOA, Tarih 21/Ş/1332 (hicri), Dosya No: 87, Gömlek No:4, Fon Kodu: DH.EUM.EMN.

BOA, Tarih 14 Teşrinsani 1328 (Rumi), Dosya No: 4/-1 Gömlek No: 5, Fon Kodu: DH.MUİ.

Abdurrahman Şeref Efendi, 1996, *II. Meşrutiyet Olayları 1908-1909*, Hazırlayanlar: Bayram KODAMAN, Mehmet Ali ÜNAL, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

ADIYEKE Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

AKŞİN Sina, 2001, *J n Türkler ve İttihat ve Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara.

ARABACI Caner, 2007, Bir Partizan Gazetecilik  rneđi: Konya Osmanlı Gazetesi, *İletişim ve  tesi*, Editör: Bilal Arık, Mustafa Şeker, Tablet Yayınları, Konya.

ARABACI Caner, *Konya Basını  zerine*, <http://konyagazetecilercemiyeti.org>, 28 Ağustos 2008: 13:30.

ARABACI Caner, 1998, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya Ticaret Odası, Konya.

ARABACI Caner, AYHAN Bünyamin, DEMİR SOY Adem, AYDIN Hakan, 2008, *Konya Basın Tarihi*, Tablet Yayınevi, Konya.

AYBARS Ergün, 1988, *İstiklâl Mahkemeleri 1920-1927*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.

AYDIN Hakan, 2008, *Halk (1923) Konya'da Yayınlanan Kemalist Bir Gazete*, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, Ankara.

AYDIN Hakan, 2007, II Meşrutiyet Döneminde Konya’da İslâmcı Muhalefet: *Meşrik-ı İrfan, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.17, Konya.

BRUMMETT Palmira, 2003, *İmge ve Emperyalizm 1908-1911*, İletişim Yayınları, Çev: Ayşen ANADOL, İstanbul.

Cumhuriyet Basını,1998, Ankara Gazeteciler Cemiyeti yayını, Ankara.

DEVELİOĞLU Ferit, 2003, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi yayınları, 20. Baskı Ankara.

EMİNOĞLU Mehmet, 2003 *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

ES Selçuk, (Tarihsiz), *Büyük Konya Ansiklopedisi*, Basında dizi yazı olarak çıkan bu ansiklopedinin elektronik kaydı Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesinde bulunmaktadır.

EVREN Afif, 2003, Yazar Yusuf Mazhar ve Eseri, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, Mehmet Ali UZ, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 48, Konya.

İNUĞUR M. Nuri, 2002, *Basın Yayın Tarihi*, Der Yayınları, 5.Baskı, İstanbul.

İRTEM Süleyman Kâni, 1999, *Yıldız ve Jön-Türkler İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Gizli Tarihi*, Hazırlayan: Osman Selim KOCAHANOĞLU, Temel Yayınları, İstanbul.

İRTEM Süleyman Kâni, 2004, *Meşrutiyetten Mütarekeye (1908-1918)*, Hazırlayan: Osman Selim KOCAHANOĞLU, Temel Yayınları, İstanbul.

İSKİT Server Rıfat, 1939, *Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Devlet Basımevi, İstanbul.

KARABEKİR Kâzım, 1995, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, Emre Yayınları, İstanbul.

KİŞMİR Celaleddin, 2004, *Konya Yazıları*, Hazırlayan: Mustafa ÖZCAN, Tablet Kitabevi, Konya.

KOÇAK Cemil, 2003, *Yakınçağ Türkiye Tarihi 1908-1980*, Hazırlayan: Sina AKŞİN Milliyet Doğan Gazetecilik A.Ş. Yayını, İstanbul.

KOLOĞLU Orhan, 1994, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul.

KOÇKUZU A. Osman, 2004, *Paşa Dairesi*, Damla Ofset, Konya.

1973 Konya İl Yıllığı, 1973, Hazırlayan Konya Valiliği, Yeni Kitap Basımevi, Konya.

“Konya Kültürüne Hizmet Edenler: İbrahim Hakkı Konyalı (1896-1984)”, 2005, KTO Dergisi, S. 211, www.kto.org.tr/tr/dergiyazilar/asp, 24 Temmuz 2008, 17:17.

NACİ Muallim, 1987, *Lügat-ı Naci*, Çağrı yayınları, İstanbul.

NUR Rıza, 1996, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası Nasıl Doğdu Nasıl Öldü*, Hazırlayan: İlhami YALINKILIÇ, Kitapevi Yayınları, İstanbul.

ORTAYLI İlber, 2006, *İmparatorluğun En uzun Yüzyılı*, Alkım Yayınevi, İstanbul.

ÖNDER Mehmet, 1949, *Konya Matbuatı Tarihi*, Ülkü Basımevi, Konya.

ÖNDER Mehmet, 1999, Cumhuriyet'ten Önce ve Cumhuriyet Döneminde Konya'da Basın, *Millî Mücadeleden Günümüze Konya (1915-1965)*, C:1, S.21-34, T.C. Konya Valililiği İl Kültür Müdürlüğü, Konya.

- ÖZÇELİK Ayfer, 2001, *Sahibini Arayan Meşrutiyet*, Tez Yayınları, İstanbul.
- ÖZÇELİK Selahattin, 2000, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şemsettin Sami, 2006, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Şeyhzade Ahmet Ziya Efendi, 1326 (1910), *Amalü'l-Vesaya, Meşrik-ı İrfan* Matbaası, Konya.
- TİMURTAŞ Faruk K. 2005, *Osmanlı Türkçesine Giriş 1*, Alfa Basın Yayın Dağıtım 23. Baskı, İstanbul.
- TOPUZ Hıfzı, 2007, *Özgürlüğe Kurşun*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- TUNALI Ayten Can, 2006, *Aydın Vilayetinde Donanma Cemiyeti'ne Yapılan Yardımlarla İlgili Bir Belge*, www.ankara.edu.tr, 20 Ekim 2008, 10:00.
- TUNAYA Tarık Zafer, 1998, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türk Parlamento Tarihi*, 1995, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, C.3, Fahri ÇOKER Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No:6, Ankara.
- Türk Parlamento Tarihi*, 1998, I. ve II. Meşrutiyet, İhsan GÜNEŞ Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:15, Ankara.
- UZ Mehmet Ali, 2003, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 48, Konya.
- UZ Mehmet Ali, 1997, *75. Basın Yılında Mustafa Ataman*, Alagöz Yayınevi, Konya.

YALÇIN Soner, 2004, *Efendi*, Doğan Kitap, İstanbul.

Zeynelabidin Efendi, 1999, *İslâmiyet ve Meşrutiyet*, Sadeleştiren: Ahmet, ATALAY, Damla Ofset, Konya.

www. konya.bel.tr/Koyunoğlu/ Tarih Çevirme kılavuzu, 16 Ağustos-14 Ekim 2008.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Donanma_Cemiyeti, 12 Eylül 2008.

www.devletarsivleri.gov.tr/katalog/ tarih çevirme kılavuzu, 15 Eylül 2008.

www.tdk.org.tr/TR/YazimKilavuzu.aspx, Mart: Ekim 2008.

<http://tez2.yok.gov.tr/>, Ağustos 2007: Ekim 2008.

SÜRELİ YAYINLAR

Anadolu, 30 Ağustos 1324 (1909) – 12 Teşrinevvel 1324 (1909), Caner Arabacı Arşivi.

Babalık, 2 Mart 1329 (1913), S.180; 5 Nisan 1922, S.862.

Meşrik-ı İrfan, 19 Şubat 1324 (1909) - 22 Mart 1329 (1913)” Caner Arabacı Arşivi.

Rehber, 16 Haziran 1326 (1910) - 12 Temmuz 1326 (1910).

Türk Sözü, 25 Teşrinsani 1333 (1917), S.31.

EKLER

(مدیری : محمد حلی)

(امور اداره و تحریریه ایچون مدیره)

(مراجعت اولور .)

(اعلانک مهر سطر ایچون برغر و شدر)

(ایکتنی و اوچنجه صحیفه لره درج اولانلر)

(اروجیه بازارلی اولور .)

(مسکمز موافق آثار مع المنوتیه قبول)

(ودرج اولور : درج اولانلر اعاده)

(اولماز .)

(محرری : محمد رفعت)

(ولایت ایچون سه کی ۴۰ اتی آتایی)

(۲ طشره ایچون پوسته اجریتله)

(۵۰ اتی آتایی اوتوز غرو شدر)

(اداره خاتمی : شراف الدین جامع)

(شریف جوارنده : مشرق عرفان)

(مطبوعه سیدر)

مشرق

منافع ملک و ملت خادم علمی ادبی اجتماعی سیاسی عثمانی غزته سی .

هفته ده بردفمه نشر اولور : مشرق عرفان غزته سیدر

نیشانی ۱۰ باره در

نیشانی ۱۰ باره در

استیلا

بیک اوچوز بکر میسی سیمس محرم الحرام تک
برنجی سکونندن اعتباراً قوتیده عمومه
بالافتخار خدمت ایچون (شراف الدین) جامع
اتوری جوارنده اسک محکمه دیکلمه معروف
سانده قوتیه علما و تجارندن مرکب اوتوز
درد ذات و آفتش سیمی حاوی برشرکتله
(مشرق عرفان) نامیه مطبعه کشاد
ایلیکمزدن آریانی اتدی چقان و چقاریله
حق آثار نویسی، و دواتر حکومتدن عدلیه
، ملکیه ، و عسکریه ، و بلدیه ، عائد
مردلو دفتر و اوراق سازمی و تجارتانه سند
و مقاله نامه ی و اعلانات و قارت و ریزی
اهون اجرته مطبع ایده چکری و حجز
اعلانک مهر سطر بی قرقر بارمیه درج ایده
چکری اعلان ایدرز .

ترقیه مانع نهدر

اسباب مانع بک چوقدر ، باشلیجه سسی
مسار فسک بوقشلی جمعیت بشریده ظن
اولدینسی کی هر فردک اوقیوب یازمه قله
معاری تحصیل ممکن دکدر .

مکتبلیزک اصلاحیه آدملی پشدر بر ایلک
نیشلریزک سسی و غیره سدن عمومک
استفاده سسی بید اولماز .

شو استفاده ممکن اولسه ده ، زمانه محتاجدر
اوزمان کتجه یه قدر عطاقت و سفاقتد قائمه
، راضی بروجدان ملت نیجه عثمانیه جه
تصور ایدیه منر ادعاسده ی .

چولکه اساس مدنیت ، اسلامیت ،

طاعت ، دیندر ، ملت عثمانیه ی تشکیل ایدن
هر عنصر قبول مذکور ایله مقیددر
ذواللی ملت یار استبدادی . حامل ایکن
، بریشان عالمه و منی یور یقشدرک .
این یلک آجی . بوزخچری صدالیه - ککرلر -
ینک اک حرارتلی کوشه لری قورچه لهدی
اردور منحو - لک فردای اعلاند . دوشما -
لریته کورترکاری سماحت صحائف
تاریخی الی الابد تزین ایده چکی کی
مدتامن بده ایپاه کافی ظن ایدرم .

باده اعلیه مکتبلیزکزدن آدملی پشدر بچکر
دیه لک اییجه اوزون برزمان بکلمک شعائر
انسانیت وقاعد مدنیته معابر اولدینندن
برعائله سالیله یلک ککرلر برعائله و ککرلر برقریه
اهالیستک واسع فکر و محب وطن اولانلری
وعلی الخصوص علمای کرام اقدیلر یز .
مشرو طیت اداره . تملی اولان اخوت
، مساوات ، عدالت نقطه لرینی . و تشرعانی ،
اولان ، اصول معاشرت ، طریق مناظره ،
وسالمت عامه یی تأمین ایدر . قواعد لایقینی
یواش یواش خلقت ذهنه یز شد ر مک
چاره سه یاقما لیلردر

برفردک انکار ایدیه چکی ، معروفله امر
، مکردن نهی ، و حق التزامی ، شریعت
احمدیه جلهمزه آمردر دیو امری مساعیه
ایدنلر ایسه عموم نظرند خجاست ، ذرات
، عطالت ، سفاقت و اخرس شیطانلنسه
مقارند

چولکه اطراف زده تحملی کوچ انسانیت یاقش ، بان
و قوعاته عطف نظر ایدن وطن پرورداری
خائشری استحقار ایده چکی محقق اولمشله -

برابر ، مرتکب لک عمومه خائش اولدینقی
زمان کورتره چکدر .

معلوم اولدینقی اوزره منافع شخصی سسی
مضرت محسوبده آریانلر هیچ برزمانده
پایدار اولماشدر . و اولماز .

کندو منفعت طوق نیلان منعت رستلره
غیرک بوقشلی قیقیدن باشقه نهدر . هیچ
شوراسی ده عرض ایده چکم . انسانلر کافی
الضمری نیلنسه من فقط منویاتی اعمالیه
استدلال اولور .

چولکه هر شخص فسادیل و نیشی اینسی
چنسه کوزل کورترمک اوزره کوریلانه
ساباز . و اولده بوتدور بر حیت پرور
ارباب فکر و تنقید فعلیاتن ینک ماهیتی
یقین ایدر و عموم آره سه القای فسادسی ،
و پاخود بر اجبارمی قابلد نفی تفریق
ایتمک لزومی حس ایدر میدانه آتیلور سه
طرف کیکرلک ، و حمایه سائقه سیله هانکی
عملکنده اولسه برنفاق مشوم اتاج ایدر
(کله چک نسخه مزده ایدره ایجاب)
(بروقعات درجه اولور شتاب)

بو مشوم نیجه داطولایی مارالذکر
(حک) عموم آرمسده اجرای حکم
ایتمه سه ، مبلوعات خدمت ایتمک وظیفه
مشروعه سیله مکلفدر شو وظیفه یی عملکنز
دده ایفایتمک ایچون یومی (مشرق عرفان)
غزته سی نشر اولنه چسقی ایسه ده . هنوز
مطبوعه مزک لواقصی اگال ایدیه مد یکدن
شعدایک هفته ده بردفمه نشر اولنه چقدر
پناهلیه ولا یتمزک ارباب قلم ، و داهسیرینک
دریغ بیورمیه چقلری مقالات نقیسه لرینه
ستولریز آجیق اولدینقی کی و بو خدمت

İLAN

Bin üç yüz yirmi yedi senesi Muharrem el-Haramının birinci gününden itibaren Konya'da umuma bila-iftihar hizmet için (Şerafettin) Cami-i enveri (nurlu cami) civarında Eski Mahkeme denmekle maruf hanede Konya ulema ve tüccardan mürekkep otuz dört zat ve altmış sehimi (hisse) havi (içine alan) bir şirkette (*Meşrik-ı İrfan*) namıyla matbaa küşat eylediğimizden erbabı elinden çıkan ve çıkarılacak asar-ı nefiseyi ve devair-i hükümetten adliye, mülkiye ve askeriye ve belediyeye ait hür türlü defter ve evrak sairesiyi ve tüccarhane senet ve mukavelenameyi ve ilanlar ve kartviziti ehven (çok ucuz) ücretle tab edeceğimizi ilanların beher satırını kırk paraya derc edeceğimizi ilan ederiz.

TERAKKİYE MANİ NEDİR

Esbap mani pek çoktur. Başlıcası maarifin yukallığı cemiyet-i beşeriyede zannolunduğu gibi her fikirden okunup yazmakla maarif tahsil mümkün değildir.

Mekteplerimizin ıslahıyla âdemler yetiştirirsek yetişenlerimizin sâi (çalışma) gayretinden umumun istifadesi bait olacaktır.

Şu istifade mümkün olsa da zamana muhtaçtır. O zaman gelinceye kadar atalet ve sefalette kalmaya razı bir vicdan millet-i necibe-i Osmaniyece tasvir edilemez iddiasındayım.

Çünkü esas medeniyet İslamiyet, adet, dindir, millet-i Osmaniye teşkil eden her anasır kayt-ı mezkure ile mukayyettir.

Zavallı millet yar-i istibdada hamal iken perişan aile ve mini mini yavrucaklarının pek acı buz hançeri sedalarıyla ciğerlerinin en hararetili köşelerini kurcaladığı o devri menhusun ferda-i ilanında düşmanlarına gösterdikleri semahat-ı sahaif (cömert sayfalar) tarihi ilelebet tezyin (ziynetlendirme süsleme) edeceği gibi müdde-i mazide ispata kafi zannederim.

Binaenaleyh mekteplerimizden âdemler yetiştireceğiz diyerek iyice uzun bir zaman beklemek şîar-ı insaniyet ve kaide-i medeniyete mugayir olduğundan bir aile sayılabilecek gerek bir mahalle gerek bir karye (köy) ahalisinin vesa fikir ve muhib-i (seven) vatan olanları ve alelhusus ulema-i kiram efendilerimiz meşrutiyet-i idare temelli olan uhuvet (kardeşlik) müsavat (eşitlik) adalet noktalarını ve tefsiratı olan usul-ı muaşeret tarik-i münazara ve selamet-i ammeyi temin eder. Kuvaid-i layıkayı yavaş yavaş halkın zihnine yerleştirmek çaresine bakmalılardır.

Bir ferden inkar edemeyeceği maarifle emr-i münkerden (inkar) nâhi (yasak eden) ve hak-el intizamı Şeriat-ı Ahmedîye cümlemize emirdir. Ve bu emri müsamaha edenler ise umum nazarında cinayet rezalet atalet sefalette ve ahras şeytanlığa mukarindir (erişmiş gelmiş).

Çünkü etrafımızda tahammülü güç insaniyete yakışan vukuata affı nazar eden vatan yavruları o gibi hainleri istihkar edeceği muhakkak olmakla beraber mürtekip (haram yapan) umumi hain olduğunu zaman gösterecektir.

Malum olduğu üzere müttelif şahsiyesini mazeret-ı umumiye arayanlar hiçbir zaman da payidar olmamıştır ve olamaz.

Kendi menfaatine dokunulan menfaatperestler de gayrın bu fiilini tenbihten başka ne derler? Hiç şurasını da arz edeceğim. İnsanların mafi-el zamiri bilinemez fakat maneviyatı ef'aliyle (işleriyle) istidlal olunur.

Çünkü her şahsı fena fiil ve niyetini aynı cinsine güzel göstermek üzere tesvilata (çirkini güzel gösterme) sapar. Ve o yola da (silik okunamadı) hamiyetperver erbap fikir ve tenkit faaliyetinden niyetin mahiyetini teyekkün (tamamıyla öğrenme) eder ve umum arasına elka-i fesat mı veyahut bir icyare mi kapıldığını tefrik etmek lüzumunu hisseder meydana atılıyorsa tarafgirlik ve himaye saikasıyla hangi memlekette olsa bir nifak-ı meşum intac eder.

(Gelecek nüshamızda ederse icap)

(Bir vukuat dercine olunur şıtab (acele))

Bu meşum neticeden dolayı mârû'z-zikr umum arasında icra-e hüküm etmesine matbuat hizmet etmek vazife-i meşruasıyla mükelleftir. Şu vazifeyi memleketimizde de ifa etmek için yevmi (günlük) (*Meşrik-ı İrfan*) gazetesi neşir olunacak ise de. Henüz matbaamızın tevakısı (tamam olmayan) ikmal edilemediğinden şimdilik haftada bir defa neşir olunacaktır. Binaenaleyh vilayetimizin erbab-ı kalem ve dâhilerinin diriğ (esirgeme) buyurmayacakları makale-i nefiselerine sütunlarımız açık olduğu gibi ve bu hizmet-i kasırhanemize malumat edileceğini kavviyen ümit eyler olduğumuzu beyan eder. Ve gazetemizde olan birçok kusurla beraber kariîn-i kiramdan (okuyucudan) hüsnü teveccüh ve aflarını istirham ederim.

صاحب امتیاز : مظلوم زاده حاجی عثمان

سر تحریر : محمد برهان الدین

هفته ده ایکی دفعه نشر اولور و هر شنبه
باجت « فی طرف » عثمانی غرضه سیدر

امور اداره و تحریریه به متعلق
اوراق اداره خانه نامه یازماید

باصدر به حق اعلاتک سطرندن

ایکی غرض آتور

مشرق

قوتیه

۱۰ تموز سنه ۳۲۵

۶ رجب سنه ۳۲۷

مدیر مسؤلی : محمد حامی

محل اداره سی

قوتیه ده شرف الدین جامع شرعی قارنو
سنده (مشرق عرقان) مطبعه سعیدر

قوتیه ایچون برسته لک آیونه بدلی ۲۴
آقی آتانی ۱۲ ملشره و ملحقات
ایچون برسته لک ۴۰ آقی آتانی
۲۰ غروشدرد

ملککمه و منافع ملته موافق آثاره
صحیفه لر من آجیتدر

یوم اعلان حریت

۱۰ تموز ۳۲۴

« »

عثمانلیسلرک بایرامی بو ، یوم مسسرت
عید ایلیم شاد اولم ای اولو ملت
کوردک می ایدی شمدی به دک بویه رعیدی
بیگلر یاشاسون پادشه نیر سفلوت

« »

یاشاسون جمیت

حریتی مات و دولت بوکون آلدی
بائر طجلادت آتک اول - اجیه صادی
قهر اولدی بوکون نسلیم و خائراوت مب
باقی عید و مسسرت دوکونی ملته قالدی

« »

یاشاسون مات

یشتارون قانون قیاسی

یاشاسون عثمانلیسلرک حر و مشروطیتور پادشاهی

۱۰ تموز یوم مبعلی

تاریخ ، اعلان مشروطیتمیزک یوم مبعلی تقدیس وادکونده کی حساب عثمانیه تی توفیر ایچون ۱۰ تموز یوم جمعی بوسنده بزه
عینا اعاده و مفتخر آ در خاطر ایتک نیرنی بخش ایدیبور . بوکون عید ملی مزک اک شرفی ، الک مقدس برکوتیدر .
بوکون عثمانلیسلرک تازده حیات قازاندقاری و عالمده حریر نفس آندقاری کوندرد . بوکونک شرفه تقدیر سرور و شادمانی صاحبیه یته آردر .
بربریزی تبریک ایدلم وکال اخسوت و صمیمیتله مصافحه ایلیم : استبداد بوکونده قهر اولدی . ملت ظلمدن ، اشکنجه دن
بوکونده یاقاسی قورتاردی بنای مشروطیت بوکونده قسورلدی . باطلک افولی حاکم ، حقیقتک نظهوری بوکونده وقوع
بولدی . عالم باقی اولدق . بوکونک مسرتی قلمیزدن اکیلمه یین . حساب قومیه و ملیه یوم مقدس قدر اتحاد ایدمیزک شایان تجیل
برکون بو قدر . اخوتانک ، مساواتک ، عدالتک یوم علاقی بوکون ۱۰ تموز تاریخنه قدر اخوت برینه کین و غرض ، مساوات برینه
برفوق ناحق ، عدالت برینه رعایا بیروا حکم سودیوردی . ملتک حریتی طامعه استبداد اللهده ، زنجیرلره باغلاشمش ، زندانلره
آتش ایدی . ملت قان آغسلایور ، دولت زوال و استحلاله یورالانیوردی . هب قوتیلدی ، هب شادمان اولدی . ملت عالی
اولدی . دولت ده قابولدی . یاشاسون ملت ، یاشاسون دولت ! ...

Hürriyet-i millet ve devlet bugün aldı
Ba fart-ı celadet onun evvel sahaya saldı
Kahr oldu bugün zalim hainler evet hep
Bak ıyd-ü meserret düğünü millete kaldı
(sevindiren şenlik)

Yaşasın millet

Osmanlıların bayramı bu yevm-i meserret
İyd (bayram)eyleyelim şad olalım ey ulu millet
Gördük mü idi şimdiye dek böyle bir ıydi
Binler yaşasın padişah-ı neyyir-i(nur parlak) satvet

Yaşasın Cemiyet

YASAŞIN KANUN-İ ESASİ

Yaşasın Osmanlıların hür ve meşrutiyetperver padişahı

10 TEMMUZ YEVİM MÜBECELİ (KUTLANAN GÜNÜ)

Tarih ilan-ı meşrutiyetimizin yevm mebcelini takdis ve o gündeki hissiyat-ı Osmaniye'yi tevkir için 10 Temmuz yevm-i Cumayı bu senede bize aynen iade ve müftehiren (iftihar eden) der-i hatır etmek şerefini bahş ediyor. İyd-ı millimizin en şerefli en mukaddes bir günüdür.

Bugün Osmanlıların taze hayat kazandıkları ve âlemde hür bir nefes aldıkları gündür. Bu günün şerefine ne kadar mesrur ve şadumani saçılrsa yine azdır. Birbirimizi tebrik edelim ve kemal uhuvet ve samimiyetle musafaha eyleyelim. İstibdat bu günde kahr oldu. Millet zulümden işkenceden bu günde yakasını kurtardı. Bina-i meşrutiyet bu günde kuruldu. Batılın ufulü (batması) hakkın hakikatin zuhuru bu günde vuku buldu. Âlem baki oldukça bu günün messereti kalbimizden eksilmesin. Hissiyat-ı kavmiye ve milliye de bu yevm-i mukaddes kadar ittihat edecek şayan -ı tebcil (büyük) bir gün yoktur. Uhuvetin, müsavatın, adaletin yevm-i ilanı bu gündür. 10 Temmuz tarihine kadar uhuvet yerine kin ve garez müsavat yerine bir teveffük-ı (birini diğerinden üstün tutma) nahak, adalet yerine bir zulüm-ı bi-reva hüküm sürüyordu. Millet hürriyeti zulmet-i istibdat elinde zincirlere bağlanmış, zindanlara alışı idi. Millet kan ağlıyor, devlet zeval ve izmihlale yuvarlanıyordu. Hep kurtulduk, şaduman olduk, millet ali oldu. Devlet de beka buldu. Yaşasın millet yaşasın devlet...

HOŞ AMEDİ (SEFA GELDİN) RAMAZAN

Hamdullah cümleyi teşrifiyle şad eyledi   Fücaeten (ansızın) teşrifiyle ziynetlendi el'an ve zemin.
Merhaba ehlen ve sehlen diyelim hoş amedi   Merhaba ehlen ve sehlen diyelim hoş amedi
Gelmeleriyle cümle beldeleri âbâd (feyizli yer) eyledi. Zikir ve tespih ve teravihle olur rahat nişin (oturan)
Merhaba ehlen ve sehlen diyelim hoş amedi   Çar hışımla bekleyip cümle âbâd Müslüman
Kandilin olsun mübarek ya Muhammet Ümmeti
Leyli-i Kadirin de aleme saçılır rahmet   Oldu Şehri Ramazan bizlere Hakkın nimet
İsteyin bu ayda Allahtan cernal ve cenneti   Merhaba ehlen ve sehlen diyelim hoş amedi
Kandilin olsun mübarek ya Muhammet Ümmeti
Mah-ı (ay) Recep mah-ı hak Şaban mah Mustafa   Dest-i girimiz kıyamette resul-ı mücteba (seçilmiş)
Ümmetinin Ramazan şehri dedi âli safa   Merhaba ehlen ve sehlen diyelim hoş amedi
Kandilin olsun mübarek ya Muhammet Ümmet
İktida ile resule vahiyi hakkı söylesin   Ramazan tebriki hoş amadesi oldu hüsn.
Rah-ı (yol) dini hakkında gerdana takın habl (Kâbelik) resen (halat)   Merhaba ehlen ve
sehlen diyelim hoş amedi

Kandilin olsun mübarek ya Muhammet Ümmeti

Şehr-i Siyam Mübarek (Mübarek oruç günü)

Bugün ne şerefli ne mübarek bir gündür ki dünyada mevcut 350-400 milyondan ziyade ahali-i İslamın şehr-i mübarek siyama dahil oldukları bir yevmi muhterem olduğundan şanı ne kadar ali ıyd edilse yine azdır. Cami-i şeriflerimizin ziyeti makamında olan bilcümle ahali-i iman ve tecvidin kalblerini nur ile amla eden bu mübarek mahi gündüzleri saim ve geceleri kaim olmakla bir kat daha ali edeceğiz. Bu mübarek ayın her dakika ve saniyesinde yüz binlerce günahlarımızdan vareste olacağız. Bu ayda camilerimizde kıraat edilen Kuran Kerimi can kulağıyla dinleyip ruhlarımızı tenvir ve teşit etmek hoca efendilerin ifa edeceği vaaz ve nasihatı dinleyerek o vecihle amel etmek bize farzdır.

Bizleri rah-ı dalalet den halas eden rah-ı müstakimi irae eden bizi cahilliğin nice vahşetinden kurtaran ve iki cihan fahri peygamberimiz efendimiz hazretlerinin en büyük mucize-i baharesi olan Kuran-ı Kerim bu ayda nüzul oldu. İşte bu kitab-ı mübeyyin dünyada cahillikler hırsızlıklar katilliklerle şöhet bulmuş birçok insanları rah salaha davet etti. Ve bugün görmüş olduğumuz bunca ilim ve marifet ve medeniyet esas temelli olmuştur.

Bu kitab-ı kerim nüzul etmezden mukaddem Araplar nahak yere kan dökmek kız çocuklarını ayıp imiş diyerek diri diri gömmek, kumarbazlık, zina, şakilik etmek gibi fena olan şeyleri mubah belkide sevap addetmişlerdi.

İşte bu fena adetleri bu mübarek ayda ref' oldu. Oruç bize Mekke-i Mükerrreme'den, Medine-i Münnevve'ye vukubulan Hicret seniyyenin ikinci salına müsadif Ramazan şerifte farz oldu. Ve bu senenin Ramazan da Bedir Gazası vukubuldu. Ve yine bu sene içerisinde kiblemiz Beyt-ül Mukaddes'ten (Kudüs), Kâbe-i Muhteremeye tahvil oldu. Sadaka-i fitrin ve vacib ve zekâtın farz olması da yine bu senededir.

Kezalik Teravih Namazını ve Vakt-i Saadette herkes hanelerinde kılarlardı. Hicretin 14. senesinde ve hazret-i Ömer Efendimizin Halifelîği esnasında Yatsı Namazından sonra cemaatle kılınmaya başladı. Ve tarihte munderic bu gibi birçok ahval-i mübareke hep Ramazan-ı Şerife musaddiftir.

Bahri

Fİ 14 NİSAN RUMİ SENE 1325

CÜLUS-U HÜMAYUN HAZRET-İ HİLAFETPENAHİ

Yaşasın Sultan Mehmet Han-ı Hamis Hazretleri
Meşrutiyetle Yaşasın Millet

Yaşasın Hakimiyet-i Millîye
Meşrutiyetle Yaşasın Hürriyet

YAŞASIN KANUN-İ ESASİ

Yaşasın Osmanlıların Hür ve Meşrutiyetperver Padişahı

Osmanlıların meşrutiyetperver padişah-ı âli Hacı (Sultan Mehmet Han-ı Hamis) hazretlerinin devliki gün ilk devre-i (iki kelime okunmuyor) memalik-i Osmaniye'nin her köşesine müstağrak-ı envar (daha çok nurla dalmış) bütün Osmanlılar gark-ı fecr ve (bir kelime okunmuyor) olmuşlardır.

Konya'nın tezeyyinat (süslenmiş ziynetli) ve ona dünkü (bir kelime okunmuyor) ve ahalinin (bir kelime okunmuyor) şad-ı millîyesi sezavar-ı takdir (takdire şayan) olup, münazar-ı haliyesiyle (manzara hali) pek ra'na (dilber, güzel, renkli) tefsir ediliyordu. Culus-u Hümayun (iki kelime okunmuyor) hazret-i hilafetpehaniye müsadif olan o yevm-i mübeccelden (bayram günü) bir iki gün evvel bütün emekan (mekân) devair-i mekânın teziyatı ikmal edilmişti. Ahalinin içtima edeceği Hükümet Meydanı'na binlerce ahaliyi içtima-i mesai olduğu halde muşamuşa (parlayan) surette tezyin edilmiş olduğundan, bütün (bir kelime okunmuyor) bir kalb-i huşuya malik hissiz olan gemilerin bile duymasını (altı kelime okunmuyor) Bu meydanın etrafına kırmızı ve beyaz renklerle murabba (dörtlü) direkler değer edilerek, murabba bir mücre-i sefabahşa (rahmetlenen sefa veren) haline efrağ edilmiş o (üç kelime okunamıyor) çekilmiş (bir kelime okunmuyor) diğerine de büyük büyük yazılarla muvaşşah (süslü) levhalar talik edilmişti.

Bu sefabahşın bazısına (Padişahım çok yaşa) bazı diğerine (Yaşasın Osmanlıların Hür ve Meşrutiyetperver Padişahı) bazı diğerine (Yaşasın Hürriyet, Adalet, Müsavat, Meşrutiyet, Millet, Uhuvet) yazılmıştı. İşte milletin ilk (silik okunamadı) musadif olan bu (silik okunamadı) nazarğah millet de en mümtaz muvaffi ihraz ediyor efrad-ı millete bir ders-i meşrutiyet telkin ediyordu. Salı günü bad-el zuhur tezeyyünât (süslenmeler) biter bitmez katre-i asumandan rahmet daneleri mevsim (silik okunamadı) Mahsus bir insîbâb (dökülme) aheste aheste döküyor ara sıra inci danesi gibi dolular dahi rû-nümûn (yüz gösterme) olarak zemin-i tebyize azim ediyordu. Bu münazar-ı (silik okunamadı) karşısında insanın hatırına (silik okunamadı) haller geliyorsa da derâkab zelvalpezir oluyordu. Güya o baran himmet efşan-ı (saçılma) (silik okunamadı) meşrutiyetten dökülüyormuşda.

Hakem gazetesinin 102 numaralı nüshasında Ahali Fırkası serlevhası altındaki makalede Ahali Fırkası'nın programına karşı eskimiş tenkitleri, tehditleri şahsıma ait olup her kelimesi kavaid-i meşrutiyetle te'lifi (uzlaşması) gayr-i kabil cümleleri okudum. Şimdiye kadar şu heya-i hataya iştirak etmek arzusunda bulunmamış idim. Fakat böyle zamansız sebepsiz şahsi tecavüze kadar cüret alarak levazım-i meşrutiyet olan fırka mes'elesini hürriyetperverleri düşündürecek bir lisan-ı İstibdad ile dolayıp götürülmesine karşı cevap vermeğe mecbur oldum. Ahali Fırkasına fikren muhalif bulunmanız itibarıyla programını ret ve tenkit zaruridir. Onu tasvip ve takibiyemizi mecbur edecek çarelere teşebbüs değil düşünmeyi bile zalim ad ederim. İhtiyadını kabul için kimse kimseye cebr edemez ve etmemelidir.

Kanun-i münazara dairesinde programlar hakkında hükmüyan mebahis (sohbet) etmek suretiyle hubi (güzellik) efkar caiz fakat evvelce matbuatta türlü türlü münakaşalar cerayan etmiş programlarda ihsar amaye konulmuş olduğundan artık bu cihetin tenkidini tenkit yerini hak hasıl olan efkar-u umumiyye terk ederek diğer fikirlere birkaç söz söylemek isterim.

(1) bu fırkanın İttihat ve Terakki Fırkası'ndan ayrılan bazı mebusan tarafından teşkil edildiği nazar dikkate alınırsa takip edeceği maksat pek ala tezahür eder.

(2) Binaenaleyh bunların hala kendilerine ayrı bir fırka süsünü vermeye kalkışmalarını ya programlarına ihhal edecekleri bir gayeyi takip etmek veyahut sırf İttihat ve Terakki Fırkası'na mensup bazı zevata karşı esbap-ı şahsiyeden mütevellit ağbırac (gücenme) neticesinde aleh buyuruluyor.

Programı açık Meclis-i Mebusanda mesleği mayır bir fırka hakkında derin derin düşünceler mahirane tecessüsler (araştırma) gaye-i emele sorgu ince ince istidlaller acaba nereden teşebbüs ediyor. Neden mecbur olunuyor buna? Bi-taraf erbap vicdanın nazar gayretine muhakeme-i vicdaniyesine arz ile iktifa (mevcudunca) ederim.

(3) Mebus Zeynelabidin Efendi kendilerine istinatgâh olarak bir Ahali Cemiyeti tesisine sa'y (çalışma) ve gayret etmekte ve emniyet ettiği mazi zevata (Siz bana tabi olunuz sizi herhalde tabi olunuz sizi herhalde hayırlı işlere sevk edeceğim.) demekteymiş. Bu mebus muhteremin akamet mesaisini görmekle bizde Konyalıların hamiyet vatanperverliklerini ispat edecek ve bu vesile ile ilan fahri ve mebusan edeceğiz buyurmuşlardır.

Efendi şurada teşkilini arzu ettiğim cemiyeti (hafiye) lafzıyla (lafıyla) tavsif (safını belli etme) o niyetle muteriza (parantez) arasına koyduğunuz sizi her halde hayırlı işlere sevk edeceğim tabirini de biraz da (yahli kadar, bir parça) tavzih buyurmuş olsaydınız maksadınız tamamen hasıl oluverirdi. O lafza mazhar olmakta da külfet kalmazdı. Fırkalar cemiyetler teşkil edilmez hissiyat mütecanise (bir cinsten olan) ve efkar mutabakattan mütehasıl (hasıla gelen) mücazeb tabime zaruri bir din vücuda getirir. Fırkalar, cemiyetler teşkil eder bu hak hukuk tabime-i beşeriyedendir. Onu insanlara cenap hak ihsan buyurmuş kanun esasi ve kanun hususi bu hakka bütün Osmanlıları malik etmiş devr-i meşrutiyet, devr-i istibdat dan başlıca bu hususla temeyyüz etmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti vesair mücahidin hürriyet işte şu hakkın istihsalına çalışanlardır. Millet-i Osmaniye den hiçbir suretle bu

hakkı kimse istirdada cüret etmez ve edemez. İctihadını programını neşr ve tervic için her mebusun ve azaların, nutuklar, Konferanslar yapması dahi meşrutiyetin lüzumundandır.

İctihadımı programımı mukayyide bir şeyden tehaşi (çekinmek) etmem. Boşa yorulursun. Hakkı söylemekten hak işlere teşebbüsten vazifemi vesaim derecesinde ifadan beni hiçbir kuvvet men etmez ve edemez. Kanun Esasiye kavâid-i Meşrutiyete muhalif olacak bir hareketi cinayet-i azime addederim. Meclis mebusanın zabıtnamesi açıktır. Okuyabilirsiniz. Muhafaza-i Ahkâmına yeminler edilen bir kanun mübeccelin bahş ettiği hak lüzume-i meşrutiyet ufakca garaz sebebiyle niçin tezyif edilsin. Mühim müşahit amiz kayıtlarla ikide birde Çarşamba karyesi umacılar gösterilsin. Meşrutiyete kanuna verilen şu açık zorbalar meşrutiyet kanunu ad olunsun. Memleketimin ahalisi münevver-ül fikr hamiyetli kerim sahi hayırlı işlere bütün kuvvetleriyle amade olmakla beraber sair şehirler memleketler gibi kulüplerin cemiyetlerin taaddüda tenevvü (fazlaca çeşit) edememesi hele cemiyet hayriyenin bütün bütün denecek kadar mahrum bulunması ne kadar şayan teessüftür. Sen gibi memurun hükümetine dayanmış mevkiini gayet kavi bulmuş, bir gazetenin yanlış yollara sapması hilaf kanun ahvallerini tasvip etmesi nazar mütalaaya alınır ise şu haller çaresiz saadet ad olunur. Hakk-ı içtimai ve bu babdaki mesaileri akim bırakanlar hamiyetli vatanperver sayılır şu hakk-ı kanununun payimâl olduğunu görmek mucib-i fahr-i mebahat (öğünülecek şey) olur. Va esafa. Ha şimdiki ihtilaf zamanı değildir böyle şeylere lüzum yoktur. İttihat etmeli başka fırkaya cemiyete lüzum yok gibi bir nazariye iştüyordum. Şu söze içtihat nazarıyla bile bakmam. Sarahat kanuniyeye muhaliftir. Cemiyetler kanun mahsusa kanun mucibince teksiri (çoğalması) tenevvü mucip fırka mıdır? Osmanlılar ve umum medeni kavimler bu vahim düsturu niçin kanunlarına kabul etmişler ve hala da etmekte. Bir müddet şu hakkın kasr edilmesini muvaffak müsahat mucip selamet memleket ad ediliyorsa o müddet ne kadar olacak kim takdir edecek? Nereye maksur olacak? Aleh malum değil işte kaideden kanundan gari (idari keyfi) bir muamele Ahali Fırkası'nın programı bunu katiyen reddeder. Dördüncü maddesinden memlekette hükümrân olacak kuvvet münferiden ve mahsuran kanun kuvvetinden ibaret olacağını musarrihtir. (açıktan beyan olunmuştur.) bazı esbap dolayısıyla hak içtimainin bir müddet kasrı veya menni vatan mukayyit olacağına tefennin hasıl olmuş ise derhal bu kanunları feshi ya acil eder ve kanun ol vakit kanuni olur. Memduh olur. Vela kanun esasi maddesi kanun muhasarisslar ahkamı banı olduğu halde süre-i mezkureyi işrap eder. Makaleler şerri zemin zaman buldukça mahiç sözler şairane nazarlar ile sadedil (saf temiz) Osmanlılara telkinat icrası (Hilaf-ı kanun) bir hareket olduğuna şüphe edilemez bu babdaki ibaretinizin kıymet kanunisi tayin ette zan ederim. Hemen cenap hak (idari keyfi) muamelelerin su-i tesirinden düşmanın hıyanetinden dostun hemakından meşrutiyet osmaniye'yi muhafaza buyursun amin.

İttihat ve Terakki daima her işi ehline tevdi eder ki münasibini pekiyi anlayamadığım cümlelerden sonra Ahali Fırkası hakkında “na behtaklim doğmuş ve henüz kendine de bir mecra-i hayat tayin etmemiş bir cenin halinde bulunduğu cihetle bittabi onun hayat siyasiyesi muvafakatı pek şüphelidir.” Buyruluyor. Bu kadar hücumu karşı mevcudiyetini muhafaza ederek namı galip ettiğini mucip şükrandır.

Birader efendi bulunduğu mahalin sadrında merba-i teşyin olmayı arzu eden kimselerin maksatlarına nail olamadıklarından dolayı iş tevdiatına mukadder bir fırkadan ayrılmasını mı icap eder yoksa “ üzüm için bağ duvara yaslanır misali meşhuru fevasınca bu kere nail-i meram olamadıkça atiyen bizi de tesrir buyururlar diye fırkaya itaat” ve intibat etmelerine mi icap eder. Bu babda kimseyi tereddüte düşüremezsindir zan ederim. Malum bir şey tekkeyi beklemeyen içer çorbayı. Bunun hükmünü de efkâr umumiye vermiştir. Mızrak çuvalda gezilmez İttihat ve Terakki Fırkası’ndan ayrılmamız esbabına gelince onu size karşı muhataba lüzum görmem. Bu hakikat İttihat Terakki Fırkası’na mensup refikalarımızla meyanımız da mümkün bir hal tabimidir. Hariçteki muarız ve müdafaaların yaygaralarını haktan hakikatten çok uzak görüyorum.

Her mebus hüsnü niyetle çalışır hakka hakikate vasıl için düşünür düşüncelerini bazen yekdiğerleriyle ihtilaf hâsıl eder. Lakin hiçbir zaman hilaf derecesine varmaz ve varamaz. Mebusanlardan her biri milleten bigâne vekilleridir. Meşrutiyet onlar ile kaimdir. Onlardan birine tariz, umum milletin namusuna aittir. Ve bir o kadar meşrutiyetine darbedir. İhtilaf efkâr zahmettir. Mesela fessiz mebusan istiyorsanız meşrutiyet noktasından merduddur. (reddolunmuştur.) mebusanı bir fırkaya toplamak isyanını tahiye-i vasur mütenevvie ile husulüne teşebbüs eden varsa ben o kalplerde (sen hürriyet adlı meşrutiyet maruflu bir istibdat kuruyorsun) derim ve bunu uhde-i mütevellî edilmiş vazifeden ad ederim. Evet, menfaat umumiye ait noktada mebusanları ikaz etmek tevbih etme, tekdir etmek hakkını müvekkillerimiz için teslim ederim. Meclisin müzekkeratı takip şu ise de sen şöyle reyde bulundun bu memleketin saadetine nail değildir gibi tekdirler tevbihler karşısında bulunduğum gün fahr-i mebahatımı kemal messiretle gözyaşıyla ilan ederim.

Mesela ahalimizden bir sai işittim ey mebusat esna-i müzekkere de hisse-i maarifin tamamen mahalinde kalmasına adli müsavata riayeten her günde deffekten mektepler açılarak binlerce evlad-ı vatanın talimat-ı cehilden bir an evvel kurtulmalarını esbabına dair mütalaa da müdafa da bulunmak mecliste yok muydu? Yoksa vazife-i bedenine gemi gibi bu tevbihler benim için ne saadettir en bahtıyarlıktır. Sizde bu gibi cüzziyata mütalik bir itirazda bulunursanız sözünüzü büyük mesiretle azim memnuniyetlerle karşıladım. Öyle adedi sayılabilir beş on süslü kelimeler cümleler ile kelimat üzerinden konu münazaraya riayet etmeyerek oynamanın bence kıymeti yoktur.

Birader tabiriniz vecihle cenin halinde olan bir fırkaya bu kadar atf ehemniyet verilmesine bahusus şu sıra fol yok yumurta yok sebepsiz hadd-el huyana ortaya atılmaya hiçbir bahis bulamıyorum zannederim bu fikirde umum erbap mütalaa da bana iştirak ederler.

Acaba teveccühler bend dolayı her suretle minnettarları bulunduğum muhterem ahalimizin teveccühlerini bu gibi hileler ile benden izoleye mi yelteniliyor. Yoksa gelecek intihabda oynanacak oyunların sadedil halkı aldatacak hilelerin zeminlerini mi hazırlıyorlar. Şunu da kari-en kiramın verecekleri hükme bırakalım.

HÜLASA. Daima tefevvuk ve ittihada davet eden bir fırkaya mensubiyet iddiasından bulunduğumuz halde bilâsebeb şu sözlere ne mecbur ettiğine teessüfler ederim. Ve hiçbir vakit hakikati söylemekten çekinmeyeceğimi de vaat ederim.

El-badi Ez- zalim (akıllı zalim) Ahali Fırkası azasından Konya Mebusu Zeynelabidin.

صاحب امتیاز : معلوم زاد صاحب عثمان

عمل اداره و مطبعه

قانونیه شرفالبدین جامع تبرانی قاروشاده
دائرة مخصوصه

مطراف اداره : قوتیه ده « مشرق مرغان »

مسلكه زره موافق و متابع محرمیه بمقام آثار
ایچون هجرتلرمن آچیلدر

درج اولیان اوراق افاده ایدار

مدیر مسئول : محمد علی

شرائط انشا

قوتیه ایچون برسته آتیه بدلی ۲۴
آتی آتی ۱۲ طشره و ملطقات ایچون
برسته لک ۳۵ آتی آتی ۲۰ طشره

اعلا ناک هر سطرلرین ایکی طشره لک

امور اداره و تحریره به مشلق اوراق و مکاتب
اداره شاه نامه کوردیلیدر

شبه بلک پازارتی و بیچشله کولری انصار اور وهرشیدن عت ایدر بی طرف عثمانی غرتیه سید

دره دن تیردن ؟

ایکی آرقداش آرمسته
— برادر ایچون دوشونوسک ؟
— نه
— اوتدوشونوسک ، بعضی بولسرماسه لره
کولک ایستایورم طوطولی درلر ده چسارت
ایده میورم
— بولر ز معامله ناپیتک
— دهانه اولسون ، کورمور میسک بعض
کسلر . . . چیچنک لوبولچاقته دوندردیلر
بیلاخلاق مدیگی دیزرینه ایسته بوکا کولوروم
— شایان آسلف خدما اولان چیچنک ترسته ددر ؟
— جام غرتیه قان معامله ایچن میسک ؟
— ایده میورم
— چیچ برلر ندره کی جلب ایچدی ؟
— خیر ؟
— بولایله اوقورمکدن کولای لاشا لوبوروسک
— آکلا بیتی نلور
— شمدیه قدر برادره دسا ووقع
بولان اعلا لک بلالاری کورمور ایچک ؟
— آزاد ؟ بولده موجب نلر برحل
کوره میورم بولده بولر بلانلر موده برینه
کیچمدر اوله ایچ ایشلره بکده قولای
آسمه
— یاقولانی تریه آسلف بن بولدن دعا
قاروش بیلک مودم که انتشار ایده میورم
هر کس بیلیک دلی چورمیتک شو سولده
ایچون برلطان اعلا لک ایچ اوتی کی برکی
مصرفه سوقلی
— آقوزم ؟ اوقورنلاش ایچ . . . ایدی
اوقوری هب کورمور ؟
— یقینلا کورمور بولدن سکوت ایچور
سن کیچمک بولده هر شئی کور فقط آتیرمه
ده تعلیماتی و برلش ایسته بوسوز انسانی
بیشون چیلدر مدیج هر کس وظیفه سی
بیلیک اظهار عجز ایچن بعداً ده سکوت
ایچل
— بولده عجزی سن مردن چیلدر بوسک ؟
— وظیفه سی حقیقه ایفا ایچمک ، دعا
طوغریسی آخره توجیه ایچک بولمور دکرده
نادر ؟

شوعیلرانی خلاصه ایچرسک اوج شی
کوردورم
(۱) اتحاد و ترقی جمعیتک پروگرامه
رعایت عید و میثاق ایچدی حلاله نیشات
ایچله وک اعتزال ایچلسی
(۲) دواثر اغایه دن کلان پروکسور
ایچ بوزلری قزارماسی
(۳) مانع خصوصه برقی تبیین ایده میورم
قرک کتیریلرین کورسک ، کسلرینه ماهیت
خصوصه عطف ایچیرمک کی برحسره
دوشه جگریتک طبی اوسیدر
— شو وکولر بولدن چوق اول مطبوعات
اوزده بکرار بکرار ایراد ایچدی دور
دواثر اغایه ، عیدله ووقو هولدی
— چسوارلری ده ویردی حق قره ناک نامه
(عوامینه نامه) تیریزیکر ایچ ایشلر ایچک
ایستیکر چه دخی بوش برقلیدی
[اهالی قره سی] نامی وولدن جمعی نامه
قیاس ایچدی که مشعلی ، محرز بیلک لور
ایچدی ، جهلستده لری قدر چسوارلری
ویردی ، اوجوایله قره سوزک ایچون
برقی ، پروکلیه و . . . نقط برلومه مین
اولایده که نکر اولایچک چیچنک انعام ایداش
نکراره ایداش سده چه ایدورمک بوسله
ایچ ایچی وظیفه سی عبور ایچدی که خون
اولدم
— شو معاشقه مک مطبوعات اوزده ووقع
بولس اعلا لک مرسلده حاکی انکار محرمیه
اولایچمه ، حلاله ناک لای وچه آکلا
دلی ، لروی قدر ایضاح و تحلیلی ایچلایان
استیع رجا کتیریلرین لرومه مین دیگر لری
چوا ویرمزدن مقام بولن اغترسلرک
مشلق اولان برقی حکمر سده برلر
تعلیلات طوطیه بولده هر حاله قوتی ده
سوزدن رجا ایچدی که
— برادر برقی قسمه بربرو غرام واربرده
ایچور غرامه عید و میثاق وار سکره عید
و میثاق (تیریزیکر وجهله) برده اعتزال
ایچورم

جغرافیقیت خلاصه - ایچریان ایچکده اولان
مباحثه انشاده ظهور ایچک مزار آداب
احواله دخی و حکمت و برسی شرویدر
— متجرب ، قوتک حدودی نلورده . . . متجا
وزک چیلر ، خصمه وظیفه دارمسلده
— چواب ویرمکدن عجزی - سبب عد اوله
بیچمده شبه یوقدر ، بیلن عالم السانیک
نکریته ، بیلنله مطهر اولان حکومت مشر
وطیک مشرو بیلدن ، اولایچدن ، مقتضایان
لوازیدن ، حلاله ناک ایچن وظیفه دن
فرقاردن بربرو غراملر ، قره ناک یکد
یکریدن نکراره ایچلریدن ، بوی ایچیب
ایچیدن ایچلایان ، بیلرله کی طایفه دن ،
حاکم اولایقی نلورنلاش بیلرین بیلن
— معاشقه سی عیدله ایشلر فکر لری شورو
ایچک ، بوسره لکده نلر ایچن وظیفه سی
ایچلایچک اوزده سده ایچم ، دوشونوسک
سوز نلایسز تکرار ایچم ، شو وظیفه مک
ایچاش ، بیچور ایچیرک ایچم ایچم ، وقر
— عولایچن و جباری ایچ ایشلر بوردسکر
— اهالی قره سی حلاله ک برقی طعی
[طرفه قی تشکیلی ایچن میولایده انحصار
و ترقی جمعیتک پروگرامه حرما رعایت
ایچدی که عید و میثاق ایچدی حلاله
مؤثر اعتزال ایچلر اولایقی بیلرین
— حلاله نکر ایچک بوردسکر فرمای ایشلر
خدا ب مرارک اغایه لری کلان تفراتلر
هر حاله آقوزی بوزلری بیلرین لازملان
میولان موم ایچک بولر بیلرین بوللری
ایچلایچم ایچلایچم چوکه جمعیت عجزمه
— مباحثه کدی مانع خصوصه لری - میولای
صفت رعایا تبیین موافق اولایچلرک بولر
بر عنوان عوام ایچلایچم آتده کدی بیلرین
— کورسک ، کسلرینه ماهیت خصوصه
عطف ایچیرمک کی برحسره ده جگریتک
طعی ایچلایچم عیدله ایچلایچم
— و میثاق لرومه دواثر قنرات سوزک
ایچلایچم

۱۷ شعبان المعظم ۱۳۲۸
۹ اگستوس روسی ۱۳۲۶
۲۲ اگستوس انرخی ۱۹۱۰
حکم غرتیه سنک ۱۰۳ سومرولی نسخسته
— بیتاهالی قره سی علیه قساده پروگرامک
— بیچیلرینه دواثر سوزلری اوقورم خانی حاکم
اخلاقه ارشاد ایچک کدی بیلرین کولک عیبت
اولای اوزده عالم السانیک کورسک ایچن
— قلیب ایچن برجمیه مشوجت ایدایچن ،
خدمت ایچک اوزده ایچن برحسره کلدن
دوشن چرکین کلدنله مقابله ایچدی که ایدایچم
اولایچمه تکرار ایچم ، کیچک
— دخی بیان ایچمک وجهله - اظهار حق ،
تبیین حقیقت نیست خلاصه سیله - قوتی
— آدای دارمسلده چیران ایچک مباحثدن
— مناظره دن خون اولورم ، خصوصیه شو
— سرده ده ایشلرک تکرار کوریت خدمت ایچک
— حق معارض بیلده کورم دخی درحال
— قوتی ایچک شرفیه ایچلایچم - علای
— ایچلای طرفین کدورن بیوریلوب شمدیه
— قدر و جوب رعایتی قبول ایداش قوان
آداب میداددور . شاید قبول ایچلایچک
حلاله طرکدن وضع ایچلایچک تویزه آدا
— رعایت ایچک سن حاضر هر حاله برقلوک
— احکام حدودی دارمسلده بوللایچم لرو
ایچم ، بو آرزومه اشتراک بیوریلایچم
— قوتیا ایچلایچم - خصمیت رعاییه چانیران
— که اوچکده مک اسواته ، تعلیفه عاید
— قوتایچه ، انشای عایدکه انتراس لازملان
— دواثر بیلرین رعایت ایچک بیوریلایچم
— میولان ایچلایچم آتیلان بر ایشلر دخی مناظره مک
— قوتی بیلرین آدایله و قدر رعایت ایچلایچم
— وظیفه سی خصمیه عایدکه اولان برکده
— خصمیته قاروش و بره چی قوتی جواب برینه
— مناظره حیا سوزلر ایچ مقابله بولمده
— که حکم و برلک لازم ایچلایچم برقی میولای

Hakem gazetesinin 103 numaralı nüshasında yine Ahali Fırkası aleyhine kısmen de programının tenkidine dair sözleri okudum. Halkı Meclis ahlaka irşat etmek kendilerini memnuna ibret olmak üzere ilim insaniyeti göstermek emelini takip eden bir cemiyete mensubiyeti iddia eden iddia eden hizmet etmek arzu eden bir muharririn kaleminden düşen çirkin kelimelere mukabele edecek iktidarda olmadığımı teşekkürler ettim. Geçen ki makalemde dahi beyan ettiğim vecihle – izhar hak tabiyyin hakikat niyet hâsılasıyla kanun adabı dairesinde cereyan edecek mebahise den münazaradan memnun olurum. Hususiyle şu sırada ahalimizin tenev bir fikrine hizmet etmek için hak muarızımı da dahi görsem derhal kabul etmek şerefiyle iftihar ederim. Ulema-i islaf tarafından tedvin buyrulup şimdiye kadar vacib-i riayete kabul edilmiş kuvain edep meydandadır. Şayet kabul etmediğiniz halde tarafınızdan vezi edilecek kuvain adaba riayet etmeye ben hazırım. Her halde bir kanun ahkâmı hududu dairesinde bulunmamızı arzu ederim. Bu arzuma iştirak buyrulacağını da kuvven ümit ederim. Hasımını mahkemeye çağırın kimse o mahkemenin usulüne tatbikatına ait kavaidine esna-i mahkemede iltizamı lazım gelen adabına takdir riayet etmek mecburiyetin de ise meydan bana atılan bir adamın dahi münazaranın kanununa adabına o kadar riayet etmesi lazımdır zannındayım. Hasımıyla mahkeme olan bir kimsenin hasmına karşı vereceği kanuni cevap yerine muğayir hayâ sözleri ile mukabelede bulunduğunda ne gibi hüküm verilmek lazım ise bir hak meydana çıkarmak niyet halisanesiyle cereyan etmekte olan mebahise esnasında zuhur edecek muğayir edab-ı ahvale dahi o hükmün verilmesi zaruridir. Adabın kanunun hududunu tecavüze mütecavizin cehli hasmına vezaifi dairesinde cevap vermekten aczi sebep addolunacağından şüphe yoktur. Bütün ilim insaniyetin tekrimine mübecceline mazhar olan hükümet meşrutenin, meşruiyetinden kavaidinden müktesebatından levazımından halka terettüp eden vezaifden, firkalardan programlardan, firkaların yekdiğerinden fekk-i rabita etmelerinden bunu icap ettiren esbaptan yanlarındaki mukayeseden hâsıl olacak netaicden bahisle kalplerini bütün manasıyla safi biçare ahalimizin fikirlerini tenevvür etmek bu suretle uhdeme terettüp eden vazifeyi ifa etmek arzusunda idim. Düşünüyordum. Size nihayetsiz teşekkür ederim. Şu vazifenin ifasına beni mecbur ettiniz ümit ederim. Vukubulacak ricamı isâf (kabul) buyurursanız.

Ahali Fırkası hakkındaki birinci temenni bu fırkayı teşkil eden mebusanda İttihat ve Terakki Cemiyetinin programına harfiyen riayet edeceğine ahdü misak ettikleri halde müehhir itizal edenler olduğunu bildiğiniz halde tekrar etmek mecburiyetindeyim ferda-i itizali mütakib merakiz intihabilerinden gelen telgraflarla her halde az çok yüzleri kızarmak lazım gelen mebusan muma ileyhın böyle teşebbüste bulunmaları istinad edilmemişti. Çünkü cemiyet-i muhtereme meyanında kendi menafi-i hususiyelerini mebusluk sıfatına rağmen teminine muvaffak olamayanların böyle unvan-ı avam pesdane altında kendilerini göstermek kendilerine mahiyet mahsusa atf ettirmek gibi bir hırsa düşecekleri tabii idi. İlah. ibaratıyla mesleğinde sebat ve mesainin lüzumuna dair fukarat-ı saire teşkil ediyor.

Şu ibârâtı hulâsa edersek üç şey görürüz. 1. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programına ahd ü mîsâk edildiği halde sebat edilmeyerek i'tizal (hak mezhepten ayrılıp hakka aykırı başka yola sapmak) edilmesi. 2. Devâir-i intihâbiyeden gelen protestolar ile yüzleri kızarmaması. 3. Menâfi-i husûsiyyelerini te'mîn edemeyenlerin, kendilerini göstermek, kendilerine mâhiyet-i husûsiyye atfettirmek gibi bir hırsa düşeceklerinin tabii olmasıdır. Şu sözler bundan çok evvel matbuat üzerinde tekrar tekrar îrâd edildi. Cevapları da verildi. Hatta fırkanın namına avâm-pesendâne tabiriniz ile marîz etmek istediğiniz cihet dahî boş bırakılmadı. Ahali Fırkası namını Volkan Cemiyeti namına kıyas edecek mu'terizler, muharrirler bile zuhûr etti. Cümlesinin de lüzumu kadar cevapları verildi. O cevaplara karşı sizin için bir hak bir vazife var. Fakat bir lüzuma mebnî olmalıdır ki tekrar edilmek ciheti ilzâm edilmiş, tekrar da edilmiş. Ben de cevap vermeye, bu vesile ile îfâ-yı vazifeye mecbur edildiğime memnun oldum. Bîrâder birinci kısımda bir program var bir de o programa ahd ü mîsâk var. Sonra ahd ü mîsâktan tabiriniz vechile bir de i'tizal var. Şimdi sözünüzü bütün ahalimizin anlayabilmesi için münderecâtına ahd ü mîsâk edilen programı neşretmek lazım. Nasıl programdır, ne mahiyettedir, umum halk görsün, okusun, okutsun, anlasın ve münderecâtına edilen ahd ü mîsâk ne surettedir, hangi tarihte vâki' olmuştur, mebusluktan evvel midir, sonra mıdır, nerede ihrâz edilmiştir, niçin ahd ü mîsâka mecburiyet hâsıl olmuştur; izah ve tafsîli pek mühimdir, umûma bir vukuf hâsıl olsun ben de bileyim hakikatleri. Söylemeye beni mecbur ettiğiniz esbâb-ı mûcibeyi beyân ederim, mesele gergi gibi açılsın, ikide bir de fırka meseleleriyle -biçare efkâr-ı umûmiye- taglîz olunmak musibetinden kurtulsun, herkes anlasın, hakkı hak bilsin, hatayı hata bilsin, beyhude artık aldanılmasın. Gerçi ikinci kısmı teşkil eden itirazdan, protestonun vârid olup olmayacağı hakkında söylenecek sözler, tarafınızdan alınacak cevaba ta'lik edilmiş ise de, protestonun şekline, hükmüne dair şimdilik bir iki söz söylemekten kendimi alamayacağım. Devâir-i intihâbiyelerinden mebuslar aleyhine protesto yapmak bir hakk-ı kanûnî midir? Değil midir? Yalnız müntahib-i sânilere mi ait yoksa dedelere, dervişlere, belediye reislerine, müderrislere ait midir? Netice-i kanûniyye istihsâline imkân-ı kanûnî var mıdır? Protesto etmek hakkını bunlara bahşeder bir madde-i kanûniyye mevcut olmamasına göre, bunların mebuslara karşı böyle bir vaziyet almaları Kavânîn-i Osmaniyyeye nazaran hilâf-ı kanûndur. Netice istihsâli imkân-ı kanûnî haricinde olmak zaruridir. Müntahiblerin kendilerine verdikleri sözden -eğer vermişlerse- mebusların nükûl etmeleri üzerine yaptıkları protestolar sitem kabilinden addolunacak, o mebus da bu suretle istifaya mecbur edilecekse, hangi mebusun hangi program üzerine intihâb edildiğini arız ve amik tetkik, tahkik etmeli ona göre muamele yapmalı idi. Heyhat! Acaba protesto edenler, müderrisler, dedeler, dervişler, belediye reisleri, bu gibi tahkikatta bulundular mı? Düşünecek kadar zaman geçirebildiler mi? Hâşâ sümme hâşâ! Öyle zannederim ki rüesâsı, ekser azası memurînden, belki tatbikât-ı kanûniyyede mülke peyda etmiş olmaları lazım gelen memurîn-i adliyeden müteşekkil kulüp heyetleri bile cihet-i kanûniyyesini düşünmek şöyle dursun, bu babda yapılması lazım gelen tahkikata, vicdanı te'mîn edebilecek tettebbuâtı kifâyet edecek kadar vakit ızâa etmeksizin barut gibi ateşlenmek, derhal protestoya yeltenmek cüretinde bulundular. Hemen bu fırkaya neye itaat etmediniz demeye kadar yürüdüler veya yürütüldüler. Zaman-ı istirâhatinden

başka zamanlarını milletin hizmetine hasretmesi lazım gelen memurların kulüp bucaklarına hilâf-ı salâhiyyet gizlenerek mebuslara karşı protestoya cür'et etmeleri, kuvve-i icrâiye kitlesinden olmaları dolayısıyla ne kadar çirkin, ne kadar makdûh ise bir o kadar da meşrutiyete darbedir. Kulüplerin kanûn dâiresinde muayene ve teftiş olunması icab ederse acaba kim kimi teftiş edecek bunu sen de düşün ben de. Şu suretle vuku' bulacak protestoların neticesi, mebusları bir talimat ile tenkid, re'y-i mütâlaalarını tahdîd etmek veyahut istifaya mecbur olmak için vaatler, tehditler yapmak olmasına göre Kanûn-ı Esasîmizin 47. maddesinin fıkra-i evvelinde 'Meclis-i Umumî azası re'y ve mütâlaa beyânında muhtar olarak bunlardan hiç biri bir gûne va'd ü vaîd ve talimat kaydı altında bulunamaz' ibaresiyle görülmekte olan sarâhatine muhaliftir. Meşrutiyet ile idare olunan Avrupa hükümetlerinden bazısında böyle bir usul olsa bile şu sarâhat-i kanûniyyeye karşı ne demek imkânı var? Farz edelim ki düvel-i meşrutiyeden, meşrutiyete ait bazı kavâidi almamız lazım geliyor, bu usulü kabul etmeyenlere kabul edenleri tercihte bir müreccahın lüzumu dahî aşikârdır. Bu müreccahı nerede bulacağız? Kanûn-ı Esasîye vuku' bulan şu muhalefetin tasvîbi kanûnî bir hak sayılması bir buçuk senelik taze meşrutiyetimize, devre-i saadetimize darbe değildir de ya nedir? Bunun onda biri raddesinde fırak-ı muhalifeden, muhalif-i meşrutiyet kavlden, fiilden bir şey-i kalîl zuhur etse neler yapılmazdı? Bırakalım şu cihetleri, yapılan protestolardan ne fayda hâsıl oldu? Daha ayrılacak mebus var ise onları tehdid, madde-i mezkûre hükmünce sebesti-i içtihadı, hürriyet ve vicdanı haiz olması lazım gelen mebuslara reva görülen ahvâle şu suretle halk beynine ihtilaflar, nifaklar ilkâ edildi. Bir millet-i Osmaniyye yekdiğerine karşı silah iktisadı isti'mâline kadar vardırıldı. Müdafaada bulunan gazeteye bi-hakk müdafaa edilmeyerek boykotlar yapıldı. Müftehir-âne ittihaz edilen ittihat mukaddemeleri büyük ihtilaflar intac etti. Bî-çâre masum halkı bu yola delâlet edenlerin yürekleri acaba rahat mıdır? Ey aşık-ı hürriyet! İşte itiraz olmak üzere fırlattığın sözler, meşrutiyete, kanuna bir darbe olduğu gergi gibi tayin etti. Kızaracak hangi yüz olduğunda da iştibah kalmadı

مشرق

صاحب امتیاز : مقام زاده حاجی عثمان

محل اداره و مطبعه

قوتیه شرف الدین جامع شرقی قاروشنده
داڑه مخصوصه

تلفراف ادره : قوتیه ده « مشرق عرفان »

مسلكه زه موافق و منافع عمومیه متعلق آثار
ایچون محققان آچیندر

دوچ اولیان اوراق اعاده ایذار

مدیر مسئول : محمد حامی

شرائط اشرا

قوتیه ایچون برستک آینه بدله ۲۴
آنی لقی ۱۲ طبره و ملحقات ایچون
برستک ۳۵ آنی آبی ۲۰ خروشد

اعلا تاك هر سطرندن ایکی غرض انور

امور اداره و تحریریه متعلق اوراق و کتاب
اداره خانه نامه کورده لیلیه

شماره يك بازار ايراني و پنجشنبه كونی شرف الدین و هر شنبه بخت ایچون طرف عثمانی عزت سید

دره دین ؟

ایکی دوقی پشته
— ارقداش ! خبرک واری ؟
— ندر او ؟
— یکن هفته ... دن یکیکده ایکن نه
— اولیوردی
— اوت ! اوت ! ترا و ایچونک بشاردودک
ایله خبر ایچوبده قیلاجه تهدیدی ؟
— خبر عزیزم !
— یانه ؟
— عجب ایتیه سوبلیچکم
— طور ! طور ! خاطریه کلدی سرچو
— شونک کیچه ایلریده شیشه ، قایله لکدر
— انداز حکومت دقت سوزانی ...
— یوق ! یوق ! اولترده وارسده باشه
— سوبله ماراحال دعاسوبلیچکم مساعده
— بیور
— خیرین باشه ایش آجیاجستک اوزاق
— کیدیوروسک
— هله مساعده بیور یا هو ؟
— یکی سوبله بنام ؟
— هر حاله سنک سوبلیچجک شودر دوم
— عجب سنک دکاتر عذرات اسلامک
— قیروا کریمی ، پولیسولک نظر دقه
— آلماسی مسکنت ، دلت ...
— یاخود علاء الدین تیسده کی تهلپ اخلاقه
— خادم آجیلان تیارو خایه کنترقی
— بیلمه یازده سوزی کچیلر یزک لهما کده
— پمال ناموس ، خرم سزاق ...
— امان ارقداش ! سوبلیچجکم بوتلرک
— پانده هیچ قایر . بالکر تیارو خایه
— ویردیککر اسم کونه جکم
— سن بیلمزسک چوکه طار برعبلده
— بیودک هیچ اولترده آروبا افکارقی
— تعلیماتک آروسته بولارمسول ایت
— آمان عزیزم ، جکم یکیکم یزک یزک
— فکرندن دگی ؟
— نه شیه
— دیک فرانسز قاشیتیه ...

بروغرامه غاف اولقله برابر قابل تطبیق
اولمیه چمن ادعا ایچکده دور . قسم اول
بیور دقتی وجه اوزده برقرندن افکارکی
ایجاب ایش اسده تطبیقات خصوصتده کی
تعلیق یزده جک مسکنت اعتباریه افکارکی
ایجاب ایدیه سیکده انکار اولتماز .
چو که مجلس عالی ملیده و حضور پادشاه
هید علی پاشا (قانون اساسی) احکام
مجلسی حسن محافظه بین این اعضا
کر ایچون شوق ایچون حسن خدمت ایدیه یلک
اوزده برمسک متنبه و شایکراه ایله متفق
پاشه بیله جک مجلس افکار آوقداش
— ایش عجب دوقی وقت مرهونک حوول
ایله کی قبل انکار دکادر .
قسم نال ایکی قطعه منحصر بوتلور که
برنجیسی محسوم اهالیک حقوق ضرریمه
حریرلندن و دانهک مطبع نظری اولان
انتخاب موعولده قانون اساسیک نص و تصریح
ایچون اولدنی (وولایت اهالیلندن) عجا
رمنده کی اهالیلندن مقصد ندر ؟ مثلا
بصره ، لایقندن بیوت انتخاب اولیچون
بصره طوموش و بیوش و هیچ اولترده
اوج پاش سنه اولایت داخنده اقامت ایچکده
امزجه ما و استیلاست خایه و قوق و اطلاع
بیور ایدرک قضیت و مزیت مشهوره سنه
ایچا آتوسهات عمومی مقایره اولدق احوال
اطواری جولهک معلوم اولان برآمد می
اولی بوقسه عاک غایبهک هر قی کوشه
سندن اولورسه اولسون و احوال اخلاق
نصل اولورسه اولسون صرف بعض اشخاص
طارتندن و قوبولجق تلقینات ایله مجهول
الاحول اولان برآمدی اولی ایتیه و سولهده
نقد فرقه سندر و غرامشقی ثانی و اهالی
فرقه سنی اولی اختیار ایچمدر . ایچکجه
اعالی فرقه سنی کورلندن و قنای اهالیلندن
آلقدن ولان ویرکوردن تربیات مسکنه
اجراسی برور غرامیه ایشیلر قیلده عذر
اندی بوجبهک اتحاد پروگرامه مخالف
اولدنی ادعا ایچکده دور . اندی مومی ایله

الافکار ذوات معلومندن تشکیل ایچون . ولو
زغالر ده مطبوعات اوزون اوزادی به له و
علیه نامه اوزده کلام و بیان معادلات ایدرک نتیجه
عجا کانه (با عموم ملک معدنه و حکومات
مشروطه و لدنی کی مجلس سیه نا . مفرق
سیاسی ک تشکیل و تعددی اولدق مشر طیلندن
اولقله برابر هر دور ، استیلاده سد چکدک
و منافع ملک و دوله خدمت ایچون اساسه
مسند اولدنی کلاشده . و اوزورلندن هر
فقیه کیروب جیقق قواعد مشروطیت
هیچ بر اساسی اخلال ایچمکی جیتله مجلس
مندان اعضا کرامتن هیچ بر قیله
حریت فکریه و جتادی و حاکمیت ویر ایله
نه هیچ بر کسه طرندن تعرض ایدیه .
یه حیکمه اساس اخلاقی و اولترده
یو آه دین قانکانه و جدلیار و قو
عیولان پروتستور و عیالات سائر ایله حصا
برقکر غرضکاری وحدت ناشای ایله یله
اولدنی این ایدرک مسله حسن نتیجه قطعییه
اقرا ایچمیدی .) بنا علیه هر فرقه و پاکه
هریموت پروگرامی و ملک مخصوص
داڑمسه منافع وطنیه و ترقیات ملکته خد
مت ایچک اوزده بالنده قوبو شاییدی
مرور زمانه مدت اعراض و استیلا و
یکیزی یکیکرک قطعی حاکم ایدوب عامه
جه قبول و تصدیق اولان برحقیت قاروشدن
نیله قابل تأیید اولیان مناقشات و مجادلانک
نجدینه هیچ رسب سنیق ظاهری اولدنی
حاله مقاله مذکورمک نه کی مقاصد سنیق
و سبب سنیق الجا تیه سه شعور و اخلاقی
ایلدنی ایدیه لان اولان ایلجه یککطرد
اکلاشده حق حاکمندن دکادر .
۲ (پروگرامت تدقی) سنیق عذر
اندی (اهالی فرقه سنی) پروگرامی ایکی
قسمه تقریق ایدرک رقیس نقد اولترده
پروگرامی سنیق موافق و نامهر بر ایدر
تقریق اولمیه چمن و دیگر قسمی انجاسک

۲۰ شیان المعظم
پنجشنبه ۱۲ اگستوس دومی
۲۵ اگستوس انجمنی
مشرق عرفان مدیریت
قرداشم
حکم غرضه سنک ۱۰۲ نومرولی نسخده
اهل فرقه سنی سرلوحه سیه اوزون بر مقاله
منظر عاجزی اولدی . مدروساتک فرقه سنی
وقفا شخصه . املق حسیله مطبوعات
قانونک بکرمی برمی ماسه توبیقا طر
فرقی ویرده جک جواب ایچک اوزده مدیریت
عین هیفه و سوننه دوچ ایچک اوزده مدیریت
کونترمش ایدم ده جواب عاجزی دوچ
ایچمکری و قاروشده خصوصه رعایه ایچمکری
و ایدیه جکری کی حرص استیلا ۱۰۳
نومرولی نسخه لندنی دخی ویرم و قی غرض
فرقه سنی حقدده هر دور عیوایه جرأت
ایچکری کورلش . ایتیه مشروطیه و
قوانین مشروطه دوله درجه و عیوایه
برعلائ باهرمی . بنا علیه مطالبات
عاجزانه ایدمکری غرضه کله نشر و اخبار
عامیه و سنیق رجا ایدم ایدم
مقاله مذکورمک فرقه سنی و پروگرامه
و اعضا و مدد سنیق متنی اولوب جالب
نظر دن و واجب ایلایه اولان مواد مهمه
سندن
۱ اهالی فرقه سنی تشکیل و آتی تشکیل
ایچون ذات حقدده کی معادله (جولهک
معلوم و لدنی اوزده ، اهالی فرقه سنی)
بودن بر آتی آتی مقدم حسن ایدیلان
لزم قبل اوزرینه انتظار اولان وقت مر
هولک اولیه توفیق الهیه مسند بر
مخاندن سنیق و لدنی (قانون اساسی)
ویردغ عضو سنیق حکام مینه لندنی
حسن محافظه ایچک بیت خانه سیه مجلس

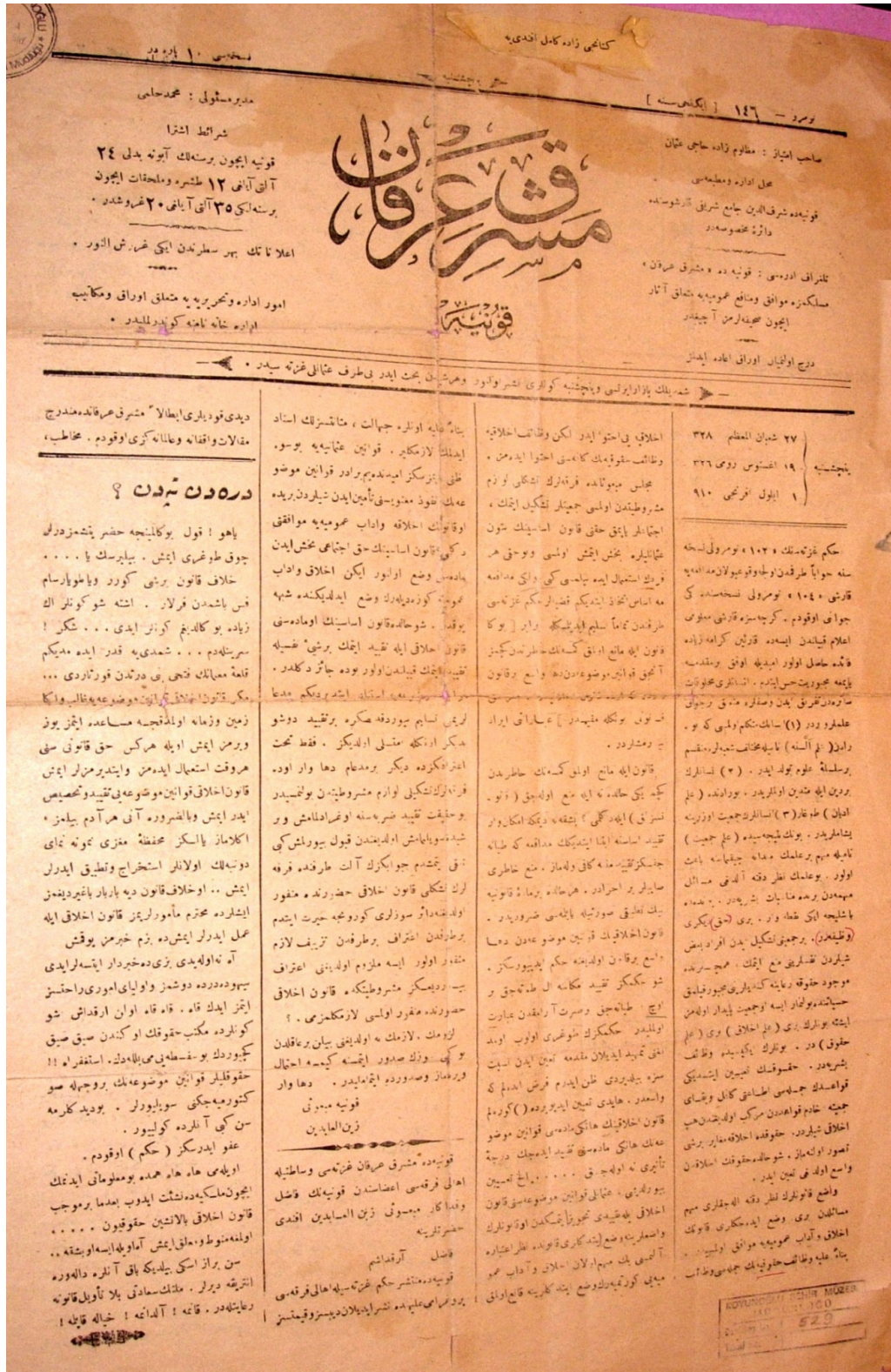
Kardeşim

Hakem Gazetesinin 102 numaralı nüshasında Ahali Fırkası serlevhasıyla uzun bir makale-i menzur bir acizi oldu. Mündercatının fırkamıza ve kısmen şahsımıza telakki hesabıyla matbuat kanunun 21. Maddesine tevken tarafımdan verilecek cevabı ilk nüshanın aynı sahife ve sütununda derc etmek üzere müdüriyetine göndermiş isem de cevap-ı aciziye derc etmedikleri ve kanun mahsusasına riayet etmedikleri edemeyecekleri gibi hırs istikamla 103 numaralı nüshalarında dahi bi cürüm ve bi gazez fırka hakkında her türlü azviyata (isnad) cüret ile görülmüş işte meşrutiyete ve kuvain mevzuatı-i devlette derece-i riayetlerinin bir alamet bahiresi, binaenaleyh mütalaat acizemin leften muteber gazetenizle neşri ve inzar-ı amaye veziini rica ederim. Efendim.

Makale-i mezkûresinin fırkamıza ve programına, azalarına ve maksatlarına müteallik olup câlib-i nazar-ı dikkat vacib-ül-mukabele olan mevâdd-ı mühimmesinden: 1. ‘Ahali Fırkası’nın teşkîli ve onu teşkîl eden zevat hakkındaki mütâlaaları.’ Cümlelerin malumu olduğu üzere Ahali Fırkası, bundan altı ay mukaddem hissedilen lüzum-ı kat’î üzerine intizâr olunan vakt-i merhunun hulûluyla tevfiât-ı ilâhiyyeye müsteniden bir mücâzebe-i sa’y neticesi olarak Kanûn-ı Esasî ve program-ı mahsusaları ahkâm-ı münîfelerini bi-hakk hüsn-i muhafaza etmek niyet-i hâlisesiyle mütecânis-ül-efkâr zevat-ı ma’lûmeden teşkîl etmiş. Ve o zamanlarda matbuat uzun uzadıya leh ve aleyhinde idâre-i kelâm ve beyân-ı mütâlaat ederek netice-i muhakemâta ‘bil-umum memâlik-i mütemeddine ve hükûmât-ı meşrutada olduğu gibi Meclis-i Mebusan’da fırak-ı siyasiyenin teşkîl ve taaddüdü levazım-ı meşrutiyetten olmakla beraber her türlü istibdada set çekmek ve menâfi-i mülk ve devlete hizmet etmek esasına müstenid olduğu anlaşılmış. Ve o fırkalardan her hangisine girip çıkmak kavâid-i meşrutiyetten hiçbir esası ihlâl etmeyeceği cihetle Meclis-i Mebusan aza-yı kirâmından hiçbir zatın hürriyet-i fikriyye ve içtihâdiyye ve hâkimiyet-i vicdâniyyesine hiçbir kimse tarafından taarruz edilemeyeceği de esas ittihaz olunmuş. Ve o zamandan bu ana değin kanûn-şikenâne vecd-ül-cüyâne vuku’ bulan protestolar ve tecavüzât-ı saire ile mahza bir fikr-i garazkârî ve had na-şinasî beliiyyesiyle olduğu tayin ederek mesele hüsn-i netice-yi kat’iyyeye iktirân etmişti.’ Binaen aleyh her fırka belki her bir mebus, programı ve meslek-i mahsus dairesinde menâfi-i vataniyye ve terakkiyât-ı memlekete hizmet etmek üzere çalışmaya koyulmuşlar idi. Mürûr-i zemânla, müddet-i itiraz ve istinaf ve temyîzi geçerek kat’iyyet halini kesbedip ammece kabul ve tasdik olunan bir hakikate karşı hüsn-i niyetle kabil-i telif olunmayan münâkaşât ve mücâdelâtın tecdîdine hiçbir sebep-i hakikî zahirî olmadığı halde makale-i mezkûrenin ne gibi makâsid-i hafiiyye ve esbâb-ı zımniye ilcââtıyla sutur-u mefharet edildiği ahâlîce anlaşılacak hakâikten değildir. 2. ‘Programın tetkiki meselesi’: Muharrir Efendi Ahali Fırkası programını iki kısma tefrik ederek bir kısmı İttihat Fırkası programı münderecatına muvafık olmakla beraber bâdi-i tefrika olamayacağını ve diğer kısmı İttihadın programına muhalif olmakla

beraber kabil-i tatbik olamayacağını iddia etmektedir. Kısım-ı evvel buyurdıkları vecih üzere bir fırkadan infikâkî îcâb etmez ise de tatbikat hususundaki takip edilecek meslek itibarıyla infikâkî îcâb edebileceği de inkâr olunamaz. Çünkü Meclis-i Âli-yi Milliyye’de ve Huzur-ı Padişahî’de Kanûn-ı Esasî ahkâm-ı mecellesini hüsn-i muhafazaya yemin eden aza-yı kirâm için bi-hakk îfâ-yı hüsn-i hizmet edebilmek üzere bir meslek-i metînâne ve sebatkârâne ile müttefikan çalışabilecek mütecânis-ül-efkâr arkadaş aramak mecburiyeti ve vakt-i merhûnenin hulûl eylediği kabil-i inkâr değildir. Kısım-ı sâni iki noktaya münhasır bulunuyor ki birincisi umum ahalinin hukuk-ı sarîha-i hürriyetlerinden ve ammenin matmah-ı nazarı olan intihab-ı mebusanda Kanun-ı esasinin nass ve tasrih etmiş olduğu ‘vilayet ahalisinden’ ibaresindeki ahalisinden maksat nedir? Mesela Basra vilâyetinden mebus intihâb olunmak için Basra’da doğmuş ve büyümüş ve hiç olmazsa üç veya beş sene o vilâyet dâhilinde ikamet etmekle emzice-i nahiye ve ihtiyacat-ı mahalliyeye vukuf ve itla’ peyda ederek fazilet ve meziyet-i meşhudesine itimaden teveccühât-ı umûmiyye mazhar olarak ahvâl-i etvârî cümlelerin ma’lûmu olan bir adam mı olmalı yoksa Memâlik-i Osmâniyye’nin herhangi köşesinden olursa olsun ve ahvâl-i ahlakı nasıl olursa olsun sırf bazı eşhâs tarafından vuku’ bulacak telkinât ile meçhul-ül-ahvâl olan bir adam mı olmalı? İşte bu meselede İttihat Fırkası’nın programı şikk-ı sâniyi Ahali Fırkası şikk-ı evveli ihtiyar etmiştir. İkincisi Ahali Fırkası köylülerden ve fukara-yı ahâliden alınmakta olan vergilerden tenzilât-ı müsekkine icrasını programlarına idhâl etmeseler de muharrir efendi bu cihetin İttihat Programına muhalif olduğunu iddia etmektedir. Efendi-i mûmâ-ileyh, bâr-ı girân tekâlif altında ezilmesini mi arzu ederler? Memlekette sanayi, servet ve vâridâtın tezyîdiyle fukara âhalîden bâr-ı tekâlifin tahfîf ve teheyün-i ihtiyaçlarını istemezler mi? Ümit etmem. Öyle ise teessüf. Her ne ise muharrir-i mûmâ-ileyh bu iki cihetin de kabil-i tatbik olmadığını iddia ediyor. Bu cihet câ-y-ı taaccüp ise de ne çare ki muharrir efendi Meclis-i Mebusan müzakerâtını takip etmediği anlaşılma ile kendisini mazur görmek mecburiyetindeyiz. Yalnız kendilerine tedarik-i ma-fat olmak üzere Meclis-i Âli-yi Umûmiyye’nin her ikisini de tasdik-i kabul ve İrade-i Seniyye’ye iktirân ederek derd-dest-i neşr ve ta’mîm bulunan Nüfus Kanunu ile Müsakkafât Kanunu’na atfen nazar buyurmalarını tavsiye ederim. Çünkü Nüfus Kanunu’nda birinci cihetin ve Müsakkafât Kanunu’nda da rağmen lil-muhallifin fukara âhalî ve bâ-husus zira’dan tenzilât-ı mümkün icra olunarak ikinci cihetin bil-fiil kabul olduğunu görecektir. Şimdi buna bir çuval sual: İşte Ahali Fırkası bir ekalliyet-i kalîle oldukları halde evâil-i teşekkülünde programlarının ekseriyet programına muhalif olan noktalarında nasıl galebe etmiş, nasıl ispat-ı muvaffakiyet etmiş, ekseriyet niçin kabul etmiş, ekseriyet programlarını niçin muhafaza etmemişler? Bilerek mi, bilmeyerek mi? Kabil-i tatbik olmadığı halde, hata olduğunu iddiada hala ısrar ediyorsanız o hata ekalliyetden mi, ekseriyetten mi mebusândan mı, â’yândan mı yoksa zât-ı âlilerinden mi? Lütfen tayin buyurunuz da itiraf edelim. Makalenizin sadrında merba’-nişin-i azîmet olarak mestûr bulunan ‘Ahali Fırkası, nâ-behengâm doğmuş ve henüz kendisine bir mecra-yı hayat tayin etmemiş ve hayat-ı siyasiyyesi ve muvaffakiyatı pek şüphelidir’ fikrinizi gazetenizin hangi nüshasında gizleyebileceksiniz eski koca kafalar ‘büyük lokma ye de büyük söz söyleme’ demişler azizim. 3. ‘Güya hulâsa edilerek Ahali Fırkası kendilerine ayrı bir fırka süsü

vermeye kalkışmaları ya programlarına idhâl edemedikleri bir gayeyi takip etmek veyahut sırf İttihat Fırkası'ndan bazı zevâta karşı esbab-ı şahsiyeden mütevellid iğbirâr neticesi' olduğunu iddia ediyor. Fırkamız; programı, erkânı, meslekleri, ahvâl-i ruhiyeleri ammece ma'lûm olduğu halde tahrik âmiz ve mahza su-i fiilin neticesi olan su-i zanna ve vehm-i bî-suda binâen beyân-ı mütâlaa edilmesi nezd-i ukalâda şâyân-ı kabul görülemeyeceği gibi bu ma'kule mütâlaanın menâfi-i mülk ve millet mülâhazasıyla te'vîli de gayr-i kabil olduğundan iddialarını kemâl-i şiddet ve nefretle reddederim. Ve fırkamızın maksad-ı hakikatini daha henüz anlamayan zevât var ise onlara da Meclis-i Mebusan müzâkerâtını Takvim-i Vekayî'den kemâl-i insafla mütâlaa buyurmalarını tavsiye ederim. 4. 'Zeynelabidin Efendi kendilerine istinatgâh olacak bir Ahali Cemiyeti tesisine sa'y ve gayret etmekte ve siz bana tabi olun da...' demekte olduğu iddia olunuyor. Müşârün-ileyh Faziletli Zeynelabidin Efendi Hazretleri asâlet ve necâbet-i fitrîyesiyle halkaten mümtaz bir zât-ı sûtude simat olduğu gibi kemâl-i sa'y ve gayretiyle ilmen, amelen, edeben, siyaseten tekemmül etmiş bir fazilet-i muhassine olduğu bütün vilâyetimiz ahâlîsınca tasdîk ve kabul olunup hemen ittifaka karîb bir ekseriyet-i azîme ile teveccühât-ı umûmiyyeye mazhar olarak birinci derecede mebus intihâb edilmiş idi. Fırkamızın şimdilik hariçle münasebeti olmayıp maksadı, sırf Meclis-i Mebusan'da bir meslek-i müstakîmâne ile çalışmaya münhasır olunup hâricen cemiyet teşkili hakkında henüz bir karar ittihaz olunmadığından müşârün-ileyh Zeynelabidin Efendi Hazretleri'nin hûd-be-hûd cemiyet teşkiline kıyam etmeyeceği tabii olduğu halde istihbârât-ı vâhiye-i mevhumeye binaen iddia olunan teşebbüsât, bî-asıl ve esas olmakla beraber agrâz-ı şahsiye sâikâsından da hiçbir vecihle kurtulamaz. Binaenaleyh Mebus-u Muhterem müşârün-ileyh Zeynelabidin Efendi Hazretleri'nin hakkında muharrir efendinin îrâd etmiş olduğu makaleden, maksad-ı hakikatlerine nail olabilmek şöyle dursun belki müşârün-ileyh hazretlerinin nezd-i ahâlîde kadir ve meziyeti bir kat daha tezyîd edeceğinde ıstibah olunmaz. Hülâsa umum hükûmât-ı meşrutada olduğu gibi Meclis-i Mebusan-ı Osmaniyye'de dahî bir fırka-i muhalifenin teşkiline lüzum-ı kat'î olduğundan birinci devre-i intihâbiyenin ikinci sene-i içtimaiyesi evâsıtında tam mevsim-i hulûl ederek mütecânîs-ül-efkâr zevat-ı ma'lûmeden mürekkeb olmak ve sırf menfaat-i vatan namına hareket etmek maksadıyla Ahali Fırkası teşkil etmiş ve otuz vilâyette namzetlik vaz' ederek sırf kuvve-i bâzu ile te'mîn-i menâfi-i şahsiye edebilmek gibi agrâz-ı habîseye set çekmiş ve her türlü taarruzât ve teheccümâta da rağmen muhalifin dirig-i derun olabilecek derecede peyderpey muvaffakiyet ve ispat-ı mevcudiyet etmiş ve menâfi-i vataniyyeye hasr-ı mesâî eylediği sâbit olmuş. Zeynelabidin Efendi Hazretleri gibi bir mebus-u muhtereme mâlik bulunmuş olmakla fırkamızı ve umum ahâlîmizi tebrik ve dâimâ hüsn-i muvaffakiyetlerini eltâf-ı ilâhiyyeden temennî ederiz.

Hakem Gazetesinin 102 numaralı nüshasına cevaben tarafımdan evvelce vukubulan müdafaaya karşı 104 numaralı nüshasındaki cevabını okudum. Gerçi size karşı malumu ilam kabilinden ise de kariîn-i kirama ziyade fayda hâsıl olur ümidiyle ufak bir mukaddime yapmağa mecbur hissettim. İnsanları mahlûkat-ı saireden tefrik eden vazifelere mütalik birçok ilimler vardır. (1) insanın mütekellim (dili olan söyleyen) olması ki buradan (ilim-i el-sine) namıyla muhtelif şubelere münkısan bir silsile-i ulum tevellüt eder. (2) insanların bir din ile mütteddin (dinleri olması) olmalarıdır. Buradan da (ilim-i edyan (din)) doğar. (3) insanların cemiyet üzerine yaşamalarıdır. Bunun neticesi de (ilim-i cemiyet) namıyla mühim bir ilmin meydana çıkmasına bâis olur. Bu ilmin nazar dikkate aldığı meseil-i mühimeden biride münasebet-i beşeriyedir. Bunda da başlıca iki kıta var biri hak diğeri vazifedir. Bir cemiyeti teşkil eden efrad bazı şeylerden nefislerini men etmek meclislerinden mevcut hukuka riayete kendilerini mecbur kılmak hissiyatında bulunmaz ise o cemiyet payidar olamaz. işte bunların biri (İlim-i ahlak) öbürü (ilim-i hukuk) dur. Bunların yeisi de vazife-i beşeriyedir. Hukukun tayin ettiği kavaidin cümlesi itaati kafl ve beka-i cemiyete hadim kavaiden mürekkep olduğundan hep ahlaki şeylerdir. Hukukta ahlaka muğayir bir şey tasvir olunamaz. Şu halde hukukun ahlaktan vasi olduğunu tayin eder.

Vâzı kanunların nazar dikkate alacakları mühim mesaiden biri vâzı edecekleri kanun ahlak ve edab-ı umumiyye muvafık olmasıdır. Binaenaleyh vezaif-i hukukiyenin cümlesi vezaif-i ahlakiyeyi ihtiva eder. Lakin vezaif-i ahlakiye, vezaif-i hukukiyenin katlesini (tümünü) ihtiva edemez. Meclis mebusan da Fırkaların teşekkülü lüzume-i meşrutiyetten olması cemiyetler teşkil etmek içtimalar yapmak hakkını kanun esasının bütün Osmanlılara bahş etmiş olması ve bu hakkı her ferdin istimal edebilmesi gibi evvelki müdafaaname esas ittihaz ettiğim kaziyeler (delil) Hakem Gazetesi tarafından tamamen teslim edilmekle beraber buna kanun ile mani olmak kimsenin hatırından geçmez. Ancak kavain-i mevzuadan da vasi bir kanun (bir satır okunmuyor) bununla mukayyettir. ibaratı irad buyrulmuştur.

Kanun ile mani olmak kimsenin aklından geçmez iken o halde ne ile mani olacak (kanunsuzluk) ile değil mi? Başka ne demeye imkân var. Takyid esasına ifa ettiğin müdafa ki dayanacağınız takyide mani kâfi olamaz. Men hatırı sayılır bir ahrardır. Her halde bir madde-i kanuniyenun tatbiki suretiyle yapılması zaruridir. Kanun ahlakının kavain-i mevzuadan daha vasi bir kanun olduğuna hüküm ediyorsunuz. Şu hükmünüz takyid mekânına el tutacak bir avuç dayanacak bir suret aramaktan ibaret olmalıdır. Hükmünüzün doğru olup olmadığını temhid edilen mukaddime takyid eden sebebiyet size bildirdi zannederim. Farz edelim ki vasidir. Haydi, takyid ediver de görelim. Kanun ahlakın hangi maddesi kavain mevzuatın hangi maddesini takyid edecek derece-i tesiri ne olacak. ileh. Tayin buyruldu mu? Osmanlı kavain-i mevzuasını kanun ahlaki bile kaydı tecavüz etmekten o kanunların vazılarına vazı ettikleri kanunda nazar itibara alınması pek mühim olan ahlak ve adab-ı umumiyyeyi gözetmeyerek vazı ettiklerine kani olmak. Binaenaleyh onlara cehalet

metanetsizlik isnat edilmek lazım gelir. Kuvain Osmaniyeye bu su-i zannetmezsiniz ümidindeyim birader. Kavain mevzuatını nüfuz maneviyesini temin eden şeylerden biri de o kanunun ahlaka ve adab-ı umumiye muvaffakatı değil mi? Kanun esasının hakkı içtimai bahş eden maddesi vazı olunur iken ahlak ve adab umumiye gözetilerek vazı edildiğinde şüphe yoktur. Şu halde kanun esasının o maddesini kanun ahlaki ile tenkit etmek bir şeyi nefsiyle tenkit etmek kabilinden olur buda caiz değildir. (bir satır okunmuyor) istinat ettiğim müddealarımı nisabım buyurduktan sonra bir takyid düşündünüz onunla mutlu oldunuz. Fakat taht itibarınızda bir müddeim daha var oda fırkaların teşkili levazım meşrutiyetten bulunmasıdır. Bu hakikat tenkit darbesine uğratılmamış ve bir şeyde söylememiş olduğundan kabul buyrulmuş gibi tevafuk etmişim. Cevabımızın alt tarafında fırkaların teşkili kanun ahlaki huzurunda menfur olduğuna dair sözleri görünce hayret ettim. Bir taraftan itiraf bir taraftan tezyif (çürütme) lazım menfur olur ise melzun olduğunu itiraf buyurduğunuz meşrutiyette kanun ahlaki huzurunda menfur olması lazım gelmez mi?

Lüzumun lazımnın ne olduğunu bilen bir akıldan bu gibi sözün sudur etmesine kimse ihtimal veremez. Ve sudur da etmemelidir. Daha var.

Konya Mebusanı

Zeynelabidin

صاحب انتشار : مظلوم زاده حاجی عثمان

علی ادا و مطبوعی

توبه شرف الدین جامع شریف قاروشمنده

دارالخصوصه

تلفاز ادرسی قوتیه [مشرق عرفان]

مسلكزه موافق و مبالغ عمومی به متعلق آثار

ایچون هینه زمرن آقیدر

درج اولیان اوراق امانه ایدلز

مدیر مسئول : محمد علی

شرائط اشرا

قوتیه ایچون سنه لک ۲۴ آتی آتی ۱۲

مشرقه و ملحقات ایچون سنه لک ۳۰

آتی آتی ۲۰ غروشد

زراعت اعلاتندن شقه اعلاتنک بهر

سپردن یکره پادانور

امور محرره به متعلق اوراق و مکاتیب

ادارته نامه نامه تودرملیدر

مشرق

قوتیه

شعبه یک هفته ای دفعه نشر انور و هر شیدن بحث ایدر ی طرف خانی غزیه سید

جماعتی ۳
جانی الاول ۳۳۰
۷ بیان ۳۲۸
۳ جزائر انحر ۹۱۴

قوت ، حکومت ، مجلس مل

مات

حکومت ، کشیدنک موجودیت سیاسی

و اداریه سی ادامه ایدن و اعتدال انتظام

سلطوی محافظه ایدمک اولان قوتی

نوردهن آله یلیر ؟ شه سزه درک حکومت

مشروطه یوقوتی جموعه قوت اولان

جلسی میواندن آیر مجلس ملنک منظر

امن و اعتدالی اوله بیان و یوسورته اوردان

قوت آله بیان حکومت هیچ روقت مشروطی

بر حکومت اوله مدنی کی فعالیت قانونیه سی

کوسترمدکن عاجز قار ، ملکنده حکومت

اوله یوقوتی طائره برماز ، زیر اوله بر حکومت

قرض ایدلسونک ملکنده فوق الماده جیر

و شدت کوسترسون فقط قانونی معامله دن

قطعیاً اجتناب ایسون ، میوانک امن

و اعتدال مدنی محروم اولسون ، اشته یویه

بر حکومت کی جیر و شدتله ایدی و جیدی

بر صورتده افراد ملت اوزرنده قطعیاً اجرای

نقود ایدمن ،

حکومت ملکی بیون اکیرن ، جیدی

بر اقبال و اطاعت جبر ایدن نی ، دائمی

قانونی معامله ایتک ، افراد اهالی به قانون

و شرعک بخش ایشدنی حق و صلاحیت

دائره منده اهالی سربست بر اقدرد

هیچ بر زمان حکومت قانونی معامله له ،

ایجاب جیر و شدتله کندی مانه بر حرمته

طائره بر مامش ملنک اوزرنده وار قجه

ملت حکومت نظر نقره باقش نتیجه ده

ملت مبالغه و مقابله ی صا رلدر

ایشته حکومت ، حکومتلکی یلدرمک

، طائره مدنی ایچون مجلس ملن قوتی

آیر ، مجلس ملنک و مدنی قانونی مانه

تطبیق ایدر اوسا ده حکومت ، حکومت

اولور ،

فقط مجلس میواندن اوقوتی نوردهن آیر ؟

البته بوراسی ده جای سوا لدر ، شه سز

مجلس میوانده اوقوتی ملندن آیر چونکه

میواندن ملنک و کل مشروطی اوله جقدر

میواندن قوت یتون افراد اهالی ده کی

قوتک بر محصله سیدر ، فقط میواندن یونیت

و قوتی حائر اوله یلنک ایچون بحق ملنک

رضا و حسن انتخابیه انتخاب اوقوتی لازم

کار ، ملنک میوانده قارشی سز زم میوانده

و کلمه سکر میوانده سز سکر میوانده

و کلمه سکر میوانده سز سکر میوانده

کندی سجدی ، کندی بکندیدر

حکومتک بکندیک ، حکومتک انتخاب

ایستدیک یعنی تمین ایشدنی میواندن

طائره ایستیلر هیچ روقت ملنک میواندن

اوله ملنک آیر بحق حکومتک بکندیک

حکومتک حاله ال و برشلی بر حکومت

مأموری اولور ،

ایشته اوله حکومت مأموری اولان

میدنر هیچ روقت ملنک میواندن

ملنک ترجان افکار و حیاتی اوله ملنک

آندن قوت آله ملنک ، بن ملنک میواندن

دیه من ، آیر بحق حکومتک بکندیک

دیه منر و ملندن زیاد حکومت مایه ی

اولور دائمی ملنک حکومتی دوشور مبالغ

ملنک دوشمک ایشه ال و برمن ، حکومت

مخالفت ایدمن هر زمان حکومتک تکلیف

و آملاتی ملنک آمل و مقاصدینه ترجیح

ایدر حاصل هر دوشدنیکی بر حکومت

مأموری اوقوتی اعتباریه دوشور ، ملنک

حاکمینی انور ، ملنک محکوم ، حکومتی

حاکم موقنده کورمک ایستر

مثلاً : شوا انتخاب کورننده حق صرح

ملت اولان سربستی انتخاب مداخله ایدلر

عادتاً انتخابک تمین انتخاب ایستدن طولانی

ملنک غنایه یلک هر طر قندن آوازده اشکنا

یو کلمه یو کلمه یو کلمه ، ملنک قریب و فدائی

مرجیدن بشقه هریری یزار ایدیلور یو

قارشی مقاملر ، مرجعلر اوزون برکوت

اختیار ایدیلور ، یوسا ده بر جوق کیسه ل

میواندن تمین ایدیلور ایستدیک کیسه ل

مجلس ملت بری انتخاب ایشدی ، سجدی ،

بکندی ، بری بورا ملت کورنردی دیه

تحدید بالتمه و یاصق تمین ایدیلر حکامی

استقرار و سازه کی مسائل سیاسی

خارجیه ده ، عجبای بحق ملنک و کلاری

اوله بیان مجلس میواندن حکومت اجنئی

دولت امن و اعتدال ایدرک اقراض و سازه

کی مایه ی یویه یلک حکامی ؟ مادامک

حکومت قوتی مجلس میواندن ، میوانده

ملندن آیر شوسورده قوتی ملندن آله بیان

مجلس میواندن فصل اولورده حکومت قوت

و برمه یلر ؟ قوت و اعتدالی حقیق میواندن

آله بیان حکومتده اجنئی نظرند عجبای

بر موقع اقتدار و اعتبار ملنک اوله یلک حکامی

ایشته یوقوتی میواندن ، ملنک و کلاری

یولاری اختیاریه حکومتک قانونی و یایر

قانونی و فاعلی و یاسروری هر تکلیفی قبوله

تود کورنردی یویه حکامی ؟ شه یوقندرک

یویه اوله بحق میواندن قطعیاً (ملنک)

اضافه مضاف اوله ملنک ، بنا علیه یوسورده

مضاف ، مضاف ایدن بر حکم و قوت آله ملنک

و السلام .

مشرقه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

قوتیه

ایده سی اسباب تود ایدن دوت ذلتک مان

توقیف ایدلرکی کورنمذکور عجلات اهالیست

مشریه بر حاکمه مذکرات و عباداته یلا

رخصت ملنک معنای و برمه یلر ایدر اهالی

توقیف ایدلرکده بر ، یوا یلک

تحقیق قوتی بر نتیجه و برمه یلر یاسود

اهالیق قارشی قاروشنده ، وضعیت

اله جملک یلر بر سله میواندن و برمه یلر

و قانون اساسی ملنک بخش ایشدنی صلاحیت

دائره منده اهالیق سربست بر اقامتی قطعیاً

مشریه یو یویه یلر بر زمان انتخاب اهالی

خوقندن دکا ؟ اجنئی سربست ایدیلور

یلاز ایدلر ملنک انسان طولایور و حاللر

اهالیق ایدر عجلات یوسورن یلک زاده لکیر

ایده یورک ناصر منی حاکمه سربست و برمه یلر

هر حالده شولر یلر ایدرک چاره عجلتک تود

بیوسرلی منفعت ملنک و مقتضای مشروطیت

دندر قرمان حریت و اشتلاف شعبه

و یی و کل محمد جبری

مشرقی عرفان

یولنر ملنک و دوتندن مقدمه مانده انتخاب

اجرا شه باشلاش و بر قاجر حله سنه یلر ایدی

آندقدن صکره سندنک مهرلری یوزلورق

یکدن انتخاب باشلاش و یواننده حریت

و اشتلاف فرقه سی منسوبیدن اوتوز فرق

قدر کیسه لک مجلس توقیفی و هیئت

تقدیریدن بعضی کیسه لک عزایله دیگر

لرینک نصیب و تمیناتی و اخیرده حکومتک ،

هیئت تقدیریه حاضر ملنک یلر یلر کورنر بیان

انتخابه راز حریت و اشتلاف لهنه نتیجه ائی

انتخابی کورنر هیئت تقدیریه یلر بعضی لرنک

انتخاب مقبضه بعضی بعضی شرح و برمه یلر

حریتله ایشتمشده یز یز درجک شیلری

حکومت حاضر مه جوق کورنر سز یلر

شوراسی صودارک : اوله مهر و امضا

آته آله ق قساده نتیجه لرن انتخاب

سندنک هیئت تقدیریه هانک صلاحیت

قوتیه ایلر آجیدی یلر بیان انتخاب ایشمال

ایله مهرلری هانک حق و صلاحیت یوزدی ؟

هیئت تقدیریه طر یلر ایدر ایدر کورنر

یوسرلی آجی جرانی و کورنر اخیراً

ایلر بیان انتخاب مقبضه یلر شر حر و برمه یلر

KUVVET, HÜKÜMET, MECLİS-İ MİLLİ, MİLLET

Hükümet, kendinin mevcudiyet-i siyasiye ve idariyesini idame eden ve ahengi intizamı satvetini muhafaza edecek olan kuvvetini nereden alıyor? Şüphesizdir ki hükümet meşrute bu kuvvetini mecmua-i kuvvet olan Meclis Mebusandan alır. Meclis- milliyenin mazhar-i emin itimadı olamayan ve bu suretle oradan kuvvet alamayan hükümet hiçbir vakit meşruti bir hükümet olmadığı gibi faaliyet kanununiyesini göstermekten aciz kalır. Memleket de hükümet olduğunu tanıtdıramaz. Zira öyle bir hükümet farz edilsin ki memleket de fevkalade cebir ve şiddet gösterecek fakat kanuni muameleden katıyen ictinap (sakinme) etsin. Mebusanın em-nü itimadından mahrum olsun. İşte böyle bir hükümet keyfi cebir ve şiddetlerle ebedi ve ciddi bir surette efrat-ı millet üzerinde katıyen icra nüfuz edemez.

Hükümete milleti boyun eğdiren ciddi bir inkıyat (boyun eğdiren) ve itaate mecbur eden şey daima kanuni muamele etmek, efrat-ı ahaliye kanun ve şerren bahş ettiği hak ve salahiyet dairesinde ahaliyi serbest bırakmaktır. Hiçbir zaman hükümet kanunsuz muamelelerle, icapsız cebir ve şiddetlerle kendini millete bir hürmetle tanıttırmamış, milletin üzerine vardıkça Millet hükümete nazar-ı nefretle bakmış neticede millet müdafaa ve mukabeleye sarılmıştır.

İşte hükümet hükümetliğini bildirmek, tanıttırmak için meclis-i milliden kuvvetini alır. Meclis-i millinin verdiği kanunları millete tatbik eder, o sayede hükümet, hükümet olur.

Fakat meclis-i mebusan o kuvvetini nereden alır? Elbette burası da cây-i (düşünülecek) sualdir. Şüphesiz meclis mebusan da o kuvvetini millettten alır. Çünkü mebuslar milletin vekil-i meşruları olacaktır. Mebuslarda ki kuvvet bütün efrat-ı ahalide ki kuvvetin bir mahassılasıdır. Fakat mebuslar bu meşriyet ve kuvvete haiz olabilmek için bi-hakkın milletin rıza ve hüsnü inthabıyla intihap olunmak lazım gelir. Milletin mebuslara karşı siz bizim mebusumuz vekilimizsiniz mebuslarda biz sizun mebusunuzuz diyebilmeleri için millet mebusanlarını kendi seçmeli, kendi beğenmelidir. Hükümetin beğendiği, hükümetin intihap ettirdiği yani tayin ettiği mebusanı tanınmak isteyenler hiçbir vakit milletin mebusanı olamazlar. Ancak hükümetin beğenip seçtiği hükümetin hal'ine elverişli bir hükümet memuru olurlar.

İşte öyle hükümet memuru olan mebusanlar hiçbir vakit milleti temsil edemez. Milletin tercüman-ı efkâr ve hissiyatı olamaz. Ondan kuvvet alamaz. Ben milletin mebusanıyım diyemez. Ancak hükümetin lütufididesi benim diyebilirler. Ve millet den ziyade hükümeti düşünür, menfa-i milleti düşünmek işine el vermez. Hükümete muhalefet edemez. Her zaman hükümetin teklif ve emelini milletin emel ve mukaddesatına tercih eder. Velhasıl her düşündüğünü bir hükümet memuru olmak itibarıyla düşünür. Milletin hükümetini unuttur. Milleti mahkûm, hükümeti hâkim mevkiinde görmek ister.

Mesela: şu intihap günlerinde hak sarîh millet olan serbest intihaba müdahale ederek, adeta intihabın tayin-i inkılâp etmesinden dolayı memalik-i osmaniye'nin her taraftan avaz-ı ıştına (şikâyet) yükseldikçe yükseliyor. Millet'in feryat ve figanı merciinden başka her biri bîzar ediyor buna karşı makamlar, merciler uzun bir sükût ihtiyar ediyor. Bu sayede birçok kimseler mebus tayin ediliyorlar. İşte bu gibi kimseler acaba millet bizi intihap etti, seçti, yeniden bizi buraya millet gönderdi diye tahdis sıfatını tayin edebilecekler mi? İstikraz vesaire gibi mesail-i siyasiye-i hariciyede acaba bi-hak millet'in vekilleri olamayan meclis mebusanın hükûmetine ecnebi devletler emin ve itimat ederek ikraz vesaire gibi münasebette bulunabilecekler mi? Mademki hükûmet kuvvetini meclis-i mebusandan, mebusanlar da milletten alır şu suret de kuvvetini milletten alamayan meclis-i mebusan nasıl olur da hükûmete kuvvet verebilir? Bu kuvvet itimadını hakikati mebusanlardan alamayan hükûmet de ecnebi nazarında acaba bir muvaffakatdar ve itibara malik olabilecek midir? İşte bu kabil mebusanlar, millet'in vekilleri bulunmaları itibarıyla hükûmetin kanuni ve gayri kanuni faydalı veya zorunlu her teklifini kabulde tereddüt gösterebilecekler mi? Şüphe yoktur ki böyle olacak mebusanların katiyen (millet) izafeti (ilavesi) sahih olamaz. Binaenaleyh bu suretle muzaf (izafe olunmuş, eklenmiş) muzaf-ı aleyhiden bir hüküm ve kuvvet alamaz, vesselam.

Meşrik-i İrfan

KARAMANDAN TELGRAF KONYA'DA MEŞRİK-I İRFAN GAZETESİ İDAREHANESİNE

Karaman heyet-i teftişyesinin kararı üzerine icrasına başlanılan intihabı bozdurmamak kanunsuzluğa meydan vermemek istediğimizden ve hatta hükûmete bu babda 21 Mart 1328 (3 Nisan 1912 Çarşamba) tarihli müzekkere de verdiğimizden intihap kanununun yetmiş ikinci maddesi mucibince idareimizden dört zat hakkında tevkif pusulası geldi. Halbuki altı mahalle reyini attıktan sonra bila-sebep kanuni intihap kararını bozanlara mezkur maddenin tatbiki lazım gelirken mahza-i fırka hissinin sevkiyle cumartesi günü davet edilen altı mahalle ahalisi rey atmaya geldiklerinde intihabın fesih edileceği cihetle sandığın ortadan kaldırılmış olduğunu ve bila-sebep kanun intihabın fesih edilmesi isyanına tevessül (sarılan) eden dört zatın hemen tevkif edildiğini gören mezkur mahallenin ahalisinin müteheyir (şaşırmış) bir halde müzekkerat ve muhaveratına (konuşma) bila-ruhsat mütetebbi (arkasına düşen, dikkatle araştıran) manası vererek peyderpey ahali evkif edilmektedir. Bu babda ya keyfiyetin tahkikatıyla kanuni bir netice verdirilmesi yahut ahalinin kanunsuzluk karşısında ne vaziyet alacağını bildirilmesiyle heyecana meydan verilmemesi ve kanun esasının bahsettiği salahiyet dairesinde ahalinin serbest bırakılması katiyen müsterhamdır. (istirham olunan merhamet beklenen) Bu hisle böyle bir zaman-ı intihapta ahali hevafından (korkudan, dehşetten) dükkânını açmaya cesaret edemiyor. Pazar mahallerinden insan toplanıyor bu haller ahaliyi Allah muhafaza buyursun pek ziyade dil-gir (gönül tutan, kalbe sıkıntı veren) ediyor ki marazi hallere

sebebiyet verilebilir. Her halde řu yolsuzlukların çare-i acizine tevessül buyrulması menfaat-i memleket ve mukteza-i meşrutiyetdendir.

Karaman Hürriyet ve İtilaf Şube

Reis Vekili Mehmet Sabri

MEŞRİK-I İRFAN

Bu telgrafın virudundan mukaddem Karaman'da intihap icrasına başlanmış ve birkaç mahalle sandığı rey attıktan sonra tasdik mühürleri bozularak yeniden intihaba başlandığı ve bu esnada Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarından otuz kırk kadar kimselerin haps ve tevkifine ve heyet-i teftişiyeden bazı kimselerin gazıyla diğerlerinin nasb-ı (oyun, kayırma) tabiyetini ve ahiren de hükümetin heyet-i teftişie hazerenin keyiflerine göre yapılan intihapta biraz Hürriyet ve İtilaf lehine neticelenen İntihabı görünce heyet-i teftişiyeden bazılarının intihap mazbatasına bazı şerh vermesini hayretlerle işitmiştik. Biz bu kadarcık şeyleri hükümet hazareye çok görmeyiz. Yalnız şurasını sorarız ki: evvelce mühür ve imza altına alınarak kısmi de neticelenen intihap sandığını heyeti-i teftişie hangi salahiyet kanunu ile açtı. Başlayan intihabı iptal ile mühürleri hangi hak ve salahiyetle bozdu? Heyet-i teftişie tarafından vaka olan gerek bu sandık açması cüreti ve gerek ahiren başlayan mazbata garip şerhler verilmesi heyet-i teftişiyenin bi-tenaflığına ne dereceye kadar hâeldar ettiğini gösteriyor. En Emin ve mutemet ve bi-tenafl bulunması lazım gelen heyet-i teftişiyenin böyle bir fırka hissiyatının coşkunluğu onda bu kadar açık kanunsuzluklara cüret mi etmesine lazım gelirdi? Doğrusu ba teessüf etmemek elden gelmiyor.

EK-10: *Meşrik-ı İrfan*, 8 Nisan 1326 (20 Nisan 1912 Cumartesi), S.283, 1912 seçimlerinde Karaman ve Bozkır'da yaşanan olayların anlatıldığı sayıdır. İki seçiminde *Mesrik-ı İrfan* tarafından değerlendirilmesi.

BOZKIR VE KARAMAN KAZALARININ İNTİHAP SAFAHATI

Şu günlerde devran eden şayanın ve bazı gazetelerin hilaf-ı hakikat neşriyatın aldığı vaziyete bakılırsa Bozkır intihabının feshinden ziyade Karaman intihabının feshi öne sürülüyor. Ve bu cihette tercihte maarızlarımız lüzumundan ziyade tehlike gösteriyor. Şimdi biz her iki intihap hakkında aldığımız malumat mevsukayı (inanılır) arz ettikten sonra mütalaamızı yazalım. İşte şu bugün merkez vilayette bulunan Bozkır Müntahip Sanileri şu yolda malumat veriyorlar: Bozkır kazası mebus intihabında heyet-i teftişiyeye riyaset eden kaymakam Ethem Bey belediye reisini azil etti. Gazyağı tenekesinden mamul gayr-i muntazam sandığın su-i istimalinden şüphelenerek taht-ı teminine alınması için, Vilayete müracaat ettik. Ma-el teessüf müracaatımız semeredar olmadı.

Taht-el haz (hoşa gidenler) bila sebep vilayete gönderilen birkaç müntahip-i saninin nazarı vefa verdikleri reyin adım kabulüne heyet-i teftişiyeye karar verdiği halde vilayetten istizan bahanesiyle sandığın küşadı ferdiye bırakıldı. Bunu üzerine sandığın bir bohça içine konup ağzını mühürlemek hiç olmazsa bulunduğu odanın kapısını temdit etmemize kaymakam müsaade etmedi. Mani etti. Hariçten muhafaza edilmesine devriyeler vasıtasıyla mümaneat (mani olma) edildi. Bu haller de vilayete derhal arz olunduydu da muteber olmadı. Ertesi gün açılan sandıktan çıkan pusulalar akşamki şüphemiz vecihle reylerimizin büsbütün hilafına çıktı. Bizim pusulalarımızın yazıları malumdur. Çıkan reyler bizim değildir. Katiyen kabul etmeyiz. Bunda su istimal açıktır. Ve bu su istimal ne tarzda yapıldı ve kimlerin yaptığını ve hangi saatte yapıldığını ispat edebiliriz. Hatta azadan bazılarının mazbataya şerh vermeleri ve kaymakamın mazbatayı tanzim ve baş tarafı mühürlemek suretiyle temyide iştiraki müddeimize müeyyittir.

Hepimiz merkez vilayete geldik lüzumunda Meclis-i Mebusana kadar gideceğiz. Biz bu hukukumuzdan vazgeçsek bile bu intihap böyle kaldıkça bizim köylerimize girebilmemiz pek müşküldür. Müntahiplerimiz bize her türlü garabetlere cüret ediyorlar şiddetli mektuplar alıyoruz.

Gerek müntahip-i sanilerin ve gerek mazbataya meşruhat veren azanın ifadelerine nazaran Bozkır İntihabında safahat garibesi bundan ibarettir.

Şu hal ve vezimiyle vücuda getirilen intihabın acaba kanunen feshi lüzum geleceğini bilemeyecek kadar bir âdem tasvir edebilecek miyiz?

Daha doğrusu biz buna feshi bile diyemeyeceğiz çünkü bu intihaba kanunen intihap denilemez. Binaenaleyh bu intihaba bir mevcudiyet kanununiyesi yoktur ki bu intihaba fesh ile hüküm edilmesin. Şu halde Bozkır İntihabının icrasına henüz başlanmadı demektir.

Karaman İntihabının Feshine Gelince:

Mesmuatımıza nazaran Karaman İntihabının mazbatasına Zeynelabidin Efendi tarafdararı tarafından ahali iğfal ve tehdit ve cebr edildiğinden müntahipler onlar tarafına rey verdiler zimmında ekseri aza tarafından şerh verilmiştir. İşte bu garip şerh içinde esbap fesihten ad ediliyormuş. Gerek bu şerhi verenler ve gerek bu şerhi esbap fesihten ad etmeğe temayül gösteren heyet-i teftişiyeye azasının bu babdaki isabetsizliklerini biraz tenkit etmek isteriz.

Ahali ne surette cebr ve tehdit edilmiş? Evvela şurasını söyleyebilmekle müntahip-i sani intihabına başlandığı anda Zeynelabidin Efendiye muhip zan olunan otuz kırk kişi birden haps ve tevkif edildiler ve elanda mahpustadırlar. İntihap esnasında öyle bir cebre tazyik ve tehdit vuku gelmiş ise niçin mani edilmemiş. Hâlbuki intihap ikmal edilip reyler tasnif edildiği zamana kadar öyle bir şey vaki olmamış ve söylenmemiş tasnif-i edayı tehir ile haricen tahkikatta da bulunulmamıştır. Müntahip-i saniler reylerini sandığa atıp bittikten sonra bila serahi reyler tasnif edilmiş neticede reyler ekseriyetle Hürriyet İtilaf Namzetleri lehine çıkınca o anda yapılan mazbataya azadan ekserisi meşruhat (şerh) vermiştir.

İşte o efendilere sorarız bu meşruhatı hangi delile isnat ettirmişlerdir? Su istimal olunduğunu neden anlamışlardır? Böyle tehdit olunduğunu bilenler niçin reyleri sandığa attırmışlar ve bu meşruhatın sebep-i Fesh olabileceğini temine kâfi bir delil katmi gösterebilmiş midir?

Şurası daha tuhaftır ki: Zeynelabidin Efendi tarafından ahali tehdit edilmiş sözü kadar âlemde gülünç bir söz tasvir olunamaz. Bugün Zeynelabidin Efendi bir muhalif bulunması itibarıyla tehdit ve tehdidini ifaya kâfi elinde ne kuvveti olabilir?

Bugün her türlü itmâ' (düşürme, hırslandırma, kışkırtma) tehditleri ifaya muktedir kılan hükümet, yumruk, sopa menbia malum bütün esbap itmâ' hep İttihat'ın elindedir. Olsa olsa izah hakikat ederek muhaliflerin ellerinde ciddi sözlerle bir kandırışları olabilir, işte buna da propagandacılık derler. Bu ise fırka hayatında kabul edilmiş şeylerdendir. Muhalifler ahaliyi hangi sözlerle hangi işlerle kandırmışlar ve muvaffak olmuşlarsa muvafıklarda ahaliyi aynı sözlerle aynı işlerle kandırırlar. Temin ve muvaffakiyete çalışsınlar. Efkar-ı Umumiye'nin cereyanına bend çekmekten ziyade yolun bir kat daha açversinler.

İşte intihaba başlanmadan mukaddem Karaman'da ki muhaliflerin ser imdanı hapse tıklıp müntahibi semânilerde (sekiz, medreselerde bir rütbe) yegân yegân (tek tek) çağrılıp İttihat namına hükümet tarafından yapılacak, yapıldıktan sonra icra edilen intihap da nasıl olurda müntahip-i saniler muhalifler tarafından tehdit veya iğfal edilir? Nasıl olurda böyle gülünç bir şerhin verilmesine cesaret olunur. Ve bu söz nasıl olurda esbab-ı fesihten ad edilebilir? Bozkır intihabıyla bu Karaman intihabı nazar-ı kanununda fesih noktasından nasıl bir tutulabilir? Karaman'ın intihabı kanunen intihaptır.

Şayet öyle bir tehdit olsa bile onun intihaba dahli ve tesiri yoktur. O mahkeme-i cezaiye de nasıl olunacak bir şeydir. Bozkır'da öyle bir tehdit yok ise de pusulalar değiştiğinden heyet-i teftişiyenin gayr-i kanuni teşekkülünden dolayı bu muamele kanuna mugayir intihap şeklini alamamıştır. Müntahabı sanilerde o yolda feryat ediyorlar. Biz muhalifler her iki kaza intihabının fesih ve iadesinden memnun olacaktanız.

Bütün kaza serbest bırakılsın serbest olarak intihap yapılsın da bakalım, kime rey veriliyor, kim ekseriyet alıyor kimler sıfır altında kalır. İşte bu hakiki serbest icrasına müsaade olunan merkez kazası intihabı ispat etmiştir. Gazetemizde yüzde bir derecesinde gösterebildiğimiz tehdit ve tazyikat arasında yine ekseriyet almak hakiki bir intihaba mazhar olmak olduğuna şüphe yoktur. İşte bu reyleri her şeyi göze aldırarak veren doğru bu renklilerdir. Bu reylerin bir bine bedeldir. Bu reylerin tehdit ile

verildiğine kim inanacak, göz önündeki ahvalı görmeyen kimse tasvir olunamaz. Yalnız görmek istemeyenlerin vücudu da inkâr olunamaz.

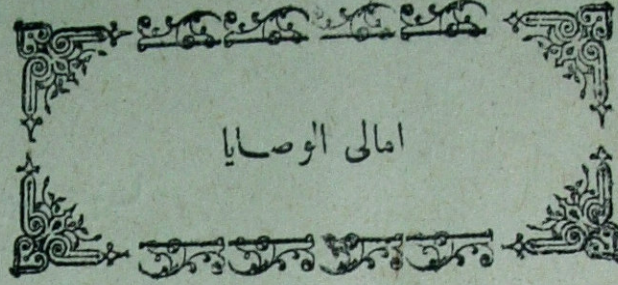
Şurasını da ilaveten beyan edelim ki işittiğimize nazaran bura reisi livâ heyet-i teftişiyesi kazalardan gelen ez cümle Bozkır ve Karaman'dan gelen mazbataları tetkik ederek intihapların fesih ve iade edilip edilmeyeceğine dair müzekkerata girmemiş ve ahiren de mazbataların birer aynının dâhiliye nezaretine göndererek bir emir talebinde bulunmuştur.

Evvela şurasını söyleyelim ki: buralarda ki heyet-i teftişiyeye acaba böyle mazbataların tetkikine, intihabın feshine dair müzekkerata girişmeye salâhiyetli midir, değil midir? Acaba bu verilen şerhin intihaba tesiri var mıdır? Var ise ne derecededir? Mazbatanın feshine sebep olabilecek midir? Olamayacak mıdır ve bu vazife nereye aittir? İntihabı mebusan kanununun elli ikinci maddesi heyet-i teftişiyenin vazifesini tayin etmiştir ki, heyet-i teftişiyenin ancak tasnif ara ve tanzim mazabat (mazbata) ile meşgul olabilecektir. Mazbataların tahkik ve tetkikatı Meclis-i Milliye aittir. Oranın vazifesidir.

Siyaseten de şurası bozuktur ki: bugün heyet-i teftişiyenin müracaat ettiği dâhiliye nezareti kuvve-i icraiye den bulunuyor. Kuvve-i teşriyenin ruhuna talik eden mebus mazbatalarını hangi salâhiyet-i kanuniye ve müntakiye ile kuvve-i icraiye tetkik edebilir? Bize geliyor ki bu kadar tezyikata rağmen Zeynelabidin Efendinin ekseriyet almasına dayanamayanlar keyfiyetten hadımetten başka bir şey değildir. Biraz insaf lazım memleketin artık bu kadar kanunsuzluklara tahammülü kalmadı. Bir an evvel mazbataların tanzimini halk sabırsızlıkla bekliyor. Fırka hissi gütmekten ziyade birazda memlekete vatana acımalıdır. Daima doğruluk hissi beslediğinde şüphemiz olmayan heyet-i muhterem-i teftişiyeden adalet ve kanuna riayet bekleriz.

002163

امالی الوصایا

اثر

قونیہ لی : شیخ زاده احمد ضیا

قونیہ مکتب حقوق طلبہ سنہ املا و تدریس اولندقدن صوکره

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	
ATADEMİR KÜTÜPHANESİ	
Kitap No	: 3/59
Tasnif No	: 297-56

قونیہ ده [مشرق عراقان] مطبعه سنه طبع اولمستدر

۱۳۲۶

۱۳۲۸

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد اداء ماوجب علينا

معلوم در كه انسان كرك خلقت و كرك اصول معيشت و معاشرت بجه حيوانات
سائر مدد كن بك فرقليدر .

لوازم حياتيه خصوصنده برچوق شيئه محتاج بولنيور . غذا ، لباس ،
مسكن تدار كي لازم كليور . بونلره عالمده مبذول اوله رق تصادف ايدر سه ده
ابناي نوغندن دها برچوق قلريده عين حالده محتاج بولند قلري ايچون ارزو
ايتديكي و عند الحاجة انتفاع ايتك اوزره الوب صاقلامق ايسته ديكي برشيده
كندوسنه عائد برحق رجحان اولدقجه اوشيئه ال اوزاتمنى تجاوز و موجب
مجازات بيلنيور بالعكس حق رجحاني موجود اولان برشيئه آخر طرفندن
تعرض اولنور سه كندوسنده برحس مدافعه غلبان ايدر وترك مدافعه ي
ذلت و مسكننت طانيور .

بقاء نسل ايچونده برزوجهيه و انكله معاشرت و ابناي نوغندن سائر
اخواني و اولاديله برلكده ياشامق خصوصنده عين احتياج و مشكلاته تصادف
ايدنيور . ايسته شو احتياج انسانه برحق تصرف و مالكيتك ثبوتى مستلزم